

Моїсеев Сергій Олександрович

**РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ У ВИМІРАХ ФАХОВИХ КОНКУРСІВ**

Навчально-методичний посібник

**Херсон
2018**

УДК 378. 046–021.68 : [37.091.12. 011.3–051 : 796]

М 74

Рекомендовано до друку вченою радою
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти
(протокол № 1 від 25.01.2018 р.)

Рецензенти:

Боднар Іванна Романівна – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, завідувач кафедри теорії та методики фізичної культури Львівського державного університету фізичної культури;

Рошчін Ігор Геннадійович – доктор педагогічних наук, заслужений тренер України, доцент, доцент кафедри теорій й методики викладання навчальних дисциплін КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»;

Шалар Олег Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент, учитель-методист, доцент кафедри олімпійського та професійного спорту Херсонського державного університету.

Моїсеєв С.О.

М 74

Розвиток педагогічної майстерності вчителя фізичної культури у вимірах фахових конкурсів : навчально-методичний посібник / Сергій Олександрович Моїсеєв. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. – 193 с.

ISBN 978-617-7481-10-1

У навчально-методичному посібнику дається характеристика системі післядипломної освіти як основи професійного розвитку вчителя Нової української школи, аналізується розвиток педагогічної майстерності вчителя у поглядах Я. А. Коменського та В. О. Сухомлинського, уточнюється ідеал педагогічної майстерності вчителя фізичної культури, висвітлюються конкурсні уроки як ефективний засіб розвитку педагогічної майстерності вчителя фізичної культури, а також розкриваються історії успіху вчителів фізичної культури Херсонщини у Всеукраїнському фаховому конкурсі.

Матеріал даного видання може представляти інтерес для вчителів закладів загальної середньої освіти, методистів, студентів педагогічних спеціальностей, аспірантів, викладачів закладів вищої освіти та інститутів післядипломної освіти педагогічних кадрів.

УДК 378. 046–021.68 : [37.091.12. 011.3–051 : 796]

ISBN 978-617-7481-10-1

© КВНЗ «Херсонська академія
неперервної освіти
© Моїсеєв С. О., 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ І. Система післядипломної освіти як основа професійного розвитку вчителя Нової української школи.....	7
1.1. Здобутки та проблеми сучасної системи післядипломної педагогічної освіти в Україні.....	7
1.2. Післядипломна педагогічна освіта в Україні: системний вимір.....	13
1.3. Концептуальні підходи до розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.....	17
Розділ ІІ. Розвиток педагогічної майстерності вчителя у поглядах видатних педагогів минулого	25
2.1. Передвісник педагогічної майстерності сучасного вчителя: актуальні ідеї Я. А. Коменського.....	25
2.2. Розвиток педагогічної майстерності вчителя у Павлівській середній школі.....	31
Розділ ІІІ. Ідеал педагогічної майстерності вчителя фізичної культури.....	40
3.1. Сучасні тренди у семантичному просторі конструкту «педагогічна майстерність».....	40
3.2. Структурно-функціональні виміри педагогічної майстерності вчителя закладу загальної середньої освіти.....	47
3.3. Основні етапи розвитку педагогічної майстерності вчителя фізичної культури.....	50
3.4. Самопрезентація професійної компетентності вчителя фізичної культури..	56

Розділ IV. Конкурсні уроки як засіб розвитку педагогічної майстерності вчителя фізичної культури.....	64
4.1. Порівняльна характеристика робочого, відкритого та конкурсного уроків фізичної культури.....	64
4.2. Інноваційні тренди у проведенні уроків фізичної культури в закладах загальної середньої освіти.....	69
4.3. Планування особистісно орієнтованого фізичного виховання учнівської молоді у закладах загальної середньої освіти.....	72
4.4. Шляхи підвищення ефективності конкурсних уроків фізичної культури.....	84
Розділ V. Історії успіху вчителів фізичної культури Херсонщини у Всеукраїнському конкурсі на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу.....	101
5.1. Мороз Василь Федорович – переможець Всеукраїнського фахового конкурсу у 2015 році.....	101
5.2. Черноусов Сергій Васильович – призер Всеукраїнського фахового конкурсу у 2009 році.....	106
5.3. Моніч Василь Васильович – призер Всеукраїнського фахового конкурсу у 2010 році.....	109
Додатки.....	116
Список використаних джерел.....	188

Присвячую всім вчителям фізичної культури Херсонщини, які мріяли, діяли та професійно зростали на Всеукраїнських фахових конкурсах.

ВСТУП

Історія успіху провідних країн світу переконливо свідчить, що для якісного стрибка у нове гідне та заможне життя необхідно не заощаджувати на майбутньому нації, а активно інвестувати в розвиток людського потенціалу через освіту, культуру і науку.

В Україні починає робити свої перші кроки чергова реформа загальної середньої освіти, а саме: набула чітких контурів Концепція Нової української школи, прийнятий рамковий Закон України «Про освіту», триває обговорення нових державних стандартів загальної середньої освіти та розробка відповідних освітніх програм, у пілотних закладах загальної середньої освіти країни здійснюється апробація Нової початкової школи, поступово підвищується заробітна плата вчителям.

Характерною особливістю концепції Нової української школи є підвищення вимог до професійної майстерності педагогів взагалі та вчителів фізичної культури зокрема. Досвід багатьох поколінь славних нащадків Ярослава Мудрого, Тараса Шевченка, Володимира Вернадського та Василя Сухомлинського засвідчує, що школа – це не тільки стіни, парти, програми та підручники. Це, насамперед, Учитель. Школа без педагога-майстра перетворюється на територію найстрашнішого злочину для суспільства та держави де відбувається знищення дитячих талантів і майбутнього країни.

Для того, щоб звичайного сільського вчителя перетворити не у «паперового тигра», а у справжнього агента змін, йому необхідно створити комфортні умови для неперервної освіти та професійного зростання. Учитель має постійно вчитись і вчити, а не виживати. Держава, у якій учителі більше часу проводять з сапою, а не з книгою, приречена на деградацію та розпад.

Сподіваємося, що остання освітянська реформа зможе повернути учителю бажання та можливості професійно зростати, і держава знов буде пишатися своїми педагогами та молоддю, які за своєю суттю, природою та потенціалом є справжніми будівниками Нової Квітучої України.

З огляду на зазначене, питання професійного розвитку вчителя в умовах реформування освіти й децентралізації країни набуває особливої актуальності та є предметом численних наукових розвідок.

Висвітленню педагогічної майстерності вчителя присвячували свої роботи педагоги-класики Ш. Амонашвілі, Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. На сучасному етапі розвитку науки дана категорія достатньо різнобічно висвітлювалась у дослідженнях педагогів (Є. Барбіна, А. Зязюн, Л. Крамущенко, О. Лавриненко, Г. Сагач, М. Тарасевич та ін.), психологів (І. Бех, Н. Кузьміна, А. Маркова, Г. Маштакова та ін.), а також фахівців із фізичного виховання та спорту (А. Деркач, Є. Ільїн, І. Максимчук, Т. Матвійчук, В. Папуча, Б. Шиян та ін.).

Актуальність теми навчально-методичного посібника детермінується вираженням запитом українського суспільства на підготовку сучасного вчителя фізичної культури, здатного ефективно працювати в умовах розбудови Нової української школи на компетентнісних, демократичних, діалогічних, гуманістичних та особистісно орієнтованих засадах.

Метою даного видання є ознайомлення всіх зацікавлених осіб із теоретичними та методичними аспектами підготовки вчителя фізичної культури до участі у всеукраїнських фахових конкурсах та розвитку власної педагогічної майстерності.

Навчально-методичний посібник частково розкриває та доповнює зміст навчальної програми спецкурсу для слухачів курсів підвищення кваліфікації «Розвиток педагогічної майстерності вчителя фізичної культури» (рекомендовано до друку вченою радою КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», протокол № 6 від 28.11.2017 р.) та може бути використаний при вивченні відповідних навчальних дисциплін (спецкурсів) у закладах вищої освіти на факультетах фізичного виховання та у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Зміст даного видання згрупований у п'ять розділів, що висвітлюють систему післядипломної педагогічної освіти в умовах трансформаційних змін; особливості розвитку педагогічної майстерності вчителя у поглядах Я. Коменського та В. Сухомлинського; структурно-функціональні виміри та основні етапи розвитку педагогічної майстерності вчителя закладу загальної середньої освіти; суттєві ознаки робочих, відкритих та конкурсних уроків фізичної культури; інноваційні інструментальні та змістові тренди у проведенні відкритих і конкурсних уроків фізичної культури; перспективний педагогічний досвід учителів фізичної культури Херсонщини, які є переможцями та призерами всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу.

Дидактична складова посібника допоможе уважному читачеві підвищити ефективність засвоєння навчального матеріалу та вдумливо й творчо підійти до переосмислення викладених ідей і підходів через призму власного педагогічного досвіду. Наприкінці кожного розділу сформульовані питання для самоконтролю; запропоновані орієнтовні теми випускних робіт та рефератів, під час роботи над якими можна розвинути заявлені у посібнику концептуальні ідеї та положення, а також подано списки рекомендованої літератури для глибшого занурення у заявлену проблематику.

Викладений матеріал може представляти інтерес для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, методистів, студентів педагогічних спеціальностей, аспірантів, викладачів закладів вищої та післядипломної педагогічної освіти.

Шановні уважні та небайдужі читачі навчально-методичного посібника! Велике прохання поділитися своїми враженнями від прочитаного. Просимо вибачення за можливі неточності та з нетерпінням чекаємо на Ваші пропозиції, рекомендації та зауваження на електронну адресу: sergeycom@ukr.net.

РОЗДІЛ І

СИСТЕМА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

1. 1. ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Свій 25-ти річний ювілей незалежності українська нація святкує в умовах перманентної боротьби з корупцією, кардинальної зміни зовнішньополітичного вектора розвитку країни та складних геополітичних і соціальних трансформацій. Однозначний проєвропейський вибір українського народу вимагає рішучої та високоефективної модернізації усіх сфер життя, в тому числі системи навчання та виховання підростаючого покоління. У даному контексті міністр освіти і науки України Лілія Гриневич наголошує: «Освіта є ключовим елементом національної безпеки, а людина – це найцінніший актив держави» [51, с. 5].

Спираючись на потужний соціальний запит українського суспільства, Міністерство освіти і науки України починає з 2018/2019 навчального року масове запровадження концепції Нової української школи у кожному закладі загальної середньої освіти.

Ключове місце у концепції розбудови Нової української школи відводиться Новому вмотивованому вчителю, який повинен допомогти стати Новому випускнику закладу загальної середньої освіти справжньою особистістю, патріотом та інноватором.

Саме тому, з огляду на стрімку зміну освітнього ландшафту в Україні, питання високоефективного підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх теоретико-методологічних досліджень засвідчив, що проблематика підвищення ефективності системи післядипломної педагогічної освіти була у фокусі уваги провідних вітчизняних та зарубіжних учених-андрогогів А. Деркача, В. Олійника, Н. Клокар, Н. Протасової, Т. Сорочан, Є. Чернишової, І. Якухна та ін. Але, не зважаючи на глибину та поліаспектність проведених досліджень, потребують уточнення методологічні передумови подальшого розвитку національної системи післядипломної освіти вчителів фізичної культури в умовах адміністративно-територіальної реформи.

Історія свідчить, що за 25 років незалежності України у системі післядипломної педагогічної освіти відбулись структурні, функціональні, змістові, кадрові, технологічні, програмно-методичні зміни, які дозволили закладам післядипломної педагогічної освіти підвищити якість науково-методичного супроводу професійного розвитку педагогічних кадрів та модернізації національної системи освіти.

У національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні відзначається, що: «За період з 1991 по 2015 рр. закладам системи післядипломної педагогічної освіти України вдалося подолати стереотипи та надмірну формалізацію підвищення кваліфікації. Здійснено перехід від трансляції певного обсягу знань до професійного розвитку на засадах компетентнісного підходу, що забезпечило акцент на формуванні здатності до використання знань на ціннісних засадах» [50, с. 142].

Було реформовано Центральний інститут вдосконалення вчителів України у Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України з розгалуженою структурою: Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти, Навчально-науковий інститут менеджменту та психології, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти. Структурно-функціональні зміни дозволили на якісно новому рівні координувати діяльність регіональних закладів післядипломної освіти, проводити фундаментальні та прикладні дослідження, а також активно впроваджувати інновації у систему освіти України.

За ініціативи Університету менеджменту України у 2010 році відбулося створення Всеукраїнської громадської організації «Консорціум закладів післядипломної освіти», а у 2015 році у рамках консорціуму налагоджено діяльність Українського відкритого університету післядипломної освіти. Робота даних організацій була спрямовано на захист професійних, економічних, соціально-культурних, творчих, вікових інтересів учасників; розробку та апробацію моделі ефективної взаємодії центральних і регіональних закладів післядипломної освіти у єдиному освітньому просторі; науково-методичний супровід освітньої реформи в Україні.

Зростає науковий та кадровий потенціал системи післядипломної педагогічної освіти. Сьогодні у системі працює майже 100 докторів і близько 500 кандидатів наук, 79 професорів і 328 доцентів, 45 заслужених працівників освіти України і заслужених учителів України. Помітно збільшилася кількість кандидатських і докторських дисертацій, монографій (за 2015 рік надруковано 302), навчальних і навчально-методичних посібників (у 2015 році вийшло друком понад 3,7 тисяч), публікацій у фахових виданнях, присвячених проблематиці неперервного професійного розвитку освітян [50].

Збільшується кількість освітян охоплених різноманітними формами післядипломної педагогічної освіти. На даний момент щорічно понад 123 тис. педагогічних та науково-педагогічних працівників здійснюють підвищення кваліфікації у відповідних закладах, методичною роботою у міжкурсовий період охоплюється близько 400 тис. працівників галузі.

Все більшою популярністю серед педагогів користуються сучасні форми (очно-дистанційна, дистанційна) підвищення кваліфікації на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Сучасні за змістом та зручні за часом заняття надають освітянам прекрасну можливість впевненого просування за індивідуальною траєкторією професійного розвитку.

Докладаються значні зусилля з розвитку матеріально-технічної бази системи післядипломної педагогічної освіти. Відбувається забезпечення закладів сучасною комп'ютерною та оргтехнікою, зростає кількість підключень до швидкісного Інтернету, здійснюються передплати на періодичні видання, розроблені та ритмічно оновлюються сайти закладів, у більшості закладів функціонують гуртожитки для проживання слухачів курсів підвищення кваліфікації.

Поширюється міжнародна співпраця закладів післядипломної педагогічної освіти з міжнародними партнерами (університетами, громадськими організаціями, фондами тощо). Підписані міжнародні договори та реалізовані або реалізуються такі проекти, як «Громадянські ініціативи в Східній Європі», «Розвиток громадянських компетентностей в Україні», «Міжнародний шкільний проект», «Світ без кордонів», «Відкритий світ», «Громадсько активна школа», «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю», «Intel. Навчання для

майбутнього», «Microsoft. Партнерство у навчанні», «Talkingcultures», «Європейське мовне портфоліо», «Освіта для стійкого розвитку в дії» тощо [50].

На жаль, не зважаючи на якісні зміни в системі післядипломної педагогічної освіти, вона не позбавлена певних проблем.

На нашу думку, концептуальний недолік, що значно гальмує високоефективний розвиток національної системи післядипломної педагогічної освіти, полягає у тому, що, з одного боку, на курси підвищення кваліфікації приходять значна кількість педагогів, які доволі слабо зовнішньо і внутрішньо мотивовані на неперервний професійний саморозвиток, а з іншого, – заклади післядипломної педагогічної освіти не достатньо готові для високоефективного науково-методичного супроводу вирішення різноманітних професійних запитів сучасних педагогів.

З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне розглянути існуючі проблеми професійного саморозвитку сучасного педагога на рівні його внутрішньої мотивації та системи післядипломної педагогічної освіти.

Аналізуючи основні нормативно-законодавчі акти, які безпосередньо або опосередковано визначають соціальний статус вчителя в державі, помічаються надзвичайно правильні та далекоглядні положення.

У статті 55 Закону України «Про освіту» зазначається, що педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право на захист професійної честі, гідності; вільний вибір форм, методів, засобів навчання учнів, виявлення педагогічної ініціативи; індивідуальну педагогічну діяльність; користування подовженою оплачуваною відпусткою; забезпечення житлом у першочерговому порядку, пільгові кредити для індивідуального і кооперативного будівництва; придбання для працюючих у сільській місцевості вчителів основних продуктів харчування за цінами, встановленими для працівників сільського господарства; одержання службового житла; вільний вибір змісту, програм, форм навчання, навчальних закладів, установ та організацій, що здійснюють підвищення кваліфікації і перепідготовку.

У постанові Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 р. № 379 «Про затвердження державної програми «Вчитель» підкреслюється, що у системі освіти провідне місце займає вчитель [65].

Дана держана програма реалізовувалась в Україні з 2002 по 2011 рік і була спрямована на визначення невідкладних і перспективних заходів щодо реалізації основних напрямів модернізації системи освіти та забезпечення економічних і соціальних гарантій професійної самореалізації педагогічних працівників та утвердження їх високого соціального статусу в суспільстві.

Оголошена у 2014 році війна корупції та сепаратизму в Україні знайшла своє продовження у боротьбі з бюрократизмом в освіті та звільненні вчителя від невластивих йому функцій. У даному контексті Міністерство освіти і науки України видає ряд нормативно-правових актів: наказ № 648 від 27.05.14 року «Щодо припинення практики створення та вимагання від дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів документації та звітності, не передбаченої законодавством України»; лист № 1/9-586 від 11.11.14 року «Щодо здійснення вчителем науково-дослідницької діяльності та пошукової роботи», лист № 1/9-630 від 05.12.14 року «Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя». У документах звертається увага

адміністрації, методичної служби та органів управління освітою на те, що планування роботи вчителя здійснюється у довільній формі, неприпустимо встановлення певних стандартів та строків зберігання даного виду документації вчителя; створення, наповнення та зберігання різноманітних папок, порт-фоліо, альбомів на атестацію чи для участі у різноманітних конкурсах не входить до переліку обов'язкових видів роботи вчителя; законодавчі та підзаконні акти надають учителю право, а навчальні програми створюють можливість для варіювання змістом та кількістю навчальних годин на вивчення тієї або іншої навчальної теми; вибір методів та форм викладання є винятково прерогативою вчителя; необхідно скоротити існуюче «паперове» навантаження на вчителя, що позбавлене управлінського змісту, а також припинити практику створення і вимагання нової документації та звітності, не передбачених законодавством України; результативність роботи вчителя доцільно визначати виключно за якістю знань, вмінь, навичок і прагнень учнів та докладених до цього зусиль педагогічними працівниками; вкрай важливо припинити практику покладання на вчителів, без їх згоди, функцій здійснення науково-дослідницької та пошукової роботи, що не передбачена кваліфікаційними характеристиками професій педагогічних працівників навчальних закладів.

Революційні погляди на місце вчителя у сучасній системі освіти були прописані у концепції Нової української школи. У документі відзначається, що розвиток загальної середньої освіти в Україні повинен спиратись на 8 ключових компонентів. Провідним серед них, на думку міністра освіти і науки України Лілії Гриневич, є «Умотивований учитель, що має свободу творчості й розвивається професійно» [51].

У школах майбутнього передбачається створення прекрасних умов для самореалізації творчого вчителя та підвищення його соціального статусу: наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі й управлінні закладом; забезпечення академічної свободи та гарантії від втручання у його професійну діяльність (учитель зможе розробляти та користуватись авторськими навчальними програмами, власноруч обирати засоби, форми, методи, технології навчання); збільшення заробітної плати через підвищення місця вчителя у єдиній тарифній сітці; вибір місця, форми та способу підвищення кваліфікації; створення освітнього порталу з навчально-методичним забезпеченням, українськими Е-енциклопедіями, мультимедійними підручниками та інтерактивними он-лайн-ресурсами; скорочення бюрократичного навантаження на вчителя, перехід виключно на електронний документообіг.

На жаль, згадані положення нормативно-правових актів та концепцій різко контрастують з суворою реальністю життя пересічного вчителя в Україні. Наукові розвідки провідних вчених, спілкування з методистами та вчителями [29; 51; 65; 81; 88] виявляють наступні проблеми, які суттєво знижують мотивацію освітян до неперервного професійного розвитку:

1. Соціальний статус учителя не відповідає його ролі у житті суспільства. У концепції Нової української школи відзначається, що «Педагогів деморалізує низький соціальний статус і рівень оплати праці. Учитель не має справжньої мотивації до особистісного та професійного зростання» [51, с. 6]. Насправді зараз учитель, особливо

в сільській місцевості, зайнятий більше виживанням та зароблянням додаткових коштів, ніж професійним розвитком та саморозвитком.

2. Спостерігається фемінізація освіти.

3. Відбувається міграція вчителів у інші сфери виробництва та послуг. Педагоги шукають більш високооплачувані місця, що дозволять їм забезпечити гідний рівень життя своїм родинам.

4. Недостатня оснащеність школи, у тому числі ІТ-технологіями, низька якість навчально-методичного забезпечення.

5. Надлишковість обов'язків школи (школа не повинна відповідати за оздоровлення, харчування, медичне обслуговування, соціальний супровід, здійснення позакласної виховної роботи, атестацію вчителів).

6. Забюрократизованість освітнього процесу. Будні сучасного вчителя, а особливо вчителя-вихователя, переобтяжені численними планами, звітами, інформаціями, статистикою. У 2013 році в Україні проводилось описово-аналітичне дослідження «Управління освітою та шкільна автономія: погляд зі школи». Педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти було задане питання: «Як ви оцінюєте рівень бюрократизму, тобто надмірності паперотворчості, канцеляризму, через які неефективно витрачається робочий час освітян в українській середній освіті?». Отримані результати вразили експертний світ своєю категоричністю та одностайністю. Домінуюча більшість директорів закладів загальної середньої освіти (близько 97 %) вважають, що рівень бюрократизму дуже високий або високий. За висновками експертів не більше 30 % вихідної документації позитивно впливають на діяльність закладів загальної середньої освіти і лише 10 % безпосередньо пов'язані з освітнім процесом і можуть бути узгоджені з робочим навчальним планом школи.

7. Несистемність освітніх реформ, упровадження освітніх інновацій без попередньої апробації.

8. Низька мотивація родин учнів до партнерства в управлінні школою.

Закономірно, що наявна соціально-економічна ситуація в країні негативним чином впливає не тільки на рівень мотивації вчителя до неперервного професійного розвитку, а також і на функціонування системи післядипломної педагогічної освіти, що призводить до зниження її ефективності.

Дослідження відомих вітчизняних учених-андрагогів [2; 3; 13; 31; 50; 65; 69; 88] виявили наступні проблеми у діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти:

– недосконалість нормативно-правового забезпечення функціонування системи післядипломної педагогічної освіти (відсутність закону, положення про післядипломну освіту, стандарту, базових навчальних планів тощо);

– хронічне недофінансування закладів післядипломної педагогічної освіти та відсутність їх випереджального матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення;

– неузгодженість управління післядипломною педагогічною освітою на центральному та регіональному рівнях (з одного боку – децентралізація і гуманізація системи освіти, з іншого – не готовність повною мірою враховувати запити споживачів на ринку освітніх послуг);

– одержавлення та монопольний стан закладів післядипломної педагогічної освіти на ринку послуг освіти дорослих. Замовником

післядипломної педагогічної освіти залишаються органи державного управління освіти, а не педагогічні працівники з їх конкретними професійними запитами та потребами;

- перші спроби використання у деяких закладах післядипломної педагогічної освіти накопичувальної моделі організації підвищення кваліфікації освітян, що являє собою врахування сукупності результатів короткотривалих форм навчання на засадах ЄКТС (англ. European Credit Transfer and Accumulation System – Європейська система переведення та накопичення балів). Справою майбутнього залишається розробка нормативно-правового та організаційно-методичного забезпечення імплементації накопичувальної системи у практику професійного розвитку сучасного вчителя в Україні. Для цього, на думку В. Олійника, потрібно запровадити систему кредитування, сертифікації та акредитації, кодування та єдиного обліку освітніх програм і окремих курсів;

- зміст занять курсів підвищення кваліфікації не завжди має випереджальний характер по відношенню до педагогічної практики та реформування закладів загальної середньої освіти;

- не достатня індивідуалізація та диференціація змісту і форм післядипломної освіти педагогічних працівників, доволі повільно реалізуються дистанційні форми навчання;

- використання неповною мірою можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних засобів для висвітлення передового педагогічного досвіду, нововведень, методичних рекомендацій до пропонованих курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників;

- слабе кадрове забезпечення закладів післядипломної освіти фахівцями вищої кваліфікації;

- навчання вчителів у закладах післядипломної освіти майже не відрізняється від навчання студентів у вишах;

- перевантаженість змісту післядипломної освіти другорядним, затеоретизованим, відірваним від педагогічного життя матеріалом;

- слабкий науково-методичний супровід самостійної роботи слухачів курсів підвищення кваліфікації;

- не врахування особливостей кваліфікації та контингенту слухачів.

Отже, аналіз використаних джерел засвідчив, що:

- за часів незалежності України у системі післядипломної педагогічної освіти відбулись структурні, функціональні, змістові, кадрові, технологічні, програмно-методичні зміни, які дозволили закладам післядипломної педагогічної освіти підвищити якість науково-методичного супроводу професійного розвитку педагогічних кадрів та модернізації національної системи освіти;

- фундаментальною причиною, що значно гальмує високоефективний розвиток національної системи післядипломної педагогічної освіти, є те, що, з одного боку, на курси підвищення кваліфікації приходять значна кількість педагогів, які доволі слабо зовнішньо і внутрішньо мотивовані на неперервний професійний саморозвиток, а з іншого – заклади післядипломної педагогічної освіти ще недостатньо готові для високоефективного науково-методичного супроводу вирішення індивідуальних професійних запитів сучасних педагогів.

1. 2. ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СИСТЕМНИЙ ВИМІР

Модернізація національної системи фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти на засадах гуманістичної, особистосно орієнтованої та компетентнісної парадигми, висуває підвищені вимоги до педагогічної майстерності вчителів фізичної культури.

Беззаперечно, що ключове місце у професійному розвитку вчителя відводиться післядипломній освіті як важливій складовій національної системи освіти.

У Законі України «Про освіту» від 05 вересня 2017 р. зазначається, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Особа в Україні може реалізувати своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти.

Невід'ємними складниками системи освіти є: дошкільна освіта; повна загальна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта [21].

Розглядаючи національну освіту на системному рівні А. Євтодюк виокремлює два схожих, на перший погляд, поняття: «система освіти» та «освітні системи». Дослідниця переконана, що система освіти в країні є лише одна (макросистема), а освітніх систем, як різних креативних варіантів системи освіти, – багато. Згідно з авторським визначенням, освітня система – це системоформуюча підсистема національної системи освіти, наділена специфічними функціями; впорядкована, структурна, самоорганізована цілісність історично зумовлених і взаємопов'язаних поглядів, переконань, ідеалів, національних традицій та практикуючих дій, об'єднаних спільними мотивами, задачами і цілями, спрямованими на навчання й виховання людини задля досягнення нею певного рівня освіченості як ступеня становлення особистості [18].

Беззаперечно до такої освітньої системи у національній системі освіти належить і післядипломна освіта. У Законі України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 р. відзначається, що післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду.

Післядипломна освіта включає:

– спеціалізацію – профільна спеціалізована підготовка з метою набуття особою здатності виконувати окремі завдання та обов'язки, що мають особливості в межах спеціальності;

– перепідготовку – професійне навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією працівниками, які здобули первинну професійну підготовку;

– підвищення кваліфікації – підвищення рівня готовності особи до виконання її професійних завдань та обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань;

– стажування – набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної професійної діяльності або галузі знань.

Розкриваючи генезу підготовки особистості до професійної діяльності В. Олійник відзначає, що вона традиційно здійснювалася в періоди здобуття загальної та професійної освіти. За умови відносно стабільних параметрів технологічного та соціокультурного простору припускалася достатність такої підготовки для забезпечення професійної діяльності особистості («освіта на все життя»). Збільшення темпу технологічного, інформаційного, економічного розвитку суспільства призвело до виникнення потреби у всебічному забезпеченні професійного зростання особистості, що, у свою чергу, знайшло відображення у послідовній появі таких понять, як «підвищення кваліфікації», «система підвищення кваліфікації», а потім – і «післядипломна освіта» [55].

Підкреслюючи багатоаспектність терміну «післядипломна освіта», В. Примакова акцентує увагу фахівців на тому, що даний феномен доцільно розглядати у кількох площинах: як відкритий динамічний процес професійного становлення і розвитку, що відбувається впродовж життя кожного вчителя з моменту отримання ним диплома про вищу освіту; як діяльність – особисту та відповідної системи закладів, що передбачає мотиви, потреби, задачі, дії, операції, результати; як результат впливу системи післядипломної освіти на професійний, особистісний, загальнокультурний рівні розвитку педагогів [68, с. 13-14].

Сьогодні післядипломна освіта в Україні являє собою складну, розгалужену, ієрархічно підпорядковану систему у якій нараховується близько 500 навчальних закладів і підрозділів різних форм власності, у тому числі 186 підпорядкованих Міністерству освіти і науки України [56, с. 9].

Описуючи інституційну будову сучасної системи післядипломної педагогічної освіти, І. Жорова виокремлює всеукраїнський, обласний, районний (міський) та шкільний рівні.

Учена констатує, що ієрархічну побудову всеукраїнського рівня очолює міністерство освіти і науки України, якому підпорядковуються Інститут модернізації змісту освіти та Університет менеджменту освіти НАПН України, що координує діяльність Науково-методичного комплексу «Консорціум закладів післядипломної освіти». Їх синергетичні зусилля спрямовані на розвиток Всеукраїнського банку даних «Інноваційні форми науково-методичної роботи з керівниками, науково-педагогічними і педагогічними працівниками».

Обласний рівень представлений департаментами освіти і науки обласних державних адміністрацій та обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти.

Розгалужена система післядипломної педагогічної освіти на регіональному (міському) рівні репрезентована районним (міським) відділом освіти, районним (міським) методичним кабінетом (центром), опорними школами, ресурсними центрами, школами перспективного педагогічного досвіду, методистами-кореспондентами, районними та кущовими методичними об'єднаннями вчителів.

Шкільний рівень очолює директор школи, який координує діяльність педагогічної ради, заступників директорів, шкільного методичного кабінету, шкільних методичних об'єднань та педагогів [20].

Аналізуючи наведену інституційну побудову, важко не помітити що системоутворюючими елементами післядипломної педагогічної освіти

на обласному рівні є інститути післядипломної педагогічної освіти, де підвищують свою кваліфікацію 83 % педагогічних працівників [87, с. 147]. Беззаперечно домінуючим видом діяльності обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти є курси підвищення кваліфікації.

На думку В. Олійника поняття «підвищення педагогічної кваліфікації» доцільно розглядати як процес і результат навчання педагогічних працівників, головною метою якого є забезпечення потреб суспільства в кваліфікованих кадрах із високим рівнем професіоналізму та культури, спроможних компетентно, творчо і відповідально виконувати завдання, що стоять перед ними [56, с. 19].

У даному контексті під системою підвищення кваліфікації, переконує відомий учений, доцільно розуміти систему соціального типу, котра є частиною післядипломної освіти, генеральною метою якої є створення оптимальних умов виконання замовлення суспільства на рівень і якість (професіоналізм, культура, здібності) підготовки кваліфікованих кадрів [там само].

У даному контексті є слушним уточнення С. Іванової про те, що, враховуючи компетентісно орієнтовану парадигму розвитку національної системи освіти та прагнення інтегруватись до європейського освітнього простору, вітчизняні заклади післядипломної педагогічної освіти поступово переходять від «підвищення кваліфікації» до «розвитку професійної компетентності» вчителя. На думку дослідниці, суттєва різниця між зазначеними поняттями полягає в тому, що перше з них передбачає, перш за все, розвиток професійних знань і вмінь шляхом зовнішнього освітнього впливу в інститутах післядипломної освіти, а друге – домінантою визнає формування у фахівця ставлень, ціннісних орієнтацій, позитивної мотивації шляхом, переважно, професійної самоорганізації з мінімальним впливом зовнішніх освітніх чинників [25].

Даний тренд врахований у «Білій книзі освіти України» де констатується, що підвищення кваліфікації педагогічних працівників відбувається цілеспрямовано за напрямками:

- навчання на курсах в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти, інститутах підвищення кваліфікації Київського і Севастопольського міських педагогічних університетів, Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти (ЦІППО), Інституті післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників (ІПОІПП) (м. Донецьк), Університеті менеджменту освіти АПН України, на факультетах підвищення кваліфікації педагогічних університетів щоп'ять років різною тривалістю;

- виконання методичної роботи на базі методичних районних (міських) кабінетів (центрів), закладів загальної середньої, дошкільної, позашкільної, професійно-технічної освіти відповідно до річних планів їх роботи;

- постійної самоосвіти [4, с. 155].

Характеризуючи курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників, фахівці відзначають [9; 20; 68; 83], що вони можуть відбуватися за різними формами організації освітнього процесу (очна, очно-дистанційна, індивідуальна) та навчальних занять (лекції, практичні, семінарські заняття, захист випускних робіт, конференція з обміну досвідом). На своїх заняттях викладачі та методичний корпус закладів післядипломної освіти використовують різноманітні навчальні технології (технології організації групової взаємодії, технології кооперативного навчання, технології організації самостійної

роботи, технології контекстного навчання, технології навчання науково-дослідної діяльності, проектні технології, технології евристичного та продуктивного навчання, технології ігрового моделювання).

Доволі часто на курсах підвищення кваліфікації освітянам пропонуються різноманітні спецкурси з актуальних проблем професійного розвитку педагогічних працівників. Такий спецкурс дозволяє системно розглянути певну проблематику та завдяки інтеграції досягнень теорії і практики якісно вплинути на професійний розвиток педагогів. Основними формами навчальних занять з освітянами під час спецкурсу можуть бути: педагогічний тренінг, насичений такими методами роботи як анкетування, бесіда, дискусія, тестування, проектування, рольові ігри; лекційно-практичне заняття з притаманними словесними методами: пояснення, лекція, розповідь, евристична бесіда та практичними – вправи, метод проекту, тренінг; круглий стіл з його значним рефлексивним і прогностичним потенціалом; практичне заняття з широким використанням методів моделювання та проектування вирішення різноманітних педагогічних ситуацій і процесів.

Що стосується змісту курсової підготовки педагогічних працівників, то, на думку І. Жорової, він повинен складатись із філософії та методології освіти, нормативних документів, державних стандартів, програм і підручників, педагогічних та інформаційних технологій, інновацій в освіті, профільного навчання, виховання та соціалізації учнівської молоді, моніторингу якості освіти, безпеки життєдіяльності, психологічного супроводу та професійної культури [20].

Розкриваючи специфіку міжкурсного періоду, фахівці звертають увагу на наступні моменти. Найбільш поширеними організаційними формами професійного розвитку педагогічних працівників на даному етапі є науково-практичні семінари і конференції, педагогічні читання, авторські творчі майстерні, школи молодого фахівця, відкриті уроки, майстер-класи, творчі групи, проекти професійного розвитку, технопарки для освітян, ресурсні центри. Прогресивна частина освітян може брати активну участь у функціонуванні професійних інтернет-мереж (інформаційні освітні портали і сайти, дистанційні платформи, електронні бібліотеки, блоги). Значний потенціал для професійного розвитку педагога мають дослідницька діяльність (індивідуальні освітні теми, всеукраїнські та обласні експерименти, апробація навчальної літератури, проектна діяльність) та конкурси фахової майстерності («Учитель року», «Вчитель-новатор», «Джерело творчості», «Парк педагогічної майстерності») [9; 20; 68; 83].

Досвід роботи з учителями фізичної культури переконливо свідчить, що для розвитку педагогічної майстерності вмотивованого вчителя надзвичайно ефективним засобом з величезним синергетичним потенціалом є всеукраїнські фахові конкурси, а саме «Учитель року» у номінації «Фізична культура» та конкурс на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу.

Традиційно самоосвітня діяльність педагогічних працівників у системі післядипломної освіти може набувати наступних форм роботи: вивчення літератури; підготовку доповідей для участі у конференціях, семінарах, педагогічних читаннях; розробку індивідуального освітнього маршруту (робота над індивідуальною науково-методичною проблемою).

На думку андрагогів, центральним елементом науково-методичного супроводу самоосвітньої діяльності педагога у системі післядипломної освіти повинна стати програма їх особистісного й професійного саморозвитку. Дана програма може бути зорієнтована на неперервну підтримку, стимулювання особистісного й професійного саморозвитку вчителя через залучення його до науково-дослідницької, інноваційної, творчої діяльності, участі у фахових конкурсах, майстер-класах, творчих групах та інших формах методичної роботи та охоплювати курсову, міжкурсову підготовку та самоосвітню діяльність учителя [9; 83].

Результати різноманітних дисертаційних досліджень переконують, що програму особистісного та професійного саморозвитку педагога доцільно будувати на принципах:

- індивідуалізації: кожен педагог може самостійно добирати форми методичної роботи відповідно до своїх прагнень, зацікавлень, здібностей, досвіду й індивідуальних потреб;

- диференціації: програма передбачає добір форм методичної роботи відповідно до педагогічного стажу вчителя;

- співробітництва: взаємодія, взаємодопомога педагога-слухача та андрагога у процесі складання, реалізації програми;

- активності особистості: учитель набуває ролі активного учасника всіх етапів міжкурсової підготовки;

- практичної спрямованості: форми методичної роботи, у яких педагог бере участь, мають практичне значення для його професійної діяльності та спрямовані на поглиблення теоретичних знань, розширення індивідуального досвіду, підвищення рівня професіоналізму та педагогічної майстерності [83].

Отже, резюмуючи зміст даного параграфу варто відзначити, що XXI століття пройде під знаком економіки знань і неперервної освіти у якій ключове місце буде відводитись саме післядипломній освіті. Ефективність післядипломної освіти буде залежити від інноваційних підходів до організації та науково-методичного супроводу діяльності педагогічних працівників на курсовому, міжкурсовому етапах та їх самоосвіті.

1. 3. Концептуальні підходи до розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні

Історія людства переконливо свідчить, що науково-технічний прогрес у виробництві детермінує якісні зміни у народній, професійно-технічній і вищій освітах. Сьогодні технологічні уклади XXI століття рішуче вимагають від розвинених та амбітних країн світу інвестувати значні фінансові, інтелектуальні, технологічні ресурси у розвиток людського капіталу та неперервну освіту.

Відчувши даний тренд провідні андрагоги, ще у 1997 році в Гамбурзі на V Міжнародній конференції з освіти дорослих, попередили прогресивну частину людства про те, що освіта дорослих є ключем до XXI століття [22].

На початку третього тисячоліття провідні країни світу впритул наблизились до чергової революції у навчанні та виробництві. Сьогодні для України, з її значним революційним досвідом у соціально-політичній сфері, надзвичайно важливо не пропустити глобальну революцію в освіті, яка згодом буде детермінувати появу нових технологічних укладів і майбутніх економічних центрів світу.

Революційні зміни, що відбулися на політико-економічній, технологічній та інформаційно-культурній карті світу, запустили незворотній тренд поступового переходу від класно-урочної (суб'єкт-об'єктної) до відкритої (суб'єкт-суб'єктної) системи освіти, коли люди різного віку зможуть реально обирати різні параметри свого навчання: місце, час, тривалість, оплату, зміст, форми, методи, інтенсивність, учителів, систему контролю тощо.

В умовах нормативно-законодавчої невизначеності та хронічного недофінансування галузі, національній системі післядипломної педагогічної освіти надзвичайно важливо залишитись у загально-світовому тренді становлення та розвитку неперервної освіти.

Аналіз наукових досліджень фахівців засвідчив наявність різноманітних теоретично обґрунтованих, розроблених та апробованих систем підвищення ефективності післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні. Доволі часто вчені-андрагоги для позначення узагальнених інноваційних трендів у післядипломній освіті використовують такі поняття, як підхід або модель. Давайте уточнимо сутність цих понять.

Термін «підхід» – це багатоаспектне поняття, що доволі часто зустрічається як у повсякденному житті пересічних українців, так і у наукових виступах провідних учених світу.

У Словнику української мови відзначається, що поняття «підхід» може розглядатись у наступних контекстах: дія за значенням підійти, підходити; місце, по якому підходять, наближаються до чого-небудь; сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь [73, с. 521].

Автори вільної енциклопедії «Вікіпедія» відзначають, що модель (від лат. *modulus* – «міра, аналог, зразок») – це відтворення чи відображення об'єкту, задуму (конструкції), опису чи розрахунків, що відображає, імітує, відтворює принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки чи(та) характеристики об'єкта дослідження чи відтворення (оригіналу) [46].

Гене́за проведення наукових досліджень засвідчує, що у педагогічній і андрагогічній науках моделювання може охоплювати різноманітні процеси (навчання, виховання, формування, соціалізації, розвитку тощо), інструментарій керування та підвищення ефективності цих процесів (підходи, умови, технології, методики тощо), а також провідні сфери розвитку та функціональні інтегративні утворення особистості (когнітивна, інтелектуальна, погребово-мотиваційна, ціннісно-сміслова, поведінкова, компетентність, відповідальність, майстерність тощо).

Переходячи від уточнення термінологічного поля нашого наукового дискурсу до аналізу сучасних інноваційних трендів розвитку післядипломної педагогічної освіти варто відзначити наступні моменти.

Фахівці Університету менеджменту освіти, на чолі з В. Олійником, у національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, констатують наявність запиту в сучасній системі післядипломної освіти на різні моделі професійного розвитку педагогів. До таких вже частково апробованих та достатньо перспективних, з огляду на світовий досвід та інноваційні вітчизняні практики, належать компетентнісна, диференційована, диверсифікована, кластерна, пролонгована, накопичувальна та особистісно орієнтована моделі організації професійного розвитку педагога у системі післядипломної освіти [50].

Л. Лісіна у своєму докторському дисертаційному дослідженні підготовки вчителів до конструювання навчальних технологій виокремлює наступні підходи до модернізації післядипломної педагогічної освіти: системний, соціокультурний, андрагогічний, акмеологічний та технологічний.

Методологічну основу докторського дисертаційного дослідження О. Мариновської з теми: «Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності в системі післядипломної освіти» складають системно-синергетичний, антропологічний, аксіологічний, акмеологічний, андрагогічний, культурологічний, конкретно-історичний та особистісно діяльнісний підходи [39].

У монографії В. Примакової «Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні (середина ХІХ-початок ХХІ століття)» основними підходами до розвитку післядипломної педагогічної освіти названі інноваційний, особистісно зорієнтований, синергетичний та компетентнісний [67].

Зазначені вище наукові розвідки дозволили виокремити інноваційні тренди розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні у ХХІ столітті, до яких варто віднести: акмеологічний (а), андрагогічний (а), інноваційний (а), особистісно орієнтований (а), компетентнісний (а), диференційований (а), диверсифікований (а), кластерний (а) та накопичувальний (а) підходи (моделі).

Сьогодні важко собі уявити неперервну та післядипломну освіту без акмеологічного підходу до розвитку професійної компетентності педагогів. Загальновідомо, що акмеологія (від грец. *акме* – вершина, квітуча пора та *logos* – смисл, пізнання, вивчення, дослідження) – це наука, що досліджує закономірності максимально повної самореалізації людини як громадянина, сім'янина та професіонала.

Дослідження О. Гречаник засвідчило, що до педагогічних умов розвитку акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної освіти доцільно віднести: стимулювання слухачів курсів підвищення кваліфікації до постійного самовдосконалення в процесі професійної підготовки/перепідготовки; оволодіння слухачами інтегрованими педагогічними та акмеологічними знаннями й вміннями; розвиток у вчителів особистісних акмеологічних якостей (самоаналіз, саморефлексія, самокорекція, самопроекування) [11].

Надзвичайно споріднені у теорії освіти дорослих є акмеологічний та андрагогічний підходи. Загальновідомо, що андрагогіка – це галузь знань про навчання, виховання та розвиток дорослої людини.

На думку провідних вчених-андрагонів, навчання дорослої людини повинно ґрунтуватись на наступних її характерних особливостях:

- вона усвідомлює та сприймає себе як вільну, самостійну та відповідальну особу;

- вона постійно накопичує соціальний і професійний досвід, який є джерелом її саморозвитку та навчання інших;

- її мотивація до навчання обумовлюється наявністю невирішених життєвих і професійних проблем;

- вона прагне до негайного використання набутих знань, умінь, навичок, компетенцій для підвищення якості свого соціального та професійного життя;

- її навчальна діяльність не є провідною та вона має суттєві просторові та часові обмеження з боку родинного, громадського та професійного життя [22].

Розкриваючи особливості інноваційного підходу до професійного розвитку педагогів у післядипломній освіті заслуговує на увагу наступні

моменти.

У Положенні «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» відзначається, що освітніми інноваціями є вперше створені, вдосконалені освітні, навчальні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що мають істотно поліпшити результати освітньої діяльності.

І. Якухно вважає, що реалізація ідеї розбудови інноваційного освітнього середовища у системі післядипломної педагогічної освіти регіону повинна передбачати ряд послідовних та взаємоузгоджених кроків, а саме:

- створення єдиної системи інноваційного навчання та виховання на основі аналізу передового інноваційного досвіду викладацького складу закладів післядипломної освіти;

- розробку, апробацію та впровадження педагогічних інновацій, технологій, активних методів навчання і виховання у практику роботи науково-педагогічних працівників закладів післядипломної освіти;

- систематичну підготовку і перепідготовку науково-педагогічних працівників закладів післядипломної освіти;

- прогнозування та моделювання варіантів підготовки спеціалістів з інноваційним мисленням в умовах регіону;

- проведення моніторингу, спрямованого на удосконалення якості навчального процесу;

- забезпечення можливості слухачам курсів обирати навчальні курси, складати індивідуальні плани роботи, долучатися до наукових досліджень на кафедрах і лабораторіях;

- проведення педагогічної практики, науково-практичних семінарів на базі закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, що мають досвід розробки та впровадження інноваційних технологій у освітній процес;

- створення відповідної матеріально-технічної бази (комп'ютерні класи, мультимедійні дошки, програмне забезпечення) у закладах післядипломної педагогічної освіти [88].

Характерною особливістю запровадження особистісно орієнтованої моделі професійного розвитку освітян у діяльність закладів післядипломної освіти, на думку В.Олійника та Т. Хлебнікової, є посилення значення самоосвіти педагогів; організація дистанційної освіти; максимально повне врахування у навчальному процесі потреб, інтересів, професійного та особистісного досвіду, педагогічної майстерності слухачів з метою вибору ними особистісно значущих параметрів навчання; оптимальна адаптація сучасних освітніх технологій у післядипломній освіті; створення позитивного психолого-педагогічного клімату у взаємодії викладачів і слухачів на гуманістичних засадах (повага, довіра, взаємодопомога, свобода самовираження тощо) [50; 82].

Компетентнісна модель, фахівцями з Університету менеджменту освіти, розглядається як система, що спрямована на результат і розвиток ключових, базових та спеціальних компетентцій у педагогів згідно вимог часу. Це передбачає використання інтерактивних, проектних технологій професійного зростання; можливості вибору освітянами різних термінів, модулів, форм навчання; імплементацію у процес професійного розвитку педагогів ефективного діагностичного інструментарію.

Провідні галузеві експерти відзначають, що диференційована модель розвитку післядипломної педагогічної освіти повинна ґрунтуватися на запровадженні у навчальний процес великої кількості

різноманітних навчальних програм (освітньо-кваліфікаційних, спецкурсів), навчально-тематичних планів, термінів, форм та технологій навчання для кожної категорії педагогічних працівників.

Сутність накопичувальної моделі організації навчання у закладах післядипломної педагогічної освіти полягає у забезпеченні врахування сукупності результатів короткотривалих форм навчання педагогічних кадрів на засадах ECTS (European Community Course Credit Transfer System). Дана Європейська система трансферу оцінок являє собою кредитну систему, що надає можливість вимірювати та порівнювати навчальні досягнення студентів і переводити їх з одного вишу до іншого. Визнані вчені-адрогоги відзначають значний модернізаційний потенціал кредитно-модульного навчання у системі післядипломної педагогічної освіти [50].

Кластерна модель надає можливість закладам післядипломної педагогічної освіти на системному рівні запроваджувати вузьку спеціалізацію та диференціацію підвищення кваліфікації педагогічних працівників через розподілення між установами-партнерами відповідних модулів освітньо-кваліфікаційних програм, спецкурсів та короткотривалих форм навчання.

Реалізація диверсифікованої моделі передбачає залучення до професійного розвитку освітян якомога більшої кількості освітніх, громадських і комерційних організацій та установ. За даною моделлю заклади післядипломної педагогічної освіти делегують іншим організаціям право проведення окремих форм, модулів навчання або навчання окремих категорій педагогічних працівників [50].

Отже, аналіз викладеного матеріалу дозволяє стверджувати, що розбудова сучасної системи професійного розвитку вчителів в умовах післядипломної освіти повинна здійснюватись на засадах акмеологічного, андрогогічного, інноваційного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, диференційованого, накопичувального, кластерного та диверсифікованого підходів у їх інтеграційної єдності.

Запитання для самоконтролю

1. Які заклади входять до складу Університету менеджменту освіти?
2. Назвіть провідні функції Консорціуму закладів післядипломної освіти?
3. У яких міжнародних освітніх проектах брали або беруть участь заклади післядипломної педагогічної освіти України?
4. Охарактеризуйте основні тези нормативно-правових актів, що на даний момент визначають соціальний статус учителя в Україні.
5. Які негативні тренди в освіті та суспільстві знижують мотивацію українського вчителя до професійного зростання?
6. Назвіть характерні недоліки у діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти.
6. Охарактеризуйте акмеологічний підхід до розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.
7. Чим адрогогічний підхід до розвитку післядипломної педагогічної освіти відрізняється від акмеологічного?
8. Дайте визначення інноваційному підходу до розвитку післядипломної педагогічної освіти.
9. Порівняйте особистісно орієнтований та компетентнісний підходи до розвитку післядипломної педагогічної освіти.
10. Чим диференційований підхід до розвитку післядипломної педагогічної освіти відрізняється від диверсифікованого?

11. Охарактеризуйте кластерний підхід до розвитку післядипломної педагогічної освіти.

12. Що означає накопичувальний підхід до розвитку післядипломної педагогічної освіти?

13. Назвіть основні складники системи освіти в Україні.

14. Чим система освіти відрізняється від освітньої системи?

15. Як розумієте поняття «післядипломна освіта»? Що вона в

16. На яких інституційних рівнях здійснюється розбудова сучасної системи післядипломної педагогічної освіти в Україні? Які їх основні завдання?

17. Як Ви розумієте поняття «підвищення педагогічної кваліфікації»?

18. За якими напрямками здійснюється підвищення кваліфікації педагогічних працівників?

19. Назвіть основні форми роботи з педагогами у курсовий та міжкурсний періоди.

20. На основі яких принципів доцільно будувати програму професійного саморозвитку педагога?

Тематика випускних робіт та рефератів

1. Система післядипломної педагогічної освіти в Україні.

2. Основні напрями діяльності Консорціуму закладів післядипломної педагогічної освіти.

3. Проблеми та перспективи розвитку післядипломної педагогічної освіти вчителів фізичної культури в Україні.

4. Сучасні підходи до розвитку післядипломної педагогічної освіти вчителів фізичної культури в Україні.

5. Курси підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури в умовах трансформаційних змін.

6. Розвиток професійної компетентності вчителя фізичної культури на курсах підвищення кваліфікації.

7. Розвиток професійної майстерності вчителя фізичної культури у міжкурсний період.

8. Розробка програми професійного саморозвитку вчителя фізичної культури.

Рекомендована література

1. Арешонков В. Ю. Педагогічна самоорганізація в системі безперервної освіти : термінологічно понятійний аналіз / В. Ю. Арешонков // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2007. – № 32. – С. 30-35.
2. Арешонков В. Ю. Теоретичні засади педагогічної самоорганізації в системі післядипломної освіти / Володимир Юрійович Арешонков // Вісник післядипломної освіти. Вип. 3: зб. наук. праць / Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України, Асоціація безперервної освіти дорослих. – К., 2006. – С. 8-16.
3. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. – К. : Інформаційні Системи, 2010. – 340 с.
4. Гончаренко Л. А. Полікультурна освіченість педагога: теорія і практика : монографія / Любов Анатоліївна Гончаренко; за ред. В. В. Кузьменка. – Херсон : РІПО, 2009. – 136 с.
5. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / Анатолий Алексеевич Деркач. – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : МОДЭК, 2004. – 752 с.
6. Жорова І. Я. Теоретико-методологічні засади розвитку професіоналізму вчителів в системі післядипломної освіти України у 40-х роках ХХ-початку

- XXI століття : монографія / Ірина Ярославівна Жорова. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – 416 с.
7. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (10.12.2017). – Назва з екрану.
 8. Змеєв С. И. Технология обучения взрослых : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Сергей Иванович Змеєв. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 128 с.
 9. Іванова С. Термінологічно-понятійні проблеми у процесі інспектування діяльності вищих закладів післядипломної педагогічної освіти державною інспекцією навчальних закладів України / Світлана Іванова // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 3. – С. 59-63.
 10. Клокар Н. І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу : монографія / Наталія Іванівна Клокар. – Київ, 2010. – 528 с.
 11. Козлова О. Управління процесом післядипломного навчання педагогів / О. Козлова, Г. Сударєва // Післядипломна освіта в Україні. – № 3. – 2003. – С. 72-77.
 12. Мариновська О. Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика : [монографія] / О. Я. Мариновська ; Управління освіти і науки Івано-Франківської обласної держ. адміністрації, Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника, Івано-Франківський обласний ін-т післядипломної педагогічної освіти. – Івано-Франківськ : [Симфонія-форте] ; [Полтава : Довкілля-К], 2009. – 498 с.
 13. Маслов В. І. Моделювання педагогічних систем : сутність та технологія / В.І. Маслов // Післядипломна педагогічна освіта в Україні. – 2013. – № 1. – С. 15-19.
 14. Модель (загальне значення) [Електронний ресурс] / Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Модель_\(загальне_значення\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Модель_(загальне_значення)) (дата звернення: 9.10.16). – Назва з екрана.
 15. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 448 с.
 16. Нова школа : простір освітніх можливостей : проект для обговорення / За заг. ред. М. Грищенко. – К., 2016. – 36 с.
 17. Олійник В. В. Дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті: організаційно-педагогічний аспект: Навч. посібник / В. В. Олійник. – К. : ЦІППО, 2001. – 148 с.
 18. Олійник В. В. Управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійно-технічної освіти : науково-методичний посібник / В. В. Олійник. – К. : ЦІННО, 2001. – 207 с.
 19. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 р. № 379 «Про затвердження державної програми «Вчитель»» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/379-2002-п/page>
 20. Примакова В. В. Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні (середина ХІХ-початок ХХІ століття) : монографія. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – 336 с.
 21. Примакова В. В. Становлення та розвиток вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів (серед. ХІХ-поч. ХХІ століття) : навчальний посібник / Віталія Володимирівна Примакова. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – 204 с.
 22. Протасова Н.Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку : монографія / Наталія Георгіївна Протасова. – К. : Міленіум, 1998. – 216 с.
 23. Сагач Г. М. Вибрані твори : в 5 т. / Г. М. Сагач. – Рівне : АН вищої школи України, 2006. – Т. 3 : Ділова риторика: «Добротословіє», 2006. – 320 с.

24. Сагач Г. М. Риторика : навч. посібник для серед. і вищих навч. закл. України / Г. М. Сагач ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2. вид., перероб. і доп. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 565 с.
25. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; уклад.: А. П. Білоштан, В. П. Градова, Г. Н. Демчик та ін. – К. : Наук. думка – Т. б. П – Поїти / ред. тому: А. В. Лагутіна, К. В. Ленець, 1975. – 832 с.
26. Управління освітою та шкільна автономія: погляд зі школи: аналітична доповідь / За заг. ред. Паращенко Л. І. – К. : «2UP», 2013. – 64 с.
27. Хлебнікова Т. М. Організація особистісно орієнтованого навчання слухачів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09 «Теорія навчання» / Т. М. Хлебнікова. – Харків, 2009. – 22 с.
28. Худенко О. М. Розвиток індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін у системі післядипломної освіти: монографія / Ольга Миколаївна Худенко; за ред. І. Я. Жорової. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – 192 с.
29. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості : [наук. видання] / за заг. ред. С. М. Ніколаєнка, В. В. Тесленка. – К. : Пед. преса, 2007. – 176 с.
30. Якухно І. І. Наукові основи інноваційного розвитку післядипломної педагогічної освіти : монографія / Іван Іванович Якухно. – Житомир : Полісся, 2010. – 524 с.

РОЗДІЛ II

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ У ПОГЛЯДАХ ВИДАТНИХ ПЕДАГОГІВ МИНУЛОГО

2. 1. Передвісник педагогічної майстерності сучасного вчителя: актуальні ідеї Я. А. Коменського

Уважний дослідник концепції Нової української школи помітить, що центральна роль у модернізації закладів загальної середньої освіти в нашій державі відводиться вчителю – добре підготовленому та вмотивованому майстру своєї справи. Саме тому проблематика розвитку педагогічної майстерності сучасних учителів сьогодні набуває особливої актуальності. Сподіваємось, що у даному контексті для науковців, методистів і вчителів-практиків буде представляти інтерес переосмислення золотої скарбниці педагогічної майстерності видатних учителів світу взагалі та Яна Амоса Коменського зокрема.

Для різних поколінь найбільш прогресивних народів світу Ян Амос Коменський залишився великим мудрецем і філософом, першим теоретиком і геніальним практиком гуманістичної, природовідповідної освіти, талановитим лінгвістом, основоположником педагогіки нового часу, людиною, яка присвятила все своє життя виправленню справ людських і встановленню миру та дружби серед народів світу через пансофію і пампедію.

Перші публікації у Російській імперії про Я. Коменського з'явилися у 60-ті роки XIX століття. Вийшли друком стаття П. Шестакова «Йоан Амос Коменський – педагог XVII століття», біографія «Життя і діяльність Я. Коменського», автор Ф. Палацний; переклад російською мовою «Великої дидактики» С. Миропольського.

У наші часи науковці, методисти, учителі-практики також періодично перегортають золоті сторінки педагогічної мудрості Я. Коменського. Філософсько-педагогічні аспекти творчості визнаного вчителя у своїх роботах досліджували В. Вихрущ, Л. Ковальчук, Т. Тхоржевська, В. Новосад та ін. Дидактичну систему видатного чеського педагога вивчали Б. Мітюров, М. Гончаров, М. Євтух, А. Красновський, В. Кремінь, В. Лордкіпанідзе та ін.

Починаючи досліджувати життєвий шлях Я. Коменського, необхідно відзначити, що ця людина у 12 років втратила дуже багато: батька, мати, двох сестер, згодом – Батьківщину, дружину і двох синів, але здобула Вічність – всевітнє визнання самозакоханого світу, безмірну вдячність свого народу та незгасаючу любов своїх учнів і послідовників.

Уміння просто пояснювати складні речі у світі цінувалось весь час. Учні та студенти давно помітили, що дуже просто говорити складно і дуже складно говорити просто.

Досліджуючи безсмертні праці Я. Коменського «Велика дидактика» (перша в світі науково обґрунтована та природовідповідна педагогічна система), «Загальна порада людському роду, і перш за все вченим і благочестивим властителям Європи, про виправлення людських справ» (найважливіша за змістом та найбільша за обсягом праця великого педагога), «Материнська школа» (перша в світі книга для батьків), «Відкриті двері до мов і всіх наук» (підручник, що вийшов друком більше ніж у двох десятках країн Європи та Азії та дозволяв учням одночасно пізнавати світ речей та латинську мову), «Світ

чуттєвих речей у малюнках» (перший у світі підручник у малюнках, що у деяких країнах використовувався до кінця XIX століття), важко не помітити на скільки просто видатний педагог пише про складні речі (мир, дружбу, сенс життя, навчання, виховання, благочестя, добродійність) та розкриває шляхи їх досягнення.

Для значної кількості учнів XVII століття геніальна простота педагогічної системи Я. Коменського стала справжньою зіркою-дороговказом у схоластичних лабіринтах тогочасної науки й освіти. Учні відчули, що навчання може бути коротким, приємним та фундаментальним, а не довготривалим, жахливим та поверховим.

Якби Ян Амос Коменський був знайомий із висловом героя роману «Ідіот» Федора Михайловича Достоєвського: «Краса врятує світ!», то він, мабуть, девізом свого життя обрав вислови «Освіта врятує світ» або «Мудрість, добродійність та віра врятують державу». Розкриваючи своє особисте ставлення до місця освіти у розвитку країни, всесвітньо відомий педагог стверджував, що «...якщо ми бажаємо, щоб були доглянуті та процвітали церкви, держави та господарства, перш за все необхідно привести до ладу школи та дати їм розцвісти, щоб вони стали справжніми майстернями людей і розсадниками для церков, держав і господарств» [32, с. 259].

Я. Коменський був прихильником неперервної освіти. Він радив усім побудувати у своєму серці власну школу довжиною у життя. Він стверджував, що «...для кожної людини його життя – школа, від коліски до гроба. ... Кожен вік призначений для навчання, і одні і ті самі періоди відведені для людського життя і людської школи» [33, с. 405].

Геніальний педагог вважав, що все життя людини найбільш доцільно поділити за законами природи на 7 частин і відповідних шкіл. Перша частина – це зачаття та формування в лоні матері (відповідає січню, першому місяцю нового року); друга – народження та немовлячий період (подібна лютому та березню, коли набухають бруньки); третя – дитинство (схожа на квітень, коли природа розквітає); четверта – отрочтво (наближається до травня, коли починають зав'язуватися плоди); п'ята – молодість (аналогічна червню, коли зріють плоди); шоста – зрілість (асоціюється з липнем, серпнем, вереснем, жовтнем та листопадом, коли відбувається збір врожаю та підготовка до зими) і сьома – старість (схожа на грудень, який замикає річний цикл).

Перші школи, за задумом автора Великої дидактики, будуть виникати там, де народжується молоде покоління; другі, материнські – у кожному домі; треті, рідної мови – у селі; четверті, латинські або гімназії – у місті; п'яті, академії – у кожній провінції або державі; шості, самоосвіта – в усьому світі та сьомі – скрізь, де опиняться люди похилого віку.

Розкриваючи історичні передумови становлення професійної майстерності педагогів, Я. Коменський відзначав, що з покоління у покоління в кожній державі освіта дітей і молоді, разом з правом покарання, доручалась мужам мудрим, благочестивим і поважним, яких у народі називали педагогами, магістрами, наставниками та вчителями. Як правило, для навчання, відпочинку та літературних розваг майбутніх громадян, суспільство будувало спеціальні споруди, що називались колегіями, гімназіями, школами. У даному контексті видатний педагог відзначав, що «...навчання само по собі за своєю природою є приємне і солодке і являє собою чисту гру і забаву для духа» [32, с. 208].

На жаль, поступово школи вихолощувались, змінювались і перетворювались з палаців мистецтв, радості і краси на каторги розуму та в'язниці духу. Характеризуючи кадровий потенціал навчальних закладів свого часу, Я. Коменський відзначав, що дуже часто юнацтво на навчання «...потрапляло до людей глупих, яким було невідомо благочестя та мудрість Божа, від безділля ослаблих, низьких, що подавали найгірший приклад і продавали себе за гроші в якості вчителів і наставників. Вони вчили юнацтво не вірі, благочестю, мудрості, а забобонам, брехні та дурним звичкам» [32, с. 208]. Улюбленим їх методом навчання був метод сили, коли знання буквально втокмачували у голову безкінечним заучуванням незрозумілого, а уміння та навички вирізались різками на спині.

Характерними недоліками шкіл того часу стали:

1. Відсутність хронологічних меж навчання протягом року, місяця, дня, заняття та теоретично обґрунтованих шляхів досягнення педагогічно значущого результату.

2. Безсистемне, хаотичне, фрагментарне викладання наук, мистецтв, мов і чеснот. Було розведено за часом читання та письмо, слова та речі, вивчення навчального матеріалу та навчання інших.

3. Була поширена практика, коли кожна школа, кожен педагог, і навіть один і той самий учитель по-різному викладали різні предмети.

4. Відсутність універсального методу, що дозволяв навчати багатьох учнів одночасно.

5. Учням навіть на ранніх стадіях вивчення певних предметів пропонувалось у класі та вдома ознайомлюватись з книгами різних авторів, у яких одні й ті самі речі, процеси описувались по-різному та давались зовсім протилежні оцінки [там само, с. 367].

Може, саме тому при побудові нових, суспільних, пансофічних шкіл Я. Коменський радив обов'язково продумувати їх забезпечення навчальними книгами, класними кімнатами, учениками і обов'язково вчителями. Професійний досвід всесвітньо відомого педагога свідчив, що серед організаційно-методичних умов розбудови пансофічних шкіл у країні найбільш складними та проблемними є забезпечення навчальних закладів підручниками та вчителями. Хоча, на нашу суб'єктивну думку, педагогічна проблема № 1 для всіх віків – це кадрове забезпечення. Завжди прогресивна частина суспільства мріяла про те, що до школи ось-ось прийдуть найкращі з найкращих і будуть вчити всіх усьому, але практика, на жаль, свідчить, що це поки утопія.

У даному контексті Я. Коменський стверджував, що для виконання такого грандіозного завдання як побудова пансофічної школи «Необхідно відшукати мудреців, красномовних ораторів, математиків, метафізиків, тобто людей всемудрих, які стояли б на чолі пансофічної школи; особливо ж передовим повинен бути вождь і керівник усіх учителів» [33, с. 95].

«Але де ж взяти армію таких чудо вчителів?» – ставить риторичне запитання визнаний майстер педагогічної справи. «Може, їх виписати з-за кордону? Чи краще пошукати у схоластичних школах на Батьківщині? Звісно, ні, вони повинні бути поступово народжені самою пансофічною школою, пампедією та великою дидактикою», – розмірковував геніальний педагог. Він вірив у те, що ідея пансофічності буде мати для прогресивної частини суспільства на стільки привабливий і природовідповідний вигляд, що ніколи в школах не буде бракувати послідовників даного методу.

Віра Я. Коменського ґрунтувалася на тому, що, по-перше, на керівні посади у пансофічні школи необхідно та цілком реально поставити мудрих, дієвих, вихованих та енциклопедично освічених людей з палкою нетерпимістю до лінощів і варварства або хоча б таких, які прагнуть всіма силами до цього; по-друге, концептуально правильно побудована система пансофічного навчання підростаючого покоління здатна до саморозвитку, створення своїх засобів навчання та підготовки вчителів для користування цими засобами; по-третє, учителі, які прийдуть працювати у пансофічній школі, викладаючи учням пансофію, будуть і самонавчатись. Як відзначав видатний педагог: «... один день буде весь час повчати інший, якщо сьогодні хтось у чомусь був необізнаний, то завтра буде володіти цінними знаннями і принесе свої спостереження, надзвичайно корисні як для нього, так і для його наступників [32, с. 95].

Надзвичайно тонко розуміючи природу розвитку суспільства, народів та націй, Я. Коменський боровся за гідне, навіть заможне життя мудрих учителів, які є золотим фондом, справжньою скарбницею кожної держави. Історія розвитку людства переконливо свідчить, якщо громада, нація, держава не турбуються про своїх учителів і молодь, у неї немає майбутнього, вона приречена на деградацію, асиміляцію та знищення більш потужними силами, культурами та цивілізаціями.

У свій час Мартін Лютер, повчаючи німецьку націю, писав: «Якщо для побудови та захисту міста або прикордонної фортеці необхідно витратити десять монет, то для мудрого виховання одного юнака не шкода витратити сто, навіть тисячу золотих. Адже мудрість краща сили» [33, с. 97]. Відомий французький письменник Віктор Гюго також звертав увагу громади на те, що, коли зачиняються двері шкіл, відкриваються ворота в'язниць. Великий син чеського народу також закликав державних мужів і заможних людей зробити все від них залежне, щоб керівники та вчителі пансофічних шкіл мали гідну оплату праці, щоб жодна педагогічно обдарована, мудра людина не мала потреби залишити своє робоче місце у пошуках кращої долі та більш товстого гаманця.

Отже, прогресивна інтелігенція завжди радила можновладцям – на видному місці у своєму високому кабінеті зробити напис: «Учителі не повинні виживати, вони повинні гідно жити, щоб постійно вчитись і мудро навчати майбутні покоління. Бідний вчитель – бідна держава!».

Дидактична майстерність педагога, на думку автора Великої дидактики, полягала у тому, щоб один учитель міг навчати всіх усьому (наукам, моралі, вірі) стисло, приємно, ґрунтовно та корисно для теперішнього й майбутнього життя.

Більшість педагогів XVII ст. ставили під сумнів прозорливу ідею Я. Коменського про те, що один учитель може навчати та виховувати будь-яке число учнів. Звертаючись до педагогічної громади того часу та майбутніх нащадків, видатний педагог на користь даного підходу до навчання наводив наступні аргументи:

– учитель, беззаперечно, з більшим задоволенням буде робити справу, чим більше учнів буде бачити перед собою;

– учні з більшим старанням візьмуться за навчання, коли у них з'являться товариші по роботі, які будуть з ними конкурувати, їх стимулювати та їм допомагати;

– колективний розум класу здатен запам'ятати більше деталей та нюансів нового матеріалу і потім його відтворити, ніж окремий учень чи маленька група обраних [32].

Розкриваючи секрети одночасного навчання великої кількості учнів, великий дидакт пропонував однодумцям наступне.

По-перше, починати навчання в школах тільки один раз на рік.

По-друге, все, що необхідно засвоїти учням, необхідно розподілити таким чином, щоб на кожен рік, місяць, тиждень, день і навіть годину припадало своє педагогічне завдання.

По-третє, поділити усіх учнів на десятки та на їх чолі поставити спеціально відібраних школярів-декуріонів, які, у свою чергу, будуть підпорядковуватися старшим наглядачам. Таким декуріонам доцільно доручити спостереження за тим, наскільки охайно підлеглі доглядають за своїми підручниками, правильно записують уроки та міцно запам'ятовують навчальний матеріал.

По-четверте, не потрібно ні в класі, ні вдома індивідуально вивчати з окремими учнями новий навчальний матеріал. Необхідно навчати учнів лише всіх і відразу. За прозорливим задумом Я.А. Коменського, учитель має стояти на кафедрі і звідти: «... подібно сонцю, розповсюджувати свої промені на всіх» [32, с. 369].

По-п'яте, постійно стимулювати увагу учнів спеціальними прийомами. Для цього необхідно додержуватись наступних порад: завжди повідомляти те, що приносить учням задоволення та користь; перед початком вивчення нового матеріалу учнів необхідно зацікавлювати, розкриваючи значення даної теми або підбадьорювати їх через запитання раніше вивченого матеріалу, тим самим показуючи наступність у вивченні предмету; учителю необхідно займати більш високе місце у класі за кафедрою і контролювати, щоб усі учні були уважні й займалися лише вивченням змісту уроку; при вивченні нового матеріалу необхідно, насамперед, звертатись до почуттів учнів як суб'єктивних джерел відображення об'єктивного світу, що не тільки полегшує вивчення, але й пробуджує увагу; під час викладання матеріалу необхідно періодично запитувати учнів про те, що повідомляв учитель; якщо учень не може повторити, то необхідно викликати наступних дітей, не повторюючи запитання; якщо викликані учні не можуть дати правильну відповідь, необхідно звернутися до всіх і похвалити учня, який дав правильну відповідь або був найбільш близький до істини, щоб позитивний приклад викликав наслідування у класі; коли урок завершений, необхідно надати учням можливість самим запитувати вчителя, що їм було незрозуміло.

Даючи відповідь на ключове питання Великої дидактики: «Як учнів навчати приємно?», Я. Коменський стверджував, що це залежить від батьків, учителів, школи та методу викладання.

У контексті нашого дослідження нас найбільше цікавлять наступні поради вчителям:

– бути ввічливим і радісним, зачаровувати учнів своїми манерами та словами, не відштовхувати їх від себе своїм суворим характером;

– на початку вивчення нових предметів рекомендувати їх учням з позиції користі, переваг, привабливості та легкості;

– найбільш старанних учнів потрібно час від часу хвалити (навіть наділяти малечу яблуками, горіхами та ін.);

– запрошувати деяких учнів до себе додому та показувати їм те, з чим вони познайомляться у майбутньому та буде викликати у дітей почуття захоплення: різноманітні картинки, оптичні та геометричні інструменти, глобуси, карти та інші речі;

– спілкуватися через учнів з їхніми батьками.

Якщо об'єднати ці всі поради в одну, то вийде, що прозорливий педагог закликав вчительство ставитися до учнів з любов'ю, і тоді

учителі з легкістю завоюють дитячі серця настільки, що вони з радістю будуть бігти до школи.

Не менш важливою складовою педагогічного бестселера Я. Коменського була концепція легкого, фундаментального та швидкого навчання учнів наукам, мистецтвам, мовам, добродіям і благочестю.

Характеризуючи один із найважливіших напрямів розвитку особистості людини у школі – духовно-моральний, Я. Коменський стверджував, що: «Усе, що було до цього (написано у Великій дидактиці про науку, мистецтво, мови) не так суттєво у порівнянні з найголовнішим – добродіями та чеснотами» [32, с. 404].

Не зважаючи на те, що переважна більшість освітян у світі знає Я. Коменського як автора книги «Велика дидактика», він для певного кола фахівців залишився, насамперед, мудрим християнських вихователем, який вболював за те, щоб учні вивчали мови для більш ефективного засвоєння наук, які, у свою чергу, необхідні для того, щоб на практиці через мистецтво змінювати світ речей, адаптуючи їх під свої потреби та потреби суспільства і тим самим творити добро у світі, наближаючи свою душу до Бога.

Всесвітньо відомим педагогом було сформульовано шістнадцять правил мистецтва розвивати моральність людини. Найголовнішими з них, на нашу думку, є наступні:

1. Добродії мають виховуватись у молоді усі без винятку, і, насамперед, «кардинальні» чесноти: мудрість, стриманість, мужність та справедливість.

2. Мудрості учні мають навчатися, досліджуючи істинні відмінності речей та їх справжню цінність. Людина не повинна прагнути до пустого, нібито воно цінне, та не позбавлятися цінного, нібито воно пuste.

3. Дитині необхідно звикати до стриманості в їжі та напоях, у сні та активності, у роботі та іграх, у розмовах і мовчанні.

4. Юнацтву особливо необхідні такі види мужності, як благородна прямотушність і витривалість у праці. Перший вид мужності досягається спілкуванням з благородними людьми та виконанням на їх очах різноманітних доручень, а другий – постійними заняттями серйозною або цікавою справою.

5. Хай перед дітьми постійно сяють приклади порядного життя батьків, годувальниць, учителів і товаришів. Ці приклади необхідно супроводжувати настановами та правилами життя для того, щоб виправляти, доповнювати та зміцнювати наслідування.

6. Дуже ретельно необхідно оберігати дітей від поганих компаній, щоб вони не заразились від них.

7. Для протидії поганим звичкам необхідна дисципліна.

Отже, аналіз презентованого матеріалу дозволяє виокремити наступні особливості розвитку професійної майстерності вчителів у творчості Я. Коменського:

– освіта, у широкому розумінні цього поняття, має посісти ключове, найпочесніше місце у розвитку держав, церков і господарств у світі;

– суспільство має турбуватися про те, щоб людина постійно навчалася від колиски до могили, спочатку під керівництвом мудрих вчителів, а потім і самотійно;

– нових педагогів для нових пансофічних шкіл буде народжувати сама пансофічна система та правильний підбір учителів з їх наполегливим прагненням до професійної та особистої досконалості;

– для учителів мають бути створені належні матеріальні та побутові умови, щоб учителі не виживали, вони мають гідно жити, щоб постійно вчитись і мудро навчати майбутні покоління;

– майстерність учителя полягає у тому, щоб він міг навчати всіх усьому (наукам, моралі, вірі) стисло, приємно, ґрунтовно та корисно для теперішнього й майбутнього життя;

– учитель для учнів, насамперед, повинен бути вихователем і взірцем, щоб запалити на все життя у дитячих серцях незгасаюче полум'я мудрості, добродій та благочестя.

2. 2. Розвиток педагогічної майстерності вчителя у Павлівській середній школі

Сьогодні на державному рівні визнається, що система загальної середньої освіти в Україні знаходиться у глибокій кризі. Найвні помітні проблеми з управлінським, фінансовим, матеріально-технічним, програмно-методичним та особливо кадровим забезпеченням навчально-виховного процесу у сучасній українській школі.

Саме тому існуюча система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що реалізується на всеукраїнському, обласному, районному та шкільному рівнях, потребує невідкладних виважених реформ. З огляду на те, що міжкурсовий період підвищення кваліфікації освітян є найбільш тривалий, особливої актуальності набуває переосмислення безцінного управлінського та наставницького досвіду Василя Олександровича Сухомлинського.

Директор Павлівської школи В. Сухомлинський був глибоко переконаний, що професія вчителя – це унікальна, Богом обрана професія, яку не можна ні з чим порівняти. Унікальність педагогічної праці, на думку геніального вчителя, виявляється у наступних характерних рисах [75, с. 420]:

1. Педагог працює з найдорожчим, що є у держави, країни, суспільства, – це людина. Від майстерності педагога, його мудрості, таланту, терпіння, любові залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, і, звичайно, її щастя. Від учителя великою мірою залежить, чи зможе дитина піднятися до захмарних особистісних висот і справжнього людського щастя, чи залишиться примітивним біологічним індивідом з яскраво вираженими споживацькими інтересами.

2. Кінцевий результат педагогічної праці на відміну від інших професій, наприклад, перукаря, сталевара, хлібороба чи інженера, можливо побачити лише у дуже віддаленій перспективі: «...вчителеві треба працювати роки, щоб побачити предмет свого творіння, буває, минають десятиріччя, і ледве-ледве починає позначатися те, що ти замислив», – відзначав геніальний педагог [там само, с. 341].

3. На процес розвитку дитини, становлення особистості поруч із благородними, продуманими, відповідальними педагогічними дотиками вчителя впливають тисячі, мільйони факторів, що сприяють як саморозвитку особистості, так і запускають руйнівні програми самознищення людини. Спираючись на свій багаторічний педагогічний досвід, геніальний педагог стверджував наступне: «Місія школи, наше з вами найважливіше завдання, дорогий колего, – боротися за людину, переборювати негативні впливи і давати простір позитивним. А для цього необхідно, щоб особистість учителя найбільш яскраво, дієво і благодотворно впливала на особистість учня» [там само, с. 420].

4. Для того, щоб ефективно допомагати дитині на непростому шляху самовиховання, учитель сам має бути справжньою особистістю, яка впевнено рухається до вершин свого професійного зростання. «Об'єктом праці педагога, – звертав увагу Василь Олександрович, – є найтонші сфери духовного життя особистості, яка формується, – розум, почуття, воля, переконаність, самосвідомість. І впливати на ці сфери можна тільки так само – розумом, почуттям, волею, переконаністю, самосвідомістю» [75, с. 421]. Педагогічний арсенал учителя в боротьбі за щастя молодого покоління має складатися зі слова, краси навколишнього світу й мистецтва, створення обставин, в яких найяскравіше виражаються почуття людини.

5. Дитина, хоче того вчитель, чи не хоче, щохвилино, щогодинно змінюється. Сьогодні учень не такий, який був учора, і це необхідно постійно враховувати у педагогічній діяльності.

6. Робота вчителя – це робота з дітьми, їх батьками, з колегами та громадою, яка характеризується постійною зміною ситуації, що викликає то посилене збудження, то гальмування. Така робота вимагає, за словами геніального педагога, «серця й нервів», це буквально щоденна й щогодинна витрата величезних душевних сил [там само, с. 426]. І якщо педагог не навчиться професійно, як справжній дипломат, тримати себе у руках, керувати своїми емоціями та емоційними станами, гальмувати постійне збудження, то його чекає емоційне, нервово виснаження та професійне вигорання.

7. Праця вчителя – це чергування періодів великої напруженості розумових зусиль з періодами порівняного спокою – канікулярними періодами. Розмірковуючи про жертвну працю вчителя, В. Сухомлинський відзначав, що це, насамперед, «напружена праця серця», і лише потім творчість розуму [там само, с. 341]. Не має більш напруженої в світі праці для серця, ніж праця педагога. Пояснюючи дану тезу учням, геніальний педагог акцентував увагу на тому, що учитель – людина як і вони, їх батьки. У нього є своє особисте та професійне життя, свої радощі та печалі, хвилини напруженої праці та моменти відпочинку. Життя вчителя наповнено не тільки приємними моментами, там достатньо і негативних емоцій, поганого настрою, хвилювань, турбот, суму, смутку. Але, не зважаючи на свій настрій, учитель має впевнено, у гарному настрої заходити у клас і створювати разом з учнями справжнє свято знань. Звертаючись до молодих педагогів, Василь Олександрович наголошував: «Учителеві треба мати величезний талант любові до дитини і безмежну любов до своєї праці і, насамперед, до дітей, щоб на довгі роки зберегти бадьорість духу, ясність розуму, свіжість вражень, сприйнятливість почуттів – а без цих якостей праця педагога перетворюється в муку» [там само, с. 342].

Василь Сухомлинський був не тільки улюбленим учителем для сотень і тисяч дітей, народним учителем для Павлиша та Радянського Союзу, він зміг стати прекрасним учителем учителів. Він ніколи на жалів свого безцінного часу на багатогодинну розмову з учителем з приводу лише одного його недоречного слова, навіть посмішки або гнівного погляду на дитину. Тим самим він завжди намагався допомогти педагогу стати по-справжньому гарним учителем.

Василь Олександрович з висот свого багаторічного досвіду роботи виокремлював наступні характерні ознаки хорошого вчителя.

По-перше, це людина, яка любить дітей, знаходить радість спілкування з ними, вірить в них, вміє дружити з учнями, знає душу дитини, ніколи не забуває, що він і сам колись був дитиною.

По-друге, це людина, яка добре знає свій предмет, котрий вона викладає, закохана в цю науку та тримає руку на пульсі її останніх досягнень.

По-третє, це людина, яка знає психологію та педагогіку.

По-четверте, це людина, яка досконало володіє вміннями в тій чи іншій трудовій діяльності, які вона може блискучо виявити у позакласній роботі під час ведення гуртка або секції [76, с. 49].

Василь Олександрович звертав увагу на те, що вчитель не завжди приходиться до школи з необхідними якостями. Доволі часто мудрий директор Павлівської школи відбирав людину на посаду вчителя, яка мала лише відповідний педагогічний потенціал, задатки та бажання. «Через три-п'ять років після закінчення вузу – акцентував геніальний педагог – учитель повинен знати в три, у п'ять, у десять разів більше, ніж знав він у перший рік своєї роботи. Якщо цього нема, учні будуть приречені на нудне зубріння й отупіння...» [там само, с. 51].

Перш ніж оформити людину на посаду вчителя через відділ народної освіти, Василь Олександрович прагнув якомога краще пізнати її особистісний потенціал та професійні якості. Найкращим засобом для цього були невимушені дружні розмови.

У Павлівській загальноосвітній школі за часи директорства Василя Олександровича Сухомлинського педагогічний колектив, як правило, складався з 35 учителів (20 – жінок та 15 – чоловіків), старшого піонервожатаго та бібліотекаря. Середній вік педагогів становив 39 років. Переважна більшість педагогів (25 осіб) працювала у Павлівській школі більше 10 років. Такий стан справ забезпечував збереження традицій школи та передачу перспективного педагогічного досвіду молодому поколінню вчителів. Колектив школи відрізнявся високою стабільністю. Так, наприклад, за 20 років зі школи пішли лише 5 учителів, які не відповідали вимогам, що висував педагогічний колектив. Дане делікатне питання вирішувалось на педагогічній раді школи виключно колегіально й одногосно, включаючи голос педагога, який залишав колектив.

Досліджуючи систему підвищення професійної майстерності вчителя у Павлівській школі, помічаємо продуманий менеджмент організації та реалізації даної справи. Директору, завідувачу навчальною частиною й організатору позакласної роботи Павлівської загальноосвітньої школи вдалося через збалансований розподіл обов'язків між собою та використання широкої палітри науково обґрунтованих форм роботи (відвідування та аналіз уроків; координація гурткової роботи та підготовка вчителів до факультативів; консультації з підготовки до нового навчального року; вивчення та популяризація педагогічного досвіду; проведення індивідуальної роботи з молодими вчителями; участь у роботі методичних об'єднань; керування підготовкою відкритих уроків; перевірка класних журналів, контрольних робіт, ведення зошитів тощо) допомогти переважній більшості вчителів відчутти радість творчої педагогічної праці та побачити обрії свого професійного розвитку.

Важливе місце у системі вдосконалення професійної майстерності вчителів Павлівської школи Василь Сухомлинський відводив індивідуальній роботі. Ця робота передбачала, з одного боку, вивчення професійного розвитку, стилю, педагогічної культури, світогляду, інтересів, духовних запитів та інших особистісних якостей учителя, а, з другого, – надання йому відповідної професійної допомоги.

Для організації індивідуальної роботи з педагогами школи на початку навчального року відбувалось їх закріплення за досвідченими

наставниками з боку адміністрації – директором і заступником з навчальної частини. Під час цієї роботи наставники відвідували уроки закріплених за ними вчителів, передаючи їм не тільки свій передовий педагогічний досвід, переконання, погляди, але й досвід інших педагогів. Найголовніше в індивідуальній роботі з учителями, – відзначав Василь Олександрович, – це розкрити залежність результатів його діяльності від його знань, культури, від того, що він читає, як вчиться, як збагачує свої знання [76, с. 72].

В індивідуальній роботі з досвідченими педагогами В. Сухомлинський намагався знайти ту сферу творчості, з якої починається подальше вдосконалення їх педагогічної майстерності, показуючи горизонти нових і глибину традиційних педагогічних проблем, над вирішенням яких необхідно попрацювати. Якщо ви працюєте з молодосвідченими педагогами, то від них сьогодні, радив Василь Олександрович, не потрібно на «завтра» вимагати педагогічної досконалості, необхідно спочатку перед учителем відкрити хоча б «крихітку майстерності», що буде успішно проростати в професійну якість педагога та поповнювати скарбницю його професійного досвіду.

Бурхливе шкільне життя переконує павлиського генія у тому, що для переймання перспективного педагогічного досвіду молодими вчителями необхідні спеціальні умови: загальна культура, кругозір, знання з педагогіки і методики, уміння зрозуміти духовне життя дитини. «Створити педагогові ці умови важче, ніж показати йому готовий досвід і добитися, щоб він добре зрозумів суть досвіду», – стверджував Василь Олександрович [там само, с. 74].

Центральне місце у дослідженні рівня професійної майстерності педагогів Павлиської школи відводилося відвідуванню й аналізу уроків. Як правило, адміністрацією відвідувався не один урок учителя, а серія уроків, на яких вивчалась закінчена тема або розділ програми [там само, с. 70]. Ця робота була організована таким чином, що директор із завучем протягом року відвідували від 8 до 10-12 уроків кожного педагога школи, щотижня відвідувалось і аналізувалось по 10-12 уроків.

Кожні сім днів відбувалися відверті розмови директора та завуча Павлиської школи з приводу аналізу відвіданих уроків учителів. Вони розповідали один одному про свої думки, що виникли під час спостереження за роботою вчителя й учнів на уроці. «Часто яка-небудь маленька деталь змушує замислитися над важливим питанням і висуває цілу проблему... У цих бесідах народжуються задуми, які потім розвиваються в творчій праці педагогічного колективу, – відзначав Василь Сухомлинський» [там само, с. 71].

Варто відзначити, що за матеріалами відвідування уроків учителів школи, Василь Олександрович готував доповідні записки, що зачитувались на педагогічній раді. Зокрема, висвітлювались такі теми: «Розумова праця учнів у процесі вивчення нового матеріалу в класі», «Розвиток, поглиблення і застосування знань після їх первинного сприймання на уроці», «Уміння вчитися» тощо.

В. Сухомлинській робив усе від нього залежне, щоб допомогти вчителям школи піднятися на вищий рівень педагогічної творчості – поєднання педагогічної практики з елементами наукового дослідження. Всесвітньо визнаний педагог власним прикладом вчив учителів прискіпливо та системно аналізувати свою професійну діяльність, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між своєю педагогічною культурою та навчальними досягненнями учнів. Вдумливий самоаналіз учителями своєї професійної діяльності актуалізував діалектичні

суперечності класно-урочної системи навчання, висвітлював проблеми психофізичного розвитку учнів школи та наявного педагогічного арсеналу, педагогічної культури фахівця. Усвідомлення глибин виявлених проблем стимулювало небайдужого вчителя до педагогічної творчості та пошуку науково обґрунтованих шляхів їх вирішення.

Наслідком такого глибинного педагогічного самоаналізу успіхів і недоліків, підкріпленого щоденною працею над собою, було те, що після двох-трьох років роботи вчитель міг впевнено, зі знанням справи виступити на теоретичному семінарі або засіданні педагогічної ради з доповіддю, присвяченою власному педагогічному досвіду. Такі доповіді вчителів у подальшому ставали основою науково-методичних статей, які друкувалися у рукописному збірнику Павлиської школи «Педагогічна думка».

Багаторічний досвід Василя Сухомлинського переконує, що справжній педагог – це книголюб. «Атмосфера любові до книжки, поваги до книжки, благоговіння перед книжкою – в цьому полягає суть школи і педагогічної праці, – вважав В. Сухомлинський» [76, с. 52]. У школі може багато чого бракувати, багато в чому навчальний заклад може бути бідним і скромним, але там обов'язково повинна бути розкішна бібліотека з прекрасним книжковим фондом, що дозволяє, за влучним висловом В. Сухомлинського, завжди тримати перед учителями та учнями «широко відчинене вікно в світ» [там само]. У Павлиській школі на книжках не заощаджували, бібліотека школи нараховувала 18 тисяч книжок та ще 49 тисяч книжок знаходилась у домашніх бібліотеках учителів школи. Це дозволило перетворити шкільну бібліотеку у Павлиші на справжній центр самоосвіти всього педагогічного колективу та села.

У Павлиській школі був створений та дбайливо підтримувався культ книги, читання та самоосвіти. Кожен учитель передплачував кілька журналів, з яких один-два літературно-художніх та кілька газет. Після вивчення періодичної літератури серед колег було прийнято обмінятися прочитаними примірниками.

В учительській завжди знаходився стенд, на якому була репрезентована нова наукова та художня література. Учитель, який зацікавився тією або іншою книжкою, мав змогу її придбати для власної бібліотеки.

Окремі книжки рекомендувалися до обговорення педагогічного колективу, за їх змістом тривали запальні суперечки, що стосувалися різних напрямів виховання особистості. Василь Олександрович намагався таким чином організувати життя педагогічного колективу, щоб жодна резонансна подія суспільного, політичного, економічного, інфраструктурного, технологічного життя країни не залишалася поза увагою вчителів школи.

У школі стало прекрасною традицією, що вчителі школи приблизно двічі на місяць читають для своїх товаришів лекції з наукової проблематики: «Мозок і свідомість»; «Суспільне життя і моральне виховання»; «Науково-технічний процес, праця і завдання школи», «Класична генетика і шкільна біологія»; «Патологічні відхилення в психіці людини»; «Енергетика майбутнього»; «Краса в житті та в мистецтві» та ін. До кожної лекції добиралася та виставлялася на стенді спеціальна література відповідної тематики.

Час показав, що культ книги у школі надзвичайно ефективно стимулював всебічний розвиток і постійне поглиблення знань учителів з різноманітних проблем науки, техніки, мистецтва та духовного життя. Василь Олександрович не стомлювався повторювати: «Чим більше знає

вчитель, тим легше його учням засвоювати елементарні знання, тим більшим авторитетом і довір'ям користується він серед учнів і батьків, тим більше до нього, як до джерела знань, тягнуться діти» [76, с. 55].

Характерною особливістю Павлиської загальноосвітньої школи було те, що педагогічний колектив надзвичайно прискіпливо вивчав та збирав різнобічну інформацію про кожного учня школи та середовища, в якому він розвивається. Одних уроків педагогу для успішного виховання учня не достатньо, вважав В. Сухомлинський. Необхідно фокус педагогічної уваги поширити на різні аспекти життя учнів. Це дозволить допитливому вчителю зібрати найціннішу інформацію – золоті ключики до сердець дітей, які не можуть себе виявити з його навчального предмету. Якщо педагог буде терплячим, уважним та комунікабельним, то скоро обов'язково дізнається, чим цікавиться дитина, які в неї інтереси, хобі, як вона проводить вільний час, які в неї здібності, яка обстановка в родині, що її турбує, чого вона боїться, про що мріє, з ким товаришує, які книги читає, які в неї улюблені навчальні предмети тощо.

Вивчення особистісного потенціалу учнів у школі В. Сухомлинського було поставлено на наукову основу. Двічі на місяць по понеділках у освітньому закладі проводилися засідання науково-педагогічної ради або психологічного семінару, що були спрямовані на вивчення особистості дитини.

Так, наприклад, перша частина педагогічного понеділка була присвячена доповіді когось із вихователів (класний керівник, керівник гуртка, піонервожатий, культорганізатор) про духовне життя свого колективу, про його сьогодення та майбутнє (близькі, середні та віддалені перспективи), про його радощі, прикрощі та переживання.

Потім вихователь спинявся на характеристиці одного чи двох вихованців, які його найбільше хвилюють. До обговорення дитини долучались інші педагоги, які добре її знають або зустрічають труднощі у спілкуванні з нею. Таке колективне обговорення дозволяло всебічно подивитися на її особистісний потенціал, зрозуміти її позитивні риси та недоліки характеру, поведінки. Після обговорення проблематики, педагогічний колектив вирішував, на що необхідно звернути увагу вчителю у роботі з цією дитиною і хто з інших учителів може стати ще одним її вихователем.

Друга частина педагогічного понеділка була присвячена розгляду теоретичних питань, пов'язаних із навчанням і вихованням особистості. Доповідь готували директор, завуч або найбільш досвідчені вчителі. Після доповіді організовувалася дискусія, в ході якої вчителі висловлювали свої погляди на важливі проблеми виховання.

Особливе місце в управлінні Павлиською школою займала педагогічна рада, яка збиралася 7-8 разів на рік. Педагогічна рада щороку обирала директора, завідувача навчальної частини, розподіляла предмети і класи між учителями, затверджувала класних керівників, керівників гуртків [там само, с. 65].

Однією з функцій цього заходу було обговорення доповідей директора і завуча, присвячених психолого-педагогічному аналізу відвіданих уроків учителів школи. Предметом аналізу були наступні: активність розумової праці учнів, розвиток і поглиблення знань у процесі навчання, застосування знань на практиці, запобігання неуспішності, формування моральних переконань тощо [там само, с. 69].

На педагогічній раді заслуховували доповіді вчителів з власного досвіду роботи. Під час цих доповідей вчителі висловлювали настільки

цінні, глибокі рекомендації та погляди на розвиток дитини в учнівських колективах, що вони мали вплив на практичну роботу всього навчального закладу. Такою доповіддю була, наприклад, «Роль почуттів у моральному вихованні учнів молодшого віку» керівника методичного об'єднання вчителів початкових класів [76, с. 69].

У своїй роботі з педагогічним колективом Павлиської школи Василь Олександрович завжди дотримувався золотого правила: у вчителя для самоосвіти та професійного зростання повинен бути вільний час. Саме тому тільки один день на тиждень у вчителя був зайнятий роботою на теоретичному семінарі, засіданні педагогічної ради чи методичного об'єднання. Усі інші дні, на думку геніального педагога, учитель повинен використовувати для читання, для самостійної роботи, для відпочинку, для духовного спілкування з вихованцями, тобто займатися справою, що дарує йому моральне та естетичне задоволення. «Час – це духовне багатство вчителя, його треба берегти, вміло організовуючи навчально-виховний процес», – закликає наступні покоління управлінців народний учитель [там само, с. 74].

Отже, вивчення праць В. Сухомлинського засвідчило, що основою системи підвищення педагогічної майстерності вчителів у Павлиській середній школі було спеціально створене професійно-розвивальне середовище. Виникнення та підтримання даного акмеологічного феномену у школі було досягнуто завдяки особистому прикладу В. Сухомлинського з неупинного руху до педагогічної досконалості, якій, за його влучним висловом, «немає меж»; продуманому підбору фахівців, які за своїм потенціалом та рисами характеру можуть і прагнуть бути справжніми вчителями, що знайшли «сродну працю», за Г. Сковородою; продуманому розподілу обов'язків між адміністрацією в менеджменті даної справи; створенню та підтриманню «культу книги, читання та самоосвіти»; використанню широкої палітри науково обґрунтованих форм роботи з педагогами (починаючи з аналізу їх професійної майстерності і завершуючи наданням вільного часу для відпочинку та самоосвіти).

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть основні праці Я. Коменського.
2. Продовжіть фразу: «Велика дидактика – це універсальне...».
3. Охарактеризуйте вікову періодизацію життя людини за Я. Коменським.
4. Назвіть характерні недоліки навчання та виховання учнів у європейських школах XIV-XV ст.
5. Що радив громадам та керівникам міст Я. Коменський для вирішення проблеми кадрового забезпечення Пансофічної школи?
6. Які переваги бачив Я. Коменський в одночасному навчанні значної кількості учнів у класі?
7. Що пропонував Я. Коменський педагогам для того, щоб легко навчати значну кількість учнів у класі?
8. Завдяки яким педагогічним прийомам, на думку Я. Коменського, навчання учнів у школі можна зробити приємним?
9. Які поради давав Я. Коменський вихователям для ефективного духовно-морального розвитку підростаючого покоління?
10. Чому всесвітньо відомий дидакт у навчально-виховному процесі тогочасної школи віддавав пріоритет саме вихованню?
11. У чому В. Сухомлинський бачив унікальність педагогічної професії?
12. Назвіть ознаки гарного вчителя, на думку В. Сухомлинського.

13. Які форми роботи використовувала адміністрація Павлівської школи для стимулювання професійного розвитку педагогів?
14. У чому полягала особливість індивідуальної роботи В. Сухомлинського з педагогами Павлівської школи?
15. Як підтримувався «культ книги» у Павлівській школі?
16. Для чого двічі на місяць у Павлівській школі проводилися засідання науково-педагогічної ради або психологічного семінару?
17. Порівняйте особливості проведення педагогічної ради у Вашій та Павлівській школі за часів В. Сухомлинського.
18. Яким було ставлення В. Сухомлинського до вільного часу вчителя?

Тематика випускних робіт та рефератів

1. Педагогічний заповіт Я. Коменського.
2. Передумови виникнення великої дидактики Я. Коменського.
3. Внесок Я. Коменського у теорію розвитку педагогічної майстерності вчителя.
4. Характерні недоліки класно-урочної системи навчання в умовах розбудови Нової української школи.
5. Погляди Я. Коменського на шляхи полегшення навчання учнів у новій європейській школі XVII століття.
6. Поради Я. Коменського щодо формування в учнів позитивного ставлення до навчання у новій європейській школі XVII століття.
7. Виховний потенціал педагогічної системи Я. Коменського.
8. Система розвитку педагогічної майстерності вчителя у Павлівській школі (1948-1970 рр.).
9. Погляди В. Сухомлинського на особистісні та професійні якості вчителя.
10. «Культ книги» у школі Сухомлинського.
11. Індивідуальна робота Сухомлинського з педагогами Павлівської школи.
12. Психологічний семінар як ефективний засіб пізнання особистості учня у Павлівській школі.
13. Особливості проведення педагогічної ради у школі Сухомлинського.

Рекомендована література

1. Антоненко М. Дидактичні проблеми загальноосвітньої школи у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : монографія / Михайло Антоненко. – К. : Вища шк., 2008. – 247 с.
2. Бех І. Василь Сухомлинський і культурно-освітнє сьогодення / І. Бех // Педагогіка толерантності. – 2008. – № 3. – С. 192-194.
3. Богуш А. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі : монографія / Алла Богуш. – К. : Слово, 2008. – 272 с.
4. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : В 2-х томах / Ян Амос Коменский. – Т. 1 / [сост: Э. Д. Днепров, И. Кирашек, М. Н. Кузьмин, Д. Чапкова ; под ред.: А. И. Пискунова (отв. редактор), И. Кирашка, Б. Куяла, Д. О. Лордкипанидзе, А. Чумы]. – М. : Издательство «Педагогика», 1982. – 656 с.
5. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : В 2-х томах / Ян Амос Коменский. – Т. 2 / [сост: Э. Д. Днепров, И. Кирашек, М. Н. Кузьмин, Д. Чапкова. ; под ред.: А. И. Пискунова (отв. редактор), И. Кирашка, Б. Куяла, Д. О. Лордкипанидзе, А. Чумы.]. – М. : Издательство «Педагогика», 1982. – 576 с.
6. Моїсеєв С. О. Підвищення професійної майстерності вчителя у Павлівській середній школі / Сергій Олександрович Моїсеєв // Педагогічний

- альманах : збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – Випуск 26. – С. 230-237.
7. Моїсеєв С. О. Учитель учителів з Павлиша / С. О. Моїсеєв, Т. Й. Гусь // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції і XXII Всеукраїнських педагогічних читань (24-25 вересня 2015 року, м. Херсон) : в 3-х ч. / за ред. А. М. Зубка. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – Ч. I. – С. 221-225.
 8. Петренко О. Б. Проблема статевої соціалізації особистості у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського : [монографія] / О. Б. Петренко ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, видавець Олег Зень, 2008. – 191 с.
 9. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти / О. Я. Савченко. – К. : Цудзинович Т. І., 2007. – 204 с.
 10. Сагач Г. М. Вибрані твори: в 5 т. / Г. М. Сагач. – Рівне : АН вищої школи України, 2006. – Т. 4 : Храм слова: «Небо на землі», 2006. – 288 с.
 11. Сагач Г. М. Вибрані твори : в 5 т. / Г. М. Сагач. – Рівне : АН вищої школи України, 2006. – Т. 5 : Риторичний квітник: «Нев'янучий цвіт», 2006. – 320 с.
 12. Сагач Г. М. Вибрані твори : в 5 т. : [в 10 т.] / Галина Сагач. – Рівне : АН Вищої школи, 2006. – Т. 6 (1) : Велети Духу і Слова: «Народ шукає в геніях себе...». – Рівне : ПП ДМ, 2015. – 331 с.
 13. Сагач Г. М. Вибрані твори : в 5 т. : [в 10 т.] / Галина Сагач. – Рівне : АН Вищої школи, 2006. – Т. 8 (3) : Аксіологія серця: благодатний вогонь віри. – Рівне : ПП ДМ, 2015. – 327 с.
 14. Сухомлинська О. В. Василь Сухомлинський і сучасність / О. В. Сухомлинська // Пед. вісн. – Черкаси, 2008. – № 3. – С. 9–11.
 15. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2: Формування комуністичних переконань молодого покоління. Як виховати справжню людину. Сто порад учителям. – 1976. – 670 с.
 16. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 4: Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором. – 1977. – 640 с.

РОЗДІЛ ІІІ

ІДЕАЛ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

3. 1. Сучасні тренди у семантичному просторі конструкту «педагогічна майстерність»

Сьогодні справою державної ваги є якісне підвищення як престижності праці вчителя, так і вимог до його педагогічної майстерності. Надзвичайно важливо, щоб поруч із майбутньою елітою країни було якомога більше майстрів педагогічної справи, які здатні запалити в дитячих серцях незгасні вогники дієвого патріотизму, відповідальності та жаги знань.

Визначення «педагогічна майстерність» завжди перебувало у фокусі уваги численних вітчизняних і зарубіжних учених. Дослідники у своїх дефініціях намагалися виокремити та збалансовано висвітлити суттєві ознаки педагогічної майстерності вчителя закладу загальної середньої освіти. Так, наприклад, прихильниками особистісних ознак у визначенні педагогічної майстерності вчителя були Ю. Азаров, С. Гільманов, Є. Ільїн, Ю. Курамшин, Б. Шиян та ін. Перевагу процесуальним складовим досліджуваного феномену надавали Н. Кузьміна, Н. Палтишев, М. Лещенко, О. Лаврінченко та ін. Особистісно-процесуальні критерії посідали гідне місце у визначеннях педагогічної майстерності А. Маркової, І. Зязюна, Є. Барбіної, Г. Маштакової, В. Папучи, Т. Матвійчук, І. Максимчук та ін.

Отже, для того щоб пізнати суть і природу такого складного, поліаспектного та неоднозначного феномену, як педагогічна майстерність, у першу чергу, необхідно проаналізувати його концептуальні основи.

Безсумнівно, що педагогічна майстерність учителя фізичної культури проявляється в його діяльності, а, якщо точніше, у професійній діяльності.

Загальновідомо, що діяльність – це специфічна форма людської активності, що контролюється свідомістю, детермінована потребами та спрямована на пізнання і перетворення оточуючого світу й себе.

Одним із найважливіших видів діяльності людини та провідним фактором у становленні кожної особистості є праця. У психології професіоналізму даний термін розглядається як процес перетворення людиною природи, предметів оточуючого світу, соціуму і самого себе з метою ефективного задоволення суспільних та особистісних, матеріальних і духовних потреб. Характерною ознакою праці є обов'язкове створення матеріального чи духовного продукту або послуги, необхідних соціуму, та отримання винагороди за це [41].

Історія переконливо свідчить, що з розвитком суспільства у людства виникла потреба в розподілі праці та появі професій і професіоналів своєї справи. Сучасна психологія семантичний ландшафт конструкту «професія» розглядає у соціальних та особистісних вимірах. Так, на соціальному рівні зміст заявленого поняття доцільно трактувати, як необхідну для суспільства, соціально цінну та обмежену в наслідок розподілу праці спеціальну сферу докладання психічних і фізичних сил людини, що забезпечує її

засобами існування та розвитку замість виконаної роботи. Особистісний рівень конструкту «професія» характеризується як специфічна діяльність, що вимагає від людини спеціальних психічних і фізичних якостей, є джерелом її існування, заробітку та засобом особистісної самореалізації [41].

Яскраво усвідомлюючи дуалістичну природу професіоналізму, відомий психолог А. Маркова стверджує, що «Чим більш професійна праця людини, тим більш вагомий внесок вона робить у суспільний прогрес, сприяючи благополуччю інших людей, і в той же час набагато яскравіше реалізує свій потенціал, збагачуючи власним унікальними напрацюваннями скарбницю суспільного досвіду та розуму» [там само, с. 35].

Саме тому у фаховому співтоваристві професіоналом називають фахівця, що оволодів високими рівнями професійної діяльності, цілеспрямовано працює над розвитком свого психофізичного потенціалу, своєю творчістю та індивідуальністю збагачує професію, знайшов своє покликання, стимулює у суспільстві інтерес до результатів своєї професійної діяльності та підвищує престиж своєї професії у суспільстві [41].

Розкриваючи етимологічні аспекти феномену професіоналізму людини, потрібно також уточнити концепти «майстер», «майстерність» та «мистецтво».

В етимологічних та академічних словниках «майстер» визначається як фахівець із будь-якого ремесла, керівник окремої ділянки виробництва; той, хто досяг високої майстерності, досконалості у своїй роботі, творчості [17, с. 365; 74, с. 599].

Варто відзначити, що в українській мові поняття «майстер» – це запозичення з німецької мови. Наприклад, слово «meister» виникло з «ma(g)istro», що походить від латинської «magister» – начальник, учитель, керівник [74, с. 363].

Фундаментальні словники української мови поняття «майстерність» характеризують як умілість, вправність; високу якість виконаної роботи, досконалість [5, с. 637; 74, с. 600] або як високе мистецтво в певній галузі [54], вправність у виконанні певного виду діяльності, що передбачає наявність професійних знань, вмінь, навичок, та є рисою, що відрізняє одного працівника від іншого [62].

У Словнику української мови «мистецтво» трактується як творче відображення дійсності в художніх образах, творча художня діяльність або досконале вміння в якійсь справі, галузі; майстерність [74, с. 19].

Отже, семантико-етимологічний ландшафт феномена «педагогічна майстерність» спирається та окреслюється такими взаємопов'язаними категоріями, як «діяльність», «праця», «професія», «професіоналізм», «майстерність», «професіонал» та «майстер».

На сучасному етапі розвитку науки немає єдиного підходу до визначення педагогічної майстерності. Саме тому аналіз дефініцій даного поняття у педагогічній, психологічній науках та теорії і методиці фізичного виховання доцільно проводити через призму основних структурно-функціональних одиниць професійної діяльності людини (табл. 3.1 та 3.2).

**Дефініції «педагогічної майстерності»
у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях**

№	Дефініція	Автор	Вид, місце та рік видавництва
	1	2	3
Особистісний вимір			
1	Педагогічна майстерність – це велике чудо, що народжується миттєво, коли педагог, за будь-яких умов, повинен знайти оригінальне рішення, проявити педагогічний дар, віру у безмежні можливості духу людини	Ю. Азаров	Москва, 1985
2	Педагогічна майстерність – це творча індивідуальність – рівень, особлива якість особистості, що виникає та існує як процес і результат педагогічної індивідуалізації. Вона проявляється у виконанні педагогом певної «надпрофесійної» ролі «учителя життя» та виявляється через основне педагогічне відношення – відношення індивідуальності вчителя до індивідуальності учня	С. Гільманов	Автореферат дисертації доктора пед. наук, Казань, 1996
Процесуальний вимір			
3	Педагогічна майстерність – це найвищий рівень педагогічної діяльності... який виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних наслідків	Н. Кузьміна	Гомель, 1976
4	Педагогічна майстерність – це педагогічна гармонія, яка розглядається як закон педагогіки, що приводить у відповідність організацію освіти й цільові установки та допомагає упорядкувати зміст, форми, методи навчання, перетворюючи їх у виразні засоби педагогічного процесу, що спрямовані на створення задоволення в учнів від відчуття гармонії при вивченні та пізнанні оточуючого світу	Н. Палтишев	Посібник, Київ, 1996
5	Педагогічна майстерність – це характеристика високого рівня педагогічної діяльності	С. Гончаренко	Словник, Київ, 1997
6	Педагогічна майстерність – це вміння вчителя створювати особливий світ, у якому навчаються діти, через пошук шляхів підвищення позитивного енергетичного потенціалу поля пізнавальної активності	М. Лещенко	Посібник, Київ, 2003
7	Педагогічна майстерність – це атрибутивна складова професійно-педагогічної підготовки вчителя, що забезпечує йому суб'єкт-суб'єктну взаємодію (співтворчість) з учнями, поєднує дидактику з педагогічною дією, олюднює, опочуттєвлює зміст учіння та форми його організації, а також виступає основою системи післядипломної освіти вчительських кадрів	О. Лавріненко	Дисертація доктора пед. наук, Київ, 2009

1	2	3
Особистісно-процесуальний вимір		
8	Педагогічна майстерність – це гарне володіння учителем основами професії, добрим знанням свого навчального предмету, успішним застосуванням відомих у науці й практиці прийомів, досягнення стабільно високих результатів, особливо у навчанні учнів	А. Маркова Посібник, Москва, 1993
9	Педагогічна майстерність – це поєднання особистісно-ділових якостей і професійної компетентності викладача, які забезпечують високий рівень самоорганізації професійно-педагогічної діяльності	В. Сластьонін І. Ісаєв Фахова стаття, Москва, 1993
10	Педагогічна майстерність – це комплекс спеціальних умінь і навичок, які дозволяють викладачу ефективно керувати навчально-пізнавальною діяльністю учнів	В. Симонов Москва, 1995
11	Педагогічна майстерність – це високий рівень активності і мотивації оновлення власної діяльності	О. Шиян Стаття, 1996
12	Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі	Наукова школа професора І. Зязюна Підручник, Київ, 1997
13	Педагогічна майстерність – це вища, творча, активність учителя, що проявляється у доцільності використання методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання та виховання	Є. Барбіна Монографія, Київ, 1997
14	Педагогічна майстерність – це адекватна, максимально повна реалізація вчителем свого індивідуального потенціалу, його творчої самореалізації у професійній діяльності, яка забезпечує високий кінцевий результат у плані створення аналогічних умов для прояву індивідуальності учнів, їх самореалізації у навчальній діяльності	Є. Барбіна Монографія, Київ, 1997
15	Педагогічна майстерність – це не тільки широкий арсенал засобів, прийомів і методів, а і творче особистісне застосування їх у практичній діяльності, уміння вчителя правильно виражати свої почуття й емоції, володіти широким спектром художніх та інших професійно важливих умінь	Н. Дем'яненко Монографія, Київ, 1998
16	Педагогічна майстерність – це системна, надчутлива якість учителя, що характеризується єдністю інтелектуальних, вольових, емоційних і тілесних моментів процесу саморегуляції, що сприяє високому рівню професіоналізму, який проявляється, формується та удосконалюється у «живій» педагогічній діяльності	Г. Маштакова Дисертація кандидата психол. наук, Казань, 1998

Продовження табл. 3.1

	1	2	3
17	Педагогічна майстерність – це найвищий рівень педагогічної діяльності, що проявляється у творчості вчителя, у постійному удосконаленні мистецтва навчання, виховання та розвитку людини	Л. Гребенкіна Л. Байкова	Посібник, Москва, 2000
18	Педагогічна майстерність – це оволодіння професійними знаннями та вміннями, котрі дозволяють фахівцю успішно досліджувати проблемну педагогічну ситуацію, перетворювати її в професійні виховні завдання, і успішно їх розв'язувати відповідно до поставленої мети	О. Дубасенюк О. Вознюк	Посібник, Житомир, 2010

Таблиця 3.2

**Дефініції «педагогічної майстерності»
у сучасних дослідженнях фахівців з фізичного
виховання та спорту**

№	Дефініція	Автор	Вид, місце та рік видавництва
Особистісний вимір			
1	Педагогічна майстерність – це комплекс умінь, необхідних для продуктивного вирішення педагогічних завдань. У даному контексті уміння автори розглядають як спосіб дії, що спирається на сукупність знань, навичок, задатків та здібностей і свідомо реалізується тренером у педагогічній ситуації [14, с. 6]	А. Деркач та А. Ісаєв	Монографія, Москва, 1981
2	Педагогічна майстерність учителя фізичної культури складається з чотирьох компонентів: педагогічної спрямованості; знань, умінь і професійно важливих якостей, а також інтегральної характеристики цих компонентів – авторитету [24, с. 49]	Є. Ільїн	Посібник, Москва, 1987
3	Педагогічна майстерність – це мистецтво навчання і виховання, що постійно вдосконалюється. Воно передбачає наявність педагогічних здібностей, загальної культури, компетентності, широкої освіченості, психологічної грамотності та методичної підготовки; здатності зрозуміло викладати учням навчальний матеріал, робити його доступним для дітей, викликати інтерес до предмета, активізувати учнів [84, с. 216]	Б. Шиян	Підручник, Тернопіль, 2002
4	Педагогічна майстерність – це, перш за все, добра педагогічна техніка, котра містить педагогічні знання, навички і вміння, педагогічне прогнозування, уявлення, схильність до педагогічної творчості. На думку вченого, фахівець з фізичного виховання та спорту повинен володіти високою загальною культурою, високою моральною, правовою та естетичною вихованістю, мати добрий художній смак, знання літератури, мистецтва, поезії, образотворчого мистецтва і у сфері фізичної культури [77, с. 66]	Ю. Курамшин	Підручник, Київ, 2008

Особистісно-процесуальний вимір			
5	Педагогічна майстерність – це найвищий рівень педагогічної діяльності, вища творча активність педагога, синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва й особистісних якостей викладача, комплекс властивостей особистості педагога, який забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності [80, с. 158]	Є.Тунік	Фахова стаття, 2008
6	Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі і робить можливим за мінімальних зусиль й у найкоротші терміни досягнення запланованих результатів [59, с. 195]	В. Папуча	Дисертація кандидата пед. наук, Запоріжжя, 2010
7	Педагогічна майстерність – це інтегративна характеристика високої професійно-педагогічної підготовленості вчителя, внутрішньо зумовлена високорозвиненими особистісними якостями (інтелектуальною культурою, особистісною зрілістю, індивідуальним педагогічним стилем, самоактуалізацією), які виражаються в педагогічному досвіді, професійній компетентності, оптимальному прогнозуванні та випереджальному передбаченні можливих результатів, творчій діяльності [43, с. 33]	Т. Матвійчук	Дисертація кандидата пед. наук, Львів, 2015
8	Педагогічна майстерність – це високий рівень розвитку особистості вчителя, який у змозі творчо, оперативно, нестандартно, високопрофесійно вирішувати часткові й загальні педагогічні проблеми, застосовуючи, як набуті компетенції, так і власний досвід, інтелект, педагогічне чуття й такт [38, с. 165]	І. Максимчук	Дисертація кандидата пед. наук, Хмельницький, 2017

Узагальнюючи наведені у таблицях 3.1 та 3.2 дефініції поняття «педагогічна майстерність», доцільно виокремити три ознаки, які дослідниками розкривались з різною глибиною, широтою та взаємоузгодженістю: особистісні якості, процесуальність та результативність.

Характеризуючи особистісний вимір феномену «педагогічна майстерність», науковці, як правило, використовували наступні показники:

- високий рівень розвитку особистості вчителя;
- схильність до педагогічної творчості;
- максимально повна реалізація вчителем свого індивідуального потенціалу;

– особлива (системна, надчутлива) якість особистості, що характеризується єдністю інтелектуальних, волевих, емоційних і тілесних моментів саморегуляції;

– інтегративна характеристика (утворення) високої професійно-педагогічної підготовленості;

– комплекс властивостей (умінь) особистості;

– поєднання особистісно-ділових якостей і професійної компетентності;

– творча індивідуальність.

Уточнюючи процесуальний вимір педагогічної майстерності, фахівці виокремлювали наступні характерні риси:

– найвищий рівень педагогічної діяльності, техніки професіоналізму, творчої активності вчителя і мотивації оновлення власної діяльності;

– високе мистецтво навчання та виховання, що постійно вдосконалюється;

– забезпечення самоорганізації високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі;

– педагогічна гармонія, що приводить у відповідність організацію освіти;

– забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії (співтворчості) з учнями, олюднення, опочуттєвлення змісту та інструментарію навчання;

– доцільність використання методів і засобів педагогічної взаємодії;

– уміння вчителя правильно виражати свої почуття й емоції, володіти широким спектром художніх та інших професійно важливих умінь.

Результативний рівень розгляду концепту «педагогічна майстерність» представлений у роботах дослідників наступними типовими показниками:

– досягнення оптимальних, стабільно високих, запланованих результатів у відведений час;

– ефективне керування навчально-пізнавальною діяльністю учнів;

– успішність дослідження проблемної педагогічної ситуації, перетворення її у професійні завдання;

– здатність творчо, оперативно, нестандартно, високопрофесійно, продуктивно вирішувати часткові й загальні педагогічні проблеми та завдання,

– забезпечення високого кінцевого результату.

Також варто відзначити, що фахівці у галузі фізичного виховання і спорту у своїх дифеніціях педагогічної майстерності (табл. 3.2) давали загальне визначення даного феномену, не розкриваючи специфіки та особливостей професійної діяльності вчителя фізичної культури. Даний аспект, на наш погляд, потребує уточнення.

Отже, з огляду на наведені вище аргументи, доцільно зробити наступні висновки:

1. Семантико-етимологічний ландшафт терміну «педагогічна майстерність» спирається й окреслюється такими взаємопов'язаними поняттями, як «діяльність», «праця», «професія», «професіоналізм», «майстерність», «професіонал» та «майстер».

2. На сучасному етапі розвитку педагогічної, психологічної та фізкультурно-спортивної наук, у визначенні конструкту «педагогічна майстерність» доцільно виокремити особистісний, процесуальний та комбінований (особистісно-процесуальний) тренди.

3. Під «педагогічною майстерністю вчителя фізичної культури» доцільно розуміти інтегративне, динамічне, рефлексивне утворення особистості, що забезпечує вчителю ритмічну роботу над собою (неперервний професійний розвиток), високий рівень (ефективно, оптимально та авторитетно) керування фізичним вихованням та самовихованням учнів, а також збагачення (власною індивідуальністю та творчістю) обраної професії та популяризації її у суспільстві.

3. 2. Структурно-функціональні виміри педагогічної майстерності вчителя закладу загальної середньої освіти

Відкриття таємниць ефективного розвитку педагогічної майстерності вчителя закладу загальної середньої освіти не можливе без уточнення його структурно-функціональних особливостей.

Основні структурні одиниці педагогічної майстерності вчителя закладу загальної середньої освіти були предметом наукових досліджень вітчизняних (наукова школа академіка І. Зязюна, І. Бех, А. Капська, Н. Ничкало, Г. Сагач, Н. Тарасенко та ін.) та зарубіжних учених (І. Андриаді, Л. Гребенкіна, Л. Байкова та ін.).

Сьогодні переважна більшість фахівців педагогічну майстерність розглядають як вищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що за відведений час педагог досягає оптимальних результатів.

Педагогічна практика засвідчує, що зростання якісних параметрів педагогічної діяльності, кваліфікації вчителя має свої структурно-функціональні детермінанти на рівні його педагогічної майстерності.

Фундаментальні дослідження полтавської наукової школи на чолі з академіком І. Зязюном засвідчують, що основними конструктами педагогічної майстерності вчителя є гуманістична спрямованість діяльності педагога, професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка.

Гуманістична спрямованість, на думку І. Зязюна, – це «...найголовніша характеристика педагогічної майстерності вчителя. Це спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків. Це вияв професійної ідеології вчителя, його ціннісного ставлення до педагогічної дійсності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів» [61, с. 31].

Наукові пошуки полтавських учених констатують [61], що підґрунтям гуманістичної спрямованості вчителя є ціннісні орієнтації:

- на себе – самоутвердження як кваліфікованого, вимогливого, високопрофесійного вчителя;
- на засоби педагогічного впливу (коли найважливіше для вчителя – програма, заходи, способи їх пред'явлення);
- на школяра (дитячий колектив в актуальних умовах – адаптація);
- на мету педагогічної діяльності (допомога школяреві в реалізації його психофізичного потенціалу).

Розмірковуючи в цьому контексті, І. Зязюн відзначає: «Лише за умови почуття відповідальності перед майбуттям, усвідомлення мети і великої любові до дітей починає формуватися професійна майстерність учителя» [там само].

Характеризуючи професійну компетентність педагога, І. Зязюн наголошує на тому, що це «знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології. Важливою особливістю професійних педагогічних знань є їх комплексність, що потребує від

учителя вміння синтезувати матеріал для успішного розв'язання педагогічних задач, аналізу педагогічних ситуацій, що зумовлюють необхідність осмислення психологічної сутності явищ, вибору засобів взаємодії» [61, с. 34]. На думку відомого вченого-філософа, учителю для успішного керування розвитком творчого потенціалу учнів надзвичайно важливо вміти вести їх за собою, презентуючи свій шлях до істини; бути щирим і відвертим, мати власний погляд на досліджувані процеси та явища об'єктивного й суб'єктивного світу. Описуючи подібну ситуацію, І. Зязюн відзначає: «... студент на педагогічній практиці точно передає думку з підручника, розповідає грамотно, послідовно, а власної думки класу не отримує у відповідь. Тут маємо відтворення почутого, не зігрите власними роздумами» [там само].

Фахівці відзначають, що розвиток педагогічної майстерності вчителя відбувається на підґрунті спеціальних здібностей. Генеральна здібність учителя, на думку І. Зязюна, Л. Крамущенко, І. Кривоноса, Н. Кузьміної, – це чутливість до дитини, до особистості, яка росте, розвивається. Це здатність надзвичайно тонко розуміти дитячий світ з його «дрібними», на перший погляд, та великими потребами, проблемами, субкультурою, життєвим досвідом, здобутками та мріями.

Наукові праці відомих учених свідчать [61], що для розвитку педагогічній майстерності вчителя є надзвичайно важливими такі здібності до педагогічної діяльності:

- перцептивні – професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати і розуміти іншу людину;

- оптимістичне прогнозування – віра в позитивну природу дитини, прогнозування її розвитку з опорою на конструктивні риси характеру та прагнення до пізнання нового;

- комунікативність – професійна здатність педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакти, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування;

- емоційна стабільність – здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації, незалежно від дії зовнішніх і внутрішніх факторів, що провокують емоційний зрив;

- динамізм особистості – здатність активно впливати на іншу особистість;

- креативність – здатність до творчості, спроможність генерувати нові ідеї, відходити від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації.

Описуючи педагогічну техніку вчителя, фахівці з Полтавщини стверджують, що це форма організації поведінки педагога. Гуманістична спрямованість, висока професійна компетентність, педагогічні здібності ще не гарантують бажаного результату, якщо вчитель не володіє різноманітними способами педагогічних дій. Педагогічна техніка – «...це вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою (своїм організмом, настроєм, мовленням, увагою й уявою) і прийоми впливу на інших (вербальними і невербальними засобами)» [там само, с. 36].

На відміну від українських фахівців, зарубіжна вчена І. Андріаді в основі педагогічної майстерності вчителя бачить духовно-моральну та інтелектуальну готовність до творчого усвідомлення соціально-культурних цінностей суспільства, а також теоретичну та практичну

готовність до творчого використання потенціалу професійної діяльності [1].

Готовність до творчого усвідомлення соціально-культурних цінностей суспільства розглядається науковцем як інтегративне утворення, що складається з ціннісних орієнтацій і пріоритетів, загальних і професійних потреб та інтересів педагога, а також загальної й професійної культури, які забезпечують існування особистої й професійної самосвідомості та концепції ідеального Я педагога.

Теоретична та практична готовність педагога до творчого використання потенціалу професійної діяльності позиціонується вченою як сукупність загальних знань, умінь і навичок, психофізіологічних і фізичних властивостей особистості, що мають професійне значення, а також загальних і спеціальних професійних знань, умінь і навичок.

Інші зарубіжні вчені Л. Гребенкіна та Л. Байкова до основних структурно-функціональних одиниць педагогічної майстерності відносять:

- високий рівень загальної та педагогічної культури як основи педагогічної майстерності, умови ефективності й якості навчально-виховного процесу та педагогічної творчості, засобу успішної самореалізації педагога;

- гуманістичну спрямованість, що об'єднує в собі ідеали, інтереси, систему цінностей, гуманістичний стиль і відносини, зорієнтовані на людину як абсолютну цінність;

- професійні якості, до яких відносяться громадянськість, патріотизм, інтелігентність; духовно-моральну культуру, любов до дітей, працелюбність і працездатність, відповідальність, технологічну компетентність;

- систему професійних знань і умінь: філософські, соціальні, психолого-педагогічні, спеціальні, додаткові уміння, діагностичні, комунікативні, організаторські, дослідницькі, проектувальні;

- творчість, уміння та педагогічні здібності, серед яких виокремлюються дидактичні, конструктивні, перцептивні, експресивні, організаторські, творчі, емоційно-ціннісні [60].

Також предметом наукових досліджень зарубіжних учених була майстерність вихователя. Л. Гребенкіна та Л. Байкова виокремлюють такі підсистеми цього соціально-професійного феномену:

- духовно-особистісна (висока культура, мудрість, громадянська зацікавленість, гуманно-демократичні принципи формування особистості, особистісно орієнтований підхід, зв'язок естетичного з етичним, єдність дитячої самостійності та самовиховання, оптимістична спрямованість);

- підсистема відносин (гуманістичні, моральні, суб'єкт-суб'єктні, колективні, співпраця, самокерування);

- технологічна (інформаційно-змістова технологія, педагогічна техніка, набір різноманітних методів і прийомів педагогічного впливу та взаємодії, уміння проектувати та конструювати нові педагогічні технології, творча уява, інтуїція, імпровізація, співтворчість) [там само].

Отже, аналіз наведених вище наукових досліджень дозволяє зробити такі висновки:

- на пострадянському просторі на рівні експертів немає єдиного погляду на основні структурно-функціональні одиниці педагогічної майстерності вчителя закладу загальної середньої освіти;

– наявні концепти педагогічної майстерності вчителя закладу загальної середньої освіти відрізняються один від одного на рівні конструктів, критеріїв та показників;

– концепт педагогічної майстерності вчителя академіка І. Зязюна, що отримав широке визнання в науковому світі, особливо серед вітчизняних учених, відрізняється серед подібних філософською глибиною теоретичного обґрунтування, цілісністю погляду на природу особистості та специфіку педагогічної діяльності, а також збалансованістю основних конструктів (гуманістична спрямованість діяльності педагога, професійна компетентність, педагогічні здібності та педагогічна техніка);

– найчастіше до основних конструктів педагогічної майстерності вчителя закладу загальної середньої освіти вчені відносять гуманістичну спрямованість, педагогічні здібності, професійну компетентність (професійні знання й уміння) і високий рівень загальної та педагогічної культури.

3. 3. Основні етапи розвитку педагогічної майстерності вчителя фізичної культури

Проголосований 5 вересня 2017 року у Верховній Раді Закон України «Про освіту» починається рядками: «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного та культурного розвитку особистості» [21, с. 1]. За цими скупими нормативними рядками приховується народна мудрість, що спирається на життєвий досвід багатьох поколінь українців. Якщо нація прагне до високих стандартів життя, гідних заробітних плат, сучасного, високотехнологічного виробництва, поваги та визнання цивілізованого світу, то необхідно вкладати гроші в освіту, науку інвестувати у людський капітал та створювати умови для професійного зростання педагогів.

На наше глибоке переконання, Нова українська школа не може відбутись без Нового українського вчителя. Суспільство та держава повинні зробити все необхідне, щоб обдарована молодь знов пішла навчатись на педагогічні спеціальності, щоб адміністрація закладів освіти при прийомі на роботу не вибирала кращих із гірших, а тільки кращих із кращих, щоб учитель не виживав, а систематично займався професійним саморозвитком. Тільки наближаючи соціальний статус вчителя до його ролі у житті суспільства, ми зможемо побудувати Нову українську школу та, нарешті, провести першу вдалу за останні 25 років реформу в Україні.

Питання професіоналізації людини були предметом наукових розвідок А. Карпова, В. Кременя, А. Маркової, Н. Ничкало та ін. Основні етапи професійного розвитку вчителя висвітлювались у дослідженнях І. Зязюна та його наукової школи, В. Жабаківа, Т. Жабаківої, В. Теслюка, М. Фіцули та ін.

Історія свідчить, що з еволюцією суспільства, накопиченням людством життєвого досвіду диференціювалося та ускладнювалося його господарювання. На зміну збиральництву, полюванню та рибальству поступово прийшли землеробство, скотарство та ремісництво. З'явилися суспільний поділ праці, професії та галузі народного господарства. Все більш значущою, відокремленою та необхідною стає професія вчителя у суспільстві.

У Законах України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року та «Про загальну середню освіту» зазначається, що педагогічний працівник – це особа з високими моральними якостями, яка має відповідну

педагогічну та/або професійну кваліфікацію педагогічного працівника, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність і якість своєї роботи [21].

Фахівці відзначають, що педагогічна діяльність є різновидом соціальної діяльності. Вона, за своєю сутністю, спрямована на передачу від одного покоління до іншого інтелектуальних і духовно-моральних цінностей, накопичених людством, та підготовку молоді до виконання основних соціальних ролей – громадянина, сім'янина та професіонала. Життя засвідчує, що педагогічна діяльність може здійснюватися на професійному (вихователі, учителі, викладачі тощо) та аматорському (батьки, громадські та релігійні організації, молодіжні субкультури, засоби масової інформації, соціальні мережі тощо) рівнях.

В. Сластьонін, досліджуючи феномен професіоналізму вчителя, відзначав, що це якісна характеристика фахівця як суб'єкта педагогічної діяльності, що відображає його високий рівень професійної компетентності та особистісної готовності до продуктивного вирішення педагогічних завдань [72].

У даному контексті академік І. Зязюн уточнював, що «Складниками професіоналізму в будь-якій професії є компетентність та озброєність системою вмінь. У педагогічній діяльності для професіоналізму замало цих двох компонентів. Необхідні певні особистісні якості, адже сам педагог є інструментом впливу на учня. Цей інструмент – його душа – має бути чутливим до іншої людини, гуманним у своїх помислах» [61, с. 14].

У підручнику з розвитку педагогічної майстерності стверджується, що професійно-педагогічна діяльність учителя – це специфічна діяльність педагога, змістом якої є керівництво діяльністю учнів в освітньому процесі, що забезпечує розвиток основних сфер його особистості [61].

До основних складників професійно-педагогічної діяльності вчителя академік І. Зязюн відносив: мету діяльності (формування особистості учня як гідного громадянина своєї країни); суб'єкта діяльності (учитель, педагогічний колектив), об'єкт діяльності (учень, класний колектив); сукупність дій та операцій, за допомогою яких реалізується діяльність і результати діяльності (рівень сформованості необхідних рис та якостей особистості учня) [там само].

Н. Кузьміна, досліджуючи структурно-функціональний ландшафт педагогічної діяльності та педагогічної системи, виокремлювала 7 структурних (учитель, мета, зміст освіти, засоби педагогічної комунікації, оціночний елемент, учні та наступна освітня система) та функціональних (гностичний, проєктувальний, конструктивний, комунікативний, оціночний, організаторський та прогностичний) компонентів. У даному авторському концепті структурні компоненти розглядаються як основні базові характеристики, які у своїй єдності утворюють педагогічні системи та відрізняють їх від усіх інших (непедагогічних) систем. Сутність функціональних компонентів полягає у з'єднанні структурних компонентів функціональними зв'язками, що виникають під час діяльності керівників, учителів, учнів і забезпечують динаміку, розвиток, удосконалення педагогічної системи та її життєстійкість [57, с. 38].

Підсумовуючи вкладений матеріал, необхідно відзначити, що фундаментальною основою педагогічної професії є надзвичайно багатоаспектна педагогічна діяльність, а спеціальності «учитель фізичної культури» – фізкультурно-оздоровча та спортивно-масова діяльність. Професіоналізм як міра сформованості педагогічної

майстерності учителя фізичної культури може виникати та розвиватися лише у фізкультурно-спортивній діяльності.

Процес сходження людини до вершин професійного розвитку сучасна наука пов'язує з терміном «професіоналізація». Людина стає майстром своєї справи не відразу. Кожна людина проходить свій індивідуальний шлях до омріяної, або не дуже, професії. Цей шлях складається з великих і малих етапів, що послідовно змінюють один одного.

Відомий учений-психолог А. Маркова є автором однієї з найбільш деталізованої концепції професіоналізації людини. Науковець до основних рівнів професіоналізму відносить допрофесіоналізм, професіоналізм, суперпрофесіоналізм, непрофесіоналізм (псевдопрофесіоналізм), післяпрофесіоналізм [41].

На допрофесійному рівні людина працює як новачок, початківець, який не оволодів нормами і правилами професії та не досяг високих результатів.

Професійний рівень охоплює більшу частину активного життя людини. На цьому рівні особа засвоює норми та правила професії, виконуючи спочатку роботу за зразком, за інструкцією в ході репродуктивної праці, потім набуває спеціальність, кваліфікацію та здійснює кваліфіковану працю. Засвоївши основи професії, людина починає досягати у ній високих результатів і професійно самостверджуватися. Людина з діяча, спеціаліста перетворюється у суб'єкта праці та професіонала. Основними етапами цього рівня є наступні: адаптація людини до професії, самоактуалізація людини у професії, вільне володіння професією.

Рівень суперпрофесіоналізму (акмерівень) характеризує професійну діяльність людини в її розквіті, в її високих досягненнях та творчих успіхах. Домінуючою особливістю даного етапу є «вихід працівника за межі своєї професії». На цьому етапі відбувається перетворення професіонала на творця, новатора, суперпрофесіонала, який своїм внеском та напрацюваннями збагачує відповідну галузь господарства або сферу послуг. Провідними етапами є такі: вільне володіння професією у формі творчості; вільне володіння декількома професіями та прийомами переходу між ними; творче самопроекування себе як особистості та професіонала.

Характерною відмінністю непрофесіоналізму (псевдопрофесіоналізму) від допрофесіоналізму є наявність певних деформацій у професійній та особистісній сферах життя працівника. Це може виявлятися у зовнішньо бурхливій трудовій діяльності з надзвичайно низькою результативністю; допущенні великої кількості «браку»; «звуження» свого життя лише до роботи; спрямуванні професійної діяльності на досягнення вузькоєгоїстичних цілей за рахунок інших людей, суспільства та держави.

Етап післяпрофесіоналізму проходять усі люди, які досягли пенсійного віку, і кожен проживає його з різним ступенем гідності, залишаючись або «професіоналом у минулому», або бажаним консультантом [41].

Достатньо оригінальний погляд на професійне становлення особистості, принаймні на рівні термінологічного апарату, має А. Карпов [27]. Процес професійного розвитку людини психолог розглядає через призму наступних взаємопов'язаних етапів:

– етап оптанта (актуальною стає проблема вибору або вимушеної зміни професії);

- етап адепта (початок професійної діяльності, вмотивована прихильність до професії й опанування нею);
- етап адаптації (звикання до роботи, пристосування до норм колективу, засвоєння специфіки діяльності);
- етап інтернала (здатність до самостійного виконання своїх професійних обов'язків);
- етап майстерності (здатність до розв'язання складних професійних завдань, наявність індивідуального стилю діяльності, стабільність результатів);
- етап авторитету (людина є майстром своєї справи, володіє великим професійним досвідом, умінням творчо організувати свою роботу);
- етап наставництва (наявність послідовників, готових і здатних переймати досвід).

Здійснюючи аналіз наведених вище психологічних концептів професіоналізації людини, варто виокремити наступні домінуючі ознаки заявлених етапів і рівнів: оволодіння нормами, правилами, специфікою професії; самостійність, творчість, результативність і стабільність у професійній діяльності; вихід за межі (збагачення) своєї професії; вільне володіння декількома професіями (спеціальностями); творче самопроекування професійного та особистісного розвитку; наявність педагогічного досвіду; сформованість індивідуального стилю діяльності; наявність авторитету та послідовників.

Досліджуючи погляди педагогів на проблематику професійного становлення особистості, ми звернули увагу на концепцію педагогічної майстерності визнаного українського філософа та педагога І. Зязюна [61].

Відомий учений характерними ознаками педагогічної майстерності вчителя називає доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатом), діалогічність (за характером стосунків), оптимальність (у виборі педагогічного інструментарію) та творчість (за змістом діяльності). На основі даних критеріїв наукова школа академіка І. Зязюна виокремлює елементарний, базовий, досконалий і творчий рівні оволодіння вчителем педагогічною майстерністю.

На елементарному рівні вчитель володіє знаннями для виконання педагогічної дії та предметом викладання. Проте через брак спрямованості на розвиток учня, низької діалогізації педагогічної взаємодії продуктивність освітнього процесу залишається низькою.

Знаходячись на базовому рівні, вчитель володіє основами педагогічної майстерності, що виявляється в гуманістичній спрямованості, доброму володінні навчальним предметом, самостійній організації та проведенні уроків. Цього рівня студенти досягають, як правило, наприкінці навчання у виші.

Досконалий рівень характеризується високою якістю, чіткістю, діалогічністю професійної діяльності вчителя. Педагог здатен самостійно планувати та організовувати власну діяльність на тривалий проміжок часу.

Перехід учителя на творчий рівень супроводжується інноваційністю та творчим підходом до організації професійної діяльності на рефлексивній основі; здатністю самостійно конструювати оригінальні, високоефективні прийоми взаємодії; сформованістю індивідуального стилю професійної діяльності [61, с. 37].

Крім того, прихильниками чотирьохрівневої моделі становлення педагогічної майстерності учителя фізичної культури є В. Жабаков та Т. Жабакова [19].

Учені вважають, що на першому рівні відбувається оволодіння людиною професією, адаптація до неї, первісне засвоєння норм, необхідних прийомів і технологій.

Другий рівень (педагогічна майстерність) характеризується якісним втіленням у власній педагогічній діяльності передового педагогічного досвіду; володіння методами передачі знань; здійсненням індивідуального та особистісно орієнтованого підходів до навчання та виховання учнів.

На рівні самоактуалізації педагога в професії (третій рівень) відбувається усвідомлення можливостей педагогічної професії для розвитку власної особистості.

Педагогічна творчість, як характерна ознака четвертого рівня, виявляється у спрямованості на збагачення власним педагогічним досвідом обраної професії, а також внесенні авторських пропозицій щодо підвищення ефективності існуючого та запровадження нового педагогічного інструментарію [19, с.75].

Спрощений підхід за структурою, але не за змістом і функціональністю у своїх дослідженнях, присвячених розвитку педагогічної діяльності учителя, демонструють В. Теслюк, М. Фіцула, Л. Шовкун [79]. Фахівці відзначають, що професійно-педагогічна діяльність учителя має три важливих ступені.

Перший ступінь – це професіоналізм, яким володіють випускники педагогічних вишів та молоді вчителі. Такі педагоги характеризуються базовими професійними знаннями й елементарними уміннями, набутими під час практичних занять у вишах, педагогічної практики в школах та перших самостійних освітянських кроків.

Другий – це педагогічна майстерність. На потужному підґрунті досвіду й професіоналізму вона виявляється у постійному прагненні вчителя до творчості, до пошуку, до сталого оновлення свого педагогічного інструментарію.

Третій – це педагогічне новаторство. На цій стадії вчитель вносить принципово нові, актуальні ідеї в освітній процес, розробляє нові методичні системи, створює власні персонал-технології [там само].

Продовжуючи вивчати характерні ознаки заявлених дослідниками рівнів і ступенів професійного зростання вчителя, доцільно виокремити наступні критерії, що не знайшли висвітлення у психологічних концептах: діалогізація та рефлексія педагогічної взаємодії, гуманістична спрямованість, володіння навчальним предметом, планування професійної діяльності на тривалий проміжок часу, запровадження передового педагогічного досвіду, здійснення індивідуального та особистісно орієнтованого підходів до освіти учнів, внесення пропозицій щодо підвищення ефективності освітнього процесу; оновлення власного педагогічного інструментарію та розробка нових інноваційних технологій.

Дослідження обраної проблематики буде неповним без аналізу провідних нормативно-законодавчих актів у частині рамкової стандартизації та характеристики рівнів особистісного та професійного зростання як людини, так і вчителя.

Аналіз засвідчив, що до даної групи документів, беззаперечно, відноситься Національна рамка кваліфікацій (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 134). Зазначений документ являє собою системний і структурований за компетентностями опис 10 кваліфікаційних рівнів (дошкільна освіта; початкова, базова та профільна середня освіта; професійно-технічна освіта; початковий, перший, другий третій та науковий рівні вищої

освіти) на основі таких критеріїв, як знання, уміння, комунікація, автономність і відповідальність. Так, наприклад, на нульовому рівні, згідно інтегральної компетентності, дитина має адекватно діяти у відомих простих ситуаціях, під безпосереднім контролем та бути готовою до систематичного навчання, а на дев'ятому рівні від доктора наук вимагається здатність визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій [66].

У Типовому положенні про атестацію педагогічних працівників, затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України від 06.10.2010 № 930, для освітян визначені наступні кваліфікаційні рівні та відповідні категорії: спеціаліст, спеціаліст другої, першої та вищої кваліфікаційних категорій, а також педагогічні звання «старшого вчителя» та «учителя-методиста» [48].

Згідно згаданого вище положення, педагогічна діяльність спеціаліста характеризується здатністю забезпечувати засвоєння учнями навчальних програм; знанням основ навчального предмета, що викладає, педагогіки, психології та фізіології; використанням ІКТ; умінням встановлювати контакт з учасниками педагогічного процесу та вирішувати педагогічні проблеми; додержанням педагогічної етики, моралі.

Спеціаліст II кваліфікаційної категорії – це педагогічний працівник, який постійно вдосконалює свій професійний рівень; використовує індивідуальний та диференційований підходи до учнів; якісно застосовує сучасні інноваційні технології; знає основні нормативно-правові акти у галузі освіти; користується авторитетом у колег, учнів і батьків.

До якісних особливостей педагогічної діяльності спеціаліста першої категорії віднесено використання компетентнісно-орієнтованого підходу до організації освітнього процесу; володіння технологіями творчої педагогічної діяльності та ораторським мистецтвом; упровадження передового педагогічного досвіду; залучення учнів до самоосвітньої діяльності.

Спеціалісту вищої категорії притаманно володіння інноваційними освітніми технологіями та їх поширення у професійному середовищі; уміння продукувати оригінальні, інноваційні ідеї та вносити пропозиції щодо вдосконалення освітнього процесу; забезпечення максимальної самостійності учнів у освітньому процесі.

Звання «старший учитель» може бути присвоєне педагогічним працівникам, які досягли високого професіоналізму в роботі; систематично використовують та поширюють передовий педагогічний досвід; надають практичну допомогу іншим педагогічним працівникам.

Педагог, який претендує на звання «учитель-методист», має здійснювати науково-методичну і науково-дослідну діяльність, мати власні методичні розробки, що пройшли апробацію та схвалені науково-методичними установами.

Враховуючи наведені вище узагальнення поглядів педагогів та психологів на предмет дослідження, до оригінальних нормативних ознак рівнів професійного розвитку вчителя фізичної культури варто віднести: відповідальність, налагодження комунікаційної взаємодії, володіння ІКТ, уміння вирішувати педагогічні проблеми, додержання педагогічної етики, застосування компетентнісно-орієнтованого підходу в освітньому процесі, володіння ораторським мистецтвом, забезпечення максимальної самостійності учнів у освітньому процесі, надання

практичної допомоги колегам та наявність схвалених методичних розробок.

Отже, аналіз результатів досліджень провідних фахівців та нормативних актів дозволяє виокремити наступні етапи розвитку педагогічної майстерності вчителя фізичної культури:

– дилетантський – дитина робить перші спроби когось (брати, сестри, друзі, навіть дорослі) чомусь (грі, корисному або деструктивному вмінню тощо) навчити;

– орієнтувальний – учень (учениця) разом з батьками або сама зівставляє свої можливості, здібності та загальну підготовку до отримання спеціальності із соціальним статусом різних професій; робить усвідомлений або вимушений, безвідповідальний вибір своєї майбутньої професії; готується до вступу та подає документи до педагогічного або фізкультурно-спортивного вишу;

– підготовчий – особа отримує фахову освіту та кваліфікацію у педагогічних або фізкультурно-спортивних закладах вищої освіти, ознайомлюється з теоретичними та методичними основами спеціальності, отримує перший досвід виконання професійних обов'язків під час педагогічної практики;

– адаптаційний – особа починає самостійно виконувати професійно-педагогічну діяльність у закладах загальної середньої освіти протягом перших 3-5 років, верифікуючи теоретико-методичні знання, отримані у виші, через призму викликів сучасної школи;

– професійний – учитель активно працює над своїм професійним розвитком і становленням індивідуального стилю педагогічної діяльності, досконало володіє сучасними фізкультурно-оздоровчими та спортивними системами (технологіями), вивчає передовий педагогічний досвід і керує фізичним розвитком учнів на рефлексивній основі;

– творчий – учитель має унікальний педагогічний стиль роботи та виходить за межі наявних досягнень теорії і практики фізичного виховання учнів, тим самим збагачуючи та розширюючи їх обрії;

– новаторський (акмеологічний) – учитель досяг вершин у своєму професійному розвитку, має незаперечний авторитет та апробовану авторську комплексну високоефективну систему фізкультурно-спортивної роботи з учнями, активно популяризує свій перспективний педагогічний досвід та має послідовників.

3. 4. Самопрезентація професійної компетентності вчителя фізичної культури

Сьогодні Україні для того, щоб посісти гідне місце у когорті найбільш розвинених у економічному, технологічному та культурному плані країн світу, необхідно якісно підвищувати ефективність національної системи освіти. Сучасній українській молоді для успішної соціалізації в конкурентному, інформаційному, високотехнологічному та полікультурному просторі необхідно бути самостійною, відповідальною, креативною, компетентною, професійно мобільною та, безумовно, фізично та духовно здоровою.

Практика свідчить, що допомогти дитині відкрити для себе радість занять фізичною культурою та спортом, «потоваришувати» зі здоровим способом життя та закласти міцний фундамент фізичного здоров'я може лише високо духовний, авторитетний, комунікабельний фахівець, який постійно працює над своїм професійним та особистісним розвитком.

Проблематика розвитку професійної майстерності вчителя фізичної культури завжди знаходилась у площині уваги як провідних учених,

так і вчителів-практиків. Методологічні засади становлення компетентнісно орієнтованої освіти в Україні висвітлені у роботах Н. Бібіка, Л. Ващенко, О. Локшиної, О. Овчарука, О. Пометун, О. Савченко та ін. Питанням розвитку професійної компетентності, педагогічної майстерності освітян присвячені праці Р. Гуріної, О. Дубасенюк, В. Крічевського, Н. Кузьміної, О. Митник, Дж. Равена, Г. Сагач та ін. Теоретико-методичні аспекти самопрезентації особистості та педагога знаходились у сфері наукових інтересів О. Горовенко, А. Калюжного, О. Козлової, Н. Мельнікової та ін.

Уточнюючи понятійний апарат заявленого теоретичного пошуку, варто відзначити, що на сучасному рівні розвитку педагогічної науки під професійною компетентністю розуміють наступне: здатність та готовність фахівця до реалізації набутих у закладі освіти знань, умінь, навичок, досвіду професійної діяльності [12, с. 82]; гармонійне поєднання фахових знань, дидактики та методики предмету викладання, а також умінь і навичок (культури) професійного спілкування [26, с. 33]; здатність фахівця кваліфіковано й ефективно застосовувати теоретичні знання, знання-засоби, знання-цінності як у запланованих, так і у непередбачених педагогічних ситуаціях [45, с. 35].

Здійснюючи структурно-функціональний аналіз професійної компетентності вчителя, варто відзначити, що в її основі ряд науковців (Г. Безюльова, Р. Гуріна) виокремлюють систему з ключових, базових та спеціальних компетентностей. Ключові – це загальні компетентності людини, що необхідні для соціально продуктивної діяльності будь-якого сучасного фахівця. Базові – це компетентності у певній професійній галузі. Спеціальні – компетентності, необхідні для вирішення конкретного професійного завдання [12, с. 82].

О. Дубасенюк, враховуючи характер і особливості педагогічної діяльності у структурі професійної компетентності вчителя, виокремлює наступну групу ключових компетентностей: соціальні – пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості педагога; мотиваційні – пов'язані з внутрішньою мотивацією, інтересами, індивідуальним вибором особистості педагога; функціональні – пов'язані зі сферою знань, умінь і навичок оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом [15].

Також заслуговує на увагу аргументація В. Крічевського щодо виокремлення 4 типів професійної компетентності особистості. Функціональна компетентність, на думку вченого, характеризується професійними знаннями і вмінням їх реалізувати; інтелектуальна – виражається в здатності аналітично мислити і здійснювати комплексний підхід до виконання своїх обов'язків; ситуативна дозволяє діяти залежно від ситуації; соціальна передбачає наявність комунікативних та інтегративних здібностей [36].

До елементів професійної компетентності Н. Кузьміна відносить наступне: спеціальну компетентність в галузі дисципліни, що викладається; методичну компетентність в галузі формування знань, умінь і навичок в учнів; психолого-педагогічну компетентність у сфері мотивів, здібностей, спрямованості учнів; аутопсихологічну компетентність – рефлексія педагогічної діяльності [37].

Оригінальний погляд на складові будь-якої компетентності особистості представлений у наукових працях Дж. Равена. На думку відомого британського психолога, основними структурними компонентами будь-якої компетентності є когнітивна, мотиваційно-

ціннісна, емоційно-вольова складові, а також навички та досвід поведінки у складних ситуаціях, подолання труднощів. Даний конгломерат структурних одиниць повинен забезпечувати фахівцю впевненість та набір гнучких способів поведінки у професійній діяльності [70].

Розвиваючи теоретико-методологічний базис Дж. Равена, російська дослідниця Р. Гуріна пропонує наступні критерії професійної компетентності випускника закладу освіти: професійна адаптація – передбачає перебудову пізнавальної, мотиваційно-ціннісної, емоційно-вольової сфер особистості та визначається швидкістю та результатами цієї перебудови; реалізація очікувань – може бути оцінена ступенем реалізації очікувань фахівця у процесі трудової діяльності; наявність проблем у виробничому процесі – відображає наявність або відсутність навичок та досвіду поведінки у ситуаціях подолання професійних труднощів; конкурентоздатність фахівця на ринку праці – здатність претендента під час співбесіди та конкурсного відбору показати свої найкращі особистісні і професійні якості й отримати бажане місце роботи [12].

Досліджуючи наукові праці відомих фахівців у галузі фізичного виховання та спорту А. Деркача, Є. Ільїна, Т. Круцевич, Б. Шияна та ін., можна виокремити наступні найбільш важливі, на нашу думку, вміння та якості, які забезпечать сучасному вчителю фізичної культури успіх у особистісно орієнтованому фізичному вихованні школярів: орієнтуватись на учня як на активного співучасника навчально-виховного процесу; гнучко міняти педагогічні завдання відповідно до змін педагогічної ситуації; уміння адаптувати навчальну програму під конкретного учня, розширюючи та доповнюючи її зміст; здатність формувати в учнів спеціальні вміння і навички, необхідні для самопізнання та самореалізації психофізичного потенціалу; вивчати індивідуальні можливості учнів та зони їх можливого розвитку, забезпечуючи тим самим школярам успіх у фізкультурно-спортивній діяльності; активно використовувати індивідуальні, особистісно значущі для учнів програми психофізичного розвитку; бачити сильні і слабкі сторони своєї праці, оцінити свій стиль, аналізувати свій досвід, порівнювати його з досвідом інших учителів; уміння створювати умови психологічної безпеки в спілкуванні і реалізації внутрішніх резервів учнів; розуміти, визнавати та приймати учнів такими, якими вони є; оптимістично підходити до учня з упевненістю, що він завжди може бути кращим; створити обстановку довіри та терпимості; користуватися демократичним стилем керівництва; виявляти інтерес до особистості учня; управляти своїм емоційним станом; удосконалювати свої сильні сторони й усувати слабкі, бути відкритим у пошуку нового, переходити з рівня майстерності на рівень творчості, новаторства; створювати умови для розвитку здібностей, обдарувань, талантів учнів у сфері фізичного виховання та спорту.

Аналіз наведеного вище матеріалу засвідчив, що у структурі професійної компетентності педагога взагалі, та вчителя фізичної культури зокрема, надзвичайно важливе місце посідає соціальна, комунікаційна складова.

Досвід функціонування педагогічних колективів показує, що під час формального та неформального спілкування вчителя фізичної культури з іншими суб'єктами освітнього процесу відбувається свідомо або несвідомо самопрезентація фахівця.

Розглядаючи питання методичної підтримки самопрезентації вчителя у навчальному закладі, О. Козлова виокремлює наступні найбільш типові професійні утруднення педагогів, що виявляються в аналізі й презентації досвіду власної педагогічної діяльності (комунікативний аспект); осмисленні й аналізі власної «Я-концепції»; недостатності умов для задоволення потреб у особистісному розвитку, участі у справах колективу [31].

Аналіз сучасного наукового простору засвідчив, що самопрезентація особистості може розглядатися через призму двох протилежних підходів, що ототожнюють даний феномен, або з саморозкриттям (гуманістичний підхід) або з самопред'явленням (інтеракційний підхід).

Вітчизняні науковці, під самопрезентацією особистості, як правило, розуміють наступне:

– процес, за допомогою якого людина намагається сформувати у інших людей позитивне враження про себе [63, с. 5];

– системи утворюваних у попередньому досвіді людини диспозиційних та варіативних психологічних утворень, що виконують функцію засобу маніфестації себе Іншому як носія позитивного «Я» [44, с. 10];

– спосіб самовираження й поведінки, спрямований на те, щоб створити позитивне враження або думку, відповідну ідеалам інших [26, с. 79].

О. Горovenко самопрезентацію вчителя закладу загальної середньої освіти розглядає як процес управління враженням про себе, що виникає в інших людей, через сукупність установок, спрямованих учителем на самого себе, за допомогою залучення механізмів соціального сприйняття, пов'язаних із зовнішнім виглядом учителя, його особистісною і комунікативною поведінкою та мовленням, під час якого формується особистісно-професійний імідж учителя [10, с. 18].

Головною метою самопрезентації педагога, на думку О. Козлова, має бути створення та донесення власного іміджу до інших людей, виклик інтересу до зовнішніх якостей, бажання сподобатися, привабити до себе. Під час самопрезентації вчитель здатен ефективно виконувати власну педагогічну діяльність, виявляти професійну компетентність; розкривати ступінь володіння ним сукупністю спеціальних знань, умінь і навичок, комунікативними технологіями [31].

До основних форм самопрезентації вчителя О. Горovenко відносить: коротка (розгорнута) усна самопрезентація, письмова самопрезентація (резюме), стендова доповідь, фотопрезентація, паперовий варіант портфолію, електронний варіант портфолію, відеопрезентація (з титрами; з усним коментарем), комп'ютерна презентація, наставництво, конкурси «Учитель року», «Класний керівник року», керівництво школою передового педагогічного досвіду, професійної майстерності, педагогічними лабораторіями, відкриті уроки, майстер-класи, творчі змагання (ярмарки ідей, салони майстерності, фестивалі педагогічної творчості, творчі звіти, публікації) [10].

Враховуючи проведені дослідження О. Горovenко та власний професійний досвід, вважаємо за потрібне виокремити наступні основні форми самопрезентації вчителя фізичної культури, що наведені у таблиці 3.3.

Основні форми самопрезентації вчителя фізичної культури

Словесні	Письмові (друковані)	Мультимедійні	Практично-діяльнісні
1. Співбесіда з адміністрацією. 2. Спілкування з учнями, батьками. 3. Аналіз заняття. 4. Виступи на нарадах при директорові, педагогічній раді, методичних об'єднаннях, семінарах, конференціях. 5. Наставництво 6. Творчі звіти.	1. Резюме. 2. Планування календарне, поурочне. 3. Буклет. 4. Стаття. 5. Брошура. 6. Авторська програма. 7. Методичні рекомендації. 8. Портфоліо.	1. Презентація. 2. Відеоролик. 3. Стенд. 4. Банер. 5. Сторінка на сайті. 6. Блог. 7. Потфоліо. 8. Щоденник самоатестації.	1. Відкриті уроки. 2. Майстер-класи. 3. Конкурсні уроки. 4. Показові виступи. 5. Творчі змагання. 6. Позакласні спортивно-масові та фізкультурно-оздоровчі заходи.

Отже, підсумовуючи сказане, доцільно зробити наступні висновки:

– під професійною компетентністю вчителя фізичної культури доцільно розуміти здатність та готовність фахівця кваліфіковано й ефективно застосовувати спеціальні знання, уміння, навички для систематичної та комплексної допомоги учням на шляху до висококультурної, гармонійної, самоактуалізації власного духовно-морального і фізичного потенціалу в соціально-корисній площині;

– самопрезентацію професійної компетентності вчителя фізичної культури вважаємо за необхідне розглядати як створення та донесення власного іміджу (заснованого на позитивній динаміці професійного й особистісного саморозвитку) до інших суб'єктів педагогічного процесу під час словесних, письмових, мультимедійних, практично-діяльнісних офіційних та ситуаційних форм популяризації свого педагогічного досвіду та професійної майстерності.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттям «активність», «діяльність» та «праця».

2. Хто такий професіонал?

3. За якими характерними групами ознак фахівці описують феномен педагогічної майстерності?

4. Які критерії використовують фахівці для характеристики особистісної складової поняття «педагогічна майстерність»?

5. Які критерії використовують фахівці для характеристики процесуальної складової поняття «педагогічна майстерність»?

6. Які критерії використовують фахівці для характеристики результативної складової поняття «педагогічна майстерність»?

7. Дайте визначення педагогічної майстерності вчителя фізичної культури.

8. Назвіть основні складові педагогічної майстерності вчителя (за І. Зязюном).

9. Охарактеризуйте гуманістичну спрямованість педагога.

10. Якого педагога можна вважати професійно компетентним?

11. Назвіть основні здібності людини до педагогічної діяльності.

12. У чому відмінність педагогічної техніки від професійної компетентності вчителя?

13. Охарактеризуйте загальну та педагогічну культуру вчителя закладу загальної середньої освіти.
14. Чим педагогічна діяльність відрізняється від професійно-педагогічної?
15. Назвіть основні складники професійно-педагогічної діяльності вчителя (за І. Зязюном).
16. Як Ви розумієте термін «професіоналізація»?
17. Перерахуйте основні рівні професіоналізму людини (за А. Марковою).
18. Охарактеризуйте основні рівні оволодіння вчителем педагогічною майстерністю (за І. Зязюном).
19. У яких нормативних документах дається якісна характеристика рівнів професійного зростання людини та педагога?
20. Назвіть характерні ознаки основних етапів розвитку педагогічної майстерності вчителя фізичної культури.
21. Яку роль відіграють ключові, базові та спеціальні компетентності у професіоналізації людини?
22. З яких компонентів, на думку Дж. Равена, складається будь-яка компетентність людини?
23. Назвіть найбільш важливі, на думку провідних учених у галузі фізичного виховання, вміння та якості, які забезпечать сучасному вчителю фізичної культури успіх у особистісно орієнтованому фізичному вихованні школярів.
24. Як вітчизняні вчені трактують поняття «самопрезентація»?
25. Охарактеризуйте словесні, письмові, мультимедійні та практично-діяльнісні форми самопрезентації вчителя фізичної культури.
26. Дайте визначення поняттям «професійна компетентність учителя фізичної культури» та «самопрезентація професійної компетентності вчителя фізичної культури».

Тематика випускних робіт і рефератів

1. Історія розвитку класноурочної системи навчання.
2. Гуманістична та фізкультурно-спортивна спрямованість учителя фізичної культури.
3. Ключові, базові та спеціальні компетентності вчителя фізичної культури.
4. Розвиток професійної компетентності вчителя фізичної культури.
5. Професійні здібності вчителя фізичної культури.
6. Розвиток педагогічної техніки вчителя фізичної культури.
7. Розвиток педагогічної культури вчителя фізичної культури.
8. Особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичної культури.
9. Основні етапи професіоналізації вчителя фізичної культури.
10. Розвиток самопрезентаційної компетентності вчителя фізичної культури.

Рекомендована література

1. Андриади І. П. Основи педагогічного мастерства : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Ирина Петровна Андриади. – М. : Издательский центр «Академия», 1999. – 160 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов., ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005 – 1728 с.
3. Горовенко О. А. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя загальноосвітнього навчального закладу засобами самопрезентації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04

- «Теорія та методика професійної освіти» / Горовенко Оксана Анатоліївна. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 20 с.
4. Гурина Р. Как измерить профессиональную компетентность? / Р. Гурина // Высшее образование в России. – 2008. – № 10. – С. 82-89.
 5. Деркач А. А., Педагогическое мастерство тренера / А. А. Деркач, А. А. Исаев; Предисл. Н.В. Кузьминой, А. Ц. Пуни, А.В. Тарасова. – М. : Физкультура и спорт, 1981. – 375 с.
 6. Дубасенюк О. А. Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителя / О. А. Дубасенюк // Формування естетичної компетентності особистості засобами народознавства : зб. наук. Праць молодих дослідників / [за заг. ред. О. С. Березюк, Л. О. Глазунової]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. –С. 10-16.
 7. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 3: Кора – М / Укл.: Р. В. Болдирєв та ін. – 1989. – 552 с.
 8. Жабаков В. Е. Педагогическое мастерство учителя физической культуры [Текст]: учебное пособие / В.Е. Жабаков, Т.В. Жабакова. – Челябинск: Изд-во Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета, 2016. – 195 с.
 9. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (10.12.2017). – Назва з екрану.
 10. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів серед. та вищих навч. закл. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К. : Укр.-фін. ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
 11. Ильин Е.П. Психология физического воспитания: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2114 «Физ. воспитание» / Е. П. Ильин. – М. : Просвещение, 1987. – 287 с.
 12. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя / Анатолий Афанасьевич Калюжный. – М. : Изд – Владос, 2004. – 222 с.
 13. Карпов А. В. Психология труда : учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности 031000 «Педагогика и психология» / [А. В. Карпов и др.] ; под ред. проф. А. В. Карпова. – М. : Владос-Пресс, 2005. – 352 с.
 14. Козлова О. Г. Методична підтримка самопрезентації вчителя у навчальному закладі / О. Г. Козлова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 4 (30). – С. 145-152
 15. Кричевский В. Ю. Профессиограмма директора школы / Вадим Юрьевич Кричевский //Проблемы повышения квалификации руководителей школ : монография / Под. ред. Е. П. Тонконогой. – М. : Педагогика, 1987. – 354 с.
 16. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высшая школа, 1990. – 119 с.
 17. Максимчук І. А. Розвиток педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ірина Анатоліївна Максимчук. – Хмельницький, 2017. – 285 с.
 18. Маркова А. К. Психология профессионализма / Аэлита Капитоновна Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.
 19. Матвійчук Т. Ф. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання у процесі професійної підготовки: Дис...канд. пед. наук. – 13.00.04 / Тетяна Фартівна Матвійчук. – Львів, 2015. – 201 с.
 20. Мельникова Н. Н. Исследование роли самопрезентации в процессе восприятия человека человеком / Н. Н. Мельникова, Д. М. Полев // Теоретическая, экспериментальная и прикладная психология: сборник научных трудов в 2 т. / под ред. Н. А. Батурина. – Челябинск : ЮУрГУ, 2000. Т. 2. – 2000. – С. 77-85.
 21. Митник О. Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя: реалії і перспективи / О. Митник // Початкова школа. – 2009. – № 11. – С. 35-37.

22. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06 жовтня 2010 р. № 930 «Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до наказу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1255-10> (10.12.2017). – Назва з екрану.
23. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 9-е изд, испр. и доп. – М. : Советская энциклопедия, 1972. – 846 с.
24. Остапенко А. А. Теория педагогической системы Н. В. Кузьминой: генезис и следствия / Андрей Александрович Остапенко // Человек. Сообщество. Управление. – 2013. – №4. – С. 37-52.
25. Папуча В. М. Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя фізичного виховання в процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Володимир Миколайович Папуча. – Запоріжжя, 2010. – 273 с.
26. Педагогическое мастерство и педагогические технологии : учебное пособие ; под ред. Л. К. Гребенкиной, Л. А. Байковой. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 256 с.
27. Педагогічна майстерність : підруч. / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.
28. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
29. Подберезная В. В. Самопрезентация – элемент социально-психологической компетентности руководителя [Электронный ресурс] / В.В. Подберезная / Сайт Академии управления при Президенте Республики Беларусь. – Режим доступа: www.pac.by/dfiles/001140_741950_ru.pdf.
30. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 134 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до постанови: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (10.12.2017). – Назва з екрану.
31. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Джон Равен; пер. с англ. Ю.Турчаниновой, Э.Гусинского; научная редакция И. Богомолова, Г. Бурменская – М. : «Когито-Центр», 1999. – 144 с.
32. Сагач Г. М. Вибрані твори : в 5 т. : [в 10 т.] / Галина Сагач. – Рівне : АН Вищої школи, 2006 . – Т. 10 (5) : Скарби красномовства: словник основних термінів і понять риторики. – Рівне : ПП ДМ, 2015. – 295 с.
33. Сагач Г. М. Вибрані твори : в 5 т. : [в 10 т.] / Галина Сагач. – Рівне : АН Вищої школи, 2006 . – Т. 7 (2) : Професійна риторика: слово животворяще. – Рівне : ПП ДМ, 2015. – 339 с.
34. Сагач Г. М. Риторика : навч. посібник для серед. і вищих навч. закл. України / Г. М. Сагач ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2-вид., перероб. і доп. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 565 с.
35. Сластенин В. А. Педагогика : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2013. – 576 с.
36. Словник української мови: у 11 т. – Т. 4 . (І-М) / За ред. А. А. Бурячка, П. П. Доценка – К. : Наук. думка, 1973. – 840 с.
37. Теорія і методика фізичного виховання: У 2 т. / За ред. Т. Ю. Круцевич. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – К.: Олімпійська література, 2008. – 392 с.
38. Теслюк В. М. Основи педагогічної майстерності : навчальний посібник / [В. М. Теслюк, П. Г. Лузан, Л. М. Шовкун]. – К. : ДАККиМ, 2010. – 244 с.
39. Туник Е. Ю. Педагогическое мастерство преподавателя физического воспитания / Е. Ю. Туник // Педагогика, психология та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 6. – С.156-159.
40. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : у 2-х частинах / Богдан Михайлович Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2001. – Ч. 2. – 2002. – 248 с.

РОЗДІЛ IV

КОНКУРСНІ УРОКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

4. 1. Порівняльна характеристика робочого, відкритого та конкурсного уроків фізичної культури

Провідні вітчизняні та зарубіжні педагоги одноставні у тому, що провести урок, який би залишив помітний слід у дитячих серцях та розумі, надзвичайно складно. Педагогічна практика свідчить, що вчителі «від Бога» до своїх найкращих уроків йдуть усе життя. У даному контексті Василь Сухомлинський підкреслював, що урок – це дзеркало загальної та педагогічної культури учителя, міра його інтелектуального багатства, показник його кругозору та ерудиції [33, с. 312]. І дійсно, що може бути складнішим у педагогічній справі, ніж провести «звичайний» урок, під час якого необхідно ефективно вирішити «Гордіїв вузол» завдань, що доволі часто мають протилежну та взаємовиключну природу.

Іноді, у деяких педагогічних колективах, доводиться чути, що у проведенні уроків фізичної культури немає нічого складного: «Кинув м'яч – і цілий урок відпочивай», «Таке заняття з успіхом може провести будь-який учитель». Але якщо таким зухвалим «педагогам-універсалам» надати можливість попрацювати учителем фізичної культури, то, чи вдасться їм зацікавити дітей, виконати вимоги навчальної програми та здобути авторитет в учнівському колективі? – велике питання.

Розмірковуючи про уроки фізичної культури, необхідно відзначити, що вони є квінтесенцією цілої низки діалектичних протилежностей між вирішенням освітніх завдань та вимогами щодо високої моторної щільності заняття; досягненням виховних завдань та ефективним вивченням нового матеріалу; вирішенням оздоровчих завдань (як правило, монотонне виконання значних за обсягом та інтенсивністю навантажень) і високою емоційністю заняття; специфікою класно-урочної системи й особистісними запитамі кожного учня класу; наявним матеріально-технічним забезпеченням та програмними вимогами тощо. З огляду на це, вдале проведення робочих, відкритих та особливо конкурсних уроків фізичної культури є суттєвою педагогічною проблемою.

Питання підвищення ефективності уроків фізичної культури у своїх роботах детально висвітлювали Є. Ільїн, Т. Круцевич, Б. Шиян, О. Куц, В. Новосельський та ін. Педагогічний досвід переможців, призерів та лауреатів Всеукраїнських фахових конкурсів учителів фізичної культури знайшов свої відображення у працях І. Волкової, В. Ганчевої, В. Гусева, І. Дубенчука, О. Лакізи, Ю. Мельничука та ін.

З наведеної вище аргументації помітно, що сучасний урок фізичної культури представляє собою надзвичайно складне та поліаспектне явище, що має багато ознак та характеристик. На сьогодні у теорії й методиці фізичного виховання існує багато класифікацій уроків фізичної культури за певними ознаками, але найбільш популярними залишаються класифікації за змістом і цільовою спрямованістю (табл. 4.1) [53; 84; 77].

Основні класифікації уроків фізичної культури

Науковець	Характерна ознака	Типи, види та різновиди уроків
Новосельський В.Ф. (1998 р.)	Зміст	<i>Легка атлетика, спортивні ігри, гімнастика, ввідний, комбінований тощо</i>
	Дидактичний цикл навчання	<i>Ознайомлення з новим матеріалом, початкового вивчення, поглибленого вивчення та закріплення, удосконалення, контрольний та змішаний</i>
Шиян Б. (2002 р.), Папуша В. (2010 р.)	Зміст	<i>Предметні (легка атлетика, спортивні ігри, гімнастика тощо). Комплексні (поєднання матеріалу з різних розділів програми)</i>
	Переважає розв'язання завдань	<i>Навчальний, тренувальний, контрольний та змішаний або комбінований</i>
Давиденко О., Смолюс Г., Круцевич Т. (2008 р.)	Цільова спрямованість	<i>Загальна фізична підготовка, тренувальне заняття з видів спорту, урок професійно-прикладної спрямованості, урок з лікувальною метою та методичний (показові або відкриті, майстер-класи) урок</i>
	Характер завдань	<i>Ввідний, вивчення нового та повторення пройденого матеріалу, урок, спрямований на розвиток фізичних якостей, контрольний та змішаний (комбіновані)</i>

Перераховані у таблиці 4.1 класифікації уроків, безумовно, є досить популярними в теорії і методиці фізичного виховання, але під час формального та неформального спілкування з фахівцями у даній галузі набагато частіше доводиться чути про робочий, відкритий та конкурсний уроки. Намагаючись розібратися з окресленим підходом до класифікації уроків фізичної культури, доводиться констатувати майже повну відсутність наукових досліджень щодо суті та характерних особливостей даних видів (типів) уроків.

Для подолання такої прогалини доцільно уточнити, чим суттєво між собою відрізняється робочий, відкритий та конкурсний уроки фізичної культури.

У педагогіці під уроком прийнято розуміти завершений у змістовому, логічному, часовому та організаційному відношенні етап навчального процесу [64].

У навчальному посібнику В. Новосельського підкреслюється, що урок фізичної культури доцільно сприймати як системоутворюючий фактор, який зв'язує всі форми фізичного виховання в єдине ціле [53].

Б. Шиян у своєму підручнику відзначає, що урок фізичної культури – це основна форма занять з фізичного виховання, що створює сприятливі умови для досягнення мети навчання у школі – підготовки всіх учнів до самостійного життя, праці, формування в них потреби та вміння регулярно займатися фізичними вправами, зміцнювати здоров'я й підтримувати належний рівень фізичної підготовки протягом усього життя [84, с. 10].

У підручнику з теорії і методики фізичного виховання під редакцією Т. Круцевич підкреслюється: «Урок є найбільш економічною й ефективною формою організації систематичних занять як у фізичному вихованні, так і в спортивному тренуванні та прикладній фізичній підготовці» [77, с. 300].

Отже, під робочим уроком фізичної культури доцільно розуміти завершений у змістовому, логічному, часовому та організаційному

відношенні етап фізичного виховання, який інтегрує всі доступні форми фізичного виховання в єдине ціле.

З'ясувавши суть та специфіку робочого уроку, проаналізуємо наявну в Інтернеті інформацію щодо відкритого уроку. Так, зокрема, зустрічаються наступні характеристики даного феномену:

- це загальноприйнятий методичний захід, який проводиться для показу впровадження елементів прогресивного педагогічного досвіду і пропаганди власних педагогічних новацій і методичних програм;

- це добровільний крок педагога, який бажає продемонструвати свої вміння;

- це реклама себе улюбленого, під час якої необхідно показати, те чим ти користуєшся постійно, те, що ти відпрацював та засвоїв, те, до чого готові діти, а не те, що ти ніколи не використовував;

- головна відмінність відкритого уроку від майстер-класу полягає в тому, що в першому випадку навчаються діти, а в другому – педагоги;

- це свято і для вчителя, і для учнів, під час якого використовують знайомі дітям технології у звичайних умовах;

- це захід, на якому вчитель має можливість використати незвичайні технології, методи, які сприяють розвитку знань, умінь та навичок в учнів;

- це складова частина вивчення професійної діяльності вчителя в її системному прояві [58; 86].

Отже, під відкритим уроком фізичної культури доцільно розуміти спеціальний кваліфікаційно-популяризаційний захід, спрямований на демонстрацію вчителем свого відпрацьованого та апробованого авторського педагогічного інструментарію у звичних для дітей умовах.

Продовжуючи дослідження заявленої проблематики, варто більш детально розглянути суть та значення конкурсного уроку фізичної культури в педагогічній теорії і практиці.

Так, наприклад, у методичних рекомендаціях МОНмолодьспорту України та обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо проведення Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» в 2012 році відзначається, що конкурсний урок має бути ілюстрацією представленого досвіду роботи вчителя, його творчого підходу щодо використання сучасних інноваційних технологій та здатності продукувати нові [35].

У новому положенні про Всеукраїнський конкурс «Інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу», затвердженому наказом МОНмолодьспорту України від 07.09.2011 № 1030, основними завданнями заходу визнається: піднесення ролі вчителя фізичної культури в суспільстві; виявлення та сприяння розвитку ініціативності педагогічних кадрів; створення інформаційного банку даних кращого педагогічного досвіду вчителів фізичної культури; поширення передового педагогічного досвіду; популяризація засад здорового способу життя; розвиток шкільного футболу як наймасовішого виду рухової активності учнів [49].

Що стосується аналізу інформаційного контенту, розміщеного у всесвітній мережі Інтернет, варто звернути увагу на наступні дефініції та характеристики конкурсного уроку:

- це творче навчальне заняття за індивідуальним сценарієм, постановкою, змістом, що спирається на сучасні теоретично обґрунтовані принципи навчання та виховання учнів;

- це не просто сучасний урок, це особливий урок, тому що він є природною частиною педагогічного досвіду вчителя, що демонструється вимогливій аудиторії;

– це ілюстрація системи роботи педагога, наукових та педагогічних позицій, технологій, представлених у різних формах (есе, узагальнення досвіду, статті у журналі) [34].

Отже, під конкурсним уроком фізичної культури доцільно розуміти спеціальний змагально-демонстраційний захід, спрямований на оцінку ефективності авторської системи роботи вчителя у порівнянні з іншими учасниками конкурсу.

З огляду на наведені вище визначення робочого, відкритого та конкурсного уроків фізичної культури, а також досвід проведення певних етапів (турів) Всеукраїнських фахових конкурсів для вчителів фізичної культури, доцільно відзначити наступні характерні особливості даних типів (видів) уроків, що конкретизуються у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Порівняльна характеристика робочого, відкритого та конкурсних уроків фізичної культури

Тип уроку фізичної культури		
Робочий	Відкритий	Конкурсний
1	2	3
Мета		
Вирішення навчальних, виховних та оздоровчих завдань відповідно до змісту заняття передбаченого календарно-тематичним плануванням	Показати педагогічну майстерність вчителя під час вирішення основних груп завдань відповідно до змісту заняття передбаченого календарно-тематичним плануванням. Засвідчити відповідність рівня педагогічної майстерності вчителя існуючим кваліфікаційним вимогам	Переконати журі у високій ефективності авторської системи роботи вчителя у порівнянні з іншими учасниками конкурсу
Контингент дітей		
Клас, у якому вчитель постійно проводить уроки фізичної культури	Клас власної школи, в якому вчителю найбільш комфортно проводити уроки фізичної культури	Не знайомий клас з чужої школи, який, відповідно до умов, обирається або за жеребом, або за власним бажанням
Наявність спостерігачів		
Учитель та діти знаходяться на одинці. Можлива одночасна робота в одному спортивному залі двох класів	На уроці присутні або адміністрація, або (і) колеги, або (і) слухачі курсів, або (і) учасники семінарів, або (і) батьки. У спортивному залі присутній лише один клас	На уроці присутні фахове журі та, якщо дозволено положенням, учасники конкурсу та зацікавлені фахівці. У спортивному залі присутній лише один клас
Вибір теми та змісту		
Відповідно до календарно-тематичного планування	Відповідно до календарно-тематичного планування та, іноді, до професійних запитів групи фахівців	Відповідно до жереба або власних уподобань
Емоційне навантаження на вчителя		
Як правило, діяльність вчителя супроводжується позитивними емоціями від досягнення поставлених завдань та вдало проведеного заняття	На вчителя тисне відповідальність за вдале проведення уроку. Присутні хвилювання щодо позитивної оцінки присутніми його професійної майстерності та обраних шляхів вирішення поставлених завдань	Учитель знаходиться у стресовому стані, що обумовлений усвідомленням відповідальності за досягнення максимально можливого результату та зміцнення фахового авторитету свого міста, району, області

1	2	3
Оформлення спортивної зали		
Якщо і є, то лише загальне (фізкультурно-спортивна тематика) за змістом та стаціонарне за розміщенням	Доволі часто використовується тематичне за змістом та тимчасове за розміщенням. Має епізодичний характер і, як правило, обмежується інформаційною дошкою (табло), різноманітними написами та картками із завданнями	Детально продумане та реалізоване на системному рівні. Використовується додаткова розмітка, доцільне насичення спортивної зали різноманітним інвентарем та обладнанням, демонстрація спеціально дібраного фото та відео ряду, наявні банери та тематичні плакати, зустрічаються фігури (манекени) «зірок» та переодягнення у казкових героїв
Спортивна форма		
Як правило не однорідна	Обов'язково присутня та має ознаки однотипності (футболки або манішки одного коліру та фасону)	Обов'язково присутня однакова форма з груповими елементами (бейсболи, бандани, емблеми тощо). Широко використовуються бейджики та спеціальні наліпки, що позначають вдалі дії та приналежність до СМГ
Наявність мультимедійного забезпечення		
Не використовується	Доволі рідко використовується. Як правило, усе зводиться до програвання музикальних композицій	Починаючи з обласного етапу (туру) переважна більшість вчителів використовують. Можливості мультимедійної техніки розкриваються на повну. Відбувається інтеграція фото, відео, музики, тексту, малюнків, схем у якісний продукт
Інвентар та нестандартне обладнання		
У більшості випадків хронічна недостатність спортивного інвентарю (у кращому випадку 1 м'яч на четвірку, шістьку). Епізодично може використовуватись шаблонне стаціонарне та переносне нестандартне обладнання	<i>Наведена нижче характеристика набуває більш виражених ознак на конкурсних уроках</i>	
	Максимально можливе забезпечення спортивним інвентарем (1 м'яч на пару або взагалі кожному учню) доволі часто за рахунок інших навчальних закладів. Широко використовується різноманітне та оригінальне нестандартне обладнання починаючи від аромаламп і завершуючи скейтами	
Методичний інструментарій		
Переважають монологічні методи (розповідь, опис, пояснення тощо); демонстрація нового матеріалу, як правило, обмежується показом учителя або підготовлених учнів; широко використовуються методи тренування та навчання рухових дій; стимулювання учнів, як правило, здійснюється оцінкою та бажаною діяльністю	<i>Наведена нижче характеристика набуває більш виражених ознак на конкурсних уроках</i>	
	Переважають діалогічні методи; широко використовуються активізація мислення учнів, ігрові та змагальні методи, творчі вправи; як правило присутній сюжет; реалізується особистісно орієнтований підхід; здійснюється комплексний підхід до вирішення кожного заявленого завдання; виражених ознак набуває робота зі спецмедгрупою та ведеться графік пульсометрії; на системному комплексному рівні здійснюється колективна та індивідуальна стимуляція фізкультурно-спортивної діяльності учнів; наявна продумана та розгалужена система учнівського самоврядування	

Отже, аналіз викладеного матеріалу крізь призму заявленої проблематики дозволяє констатувати, що у практиці фізичного виховання існують робочі, відкриті та конкурсні уроки фізичної культури, які мають суттєві відмінності за такими ознаками: мета, залучений контингент дітей, наявність спостерігачів, вибір теми та змісту занять, психоемоційне навантаження на вчителя, оформлення спортивної зали, спортивна форма, мультимедійне забезпечення, використання нестандартного обладнання та методичний інструментарій.

4. 2. Інноваційні тренди у проведенні уроків фізичної культури в закладах загальної середньої освіти

Практика свідчить, що сучасний учитель фізичної культури потребує допомоги у розвитку своєї педагогічної майстерності та підготовці до роботи у Новій українській школі.

Аналізуючи сучасну систему фізичного виховання закладів загальної середньої освіти, варто відзначити, що вона переживає непростий і достатньо болісний «час змін», який обумовлюється:

- прощанням з авторитарними, традиційними формами та методами керівництва фізичним вихованням учнів і переходом до широкого впровадження у освітній процес особистісно орієнтованих технологій;

- зниженням біологічного потенціалу української нації та збільшенням кількості летальних випадків на уроках фізичної культури;

- недостатнім стимулюванням з боку держави та адміністрації навчальних закладів творчої, креативної та натхненної праці учителя фізичної культури;

- недостатнім забезпеченням фізкультурно-спортивної роботи у школі необхідним інвентарем та обладнанням тощо.

У даному контексті високої актуальності набувають питання орієнтації вчителів фізичної культури в новітніх тенденціях підвищення ефективності уроків фізичної культури у закладах загальної середньої освіти України.

Методологічні підходи до підвищення ефективності фізичного виховання здобувачів загальної середньої освіти були предметом наукових розвідок Б. Ведмеденка, Т. Круцевич, Г. Максименка, Н. Москаленко, Т. Ротерс, Б. Шияна та ін.

Сьогодні дефініція «підхід» знаходиться у фокусі уваги як провідних українських учених (І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, В. Олійник, О. Савченко, Г. Селевко та ін.), так і перспективних молодих дослідників. Фахівці з педагогіки даний термін розглядають на методологічному, теоретичному та методико-технологічному рівнях у контексті пошуку інноваційних шляхів подолання характерних недоліків існуючої системи освіти.

Всесвітньо визнаним ідеологом та концептологом найпоширенішої у світі класно-урочної системи навчання учнів є Ян Амос Коменський. Геніальний син чеського народу 11 років свого життя присвятив написанню нетлінного педагогічного бестселера «Велика дидактика», яка містить універсальне мистецтво як всіх навчати всьому (наукам, моралі, вірі) стисло, приємно, ґрунтовно та корисно для теперішнього й майбутнього життя. Майже чотири з половиною століття пройшло з тих пір, але все нові й нові покоління фахівців на новому етапі переосмислюють педагогічний заповіт Великого Педагога. Вони

намагаються винайти більш ефективну систему навчання учнів або хоча б позбутись її характерних недоліків через інноваційні підходи до навчання та виховання школярів (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Сучасні підходи до вирішення характерних недоліків класно-урочної системи навчання учнів та розбудови Нової загальноосвітньої школи в Україні

Недоліки	Інтуїтивність	Відірваність від потреб дитини	Не збалансованість змісту	«Пасивний учень»	«Середній учень»
Підходи	науковий, технологічний, прагматичний	природо-відповідний	культурологічний	Акмеологічний	Індивідуальний
	системний, комплексний	Гуманістичний	Полікультурний	діяльнісний, полісуб'єктний	Диференційований
	Діагностичний	Демократичний	компетентнісний		
	Інтегративний	особистісно орієнтований			
	детерміністичний	контекстний, профільний		пошуковий, дослідницький, проблемний	
	середовищний	аксіологічний	валеологічний	креативний	
	герменевтичний			Комунікативний, рефлексивний	
Формула Нової української школи	Ключові компетентності для життя (спілкування рідною та іноземними мовами, математична, природничо-технологічна, інформаційно-цифрова, навчатись впродовж життя, ініціативність та підприємливість, соціальна та громадянська, культурна, екологічна та здоров'язбережувальна)				
	Педагогіка партнерства				
	Орієнтація на учня (дитиноцентризм)				
	Виховання на цінностях				
	Нова структура				
	Умотивований учитель				
	Автономія школи і якість освіти				
	Справедливе фінансування і рівний доступ				
	Сучасне освітнє середовище				

Досконалих речей, що створив людський геній, у світі не так вже і багато. З таблиці 4.3 помітно, що певних недоліків не позбавлена і сучасна класно-урочна система навчання:

- слабка індивідуалізація та диференціація навчально-виховного процесу;
- низька активність учнів на заняттях;
- слабка мотивація учнів до сталого розвитку своїх потенцій та талантів;
- відірваність навчання від особистих потреб дитини;
- затеоретизованість та перевантаженість змісту навчання.

У даному контексті, перефразовуючи відомі слова Вінстона Черчеля про демократію, хочеться відзначити, що «Класно-урочна форма навчання – це найгірша з форм народної освіти. Але кращу за неї світ ще не вигадав». За критерієм «витрати/результат» вона на

даний момент неперевершена і для масової школи є найбільш ефективною, хоча у провідних школах світу все частіше починають з'являтися передвісники Відкритої освіти.

Сьогодні для України вкрай важливо, щоб здобутки Революції Гідності якнайшвидше були конвертовані у революцію в навчанні підростаючого покоління та реальну побудову в країні Нової школи на засадах ціннісної, відкритої, компетентнісної, особистісно орієнтованої та неперервної освіти.

Отже, відчувши важливість терміну «підхід» для розвитку національної системи освіти (табл. 4.3), виникає потреба уточнити сутність даного поняття через призму сучасних досягнень педагогічної науки.

У Словнику української мови відзначається, що термін «підхід» може розглядатись у наступних контекстах: дія за значенням підійти, підходити; місце, по якому підходять, наближаються до чого-небудь; сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь [73, с. 521].

Дослідники методологічної складової педагогіки О. Новиков та Д. Новиков у своєму словнику відзначають, що, з одного боку, підхід доцільно розглядати як певний вихідний принцип, вихідну позицію, основне положення чи переконання (цілісний, комплексний, системний, синергетичний та ін.), а, з іншого, – як напрям вивчення предмета дослідження (історичний, логічний, змістовий, формальний тощо) [52, с. 117-118].

На думку Г. Селевко, в освітньому процесі феномен такої категорії як «підхід» може бути інтерпретований через призму методологічної орієнтації учителя або керівника закладу, що стимулює до використання певної характерної сукупності взаємопов'язаних ідей, понять і способів педагогічної діяльності [71, с. 69]. Тобто за своєю природою дана категорія є комплексним педагогічним засобом, основними структурними одиницями якої виступають специфічний термінологічний апарат, принципи, методи та прийоми.

Отже під підходом доцільно розуміти певний інноваційний інструментальний та / або змістовий тренд у конкретному напрямі розвитку особистості, який у своїй фундаментальній основі є унікальною сукупністю оригінального змісту та високоефективних (за певних умов) засобів, форм, методів, прийомів, технологій вирішення існуючих педагогічних проблем.

Аналіз публікацій провідних учителів фізичної культури України, надрукованих у науково-методичному журналі «Фізичне виховання в рідній школі» за 2012-2016 роки та узагальнених у таблиці 4.4, дозволяє виокремити як змістові, так і інструментальні тенденції у підвищенні ефективності сучасних уроків у закладах загальної середньої освіти [6; 23; 28; 40].

Таблиця 4.4

Сучасні тенденції підвищення ефективності уроків фізичної культури у закладах загальної середньої освіти

№	ПІБ	Зміст	Інструментарій
	1	2	3
ФІТНЕС-ПРОГРАМИ			
1.	Резніченко Л.	Фітнес, аеробіка, пілатес, стретчинг, тактичні футбольні вправи	Робота по станціях, індивідуальний, диференційований підходи до навантаження, фітнес-тренажери, фітболи, нестандартне обладнання (далі – НО)

Продовження табл. 4.4

	1	2	3
2.	Вишня С.	Аеробіка, стретчинг	Фітболи, НО (ксилофони, металофони, фрукти)
3.	Бабешко О.	Супер-стронг	Інвентар: бодібар, степ-платформа
4.	Михно Л.	Аеробіка, стретчинг, йога, вправи на релаксацію	Індивідуальний, диференційований підходи, робота по станціях, НО, самомасаж, взаємомасаж, наліпки
НЕТРАДИЦІЙНІ ВИДИ СПОРТУ			
5.	Матюшко О.	Бадмінтон, аеробіка, підготовка футбольного воротаря	НО, мультимедійні технології, індивідуальний, диференційований підходи
6.	Чешейко С., Покаржевська А.	Петанк	Сучасні спортивні споруди та матеріально-технічне забезпечення, 5 уроків на тиждень, урок «сюрприз» (бінарний урок з додатковим тренером-інструктором)
7.	Зелінський В.	Крофтбол, сюжетні уроки («Острів скарбів»)	Індивідуальний, диференційований підходи, НО (макети гравців, туристичний інвентар, сундук скарбів, інвентар та обладнання з крофтболу), пульсометри, крокоміри
8.	Кандауров А.	Алтимат (фрізбі)	Ігровий, змагальний методи
9.	Рибалко В.	Вправи з довгою скакалкою	Ігровий, змагальний методи
СЮЖЕТНА ОРГАНІЗАЦІЯ УРОКУ			
10.	Денисюк І.	Фітбол-гімнастика	Сюжетно-ігрові уроки
11.	Кравченко Н.	Сюжетні уроки («Чарівний Мадагаскар»)	Мультимедійні технології (далі – ММТ), НО, ігровий метод, наліпки, індивідуальний підхід
12.	Мустафеев Л.	Історія розвитку фізичного виховання та спорту у рідній школі. Казки	Музейна педагогіка (теоретичні уроки), казкотерапія («Про щасливий м'яч», «Про забуту скакалку», «Про маленького козлика»)
НЕСТАНДАРТНЕ ОБЛАДНАННЯ			
13.	Кочубей Л.	Рухливі ігри	НО (парашут), ігровий метод, колова організація роботи
14.	Марініна О.	Дитяча легка атлетика	НО: драбини швидкості (координації), бар'єри (тунелі), килимок для перехресних стрибків
ГРА			
15.	Репалко С.	Рухливі ігри	Ігровий, змагальний методи; диференційований підхід до розвитку фізичних якостей учнів
16.	Андрусенко Ю.	Рухливі ігри та естафети спрямовані на розвиток швидкості та спритності	Ігровий та змагальний методи
ТВОРЧІСТЬ			
17.	Кандауров А.	Гімнастичні піраміди	Креативний підхід
18.	Омельяненко І., Шиян Б., Середа І.	Теоретичні й практичні творчі завдання та вправи для учнів молодшого шкільного віку	Творчий підхід, ігрові, змагальні методи, сюжетні ЗРВ, фітбол-казки, методи «спроб і помилок» та «мозкового штурму», зошит фізичного самовиховання («У країні Фізкультури»)

	1	2	3
ІНФОРМАЦІНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ			
19.	Качан О.	Аеробіка, фітнес-гібриди (пілокс, флексіслім, пілатес, кикбоксінг, йога), велнес, хортинг, черлідінг, гімнастичні піраміди, взаємомасаж	Інформаційно-комунікаційні технології, ММТ, 3-D технології, віртуальна інтерактивна дошка Padlet, відеоаналіз техніки (Dartfish Express), планшети, смартфони, безконтактні сенсорні системи, динамічно керовані моделі з гімнастики, он-лайн турніри, електронні дидактичні матеріали, фітнес-трекери, крокоміри, пульсометри, гірборди, НО (прапорці, помпони з поліетилену, обтяжувачі), арт-терапія, організація та контроль самовиховання учнів
20.	Єрмолова В., Дмитрієва Т., Гопкало Л.Г.	Олімпійська освіта	Метод проєктів, інтернет-технології (інтернет-уроки)
КОЛОВЕ ТРЕНУВАННЯ			
21.	Мороз В.	Оригінальні баскетбольні вправи, тактичні футбольні вправи	Робота по станціях, особистісно орієнтований, індивідуальний підходи, ММТ
22.	Бордюгова Н.	Вправи для розвитку сили та координації	Метод колового тренування
ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ			
23.	Майстро В.	Основні модулі навчальної програми	Диференційований підхід (стан здоров'я, рівень фізичного розвитку, рухової підготовленості, стать), картки здоров'я, моніторинг, організація самовиховання учнів
24.	Галай М.	Школа м'яча	Диференційований підхід (особливості розвитку молодших школярів)
ОЦІНЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЬ			
25.	Крамаренко В.	Основні модулі навчальної програми	Бонусна, смайликова система оцінювання навчальних досягнень учнів
26.	Марініна О.	Основні модулі навчальної програми для учнів початкової школи	Безбальне індивідуальне оцінювання (виконання рухових дій, елементів розпорядку уроку, перемога у грі, змаганні). Колективне оцінювання класу (готовність, форма, рапорт, ЗРВ, стройові вправи, поведінка)
27.	Зубалій М., Тимошенко О.	Паспорт здоров'я	Контроль за станом здоров'я учнів

З таблиці 4.4 видно, що з кожним роком все більше вчителів фізичної культури починають використовувати на своїх уроках різноманітні фітнес-програми. Найбільш популярні з них – аеробіка, степ-аеробіка, пілатес, пілокс, тай-бо, стретчинг, фітбол-гімнастика, хатха-йога тощо.

Термін fitness англійського походження, що бере свій початок від дієслова «to fit» (бути у гарній формі, відповідність). Фітнес-програма – це спеціально організована форма рухової активності людини переважно фізкультурно-оздоровчого або спортивного спрямування.

Нині у цивілізованому світі нараховується величезна кількість фітнес-програм, що можуть бути класифіковані за наступними напрямками:

- аеробні програми (аеробіка, степ-аеробіка, фіт-степ, босу, катання на роликових ковзанах, спінбайк-аеробіка, слайд-аеробіка тощо);
- силові програми (бодібілдинг, сайклін, супер-стронг, памп тощо);
- танцювальні програми (хіп-хоп, брейк-данс, аероданс, салса, латина, сіті-джем, стріп-пластика тощо);
- програми з використанням елементів східних єдиноборств (тай-бо, ки-бо, фит-бо, а-бокс тощо);
- оздоровчі програми (калланетика, пілатес, гімнастика для суглобів тощо);
- програми «Body & Mind» (ці-гун, хатха-йога, йога-стретч, аштанга-йога, велнес тощо);
- Aqua-аеробіка (Aqua Jogging, Aqua Relaxation, Aqua Box, Aqua Cycle) [78].

Наступний тренд – це використання на уроках фізичної культури елементів з нетрадиційних для загальноосвітньої школи видів спорту. Типовими для радянської школи багато років були такі види спорту, як легка атлетика, футбол, баскетбол, волейбол, туризм, гандбол, лижі. Починаючи з 2008 року, в Україні відбувається запровадження нової варіативної програми з фізичної культури для 5-11 класів загальноосвітньої школи. Програма побудована за відкритою архітектурою, що передбачає вивчення лише 2 інваріантних (теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка) і значної кількості варіативних модулів. Сьогодні гриф МОН України мають такі інноваційні навчальні модулі, як аеробіка, аквааеробіка, атлетичне багатоборство, бадмінтон, військово-спортивні ігри, веслування на байдарках і каное, гирьовий хортинг, городки, гирьовий спорт, крофбол, настільний теніс, петанк, регбі, спортивне орієнтування, сумо, теніс, фехтування, флорбол, чирлідінг, хореографія, хортинг. Достатньо перспективними виглядають використання елементів фрісбі та роуп-скіппінгу на уроках фізичної культури.

Останнім часом серед вчителів фізичної культури стає популярним сюжетна організація відкритих та конкурсних уроків. Тематика таких уроків може бути пов'язана з різноманітними віртуальними подорожами мальовничими куточками нашої Батьківщини, області, району; Олімпійськими іграми; чемпіонатами світу та Європи; мультфільмами («Як козаки у футбол грали», «Мадагаскар»), фільмами («Гарі Потер»), ток-шоу («Форт Буаяр»), спортивними дербі («Динамо-Шахтар») тощо. Правильне, реалістичне розгортання на уроці обраного сюжету підвищує емоційність і зацікавленість дітей; з'єднує зміст уроку в єдине ціле, робить його більш збалансованим, логічним, послідовним і зрозумілим для школярів; дисциплінує дітей, націлює їх на боротьбу з реальною чи віртуальною командою суперника; покращує запам'ятовування учнями змісту уроку та логічних зв'язків між використаним набором фізичних вправ.

Також серед учителів фізичної культури зустрічаються справжні казкарі. Наприклад, Л. Мустафеев через авторські твори на фізкультурно-спортивну тематику вчить школярів шанувати старших, цінувати шкільні традиції, дружбу та спортивний інвентар, бути цілеспрямованим, наполегливим у заняттях фізичною культурою та спортом. Такі казки вчитель розповідає школярам під час занять фізичною культурою, а також на теоретичних уроках у музеї спортивної слави школи.

Нині все більше вчителів фізичної культури у своїй професійній діяльності починають використовувати нестандартне обладнання. Воно

може бути надзвичайно різноманітне (просте і складне, саморобне і фабричне, природне і штучне): поліетиленові пакети (дихальні вправи), пляшки з водою (обтяжувачі), поліпропіленові труби (легкоатлетичні бар'єри), утеплювачі труб (координаційна дробина), стаканчики (замінники воланів для бадмінтону), лінолеум (квадрати для перехресних стрибків), парашут, ксилофони, краватки, макети гравців, гіроборди, скейти, аромолампи, каштани, тренажери для метання, пристрої для рахування кількості повторень тощо.

Реалії становлення інформаційного суспільства в Україні, без сумніву, засвідчують високу актуальність використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках фізичної культури. Ще 10-15 років тому назад учителя фізичної культури було важко собі уявити з планшетом, ноутбуком, проектором. Минули роки... І вже сьогодні ми стали свідками справжньої мультимедійної революції у проведенні відкритих і конкурсних уроків фізичної культури. У наш час стають все більш помітними передвісники нової інформаційно-комунікаційної революції у фізичному вихованні учнів Нової української школи.

У колі фахівців почали активно обговорювати перспективний педагогічний досвід використання у фізичному вихованні учнів наступного:

- різноманітних електронних гаджетів (планшетів, смартфонів, фітнес-трекерів, крокомірів, пульсометрів, безконтактних сенсорних систем тощо);

- спеціального програмного забезпечення (мобільні додатки з різноманітними фітнес-програмами, відеоаналіз техніки фізичних вправ (Dartfish Express), 3-D технології, динамічно керовані моделі з гімнастики тощо);

- ресурсів (енциклопедії, довідники, наукові, методичні публіцистичні джерела) та комунікаційних можливостей Інтернету (сайти, блоги, електронна пошта, чат, он-лайн конференції та консультації, соціальні мережі та групи, віртуальної інтерактивної дошки Padlet, електронний щоденник тощо) [28].

Доволі часто об'єктом професійного інтересу вчителів фізичної культури стає метод колового тренування. Педагогічна практика засвідчує, що метод колового тренування може бути у фокусі уваги фахівців ще багато років. Висока актуальність та ефективність даного методу підкреслюється можливістю його використання з 1 по 11 класи (у різних модифікаціях); під час вивчення будь-яких навчальних модулів; у підготовчій, основній та заключній частинах уроку для покращення фізичної, функціональної та технічної підготовленості учнів.

У класичному виконанні метод колового тренування, як правило, являє собою циклічний (у межах одного заняття) екстенсивно-інтервальний (у межах групи занять) комплекс, що спрямований на розвиток основних фізичних якостей та покращення функціональних можливостей учнів, складається з 8-10 добре засвоєних ациклічних фізичних вправ (станцій) з індивідуальним контролем дозуванням (через максимальний тест) та розрахований на повторення з прогресуючим навантаженням протягом 8-10 уроків поспіль.

Різновидом або спрощеним варіантом методу колового тренування є робота по станціях. Дана модифікація використовується, як правило, для вирішення вузькоспеціалізованого педагогічного завдання на конкретному уроці без використання максимального тесту, акценту на фізичній і функціональній підготовці учнів та обов'язкового повторення

вивченого комплексу протягом групи уроків. Досвід участі вітчизняних вчителів фізичної культури у таких міжнародних проектах, як «Open Fun Football Schools», «Дитяча легка атлетика IAAF» та ін. дозволяє урізноманітнити традиційні комплекси колового тренування. Це відбувається завдяки насиченню їх різноманітними станціями розважальної, ігрової, теоретичної, технічної й тактичної спрямованості.

Вічною педагогічною проблемою для фахівців залишається організація ігрової та творчої діяльності учнів на уроках фізичної культури. Значення гри у формуванні особистості важко переоцінити. Згідно визначення, наведеного в «Енциклопедії освіти», гра – це «...вид креативної діяльності людини, у процесі якої в уявній формі відтворюються способи дій з предметами, стосунки між людьми, норми соціального життя та культурні надбання людства, які характеризують історично досягнутий рівень розвитку суспільства» [16, с. 139-140].

Гри підкорюються люди будь-якого віку, грають і малеча, і дорослі. Тільки ігри та вартість іграшок у всіх різні. Учні на уроці фізичної культури, як магнітом, тягне до гри та творчості завдяки біологічній потребі у русі; можливості виявити власну індивідуальність, цілеспрямованість, винахідливість та креативність, поспілкуватись та весело провести час з друзями, взаємодіяти та функціонувати як єдина команда; цікавому сюжету, що віддзеркалює складнощі та тонкощі дорослого життя та стимулює до вияву кращих людських якостей і добродієностей.

На уроках фізичної культури ігрова діяльність учнів може набувати наступних форм: спортивні та рухливі ігри, естафети, вікторини, кросворди, імітаційні вправи, сюжетні уроки та комплекси ЗРВ, фітбол-казки, творчі завдання тощо.

Варто відзначити, що характерним недоліком класно-урочної системи навчання є і залишається недостатнє врахування педагогами психофізичних особливостей кожної дитини у освітньому процесі. Саме тому значна кількість вчителів фізичної культури обрала собі дану педагогічну проблему як важливий напрям власного професійного зростання. В основі індивідуалізації та диференціації фізичного виховання лежить очевидний факт – у світі немає двох однакових дітей. Численні наукові дослідження підтверджують, що діти одного віку та статі мають суттєві відмінності у руховому та соціальному досвіді, морфофункціональних та психофізіологічних показниках розвитку організму. Тому цілком закономірно, що різним дітям не підходить один і той самий метод навчання.

Як правило, сучасні педагоги основою індивідуалізації та диференціації фізичного виховання учнів обирають стан здоров'я або приналежність до відповідної медичної групи, фізичну та технічну підготовленість, рівень навчальних досягнень, тип тілобудови та темпераменту, вмотивованість учнів до занять фізичною культурою і спортом, стиль навчання, темпи біологічного дозрівання тощо [6].

Модернізація національної системи фізичного виховання закладів загальної середньої освіти вимагає від фахівців переосмислення існуючих підходів до оцінювання навчальних досягнень підростаючого покоління. Реалії розбудови Нової української школи вимагають розробки, апробації та масового запровадження нової, гуманної, гнучкої та об'єктивної системи оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури: такої системи оцінювання, яка була б зрозумілою, справедливою, комплексною та прийнятною для більшості учнів, батьків і вчителів.

Певні напрацювання у даному напрямі вже є. Учителі-новатори на своїх уроках, особливо у початкових класах, використовують смайликову та рейтингову системи оцінювання; безбальне індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів на підставі виконання ними рухливих дій, елементів розпорядку уроку, успішності у грі та змаганні; колективне оцінювання класу на основі таких критеріїв, як готовність, спортивна форма, рапорт, виконання загальноорозвивальних, строевих вправ, поведінка протягом уроку; паспорти здоров'я [23; 40].

Отже, аналіз наведеної вище інформації дозволяє зробити наступні висновки:

- під підходом до підвищення ефективності уроків фізичної культури доцільно розуміти певний інноваційний інструментальний та/або змістовий тренд у фізичному вихованні учнів, який у своїй фундаментальній основі є унікальною сукупністю оригінального змісту та високоефективних (за певних умов) засобів, форм, методів, прийомів, технологій вирішення характерних недоліків класно-урочної системи навчання;

- до змістових тенденцій у проведенні сучасних уроків фізичної культури варто віднести використання фітнес-програм, нетрадиційних видів спорту, нестандартного обладнання та сюжету, а до інструментальних – інформаційно-комунікаційні технології, колове тренування, креативний, творчий та диференційований підходи, об'єктивне оцінювання та ефективний контроль.

4. 3. Планування особистісно орієнтованого фізичного виховання учнівської молоді у закладах загальної середньої освіти

Досвід роботи вчителів фізичної культури у закладах загальної середньої освіти переконує, що планування фізичного виховання учнів – досить складний та трудомісткий процес, який вимагає високого рівня знань, умінь і навичок у проведенні планових розрахунків та їх документального оформлення.

У педагогічній науці під плануванням розуміють складання теоретично та методично обґрунтованої документації, що формує систему навчання та виховання учнів. Суть планування у фізичному вихованні в найбільш загальному уявленні полягає в обґрунтуванні, розробці та документальному оформленні змісту і послідовності дій педагога для вирішення завдань навчання і виховання тих, хто займається фізичними вправами [77; 84].

Усі документи планування фізичного виховання у школі можуть бути поділити на дві великі групи: державні документи (державний стандарт загальної середньої освіти, типовий та робочий навчальний план, навчальні програми) та документи планування, що складаються вчителем фізичної культури (план-графік розподілу навчального матеріалу на рік, календарне або поурочне планування на півріччя та план-конспект на урок або групу уроків).

У свою чергу, документи планування вчителя фізичної культури можуть бути розподілені за часовою ознакою на такі групи:

- перспективні – прирівнюється до одного навчального року і зводиться до розподілу програмного матеріалу по навчальних модулях та семестрах;

- поточні – розраховане на навчальний модуль або семестр та вирізняється більшою конкретністю роботи педагога з реалізації

завдань і послідовністю використання засобів для їх вирішення;

– оперативні – охоплює часові межі одного заняття з фізичної культури.

Наукові дослідження та досвід роботи вчителів-методистів засвідчує, що високоефективне, науково обгрунтоване планування фізичного виховання школярів має розгортатись послідовно та поетапно [77; 84].

Перший етап планування необхідно присвятити збору вихідної інформації про наступне:

- кількість годин, відведених на вивчення предмету;
- фізкультурно-спортивні уподобання учнів;
- рівень фізичної, технічної, тактичної, психологічної готовності учнів до реалізації програмних вимог;
- кліматичні особливості регіону;
- стан спортивного інвентарю та обладнання закладу освіти;
- пріоритетні види спорту району та області;
- існуючі фізкультурно-оздоровчі та спортивно-масові традиції школи;
- календар фізкультурно-спортивних заходів району (міста).

Другий етап планування має передбачати аналіз отриманої інформації для відбору та упорядкування отриманих вихідних даних. Важливою функцією аналізу є перевірка узгодженості отриманої інформації з різних джерел.

Третій етап планування передбачає безпосередній розподіл змісту навчальної програми на певний термін, відповідно до узагальненої вихідної інформації та сучасних досягнень теорії і методики фізичного виховання школярів.

При перевірці якості планування фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти необхідно звертати увагу на додержання горизонтальних та вертикальних закономірностей [там само].

Планування групи занять протягом навчальної теми, модулю (школи, розділу), семестру або року (горизонтальні закономірності) має обов'язково передбачати наступне:

- послідовне проходження учнями основних дидактичних етапів під час вивчення нового навчального матеріалу (ознайомлення, вивчення, закріплення, удосконалення, контроль);
- забезпечення випереджального розвитку фізичних якостей;
- поступове підвищення фізичного навантаження;
- періодичне повторення вправ на уроці та через домашні завдання.

Планування окремого заняття (вертикальні закономірності) має передбачати наступне:

- комплекс вправ для ефективного вирішення усіх запланованих завдань дидактичного, оздоровчого та виховного спрямування;
- оптимальне, розумове, фізичне і координаційне навантаження;
- використання різноманітних засобів;
- різнобічний вплив на опорно-руховий апарат та функціональні системи організму;

відповідність обсягу навчального матеріалу тривалості заняття.

Під час планування особистісно орієнтованого фізичного виховання учнів 5-11 класів учитель фізичної культури має передбачати створення спеціальних організаційно-педагогічних умов: створення позитивного психоемоційного фону занять фізичною культурою; стимулювання суб'єктності учнів у фізкультурно-спортивній діяльності та організація фізичного самовиховання учнів [47].

Вимоги до календарного планування особистісно орієнтованих уроків фізичної культури для учнів 5-11 класів

Педагогічний інструментарій реалізації організаційно-педагогічних умов		
Створення позитивного психоемоційного фону	Стимулювання суб'єктності учнів	Організація фізичного самовиховання учнів
<ol style="list-style-type: none"> 1. Залучення учнів до вибору змісту занять. 2. Надання учням можливості змінювати кількість годин, відведених на вивчення навчальних модулів. 3 Використання ігрових методів навчання. 4. Використання змагальних методів навчання. 5. Рівномірне навантаження на уроці усіх основних м'язових груп учнів. 6. Регулярне оновлення комплексів загально-розвивальних та спеціально-бігових вправ. 7. Підбір комплексів загально-розвивальних вправ з урахуванням специфіки модулю програми (гімнастика – вправи з гімнастичними палицями, футбол – футбольні м'ячі, волейбол – скакалка тощо). 8. Забезпечення учням успіху у фізкультурно-оздоровчій діяльності: <ul style="list-style-type: none"> ✓ поступова, послідовна та систематична побудова дидактичного процесу (ознайомлення, вивчення, закріплення, удосконалення, контроль, повторення); ✓ випереджальний розвиток фізичних якостей перед вивченням технічного елемента; ✓ проведення уроків прийому улюбленого нормативу (додаток Д). 9. Проведення сюжетних уроків: олімпійська тематика; ігрова тематика (дербі; Євро; чемпіонат та кубок світу); популярні мультфільми, художні фільми; козацька тематика; туристичні подорожі. 10. Проведення інтегрованих уроків з географії, історії, біології, математики, іноземної мови. 11. Запрошення батьків на відкриті уроки. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розподіл учнів на відділення з утворенням динамічного внутрішньо-групового самоврядування (командир, секретар, спортивний аналітик, фізіолог, суддя, секундометрист тощо). 2. Організація особистісно значущої діяльності учнів: <ul style="list-style-type: none"> ✓ запропонувати учням вибрати особистісно значущі технічні прийоми або фізичні якості; ✓ сформувати групи за інтересами; ✓ виділення учням на уроках часу для занять особистісно значущою діяльністю (5-10 хв.). 3. Проведення конкурсу на кращий комплекс загальнорозвивальних вправ. Критерії оцінювання: послідовність, достатність, використання інвентарю, оригінальність. 4. Проведення уроків творчості (додаток В): <ul style="list-style-type: none"> ✓ волейбол – конкурс на кращу волейбольну вправу (техніка, складність, оригінальність); ✓ футбол – конкурс на кращого «чарівника м'яча» (ведення на швидкість, жонгливання, фінти); ✓ баскетбол – конкурс з кращого «чарівника м'яча» (ведення на швидкість, жонгливання, кидки); ✓ гімнастика – конкурс на кращу гімнастичну комбінацію (техніка, складність, оригінальність) або гімнастичну піраміду (кількість учнів, складність, стиль, оригінальність). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Допомога учням у самопізнанні власного фізичного розвитку (співвідношення між зростом та вагою, охватні розміри частин тіла). 2. Допомога учням у самопізнанні власної фізичної підготовленості. 3. Допомога учням у самопізнанні можливостей власної кардіореспіраторної системи (ЧСС у спокої, проба Штанге, проба Генче, ортостатична проба, проба Руф'є, систолічний артеріальний тиск, діастолічний артеріальний тиск тощо). 4. Допомога учням у самовизначенні напрямку фізичного самовиховання. 5. Допомога учням у розробці методик фізичного самовиховання. 6. Організація рефлексії особистісно значущої фізкультурно-спортивної та оздоровчої діяльності учнів. 7. Оцінка роботи учня над фізичним самовдосконаленням за рік.

В основі створення позитивного психоемоційного фону занять фізичною культурою лежать розуміння, визнання та прийняття педагогом кожної дитини; міжособистісна емпатія; задоволення особистих потреб учнів і пізнання ними власного психофізичного потенціалу; уміння вчителя зацікавити дітей і розвинути їх інтереси; профілактика монотонії (одноманітна, монотона діяльність); можливість для школярів досягти успіху в фізкультурно-спортивній діяльності; естетична досконалість музичного і візуального забезпечення заняття.

Сутність стимулювання суб'єктності хлопців і дівчат у фізкультурно-спортивній діяльності полягає у створенні для них особистісно розвивального середовища та організації внутрішньогрупового самоврядування. Реалізація даної ідеї надає учням можливість виявити самостійність, суб'єктність, індивідуальність, креативність і відповідальність у фізкультурно-оздоровчій та спортивній діяльності.

Квінтесенцією організації фізичного самовиховання учнів є теоретико-методична допомога учням на всіх його етапах: самопізнання фізичного Я, самовизначення напряму фізичного самовиховання, підготовки до фізичного самовиховання, самоактуалізації фізичного потенціалу, самоаналізу виконаної фізкультурно-спортивної діяльності.

Під час здійснення поточного (календарне планування на семестри) та операційного (плани-конспекти уроків) планування особистісно орієнтованого фізичного виховання учнів 5-11 класів у закладах загальної середньої освіти учителю фізичної культури бажано враховувати наступні організаційно-методичні вимоги, що систематизовані у таблицях 4.5 та 4.6 відповідно.

Таблиця 4.6

Вимоги до складання плану-конспекту особистісно орієнтованого уроку (групи уроків) фізичної культури для учнів 5-11 класів

Педагогічний інструментарій реалізації організаційно-педагогічних умов		
Створення позитивного психоемоційного фону	Стимулювання суб'єктності учнів	Організація фізичного самовиховання учнів
1	2	3
ПІДГОТОВЧА ЧАСТИНА		
1 Яскраве, тематичне оформлення спортивної зали. 2 Продумане розміщення різноманітного спортивного інвентарю та обладнання. 3 Наявність в учнів єдиної форми або її елементів, емблем. 4 Наявність мультимедійного забезпечення. 5 Використання атракційних прийомів: ✓ посміхнутись учням; ✓ поцікавитись самопочуттям та настроєм учнів;	1 Залучення учнів до оформлення спортивної зали. 2 Запропонувати учням наприкінці уроку визначити завдання, що вирішувались протягом заняття. 3 Запропонувати «спортивним аналітикам» груп зробити повідомлення зі спортивного життя школи, міста, країни, світу. 4 Залучення командирів груп до проведення комплексів загальнорозвивальних вправ: вцілому, на певну м'язову групу; для всього класу, для своєї групи учнів.	1. Сформулювати з учнями основні правила з охорони праці під час самостійних занять фізичною культурою. 2. Поцікавитись, хто з учнів займався фізичним самовдосконаленням. 3. З'ясувати, який характер, форму мали ці заняття, яку мету вони переслідували. 4. Уточнити, чи був помітний позитивний вплив занять фізичним самовдосконаленням, у чому він проявився.

Педагогічний інструментарій реалізації організаційно-педагогічних умов		
Створення позитивного психоемоційного фону	Стимулювання суб'єктності учнів	Організація фізичного самовиховання учнів
1	2	3
<p>✓ похвалити учнів за чіткість перешикування; бадьорий настрій; наявність єдиної форми або її елементів; вчасний початок уроку тощо.</p> <p>6 Повідомлення учням цікавих фактів з історії та сучасності видів спорту.</p> <p>7 Інтеграція у комплекси ЗРВ спеціфічних рухів з популярних фізкультурно-оздоровчих систем: аеробіка, фітнес, пілатес, степ-аеробіка, стрейтчинг, фітбол-аеробіка, йога тощо.</p> <p>8 Створення ситуації успіху: поступове збільшення навантаження; індивідуальний та диференційований підхід до дозування навантаження; наявність підвідних вправ; наявність вправ на відновлення дихання; збалансованість загальної та спеціальної розминки.</p> <p>9 Використання приказок та речівок.</p>	<p>5 Залучення командирів груп до проведення комплексу спеціально бігових вправ.</p> <p>6 Запропонувати учням назвати м'язи, що отримали найбільше навантаження під час виконання конкретної фізичної вправи.</p> <p>7 Під час проведення у школі «Дня навпаки» (учні виконують роль учителя) командири груп з помічниками проводять уроки фізичної культури у молодших класах.</p> <p>8 Організація самоконтролю учнів за дистанцією під час переміщень та гімнастичним стилем (чіткість рухів, ідеальна амплітуда, стан постави тощо) протягом виконання загально-розвивальних вправ</p>	<p>5. Пояснити учням (або попросити учнів пояснити), яким чином можна використовувати комплекси загально-розвивальних вправ, що були розучені на уроках фізичної культури, під час фізичного самовдосконалення.</p> <p>6. Пояснити учням (або попросити учнів пояснити), яким чином можна використовувати комплекси спеціальних бігових вправ, що були розучені на уроках фізичної культури, під час фізичного самовдосконалення.</p> <p>7. Пояснити учням (або попросити учнів пояснити), як повинно змінюватись навантаження на організм дитини протягом підготовчої частини самостійного заняття фізичною культурою</p>
ОСНОВНА ЧАСТИНА		
<p>1. Створення ситуації успіху:</p> <p>✓ вивчення нового матеріалу на початку основної частини уроку;</p> <p>✓ дотримання загальнодидактичної логіки (повідомлення інформації, показ з аналізом, спроба виконати вправу, аналіз загальних помилок, закріплення умінь, індивідуальні зауваження);</p>	<p>1. Організація особистісно значущої фізкультурно-спортивної діяльності учнів (учні працюють у групах за інтересом).</p> <p>✓ волейбол (передача м'яча зверху або прийом м'яча знизу, або верхня пряма подача, або прямий нападаючий удар, або особистісно значуща фізична підготовка);</p> <p>✓ баскетбол (подвійний крок або кидки м'яча у кошик, або швидкісне ведення м'яча, або</p>	<p>1. Ознайомити учнів із загальними вимогами до складання особистісно значущої методики фізичного самовиховання: чітке формулювання мети фізичного самовиховання, вибір критеріїв відстеження ефективності процесу фізичного самовиховання (антропометричні показники, фізична, технічна, підготовленість),</p>

Педагогічний інструментарій реалізації організаційно-педагогічних умов		
Створення позитивного психоемоційного фону	Стимулювання суб'єктності учнів	Організація фізичного самовиховання учнів
1	2	3
<ul style="list-style-type: none"> ✓ комплексний підхід до вирішення дидактичних завдань уроку (підвідна вправа, основна вправа з модифікаціями, закріплення фізичної вправи ігровим або змагальним методом); ✓ виконання фізичних вправ за полегшених умов (спеціальна розмітка, зменшена вага або висота спортивного обладнання, стрибки по вітру, біг з гори тощо); ✓ використання методичних карток для індивідуалізації та диференціації фізкультурно-спортивної діяльності учнів; ✓ раціональне чергування навантаження та відпочинку; ✓ урахування під час оцінювання рухової компетентності учнів, рівня їх теоретико-методичні знань та технічної підготовленості. 2. При оцінюванні навчальних досягнень з фізичної культури необхідно враховувати: <ul style="list-style-type: none"> ✓ особисті досягнення школярів протягом навчального року; ✓ ступінь активності учнів на уроках; ✓ залучення учнів до занять фізичною культурою в позаурочний час; ✓ участь учнів у змаганнях всіх рівнів. 3. Визнання успіху учнів: <ul style="list-style-type: none"> ✓ напрям відзнаки – технічна, тактична, фізична, психічна готовність учня; 	<ul style="list-style-type: none"> «жонглювання м'ячем», або особистісно значуща фізична підготовка); ✓ футбол (удар по воротах або швидкісне ведення, або «жонглювання» м'ячем, або передача м'яча, або особистісно значуща фізична підготовка); ✓ легка атлетика (спринт або стрибки у довжину, або метання, або біг на середні відстані, або особистісно значуща фізична підготовка). 2. Надання самоврядуванню групи можливості проявити себе у фізкультурно-оздоровчій та спортивній діяльності: <ul style="list-style-type: none"> ✓ командир – контролює правильність виконання групою вказівок учителя (робить методичні зауваження) та слідкує за дотриманням учнями правил охорони праці; ✓ суддя – здійснює арбітраж гри; ✓ секретар – веде протокол та статистику гри, реєструє результати учнів, проводить анкетування; ✓ секундометрист – вимірює час; ✓ фізіолог – проводить вимірювання ЧСС, спостерігає за зовнішніми ознаками втоми та аналізує дані показники. 3. Ідеомоторне тренування (відтворення в уяві фізичної вправи, що буде згодом виконуватись). 4. Розробка учнями кросворду відповідно до змісту уроку. 5. Аналіз учнями фізичної вправи з метою визначення особливостей техніки її виконання. 6. Проведення гри «Знайди особисту 	<ul style="list-style-type: none"> визначення вихідних позицій на шляху до досягнення особистісно значущої мети фізичного самовиховання, наявність групи вправ для підготовки організму до майбутніх навантажень, наявність групи вправ, що дозволяють наблизитись до особистісно значущої мети, наявність групи вправ для зниження функціональної активності організму. 2. Пояснити учням (або попросити учнів пояснити), який вигляд повинна мати фізіологічна крива навантаження (ЧСС) в основній частині самостійного заняття фізичною культурою. 3. Моделювання з учнями різних напрямків фізичного самовдосконалення: <ul style="list-style-type: none"> ✓ під час загальної фізичної підготовки – організаційно-методичне забезпечення розвитку основних фізичних якостей людини (швидкість, сила, витривалість, гнучкість та спритність); ✓ протягом вересня – організаційно-методичне забезпечення проведення занять оздоровчої спрямованості (оздоровчий біг, дихальні гімнастики, лікувальна фізична культура, загартовування тощо); ✓ на уроках з волейболу – організаційно-методичне забезпечення закріплення прийому м'яча знизу, передачі м'яча звер-

Педагогічний інструментарій реалізації організаційно-педагогічних умов		
Створення позитивного психоемоційного фону	Стимулювання суб'єктності учнів	Організація фізичного самовиховання учнів
1	2	3
<p>зусилля, що були витрачені; вольові якості; старанність;</p> <p>✓ спосіб відзнаки – ала; жест; посмішка; наліпки; оцінка, кубок, грамота.</p> <p>4. Проведення навчальної гри (обов'язкові бонуси за вдале виконання розучуваних протягом уроку технічних елементів).</p> <p>5. Розуміння специфіки дитячого та юнацького світу: бажання проявити свою індивідуальність, потреба у спілкуванні з друзями та пізнання свого психофізичного Я, властивість помилятися та переоцінювати власні сили. Визнання права дитини на помилку та не завжди відповідальну поведінку.</p>	<p>користь» – учні по черзі називають позитивні моменти від виконання конкретної фізичної вправи.</p> <p>7. Удосконалення, модифікація учнями базової фізичної вправи (передача волейбольного м'яча зверху у парі – з присіданням, з сплеском в долоні, зі стрибком на 360 градусів, з передачею над собою тощо).</p>	<p>ху, нападаючого удару, подачі;</p> <p>✓ на уроках з баскетболу – організаційно-методичне забезпечення закріплення ведення, кидків, подвійного кроку;</p> <p>✓ на уроках з футболу – організаційно-методичне забезпечення закріплення ведення, ударів, передач, фінтів та жонгливання;</p> <p>✓ на уроках з легкої атлетики організаційно-методичне забезпечення закріплення техніки метання, стрибків, бігу.</p>
ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА		
<p>1 Поступове зниження функціонального навантаження на організм учнів.</p> <p>2 Використання вправ на релаксацію та відновлення дихання.</p> <p>3 Проведення вправ на увагу (заборонений рух, термін).</p> <p>4 Знаходження спільного та відмінного серед ряду образів на фізкультурно-спортивну тематику (мультимедія).</p>	<p>1. Рефлексія учнями власної роботи на уроці:</p> <p>✓ які завдання були поставлені на уроці?</p> <p>✓ за допомогою яких вправ вирішувались поставлені завдання?</p> <p>✓ що не виходило?</p> <p>✓ чому не виходило?</p> <p>✓ що найбільше сподобалось?</p> <p>2. Аналіз фізіологами динаміки ЧСС групи.</p>	<p>1. Пояснити учням (або попросити учнів пояснити), який вигляд повинна мати фізіологічна крива навантаження (ЧСС) у заключній частині самостійних занять фізичною культурою.</p> <p>2. Особистісно орієнтоване домашнє завдання (за допомогою методичних карток): розвиток спеціальних фізичних якостей; закріплення вивченого технічного елементу; робота за особистісно значущою програмою фізичного самовдосконалення.</p>

Зразок особистісно орієнтованого календарного планування модулю «Волейбол» та відповідного плану-конспекту уроку фізичної культури для учнів 10-го класу наведені у додатку А та Б.

Отже, для здійснення перспективного, поточного та операційного планування особистісно орієнтованого фізичного виховання старшокласників у закладі профільної середньої освіти учитель фізичної культури має обов'язково враховувати три групи організаційно-методичних вимог: створення позитивного психоемоційного фону заняття, стимулювання суб'єктності учнів у фізкультурно-спортивній діяльності та організація фізичного самовиховання школярів.

4. 4. Шляхи підвищення ефективності конкурсних уроків фізичної культури

Вільям А. Ворд, розмірковуючи про ефективність народної освіти та роль учителя у розкритті психофізичного потенціалу підростаючого покоління, тонко підмітив, що «посередній учитель – викладає, гарний – пояснює, видатний – показує, а великий – надихає». Усвідомлюючи глибину цієї думки, доцільно погодитися з тим, що дитина, як правило, пізнає навчальний предмет через особистість Учителя. Яким би талановитим дидактом, математиком, фізиком або спортсменом не був учитель, але, якщо він не буде користуватися повагою й авторитетом у дитячому колективі, якщо його багатогранна особистість не буде цікавою дітям, якщо учні не відчують, що для них створені усі можливі умови для ефективної та творчої самоактуалізації власного психофізичного потенціалу, то ефективність професійної діяльності такого учителя буде неприпустимо низькою. Саме тому в умовах розбудови нової системи фізичного виховання у Новій українській школі стрімко зростає роль педагогічної майстерності вчителя фізичної культури.

Особливе місце, у процесі професійного розвитку вчителя фізичної культури цілком справедливо відводиться післядипломній освіті в якій одним із найефективніших напрямів роботи є свідома участь педагогів у фахових конкурсах.

З огляду на це, національна теорія та практика фізичного виховання школярів потребує залучення якомога більшої кількості обдарованих учителів фізичної культури до так званих «інноваційних трамплінів», «локомотивів» професійного зростання та «циклотронів» фахової майстерності, де б вони змогли відшліфувати грані свого професійного таланту, збагачувати вітчизняну науку інноваційними підходами, формами, методами, прийомами та надихати інших фахівців на креативну, творчу, життєстверджуючу працю у спортивних залах та на стадіонах нашої Батьківщини.

Аналіз наукових джерел через призму заявленої проблематики засвідчив, що питання підготовки та проведення уроків фізичної культури завжди знаходилося у площині уваги науковців, методистів та учителів-практиків. Сучасні вимоги до уроків фізичної культури та ефективні технології фізичного виховання молоді висвітлювались у працях М. Зубалія, Є. Ільїна, Т. Круцевич, Б. Шияна та ін. Педагогічний досвід переможців, призерів та лауреатів всеукраїнських фахових конкурсів учителів фізичної культури детально висвітлювався у працях І. Волкової, В. Ганчевої, Д. Деменкова, І. Дубенчука, О. Лакізи, Ю. Мельничука та ін.

На сьогодні для фахівців у сфері фізичного виховання існують два всеукраїнських фахових конкурси, де вони можуть яскраво виявити свою педагогічну майстерність: «Учитель року» в номінації «Фізична культура» та конкурс на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу.

Вищезазначені конкурси є різними за кількісним та якісним набором випробувань; можливістю допомоги учителю з боку його «команди-підтримки» під час проведення уроків; гласністю та можливістю спостерігати за проходженням «колегами-конкурентами» різноманітних випробувань, а також головною нагородою – почесним званням «Заслужений учитель України». Не зважаючи на суттєві відмінності між цими конкурсами, їх об'єднує одне – особливе ставлення до такого випробування, як проведення конкурсного уроку, де учитель фізичної культури може продемонструвати найтонші грані свого професійного таланту та різнобарвну палітру власних високоефективних методичних напрацювань.

Досвід проведення конкурсних уроків фізичної культури свідчить, що ефектно та ефективно презентувати свої професійні напрацювання не завжди вдається. Перегляд конкурсних уроків учителів фізичної культури України та Херсонської області іноді строрює враження, що спостерігаєш за зеброю: одна смуга біла, одна – чорна, а в кінці – хвіст! Є уроки, від яких погляду не можна відвести, це справжнє педагогічне свято, сповнене щирих дитячих посмішок та натхненної праці Вчителя за покликанням. На інших (їх не багато, але вони, як це не прикро, все ж таки зустрічаються) відчуваєш себе «справжнім науковцем» під час спілкування з інквізиторами у середньовічній Іспанії: уже побував на дибі, і горів у вогні, і тону в воді, і, нарешті, погодився, що «вона не обертається, а якщо і обертається, то зовсім непомітно», а «катування уроком фізичної культури» все не припиняється!

У даному контексті варто пригадати ще одну аномалію: «сірі», не однозначні конкурсні уроки фізичної культури. Здається, учитель зробив усе від нього можливе, щоб перемогти у конкурсі: підготував декорацій на тисячі гривень; озброївся радіомікрофоном і мультимедійним проектором; переодягнувся у пірата або Зевса; привіз з собою дві машини нестандартного обладнання; вивчив англійську мову та бойовий гопак; протягом місяця на своїх учнях відпрацьовував конкурсний урок, а все одно свято не вийшло!

У такій ситуації вважаємо необхідним здійснити аналіз причин невдач і рецептів успіху учасників Всеукраїнських фахових конкурсів учителів фізичної культури.

Узагальнимо неточності й помилки, які заважають учасникам всеукраїнських фахових конкурсів учителів фізичної культури якісно презентувати свій перспективний педагогічний досвід:

1. Слабка відповідність заявленої теми досвіду роботи вчителя поданому пакету документів та проведеному уроку. Одним із головних завдань будь-якого фахового для вчителів конкурсу є виявлення та популяризація перспективного педагогічного досвіду. Як показує практика, вчителям фізичної культури достатньо важко узагальнити, описати та на системному рівні представити свій досвід через конспект конкурсного уроку та інші документи. Уважаємо перспективним виділення іншим кольором у плані-конспекті заняття авторського педагогічного інструментарію, що відповідає заявленій темі досвіду та більш детальне його представлення у відповідних методичних рекомендаціях, що додаються.

2. Відсутність концепції досягнення поставлених завдань, що доволі часто призводить до «вінегрету» у дібраному педагогічному інструментарії. До найбільш фундаментальних та грубих помилок під час проведення конкурсного уроку, беззаперечно, варто віднести відсутність у вчителя чіткого розуміння того, що визначені завдання уроку мають, по-перше, відповідати задекларованому досвіду роботи вчителя, а, по-друге, передбачати комплексний характер їх вирішення. Часто члени журі стають свідками того, як конкурсанти ставлять на урок 5 і більше завдань, не зовсім розуміючи, як таку кількість можливо якісно вирішити, як учителі під час гонитви за симпатіями журі забувають про ефективність та повністю концентруються на ефектності дібраного педагогічного інструментарію. Так, наприклад, на уроці з елементами футболу у підготовчій частині можна зустріти загальнорозвивальні вправи на місці та ще з гімнастичними палицями, діти можуть почати працювати з м'ячами після двадцятої хвилини уроку, який може завершитися без навчальної гри якоюсь незрозумілою естафетою чи рухливою грою.

3. Домінування вирішення виховних завдань за рахунок оздоровчих та навчальних. Спостереження за інноваційними уроками учителів фізичної культури свідчать, що заняття все частіше перетворюються на розважальні заходи. З теорії і методики фізичного виховання відомо, що справжній урок фізичної культури стоїть на трьох китах: навчання, виховання та оздоровлення. На сучасному інноваційному уроці можна знайти все що завгодно: і співи, і танці, і вірші, і перетворення, і манекенів заввишки два метри, і безліч іграшок, і скриню з «золотими» монетами, і аромолампи, і фіточай, і героїв мультфільмів, важко побачити лише одне – класичну дидактику. На наше глибоке переконання, претенденти на перемогу у фахових конкурсах просто зобов'язані знайти «фізкультурне» філософське каміння та відкрити рецепт гармонійного поєднання феєричного свята з класичною дидактикою. Це важко, іноді здається, що неможливо, але – це єдиний шлях до справжньої перемоги над собою та у конкурсі!

4. Учитель сам детально не розуміє специфіки технічного елемента, що пропонує дітям для вивчення. Перефразовуючи Сократа, можна сказати про систему фізичного виховання і спорту таке: чим довше працює справжній учитель, тим краще він розуміє обсяг своєї недосконалості та складність даної галузі. Усе знати та вміти неможливо, але йдучи на урок, учитель має прагнути до ідеалу. Обираючи зміст та педагогічний інструментарій, що буде використаний на уроці, педагогу необхідно знати цікаві факти з зазначеної теми та відповідну теоретичну інформацію; уміти близько до ідеалу, взагалі, бажано, власноруч, показати технічний елемент або продумати інші шляхи формування у дітей правильного уявлення про фізичну вправу; тримати у пам'яті характерні помилки, яких припускають діти під час вивчення технічного елемента; повторити набір підвідних вправ та продумати творчі й ігрові завдання для вирішення кожного з поставлених на урок завдань.

5. Відсутність конструктивних індивідуальних та групових зауважень. Цей недолік, як правило, характерний для перспективних учителів фізичної культури, які тільки починають робити свої перші конкурсні кроки. Педагог під час проведення конкурсного уроку знаходиться у стресовому стані, його увага, як правило, сконцентрована на реалізації плану-конспекту заняття, розкритті його сюжету та контролі за часом, і це іноді призводить до того, що з поля

зору педагога випадають надзвичайно важливі методичні аспекти - індивідуальні та колективні зауваження щодо виконаної учнями вправи. Надзвичайно приємне враження на журі справляє дидактична майстерність конкурсанта: коли він не тільки сам блискуче володіє технікою фізичної вправи (технічним прийомом), що вивчається, але і може зробити конструктивні індивідуальні зауваження та потім їх узагальнити у підсумкових рекомендаціях класу. Ще більш ефективним методичним прийомом у цьому контексті є – залучення учнів до саморефлексії, усвідомлення та обговорення своїх та колективних неточностей.

6. Не повною мірою використання потенціалу технічних засобів навчання та мистецтв. Практика показує, що вчитель, який мріє про педагогічні висоти В. Сухомлинського, має максимально повно використовувати потенціал технічних, дидактичних, виховних засобів, що будуть використані на уроці. На жаль, останні конкурсні уроки показують, що вчителі фізичної культури не достатньо ефективно використовують мультимедійні технології: вмикають пристрій лише на 3-4 хвилини протягом уроку; демонструють прості фізичні вправи, а складні естафети вони пояснюють усно (без показу), що призводить до неправильного виконання рухового завдання; максимально (у межах розумного) не насичують урок тематичними образами, піснями та мелодіями (іноді можна під час розминки почути заспокійливу класичну музику, а на уроці футболу замість відповідних пісень та маршів – попсу).

7. Не акцентоване завершення основної частини. Беззаперечно, логічне та збалансоване завершення основної частини уроку свідчить про високу педагогічну майстерність учителя та його концептуальне мислення. Складність такої ситуації обумовлюється діалектичними протиріччями між бажанням дітей якомога більше погратись у спортивну гру в час, що залишився, та пропускнуою здатністю ігрового майданчика й обмеженою площею спортивної зали; між вимогою закріпити вивчений на уроці матеріал та правилами гри.

8. Учитель кричить на дітей у результаті невідповідності поставлених завдань та підібраного інструментарію віковим та психофізичним особливостям учнів. Конкурсант має завжди пам'ятати, що одним своїм «гучним» криком, грубістю, сарказмом, несправедливістю можна перекреслити всю копітку роботу з підготовки та участі у конкурсі, а, може, і найстрашніше – втратити довіру, пошану та емоційний контакт з учнями класу. Діти з іншої школи, які прийшли до конкурсанта на урок, вже отримали «детальний» інструктаж щодо своєї поведінки, старанності, активності, а також власних навчальних «перспектив» від класного керівника, учителів фізичної культури та директора і, в переважній більшості, дуже хвилюються і думають лише про те, як не підвести свою школу. Тому негативні емоції вчителя не дають бажаного результату і є свідченням не майстерного володіння вчителем «командним голосом» та умінням «рішуче» навести порядок і дисципліну в класі, а імпульсивної констатації своєї розгубленості, методичної короткозорості та педагогічної капітуляції.

9. Учитель не вчасно завершує урок. Як показує практика проведення фахових конкурсів, доволі часто вчителям фізичної культури не вдається завершити урок вчасно, а це є грубою помилкою. До її виникнення, як правило, призводять бажання у повному обсязі виконати задекларований у конспекті зміст уроку; довести до логічного кінця сюжет заняття; банальна неуважність, збій у роботі секундоміра

– усе це ускладнено значним хвилюванням та підвищеною відповідальністю конкурсанта за гідний результат.

Отже, тривалі спостереження за конкурсними уроками вчителів фізичної культури та виявлені складнощі, з якими вони зустрічаються, дозволяють констатувати, що проведення збалансованого уроку, на якому вдалося б ефективно вирішити навчальні, виховні та оздоровчі завдання, становить доволі складну педагогічну проблему, розібратись у якій під силу не кожному вчителю.

З огляду на зазначене, вважаємо, що учасникам всеукраїнських фахових конкурсів під час підготовки та проведення конкурсних уроків варто звернути увагу на наступні шляхи підвищення ефективності власної професійної діяльності.

1. Продуманий вибір теми уроку та класу. Для вирішення даної проблеми необхідно враховувати, що на журі, як правило, позитивне враження справляє висока емоційність, щира та відверта зацікавленість дітей запропонованою фізкультурно-спортивною діяльністю, а також цікавий та різноманітний інструментарій вирішення поставлених завдань уроку, що передбачає використання достатньо складного набору фізичних вправ. Намагаючись вирішити це непросте діалектичне протиріччя, більшість учителів фізичної культури прагнуть обрати середні класи для проведення конкурсних уроків, враховуючи те, що саме у підлітковому віці природно поєднується безпосередність, виражена інфантильність дітей молодшого шкільного віку зі значними фізичними, технічними, інтелектуальними та руховими можливостями дітей юнацького віку.

Якщо умовами конкурсу передбачено вибір теми уроку, то найбільш доцільною є прив'язка до спортивної спеціалізації учителя або домінуючого модулю у школі, з якого у педагога є успішний досвід проведення. Надзвичайно приємно спостерігати, коли вчитель під час проведення уроку розуміє нюанси запропонованих технічних елементів, має багатий руховий досвід виконання даного технічного елементу та робить найбільш доцільні, сутнісні зауваження щодо помилок, які були допущені учнями під час виконання фізичної вправи.

Цілком виправданими є випадки, коли конкурсанти намагаються розкрити заявлену тему уроку через популярний у дитячому світі сюжет. Аналізуючи сюжетні уроки останніх років, що були показані на всеукраїнських конкурсах, необхідно констатувати, що їх тематика була пов'язана з різноманітними подорожами («Туристична подорож до Криму»), мультфільмами («Як козаки у футбол грали»), фільмами («Гарі Потер»), ток-шоу («Форт Буаяр»), спортивними дербі («Динамо-Шахтар»), Євро – 2012 тощо. Правильне, реалістичне розгортання на уроці обраного сюжету підвищує емоційність та зацікавленість дітей; з'єднує зміст уроку в єдине ціле, робить його більш збалансованим, логічним, послідовним і зрозумілим для школярів; дисциплінує дітей, націлює їх на боротьбу з командою суперника чи віртуальним супротивником; покращує запам'ятовування учнями змісту уроку та логічних зв'язків між використаним набором фізичних вправ.

2. Організацію співпраці з учнями щодо спільної підготовки та проведення конкурсного уроку. Досвід показує, що успіху у всеукраїнських фахових конкурсах найчастіше досягають ті вчителі, яким вдалось налагодити співпрацю з учнями класу, на якому буде проведений конкурсний урок, його класним керівником та учителем фізичної культури. Як правило, інноваційна та інтеграційна спрямованість уроку висуває підвищені вимоги до спеціальних знань та вмій учнів, якими вони можуть не володіти або володіти на не

достатньому рівні. Саме тому є виправданою співпраця з класним керівником класу через електронну пошту у частині попереднього ознайомлення учнів зі спеціальним навчальним матеріалом. Наприклад, вивчення або повторення топографічних знаків, зовнішнього вигляду лікарських рослин, тренування у в'язанні туристичних вузлів тощо.

Не буде зайвим попереднє спілкування з учителем фізичної культури, який викладає у класі, з яким конкурсант збирається проводити урок. Під час розмови варто з'ясувати особливості планування спортивного залу, наявність спортивного інвентарю та обладнання, спосіб розміщення мультимедійного забезпечення, а також наявний рівень знань, умінь, навичок учнів класу та соціальну структуру учнівського колективу (формальні та неформальні лідери, фізкультурний актив).

Надзвичайно важливо під час попереднього спілкування з учнями створити в них правильне уявлення про зміст, специфіку та хід уроку. Для цього варто зробити відеозапис конкурсного уроку у себе в школі та вибірково, з коментарями продемонструвати його дітям. Заслугує на увагу досвід, коли конкурсант додатково роздає кожній дитині в класі комп'ютерні диски із записом своїх уроків та домашнім завданням: уважно їх передивитись та звернути увагу на запропоновані шиккування, перешиккування, а також специфіку використаних естафет та складних ігрових завдань.

Практика показує, що залучення учнів до спільної підготовки конкурсного уроку перетворює їх із пасивних статистів на співавторів заходу, підвищує зацікавленість в успішному проведенні уроку та вболіванні за «свого» вчителя.

3. Збалансованого використання мультимедійного забезпечення. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій стрімко змінює життя українського суспільства, у тому числі таку консервативну сферу, як систему фізичного виховання школярів. На початку XXI століття, коли мультимедійні технології робили ще перші кроки по закладах загальної середньої освіти нашої країни, важко було уявити мультимедійний проектор у руках учителя фізичної культури. Швидко плине час, і вже через якихось 10-11 років стає нормою, константою використання вчителями мультимедійних технологій на конкурсних уроках із фізичної культури.

Серед фахівців не припиняються дискусії щодо доцільності використання мультимедійних технологій на уроках фізичної культури. У кожній педагогічній формі, метода, прийому є свої сильні сторони, а також обов'язково – слабкі. Не позбавлена таких діалектичних протиріч і мультимедійна техніка. Як правило, аргументи опонентів використання мультимедійних технологій на уроках фізичної культури зводяться до наступних тез:

- низька комп'ютерна грамотність більшості учителів та відсутність у них щоденного досвіду роботи за комп'ютером;
- фрагментарні уявлення вчителів про істинні можливості програмного забезпечення створення мультимедійного ресурсу;
- обмеженість, примітивність або взагалі повна відсутність у вчителів досвіду використання у навчально-виховному процесі мультимедійних технологій;
- низька доступність для вчителів мультимедійних освітніх ресурсів (продуктів) з різних видів спорту, що мають гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та адаптованих під програмні вимоги навчального предмету «Фізична культура»;

- висока часозатратність розробки високоякісного мультимедійного забезпечення (презентації, відеонарізки, музичне забезпечення) уроку;
- дороговизна висококонтрастних мультимедійних проєкторів, які б дозволяли якісно репрезентувати інформацію в умовах яскравого природного освітлення спортивних залів;
- відсутність у проєкті спортивних залів спеціально передбачених та захищених місць для розміщення мультимедійної техніки;
- стандартне, фіксоване та не завжди зручне місце для демонстрування класу спеціальної інформації, що іноді потребує зайвих перешикувань;
- низька доцільність демонстрування на екрані фізичної вправи, якщо вчитель може безпосередньо організувати її показ власними силами або за допомогою учнів;
- використання мультимедійних технологій на уроці потребує присутності лаборанта – оператора ноутбуку та «захисника» дорогої техніки.

Але, не зважаючи на вагомі недоліки мультимедійної техніки, є її беззаперечні переваги, які іноді роблять її незамінною під час проведення конкурсних, відкритих і навіть робочих уроків:

- можливість через демонстрування спеціально підібраних відеорядів яскраво, образно та високоемоційно розкрити перед дітьми сюжет уроку, перенести їх у чарівний світ захоплюючих подорожей, безкомпромісних двобоїв та популярних ток-шоу;
- реалізувати ідею віртуального запрошення на урок популярних у дитячому середовищі спортсменів, тренерів, фахівців у сфері фізичного виховання та спорту, героїв фільмів та мультфільмів через попередній відеозапис інтерв'ю, звернення або виступу та його демонстрування школярам у потрібний момент уроку;
- створення в учнів правильного уявлення про складну естафету або фізичну вправу. В умовах конкурсу, коли вчителю доволі складно пояснити дітям, яких він бачить перший або другий раз, наступне рухове завдання, цілком виправданим є демонстрування відеоролика із записом виконання учнями з рідної школи конкурсанта даної фізичної вправи. За цих умов вчителю не потрібно докладати зусиль для безпосередньої демонстрації виконання рухового завдання, а можна зосередитись на коментарях учням головного, найбільш суттєвого у фізичній вправі, на що необхідно звернути особливу увагу;
- під час відновлення учнів організувати з ними вікторину на кращих знавців історичних подій, побуту, традицій, живої та неживої природи, техніки, спортивного інвентарю та обладнання, відомих людей тощо. Досвід проведення конкурсних уроків засвідчує, якщо учитель правильно підібрав та показав фоторяд, то учні достатньо просто впізнають відомі предмети та популярних людей. Вважаємо, що у даному контексті заслуговує на увагу теорія розвитку в особистості навичок мислення високого рівня професора Б. Блума. Якщо спиратись на основні положення вищезазначеної теорії, то більш ефективним є демонстрування учням не одного ізольованого зображення, з пропозицією його впізнати, а групи зображень з метою знайти спільне або відмінне, проаналізувати, встановити порядок, вибрати, класифікувати тощо;
- використання мультимедійного проєктора як «суфлера». Практика показує, що більшість конкурсанти під час проведення уроків відчують хвилювання, яке може модулюватись за силою, частотою та часом. З огляду на це, мультимедійний проєктор доцільно використовувати як своєрідного помічника вчителя, який через

спеціально підібрані слайди презентації може допомогти фахівцю з фізичного виховання чітко сформулювати завдання уроку; ознайомити дітей з правилами охорони праці; правильно показати місця для виміру ЧСС; визначити характерні помилки учнів під час виконання фізичної вправи чи технічного елементу; дати правильну відповідь на поставлене питання; провести релаксацію; підвести підсумки уроку; повідомити завдання до-дому;

– використання мультимедійного проектора як «пейсмейкера», метронома уроку. Під час проведення вчителем фізичної культури відповідальних, емоційно забарвлених уроків іноді трапляються такі ситуації, коли педагог не справляється з контролем за часом, і, як наслідок, заняття закінчується на 2-4 хв. раніше або пізніше встановленого часу. Позбутись даного недоліку можливо за рахунок взаємоузгоджених дій оператора ноутбуку та конкурсанта. Команда конкурсанта домовляється, що під час виконання фізичних вправ буде грати фонова музика, а коли оператор ноутбуку припиняє програти музичного треку – це є сигнал конкурсанту завершувати з учнями виконання даної фізичної вправи та переходити до наступної. Цілком виправданим є використання мультимедійних технологій для контролю за часом під час виміру в учнів частоти серцевих скорочень. Сьогодні сучасні комп'ютерні програми дозволяють достатньо ефективно, через інтеграцію відеоінформації – демонстрування циферблату та аудіоінформації – звукового сигналу, робити відлік часу на необхідну кількість секунд – 10, 15, 20, 30 тощо;

– через музику впливати на емоційний стан учнів та задавати певний темпоритм уроку. Відомо, що музика завдяки гармонійному ритму здійснює позитивний вплив на людину, викликаючи у неї позитивні емоції. Це підтверджують дослідження Т. Ротерс, яка вважає, що учням різних вікових груп подобається музично-ритмічна діяльність своєю емоційністю, можливістю висловити свої почуття, підняти настрій. Це пояснюється тим, що рухова дія, як і музика, розподіляється у часі. Просторовий ритм пластичних рухів співвідноситься з часовим ритмом музики. Музика підказує рухи та обмежує їх у часі, просторі відповідно до м'язових зусиль. А рух, у свою чергу, допомагає школярам зрозуміти музику та виразно передати її через створення музично-ритмічного образу. Для цього рухи мають бути емоційно виразними та музично ритмічними. З огляду на вище сказане, можна рекомендувати для підвищення емоційності занять фізичною культурою використовувати музичний супровід, де це можливо та педагогічно виправдано: під час проведення комплексу загально-розвивальних, вдосконалення добре відомих технічних елементів як фоновий супровід фізкультурно-спортивної діяльності тощо.

4. Ефектного оформлення та наповнення спортивної зали спеціальним інвентарем та обладнанням. Спілкування з учнями показує, що для них оформлення спортивної зали, продумане розміщення спортивного інвентарю та обладнання відіграє досить значну роль та сприяє підвищенню інтересу до уроку та підсилює бажання скоріше включитись у запропоновану фізкультурно-спортивну діяльність. Іноді трапляються випадки, коли конкурсант вводить клас у «порожню» спортивну залу, що, у свою чергу, вводить фахівців у сум, а дітей у стан «не здійснених мрій». Діти завжди очікують від конкурсанта маленького дива, що цей урок буде як казка, що це заняття запам'ятається їм надовго та стане предметом обговорень на цілий тиждень, а тут, з першим кроком через поріг – все як завжди,

звичайна спортивна зала та звичайний урок. Досвід переможців та призерів показує, що для успішного виступу необхідно ще під час входу дітей до спортивної зали зробити їм сильний емоційний посыл щодо майбутньої діяльності через низку факторів:

- спортивну форму, національні костюми, екіпіровку та атрибутику команд;
- нанесення нестандартної розмітки;
- продумане розміщення спортивного інвентарю та обладнання (м'ячів, стійок, фішок, гімнастичних матів, гімнастичних лав, степ-платформ, фітболів, туристичних килимів тощо);
- наявність та оригінальне розміщення макетів відомих дитячих героїв або кумирів (футболістів, героїв мультфільму «Мадагаскар» тощо);
- встановлене нестандартне обладнання (пристрої для метання м'яча, підтягування; заповнених піском пляшок тощо);
- демонстрування через мультимедійний проектор спеціально підібраних відео- та фото рядів, споріднених з темою уроку.

Отже, учасникам всеукраїнських фахових конкурсів під час підготовки конкурсних уроків варто звернути увагу на наступні резерви підвищення ефективності власної професійної діяльності: продуманий вибір теми уроку та класу; організацію співпраці з учнями щодо спільної підготовки та проведення конкурсного уроку; збалансованого використання мультимедійного забезпечення; ефектного оформлення та наповнення спортивної зали спеціальним інвентарем та обладнанням.

Аналіз конкурсних уроків фіналістів всеукраїнського та обласного рівнів останніх років дає підстави виокремити три конструктивні підходи до проведення зазначених вище уроків: модульний, роботи по станціях та акмеологічний.

Перший підхід передбачає модульний алгоритм проведення уроку. Основою проектування такого заняття є освітні завдання, в які органічно вплітаються виховні та оздоровчі. Враховуючи те, що на конкурсному уроці доцільно передбачити вирішення не більше двох освітніх завдань, на реалізацію кожного з них необхідно відвести як мінімум три вправи. Перша – підготовча, головне завдання якої у спрощених умовах нагадати дитині про головну ланку та деталі техніки фізичної вправи, що вивчається, та своєчасно через індивідуальні та колективні зауваження виправити виявлені помилки. Друга – базова, за допомогою якої безпосередньо відбувається відпрацювання техніки фізичної вправи, що вивчається. На цю вправу доцільно передбачити 40-50 % часу, відведеного на вирішення поставленого освітнього завдання. Третя – стимулювальна, провідною функцією якої є виховання в учнів позитивного ставлення до занять фізичною культурою, підтримання високого емоційного забарвлення уроку та бажання самостійно займатись фізичною культурою. Проведення такої вправи повинно мати ігрову, змагальну та творчу природу.

В останні роки вищезазначений підхід під час проведення конкурсних уроків блискуче використовували Л. Мокринська (абсолютний переможець всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу у 2007 р.), С. Черноусов (II місце у зазначену вище конкурс, 2009 р.), В. Моніч (III місце у зазначеному вище конкурс, 2010 р.) та інші талановиті вчителі фізичної культури.

Прикладом реалізації цього підходу на уроці фізичної культури може бути наступний педагогічний інструментарій, який доцільно

використовувати під час вивчення техніки передачі м'яча двома руками зверху. Вирішення даного завдання бажано розпочати з підготовчої вправи – підкид м'яча над собою з ловлею у «кошик» (спеціальне положення пальців та кистей рук волейболіста). Перед, під час та після виконання вправи необхідно звертати увагу дітей на правильне положення пальців у «кошику». Наступна, базова вправа у парах, може мати вигляд накиду м'яча двома руками знизу напарнику з наступною його передачею двома руками зверху точно в підняту руку партнеру, який накидував. Завершити комплексне вирішення поставленого завдання доцільно змагальною. Основа змагання - базова вправа. Кожен учень у парі виконує по десять передач у ціль. Перемагає той, у кого більше влучань. Або творчою – вигадати, підготувати та показати вправу з елементом, що вивчається та обов'язково прикрасити її оригінальними рухами: оплеск, стрибок, присід, поворот тощо.

В основі другого підходу до проведення збалансованого конкурсного уроку фізичної культури лежить метод роботи по станціях. Характерною особливістю цього підходу є те, що спочатку вчитель на концептуальному рівні визначає, які освітні та оздоровчі завдання він бажає вирішити в основній частині уроку та під них добирає станції з відповідними руховими завданнями, а вже потім планує розгорнуту спеціальну розминку, в якій учні обов'язково повторять (з відповідною корекцією) усі деталі технічних прийомів, що будуть вивчатись та закріплюватись на уроці.

Майстерно такий підхід під час проведення конкурсних уроків був реалізований Л. Міхно (абсолютний переможець всеукраїнських конкурсів на кращий інноваційний урок фізичної культури (2010 р.) та «Учитель року – 2012» у номінації «Фізична культура»), В. Морозом (абсолютний переможець всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу у 2015 році) та іншими креативними педагогами.

Прикладом реалізації підходу роботи по станціях може бути наступна модель конкурсного уроку. Завданнями заняття є наступні: закріплювати техніку передачі м'яча двома руками зверху, вивчати прийом м'яча двома руками знизу, розвивати швидкісно-силові здібності, виховувати позитивне ставлення до занять волейболом та фізичною культурою. Відповідно до поставлених завдань в основній частині уроку доцільно організувати роботу учнів на наступних станціях.

1. Вправа виконується у парах. Учень накидує м'яч двома руками знизу напарнику, який виконує своєму партнеру передачу двома руками зверху точно у підняту руку. 10 передач – зміна.

2. Передача м'яча двома руками зверху у парах (один стоїть на місці, інший виконує передачу з переміщенням вліво-вправо, а потім вперед-назад).

3. Комплексна вправа зі спеціальної фізичної підготовки. Вправа виконується у парах з набивним м'ячем: 5 передач двома руками зверху набивного м'яча над собою (2 підходи); потрійний стрибок з набивним м'ячем (м'яч у руках перед собою, стрибок з лівої – стрибок з правої – поштовхом двох ніг вистрибування угору з виносом набивного м'яча ввверх).

4. Вправа виконується у парах. Учень точно накидує м'яч двома руками знизу напарнику, який, стоячи на одному коліні, виконує прийом м'яча двома руками знизу точно у підняту руку партнера. 10 передач – зміна.

5. Прийом м'яча двома руками знизу у парах (один стоїть на місці, інший виконує передачу з переміщенням вліво-вправо, а потім вперед-назад).

6. Комплексна вправа зі спеціальної фізичної підготовки: переміщення у заданому секторі приставним кроком з попереми́нним торканням бокових ліній (швидкість близька до максимальної); згинання-розгинання кистей рук в упорі в стіну; переміщення у заданому секторі бігом вперед-назад з попереми́нним торканням лицьових ліній (швидкість близька до максимальної).

З огляду на поставлені завдання до спеціальної розминки, доцільно обов'язково включити вправи, близькі за структурою рухів до тих, що будуть використані на описаних вище станціях. У даному випадку головне завдання, окрім традиційних, спеціальної розминки – нагадати учням техніку рухів під час виконання прийому-передачі волейбольного м'яча, переміщення на майданчику, виконання розбігу на нападаючий удар. Алгоритм проведення спеціальної розминки має передбачати наступну послідовність дій учителя: показ (якщо потрібно) вправи, спроби учнів виконати вправу з індивідуальними зауваженнями вчителя, спільний з учнями аналіз характерних помилок, перехід до наступної вправи.

Сутність акмеологічного підходу до проведення конкурсних уроків полягає у тому, що під час вирішення освітніх або оздоровчих завдань учень намагається перевершити свій попередній результат, показаний на цьому самому занятті. Це досягається завдяки блочній конструкції уроку. Кожен педагогічний блок покликаний вирішити конкретне педагогічне завдання заняття та має наступну внутрішню структуру: констатувальний тест показує вихідний рівень навчальних досягнень учнів, під час якого учні мають запам'ятати свій результат, 1-3 тренувальні вправи, що займають близько 60-80 % часу, відведеного на конкретний педагогічний блок та формувальний тест, який показує зміни у рівні навчальних досягнень учнів; учні порівнюють свої результати та роблять висновки.

Відмінність акмеологічного підходу від інших конструктивних підходів до проведення уроків фізичної культури полягає у тому, що він має яскраво виражений виховний та самовиховний потенціал. Завдяки спеціальному алгоритму вирішення поставлених завдань кожен учень поринає у захоплюючий світ дослідження власного організму та впливу на нього фізичних вправ; отримує позитивний досвід фізичного самовдосконалення; бачить конкретні результати своєї роботи на уроці та може їх порівнювати з однолітками.

Подібний підхід до фізичного виховання учнів на своїх уроках продемонструвала призер обласного конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та уроку фізичної культури з елементами футболу в 2011 р. В. Жирнова.

Прикладом реалізації акмеологічного підходу на уроках фізичної культури може бути наступний випадок, що може трапитись під час закріплення передачі м'яча двома руками зверху та розвитку швидкісно-силових якостей м'язів ніг.

Для вирішення заявленого вище дидактичного завдання вчителю доцільно дібрати наступний педагогічний інструментарій: констатувальний тест (виконати максимальну кількість передач м'яча двома руками зверху над собою, не сходячи з місця), тренувальні вправи (передача набивного м'яча двома руками зверху над собою; передача м'яча двома руками зверху у парах; передача м'яча двома руками зверху у парах, перша передача над собою, друга – партнеру),

формувальний тест (вправа, аналогічна констатувальному тесту); самоаналіз учнями виконаної роботи.

Поставлене завдання оздоровчої спрямованості учителю бажано вирішити наступним комплексом фізичних вправ: констатувальна (максимальна кількість стрибків на скакалці за 30 с.), тренувальні (лінія між ногами, стрибком зміна положення ніг; перестрибування на двох ногах через лінію; стрибки на скакалці), формувальний тест (вправа, аналогічна констатувальному тесту); самоаналіз учнями виконаної роботи.

Отже, аналіз проведення конкурсних уроків учителями фізичної культури України та Херсонської області дозволяє виділити наступні конструктивні підходи до їх проведення: модульний, акмеологічний та роботи по станціях. Названі підходи дозволяють на системному рівні вирішувати досить складні та іноді взаємовиключні групи завдань фізичного виховання учнівської молоді.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть відомі Вам класифікації уроків фізичної культури.
2. Дайте визначення поняттям «урок фізичної культури», «відкритий урок фізичної культури» та «конкурсний урок фізичної культури».
3. Порівняйте робочий, відкритий та конкурсний урок за такими критеріями, як мета, контингент дітей, емоційне навантаження на вчителя, наявність мультимедійного забезпечення, методичний інструментарій.
4. Проаналізуйте характерні недоліки класно-урочної системи навчання.
5. Назвіть сучасні підходи до вирішення характерних недоліків класно-урочної системи навчання.
6. Як Ви розумієте таке поняття у педагогіці, як «підхід»?
7. Які сучасні тенденції підвищення ефективності уроків фізичної культури у закладах загальної середньої освіти Вам відомі?
8. Що таке фітнес та які його напрями існують?
9. Перелічіть інноваційні навчальні модулі програми з фізичної культури, що мають гриф МОН України.
10. Назвіть типові сюжети проведення уроків фізичної культури.
11. Яке популярне нестандартне обладнання сьогодні використовують на своїх уроках учителі фізичної культури?
12. Яким чином можна використовувати електронні гаджети та інформаційно-комунікаційні технології у фізичному вихованні школярів?
13. Чим метод колового тренування відрізняється від методу роботи по станціях?
14. Назвіть інноваційні прийоми оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури.
15. Назвіть організаційно-педагогічні умови реалізації особистісно орієнтованого підходу до фізичного виховання учнів 5-11 класів.
16. Для чого вчителю фізичної культури планувати свою діяльність?
17. Охарактеризуйте основні документи планування фізичного виховання у школі.
18. Чим відрізняється перспективне та поточне від оперативного планування?

19. Назвіть основні етапи планування фізичного виховання школярів.

20. За якими критеріями можна перевірити якість планування фізичного виховання здобувачів базової та профільної середньої освіти?

21. Назвіть та охарактеризуйте організаційно-педагогічні умови реалізації особистісно орієнтованого фізичного виховання учнів 5-11 класів.

22. Які існують вимоги до календарного планування особистісно орієнтованих уроків фізичної культури на рівні створення позитивного психоемоційного фону, стимулювання суб'єктності учнів та організації їх фізичного самовиховання?

23. Які існують вимоги до складання плану-конспекту особистісно орієнтованого уроку фізичної культури на рівні створення позитивного психоемоційного фону, стимулювання суб'єктності учнів та організації їх фізичного самовиховання?

24. У додатку А представлено календарне планування модулю «Волейбол» для учнів 10-го класу. Який педагогічний інструментарій використаний під час планування для підвищення особистісної орієнтації фізичного виховання старшокласників?

25. У додатку Б наведений план-конспект уроку волейболу для учнів 10-го класу. Які педагогічні прийоми використані для підвищення його особистісної орієнтації?

26. У додатку В наведений план-конспект уроку творчості з волейболу для учнів 10-го класу. Які педагогічні прийоми використані для підвищення суб'єктності учнів на занятті?

27. У додатку Д наведений план-конспект уроку прийому улюбленого нормативу з волейболу для учнів 10-го класу. Які педагогічні прийоми використані для створення позитивного психоемоційного фону заняття?

28. Які типові помилки допускають учителі фізичної культури під час проведення конкурсних уроків?

29. Назвіть шляхи підвищення ефективності професійної діяльності вчителя фізичної культури під час проведення конкурсних уроків.

30. Охарактеризуйте модульний підхід до проведення конкурсних уроків.

31. Проаналізуйте особливості проведення конкурсних уроків на основі різновидів колового тренування.

32. Відзначте особливості акмеологічного підходу до проведення конкурсних уроків.

Тематика випускних робіт і рефератів

1. Активізація мислення учнів на уроках фізичної культури.

2. Особливості проведення уроку фізичної культури у Новій українській школі.

3. Сучасні вимоги до конкурсного уроку фізичної культури.

4. Інноваційні підходи до проведення уроків фізичної культури у закладах загальної середньої освіти.

5. Використання елементів фітнесу на уроках фізичної культури у закладах загальної середньої освіти.

6. Використання нестандартного обладнання на уроках фізичної культури у закладах загальної середньої освіти.

7. Проведення сюжетних уроків фізичної культури у закладах загальної середньої освіти.

8. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у фізичному вихованні здобувачів загальної середньої освіти.
9. Використання методу колового тренування на уроках фізичної культури у закладах загальної середньої освіти.
10. Моніторинг навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури.
11. Проведення на уроках фізичної культури конкурсу на кращий комплекс загальнорозвивальних вправ.
12. Урок прийому улюбленого нормативу як засіб підвищення мотивації учнів до занять фізичною культурою.
13. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках фізичної культури.
14. Створення та підтримання на уроці фізичної культури позитивного емоційного фону.
15. Розвиток вольових якостей учнів у процесі фізичного самовиховання.
16. Моніторинг особистих досягнень учнів на уроках фізичної культури.
17. Шляхи підвищення ефективності самопрезентаційної діяльності вчителя фізичної культури під час проведення конкурсних уроків.
18. Педагогічний супровід самопізнання учнями свого фізичного Я.
19. Педагогічний супровід фізичного самовиховання здобувачів загальної середньої освіти.
20. Розвиток рефлексивних якостей учнів на уроках фізичної культури.
21. Організація особистісно значущої діяльності учнів на уроках фізичної культури.
22. Календарне планування особистісно орієнтованих уроків фізичної культури у закладах загальної середньої освіти.
23. Вимоги до складання плану-конспекту особистісно орієнтованого уроку фізичної культури у закладах загальної середньої освіти.

Рекомендована література

1. Аксьонова О. П. Інтерактивні форми діяльності учнів на уроках фізичної культури / Олена Петрівна Аксьонова // Фізичне виховання в школі. – 2007. – № 5-6. – С. 35-37.
2. Власюк Г. Учнівське самоврядування у формуванні здорового способу життя засобами фізичної культури / Г. Власюк // Фізичне виховання в школі. – 2002. – № 2. – С. 38-42.
3. Дубогай О. Д. Фізкультура як складова здоров'я та успішного навчання дитини / Олександра Дмитрівна Дубогай. – К. : Шкільний світ. – 2006. – 126 с.
4. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Зубалій М. Оцінювання здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів / Микола Зубалій, Олексій Тимошенко // Фізичне виховання в рідній школі. – 2014. – № 6. – С.20-24.
6. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів серед. та вищих навч. закл. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К. : Укр.-фін. Ін.-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
7. Ильин Е. П. Психология физического воспитания: Учеб. Пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2114 «Физ. воспитание» / Е. П. Ильин. – М.: Просвещение, 1987. – 287 с.
8. Использование мультимедиа-технологий в общем среднем образовании: учебное пособие / Разработка Института дистантного образования

- Российского университета дружбы народов, 2006 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ido.rudn.ru/nfpk/mult/mult1.html>
9. Качан О. А. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках фізичної культури / Олексій Анатолійович Качан // Фізичне виховання в сучасній школі. – 2013. – № 2. – С. 21-23.
 10. Конкурсный урок: каким он должен быть? / Методический центр, 2012. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.mc-krkam.edusite.ru
 11. Кравченко Н. С. Готуємося до конкурсу «Учитель року» номінація: фізична культура. – Львів: ЛОІППО, 2011. – 43 с.
 12. Марініна О. В. Мотивація на уроці фізичної культури в початковій школі / Олеся Володимирівна // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 4. – С.19-21.
 13. Моїсеєв С. О. Організаційно-педагогічні умови особистісно орієнтованого фізичного виховання старшокласників : методичні рекомендації / С. О. Моїсеєв, В. В. Кузьменко. – Херсон : РІПО, 2008. – 94 с.
 14. Моїсеєв С. О. Оцінювання навчальних досягнень старшокласників на уроках фізичної культури : методичні рекомендації / С. О. Моїсеєв. – Херсон, 2008. – 68 с.
 15. Моїсеєв С. О. Пізнання старшокласниками власної особистості як необхідна умова фізичного самовиховання / С. О. Моїсеєв // Педагогічний альманах: Збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : РІПО, 2007. – Випуск 2. – С. 36-43.
 16. Моїсеєв С. О. Підготовка вчителя фізичної культури до проведення конкурсних уроків : методичні рекомендації / С. О. Моїсеєв. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. – 70 с.
 17. Моїсеєв С. О. Самопрезентація професійної компетентності вчителя фізичної культури / Сергій Олександрович Моїсеєв // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. – Вип. 2 (11). – Херсон : Гринь Д. С., 2014. – С. 48-51.
 18. Моїсеєв С. О. Система післядипломної педагогічної освіти у вимірах розвитку самопрезентаційної компетентності вчителів фізичної культури / С. О. Моїсеєв // Вісник національного університету оборони України. 36-к. наук. пр. аць. – К. : НУОУ, 2014. – Вип. 4 (41). – С. 123-129.
 19. Моїсеєв С. О. Особистісно орієнтований підхід до фізичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи : монографія / За ред. В. В. Кузьменка. – Херсон: РІПО, 2009. – 226 с.
 20. Моїсеєв С. О. Використання мультимедійних технологій на конкурсних уроках фізичної культури / С. О. Моїсеєв // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 60. – Херсон : Видання ХДУ, 2011. – С. 99–105.
 21. Моїсеєв С. О. Вимоги до планування предмета «Фізична культура» (середня та старша школа) у контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти / С. О. Моїсеєв // Педагогічний альманах: Збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : РІПО, 2010. – Випуск 8. – С.272-276.
 22. Моїсеєв С. О. Забезпечення суб'єкт-суб'єктних відносин між учителем та учнями на уроках фізичної культури : методичні рекомендації / С. О. Моїсеєв. – Херсон : РІПО, 2009. – 72 с.
 23. Моїсеєв С. О. Зошит фізичного самовиховання старшокласника : навч.-метод. посіб. – Херсон : РІПО, 2006. – 25 с.
 24. Моїсеєв С. О. Порівняльна характеристика робочого, відкритого та конкурсного уроків фізичної культури / Сергій Олександрович Моїсеєв // Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал / редкол. А. Лавренчук (голова та ін.). – Рівне : Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2013. – № 4. – С. 154-158.

25. Моїсєєв С. О. Професійна майстерність учителя фізичної культури у вимірі фахових конкурсів / С. О. Моїсєєв // Фізичне виховання в школі. – 2011. – № 6. – С. 31-35.
26. Моїсєєв С. О. Самопрезентація особистості як психолого-педагогічний феномен / Сергій Олександрович Моїсєєв // Педагогічний альманах: Збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – Випуск 24. – С. 148-153.
27. Моїсєєв С. О. Сучасні підходи до проведення конкурсних уроків фізичної культури / Сергій Олександрович Моїсєєв // Управління післядипломною освітою: реалії, тенденції, перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19-20 вересня 2013 року, м. Херсон) : у 2-х частинах / за заг. ред. А. М. Зубка, І. Я. Жорової, Л. М. Назаренко. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – Ч. 1. – С. 169-175.
28. Моїсєєв С. О. Урок фізичної культури у вимірі педагогічних конкурсів : методичні рекомендації / Сергій Олександрович Моїсєєв. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – 78 с.
29. Наказ МОНмолодьспорт №1030 від 07.09.11 року «Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс «Інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу»» / Освіта.ua, 2011. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/25572/
30. Новосельский В. Ф. Методика урока физической культуры в старших классах : Учебно-методическое пособие / В.Ф. Новосельский. – К.: Рад. шк., 1989. – 128 с.
31. Открытый урок: каким он должен быть? / Рубрика: Школьный урок / ИнтерГУ.ру, 2007. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://pedsovet.intergu.ru/index.asp?main=topic&id_topic=962&page=0&#rep55943.
32. Пешкова Н. В. Педагогические условия реализации личностно развивающего подхода в физическом воспитании студентов / Наталья Виллиевна Пешкова // Теория и практика физической культуры. – 2003. – №4. – С. 13-15.
33. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учеб. для студ. высш. учеб. заведений, обучающихся по пед. спец. : в 2 кн. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. – Кн. 1. Общие основы. Процесс обучения. – 574 с.
34. Сагач Г. М. Вибрані твори : в 5 т. / Г. М. Сагач. – Рівне : АН вищої школи України, 2006 . – Т. 3 : Ділова риторика: «Добротословіє», 2006. – 320 с.
35. Сагач Г.М. Вибрані твори : в 5 т. / Г. М. Сагач. – Рівне : АН вищої школи України, 2006 . – Т. 1 : Риторика: «Златоуст», 2006. – 288 с.
36. Сагач Г. М. Вибрані твори : в 5 т. : [в 10 т.] / Галина Сагач. – Рівне : АН Вищої школи, 2006 . – Т. 7 (2) : Професійна риторика: слово животворяще. – Рівне : ПП ДМ, 2015. – 339 с.
37. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с.
38. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; уклад.: А. П. Білоштан, В. П. Градова, Г. Н. Демчик та ін. – К. : Наук. думка. – Т. 6. П-Поїти / ред. тому: А. В. Лагутіна, К. В. Ленець, 1975. – 832 с.
39. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. – Т. 2. Формування комуністичних переконань молодого покоління. Як виховати справжню людину. Сто порад учителям. – К.: Радянська школа, 1976. – 670 с.
40. Теорія і методика фізичного виховання: У 2 т. / За ред. Т.Ю. Круцевич. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – К. : Олімпійська література, 2008. – 392 с.
41. Теорія і методика фізичного виховання: У 2 т. / За ред. Т. Ю. Круцевич. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – К. : Олімпійська література, 2008. – 367 с.

42. Фролова Н. О. Особистісно зорієнтований підхід у фізичному вихованні молодших школярів: дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.07. «Теорія і методика виховання» / Наталія Олександрівна Фролова. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – 190 с.
43. Шиян Б. Стосунки між учителем і учнями в процесі фізичного виховання / Богдан Шиян // Фізичне виховання в школі. – 2000. – № 2. – С. 45-47.
44. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : у 2-х частинах / Богдан Михайлович Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2001. – Ч. 2. – 2002. – 248 с.
45. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : у 2-х частинах / Богдан Михайлович Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2001. – Ч. 1. – 2001. – 272 с.
46. Як провести відкритий урок у школі / Як просто зробити все, 2012. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://yak-prosto.com/yak-provesti-vidkritiy-urok-u-shkoli/>.

РОЗДІЛ V

ІСТОРІЇ УСПІХУ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ХЕРСОНЩИНИ У ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ КОНКУРСІ НА КРАЩИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ УРОК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА УРОК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З ЕЛЕМЕНТАМИ ФУТБОЛУ

5. 1. Мороз Василь Федорович – переможець Всеукраїнського фахового конкурсу у 2015 році

Всесвітньо визнаний український педагог-гуманіст Олександр Васильович Сухомлинський стверджував: «Учитель готується до хорошого уроку все життя... Така духовна і філософська основа нашої професії і технологія нашої праці: щоб дати учням іскорку знань, вчителеві треба ввібрати ціле море світла». Саме таким Прометеєм в освіті, який запалює у дитячих серцях полум'я любові до фізичного виховання та спорту, є учитель фізичної культури з Херсонщини – Василь Федорович Мороз.

Талановитий учитель народився 29 серпня 1977 року в селі Новифедорівка Голопристанського району Херсонської області у родині вчителів. Батьки Василя – Федір Захарович та Ольга Сергіївна власним прикладом переконували маленького сина у необхідності ведення здорового способу життя. Саме завдяки батькові Василь Федорович уперше доторкнувся до чарівного світу фізичної культури, коли разом з ним у 5 років пішов до групи здоров'я «трошки» пограти у волейбол і закохався у цей вид спорту на все життя.

У 1984 році Василь переступив поріг маленької сільської однокласкової школи, де для нього відбулась доленосна зустріч зі своїм першим учителем фізичної культури Сергієм Петровичем Прокопенком, який допоміг допитливому школяру відчути успіх і радість від систематичних занять фізичною культурою та спортом. Майстер фізкультурно-спортивної справи повірив у Василя та вже через незначний проміжок часу йому доручали під час «Дня самоврядування» проводити уроки як однолітками, так і у молодших класах, а також здійснювати суддівство внутрішньошкільної спартакіади.

Після завершення школи питань у Василя з вибором майбутньої спеціальності не виникало. У 1995 р. він обирає вчительську долю і подає документи до факультету фізичного виховання та спорту Херсонського державного педагогічного університету, який він закінчив з відзнакою у 2000 році.

Навчаючись на 5-му курсі вишу, волею долі потрапив на педагогічну практику до одного з найкращих загальноосвітніх навчальних закладів Таврійського краю та України – Херсонської спеціалізованої школи I-III ступенів № 30 з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу, англійської мови Херсонської міської ради. У перспективного вчителя фізичної культури повірили педагогічний колектив та директор закладу Оксана Вікторівна Барнаш, яка запропонувала Василю Федоровичу робоче місце та «жертвну працю» вчителя.

Свої перші професійні кроки у школі В. Мороз робив під керівництвом учителя-методиста, керівника методичного об'єднання вчителів фізичної культури Олени Федорівни Фалько, яка власним прикладом показувала, як необхідно розуміти тонку дитячу природу

з їх жадібним прагненням до гри, змагань, творчості та успіху; вірити в учнів, уважно до них ставитись; системно підходити до вирішення поставлених на уроці завдань; аналізувати власну професійну діяльність та підтримувати фізкультурно-спортивні традиції школи.

За неповних 15 років роботи завдяки постійній самоосвіті та підтримці адміністрації, колег та родини Василь Федорович перетворився із недосвідченого студента-практиканта на справжнього майстра педагогічної справи, спеціаліста вищої кваліфікаційної категорії, учителя-методиста. Відчувши красу педагогічної дії, Василь Федорович зміг за короткий термін завоювати любов учнів та стати для них справжнім ідеалом, гідним наслідування. Учитель веде здоровий спосіб життя, захоплюється рибалкою та іноді «агрофітнесом», постійно бере активну участь у змаганнях з футболу, волейболу, тенісу, захищаючи честь школи на змаганнях серед учителів міста та області. Він нагороджений грамотами, дипломами та подяками міського та обласного управління освіти і науки, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Сьогодні, завдяки наполегливій праці В. Мороза та всього педагогічного колективу, фізкультурно-оздоровча та спортивно-масова робота у Херсонській загальноосвітній школі № 30 гідна найвищих оцінок не тільки на обласному, а і на всеукраїнському рівнях. Школа у 2014/2015 навчальному році стала переможцем обласного огляду-конкурсу на кращий стан фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах та гідно представила Херсонщину на всеукраїнському етапі.

У закладі створена прекрасна матеріально-технічна база для проведення занять з фізичної культури та спорту. Капітально відремонтовані гімнастичний та ігровий зали; побудовано волейбольно-баскетбольний майданчик із синтетичним покриттям, 2 спортивно-ігрових майданчиків; переобладнано тренажерний зал та хореографічний клас; оновлений майданчик з нестандартним спортивним обладнанням; є футбольне поле; учні повною мірою забезпечені волейбольними, футбольними, баскетбольними м'ячами та іншим різноманітним спортивним інвентарем.

Щорічно для учнів усіх класів проводиться більше 20 різних спортивно-масових заходів, серед яких «День здоров'я», «Тато, мама, я – спортивна сім'я», «Пробіг з вірою в серці», шкільний «Майданс», «Шкіряний м'яч», «Старти надій», «Козацький гарт», «Юні козачата», «Волейбольна орбіта», «Малі Олімпійські ігри», змагання з баскетболу, настільного тенісу, шахів, кульової стрільби, кросової підготовки, конкурси пісні та строю, акробатичні піраміди «Мозаїка тіл», у яких обов'язковою умовою є участь усіх учнів класу.

Завдяки конструктивній співпраці з дитячо-юнацькими спортивними школами та клубами міста на базі закладу організовано роботу більше двох десятків спортивних секцій (гуртків), в яких займається близько 300 учнів школи. Секції охоплюють найбільш популярні серед учнівської молоді види спорту: футбол, юний патріот та влучний стрілець, які проводить В. Мороз, волейбол, баскетбол, гімнастика, художня гімнастика, фітнес, бальні танці, карате, туризм, шахи тощо.

Створена комп'ютерна база даних для моніторингу фізичної підготовленості учнів школи. Програма, на підставі антропометричних даних (вага, зріст) та показників розвитку таких фізичних якостей, як витривалість (біг 1500 м), сила (згинання, розгинання рук в упорі лежачи), швидкісно-силові здібності (стрибок у довжину з місця),

швидкість (біг 30 м), спритність (човниковий біг 4x9), гнучкість (нахил тулубу вперед) і прикладних навичок (плавання), дозволяє обирати найбільш обдарованих учнів до збірних команд школи, бачити індивідуальну динаміку фізичного розвитку учнів та вести облік спортивних рекордів школи.

Налагоджена робота з популяризації систематичних занять фізичною культурою та спортом серед учнів школи. Користується популярністю галерея спортивної слави закладу, в якій розміщені фотографії кращих спортсменів, моменти запеклої спортивної боротьби та кубки, завойовані учнями. Стіни спортивних залів школи прикрашені зображеннями юних атлетів, що підкреслюють красу руху та силу духу. На лінійках регулярно нагороджуються кращі спортсмени школи. Для батьків проводяться відкриті уроки фізичної культури, де вони стають свідками справжнього свята дитячої творчості та параду фізкультурно-спортивних досягнень своїх дітей. На сайті школи (<http://30.ks.ua/main.html>) усі бажаючі можуть здійснити 3-D тур по спортивних об'єктах школи та переконатись у тому, що у закладі створені усі необхідні умови для різнобічного, високоефективного фізичного розвитку підростаючого покоління. У віртуальному просторі регулярно оновлюється інформація про спортивне життя школи, розміщуються фото та відеозвіти про проведені фізкультурно-спортивні заходи.

Василь Федорович – не тільки улюблений для більшості учнів школи учитель фізичної культури та захисту Вітчизни, а ще прекрасний методист, який не стомлюється ділитися своїм перспективним педагогічним досвідом з колегами. Талановитий учитель постійно працює над самоосвітою, цікавиться проблематикою індивідуального підходу до оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури та використання методу колового тренування на уроках фізичної культури. Він є активним учасником засідань методичного об'єднання вчителів фізичної культури школи, міста та області, шкільних педагогічних рад, а також міських, обласних та всеукраїнських конференцій, семінарів, шкіл передового педагогічного досвіду з проблематики фізичного виховання дітей та молоді у закладах освіти. З 2010 року Василь Федорович допомагає студентам факультету фізичного виховання та спорту Херсонського державного університету та слухачам курсів підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури (КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти») у проходженні педагогічної практики на базі рідної школи.

Протягом численних виступів і проведення відкритих уроків для колег В. Мороз, як правило, презентує результати своєї роботи над педагогічною проблемою: «Використання методу колового тренування на уроках фізичної культури».

Основна ідея педагогічного досвіду вчителя полягає у підвищенні ефективності розвитку основних фізичних якостей учнів 5-11 класів Херсонської ЗОШ № 30, розширення їх рухового досвіду та покращення технічної підготовленості через системне використання на уроках фізичної культури методу колового тренування (КТ). Сьогодні метод колового тренування являє собою комплекс з 8-10 нескладних, добре засвоєних учнями вправ, що циклічно повторюються з певною періодичністю.

Василь Федорович активно використовує метод КТ у середній та старшій школі під час вивчення основних модулів: легка атлетика, гімнастика, волейбол, футбол, баскетбол.

Для учнів 5-9 класів комплекси, як правило, проводяться у спрощеному варіанті (без визначення максимального тесту, в кожній вправі, без записів результатів та підрахунку пульсу). Використовуються наступні різновиди (КТ): проходження кола із завданням виконувати кожну вправу в зумовлений час у довільному темпі якомога точніше або в зумовлений час задану кількість разів.

Старшокласники виконують комплекси колового тренування у переважній більшості екстенсивно-інтервальним методом. Характерною особливістю даного педагогічного інструментарію є те, що один комплекс КТ проводиться на 6-8 уроках фізичної культури поспіль, тим самим забезпечується циклічність методу та екстенсивно-інтервальний характер навантаження на учнів.

Комплекс у переважній більшості складається з 10 вправ (станцій), на кожну витрачається одна хвилина (30 секунд на виконання, 30 секунд на відпочинок), отже, на весь комплекс (одне коло) відводиться 10 хвилин. Вправи обираються найпростіші, щоб протягом 30 секунд кожну можна було виконати 10-30 разів.

Перед початком виконання комплексу протягом двох уроків для кожного учня по кожній вправі комплексу приймається максимальний тест (МТ), після визначення якого для кожного учня встановлюється індивідуальне навантаження: $МТ / 2 + 1$; $МТ / 2 + 2$ і т.д., поступово збільшуючи число повторень фізичної вправи на наступних уроках. Пульс підраховують до виконання комплексу та одразу ж після проходження кола, а також через дві хвилини після виконання останньої вправи. Показники пульсу записуються в особисту картку учня (картки зберігаються у вчителя).

На останньому уроці, де ще застосовується цей комплекс, знову проводять перевірку максимального тесту. Одержані результати порівнюються з показниками, зафіксованими під час констатувального тесту на початку КТ. Отже, учні мають змогу побачити наслідки своєї праці, зростання фізичної підготовленості та тренуваності організму.

Копітка робота Василя Мороза над шліфуванням власного педагогічного стилю приносить заслужені результати.

Аналізуючи статистику виступу збірних команд Херсонської школи № 30 у міській учнівській спартакіаді за останні 5 років, можна констатувати, що школа традиційно стає переможцем або посідає призові місця у загальному заліку. Вихованці Василя Федоровича регулярно потрапляють до складу збірних команд міста та області, де гідно несуть прапор рідної школи на кращих спортивних стадіонах України.

Професійна майстерність талановитого вчителя дозволяє кожній дитині відчувати себе успішним на уроках фізичної культури, повірити у свої сили та максимально ефективно розвивати свій психофізичний потенціал на благо країни. Чимало вихованців Василя Мороза ще під час навчання у школі почали серйозно займатись спортом та досягли вагомих професійних результатів. Серед них Севастян Карпенко – гравець молодіжної збірної України з хокею; Микита Пешенко – чемпіон України та призер чемпіонату Європи з кіокушин карате; Віталій Дубіна – чемпіон України з боксу; Артем Автонагов – переможець Всеукраїнського турніру з рукопашного бою; Артем Остроконь гравець дублюючого складу ФК «Металіст» тощо.

Варто відзначити, що перша спроба участі Василя Федоровича у Всеукраїнському конкурсі на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу датується 2010 роком була не зовсім вдалою. Тоді перспективний учитель

фізичної культури впевнено переміг у міському турі конкурсу та посів друге місце на обласному, вигравши лише номінацію «Кращий урок фізичної культури з елементами футболу».

Здійснивши роботу «над помилками», ретельно вивчивши досвід переможців всеукраїнських фахових конкурсів і попрацювавши в обласній школі передового педагогічного досвіду вчителів фізичної культури, Василь Федорович у 2015 році знову занурюється у вир конкурсних подій та потрапляє до фіналу всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу.

Розпочався фінальний етап конкурсу для Василя Мороза уроком фізичної культури з елементами футболу (додаток Н). Мета заняття полягала у сприянні фізичному розвитку учнів 7 класу засобами футболу. Поставлена мета була конкретизована у наступних завданнях: закріплення учнями техніки ведення м'яча внутрішньою та зовнішньою стороною стопи, зупинки і удару по м'ячу; розвиток координаційних і швидкісних якостей школярів; формування в підлітків позитивного ставлення до занять футболом; залучення учнів до фізичного самовиховання.

З огляду на те, що переважна більшість підлітків хочуть відчувати себе на уроці фізичної культури справжніми футболістами, типом заняття було обрано урок-тренування.

Характерною особливістю підготовчої частини уроку стало те, що спеціально-бігові вправи були організовані поточним методом у колонні по-два в коридорах, позначених фішками різних кольорів, з використанням різноманітних способів переміщень по різних траєкторіях (залежно від кольору фішок, вказаних учителем) та на різну відстань (для дівчат та учнів з підвищеним ЧСС дистанція була зменшена на 5 м). У спеціальній розминці футболіста були передбачені ігрові вправи, що підвищували емоційність заняття. Наприклад, гра на увагу в парах «Вуха, ніс, п'ятки, м'яч». Організація гри передбачала розміщення футбольного м'яча на однаковій відстані від учнів. Учитель називав різні частини тіла людини, а учні торкалися їх двома руками, уважно слідкуючи за ключовим словом «м'яч». Перемагав учень, який після несподіваного сигналу швидше за інших накотить на себе м'яч. У підготовчій частині уроку були використані підвідні вправи до основних технічних елементів, передбачених змістом заняття з аналізом допущених помилок.

Окрасою основної частини уроку стало колове тренування:

- перша група учнів виконувала ведення м'яча зовнішньою або внутрішньою стороною стопи між стійками із зупинкою м'яча підосвою навпроти воріт;

- друга група учнів здійснювала переміщення між фішками приставним кроком, два стрибки через перешкоду, дріб'язковий біг на місці, удар по м'ячу (який залишили учні першої групи) внутрішньою частиною стопи у ворота;

- третя група учнів виконувала ведення м'яча внутрішньою або зовнішньою стороною стопи по прямій із зупинкою його підосвою (хлопці з обведенням фішок, дівчатка по периметру);

- четверта група учнів займалась на «драбині швидкості», виконуючи вправи за відеолідером.

Завершувала основну частину уроку навчальна гра, головною метою якої було закріпити в учнів техніку зупинки та передачі м'яча. Учні були об'єднані у дві групи. Поки перша підгрупа на майданчику намагалася забити гол у ворота суперника або зробити три передачі

поспіль, друга – вчилася за допомогою «шуршиків» культурно вболівати за свою команду, відзначаючи «хвилину» кожну вдало виконану передачу.

Інноваційний урок (додаток М) Василя Мороза був спрямований на закріплення учнями техніки ведення м'яча; розвиток їх координаційних і швидкісних якостей; формування у підлітків позитивного ставлення до занять з баскетболу; залучення школярів до фізичного самовиховання.

Підготовча частина уроку, на рівні бігових вправ та спеціальної розминки, максимально повно враховувала специфіку тренувального процесу баскетболістів; включала у себе підвідні вправи до основних технічних елементів, передбачених змістом заняття, рефлексію учнями допущених помилок, а також індивідуальний та диференційований підходи до навантаження учнів залежно від їх статі та стану серцево-судинної системи.

Важливою домінантою основної частини уроку стало колове тренування:

- перша група учнів, не зупиняючи ведення баскетбольного м'яча, перекладала тенісні м'ячі з однієї фішки на протилежну;

- друга група учнів здійснювала ведення баскетбольного м'яча на місці зі зміною положень тіла: стоячи, присівши, сидячи на підлозі, лежачи на спині; те саме іншою рукою;

- третя група учнів виконувала ведення баскетбольного м'яча без зорового контролю на місці з обведенням за сигналом учителя (піднята фішка певного кольору) червоної або білої фішки;

- четверта група учнів займалась на «драбині швидкості», виконуючи вправи за відеолідером.

Наприкінці основної частини уроку для закріплення пройденого матеріалу учні були об'єднані у дві групи, одна з яких грала у рухливу гру «Зірви хвіст» (здійснюючи ведення баскетбольного м'яча, учням необхідно було зберегти свою стрічку, заправлену у шорти, та зривати стрічки інших гравців), а інша – розгадувала мультимедійний кросворд на баскетбольну тематику.

Завершувалося заняття завданням учням особистісно орієнтованого домашнього завдання. Учні мали змогу, відповідно до своїх уподобань та враховуючи рекомендації вчителя, обрати дидактичну картку з комплексом вправ на вдосконалення технічної (ведення м'яча) або спеціальної фізичної (швидкісно-силові якості) підготовки баскетболіста.

Члени журі визнали Василя Федоровича Мороза абсолютним переможцем Всеукраїнського конкурсу «Інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу» і переможцем у номінації «Кращий урок фізичної культури з елементами футболу» у 2015 році.

5. 2. Черноусов Сергій Васильович – призер Всеукраїнського фахового конкурсу у 2009 році

Сергій Васильович Черноусов працює вчителем фізичної культури у Чорнобаївському навчально-виховному комплексі Білозерського району Херсонської області з 1998 року. З перших кроків цей талановитий педагог зарекомендував себе як дуже ініціативна, цілеспрямована, креативна, відповідальна та щира особистість, яка дуже легко знаходить спільну мову з учнями різного віку, батьками та колегами.

На вибір майбутньої професії Сергія Васильовича вирішальним чином вплинув учитель фізичної культури Чорнобаївської школи Василь Якович Чернявський, який був для нього першим тренером з футболу, мудрим педагогом, авторитетним наставником та яскравим прикладом успішної життєвої самореалізації справжнього громадянина України.

Завдяки навчанню у Херсонському державному університеті та Київському національному університеті фізичного виховання та спорту, плідній праці (7 років) в галузі фізичного виховання та спорту, а також постійній самоосвіті Сергій Васильович має ґрунтовні знання з педагогіки, психології та досконало володіє методикою проведення різноманітних форм фізичного виховання та спорту: гімнастики перед заняттями, уроку, фізкультурних хвилинок, спортивних змагань, днів здоров'я, виховних заходів, спортивних годин, рухливих перерв, гуртків, секцій тощо.

Реалізуючи на практиці основні керівні положення Державного стандарту освіти, а також програмні вимоги, Сергій Васильович завжди спрямовує власні фізкультурно-оздоровчі та спортивно-масові заходи на формування у школярів фізичного, духовного, соціального здоров'я, а також позитивної мотивації до занять фізичною культурою.

Педагогічний інструментарій, який використовує Сергій Васильович у процесі фізичного виховання школярів, добирається з урахуванням принципів свідомості та активності, екзистенційності, систематичності, комплексності, достатності, поступовості, прогресування та різноманітності. Учитель на власних уроках через призму необхідності, доцільності та краси майстерно використовує особистісно орієнтований, індивідуальний та диференційований, підходи; ефективно застосовує методи наочності, бесіди, колового тренування, ігри та змагання; допомагає школярам в організації фізичного самовдосконалення поза школою.

На кожному уроці Сергія Васильовича панує атмосфера творчої співпраці, взаєморозуміння, взаємовизнання та взаємоприйняття між ним та учнями. Це дозволяє вчителю створювати сприятливі умови для самопізнання школярами свого фізичного стану та його розвитку відповідно до власної мотиваційно-аксіологічної сфери, а також актуальних вимог українського суспільства.

Багатогранність педагогічного таланту вчителя вигідно підкреслюють його хобі: арбітраж футбольних матчів та керування автомобілем на вулицях нічного міста. У 2000 році Сергій Васильович розпочав кар'єру футбольного арбітра, і починаючи з 2003 року, обслуговує матчі першості та чемпіонату України серед дитячо-юнацьких, аматорських та жіночих команд. На даний момент С. Черноусов цілеспрямовано рухається до того, щоб у майбутньому обслуговувати матчі професійних команд.

Розуміючи, що ефективно вирішення завдань фізичного виховання в школі неможлива без достатньої кількості спортивного інвентарю та обладнання, Сергій Васильович ритмічно проводить роботу з покращення матеріально-технічного забезпечення фізкультурно-спортивної роботи в школі. Так, у 2005 році, разом з колегами та батьками було переобладнано актову залу на гімнастичну, встановлено стаціонарні гімнастичні снаряди, змонтовано дзеркало для занять фітнесом тощо.

Глибоко усвідомлюючи характерні вади традиційної системи освіти та негативні тенденції у стані здоров'я школярів, рівень їх рухової активності, Сергій Васильович вже 5 років працює над такою

педагогічною проблемою: «Особистісно орієнтований підхід до фізичного виховання учнів Чорнобаївської школи».

Основна ідея педагогічного досвіду талановитого вчителя полягає у поетапній, систематичній та комплексній допомозі учням Чорнобаївського НВК на шляху до гармонійної, висококультурної самоактуалізації фізичного, інтелектуального та духовно-морального потенціалу в соціально-корисній площині.

Така діяльність за змістом передбачає створення на уроках фізичної культури (додатки Ж, З) особистісно розвивального середовища, надання учням значних суб'єктних повноважень, індивідуалізацію та диференціацію різних видів навантаження, активізацію розумової діяльності школярів, забезпечення переходу фізичного виховання у фізичне самовиховання.

Для практичного вирішення вищеокресленої педагогічної проблеми Сергій Васильович організовує власну професійну діяльність за такими напрямками:

1. Допомагає учням знайти особистісний сенс у змісті програмного матеріалу з фізичного виховання. Для цього проводяться виховні бесіди; спільно з учнями моделюються шляхи використання змісту уроку в процесі фізичного самоудосконалення; актуалізується суб'єктний досвід учнів; проводяться ігри «Знайди особистісну користь»; учні залучаються до визначення цілей та завдань уроку.

2. Активізує мислення учнів у фізкультурно-спортивній діяльності. Для практичної реалізації цієї ідеї учитель широко використовує такий педагогічний інструментарій: концентрація уваги учнів на найбільш важливих аспектах навчального матеріалу; самостійний добір учнями вправ та дозування для вирішення конкретного педагогічного завдання; рефлексія учнями власної фізкультурно-спортивної діяльності та діяльності товаришів на уроці; створення проблемних ситуацій та ідеомоторне тренування.

3. Проводить уроки творчості з гімнастики, волейболу, футболу та баскетболу. Цей тип уроку сприяє розвитку креативності та індивідуальності учнів у фізкультурно-спортивній діяльності; виховує у хлопчиків та дівчаток інтерес та зацікавленість до систематичних занять фізичною культурою; покращує технічну підготовленість учнів.

4. Надає учням можливість займатись особистісно значущою діяльністю на уроках фізичної культури. Для цього основна частина уроку поділяється на жорстко регламентовану складову, яка відводиться на вивчення програмного матеріалу, та варіативну складову де учні мають можливість обрати різні напрями фізичного вдосконалення та займатись улюбленою фізкультурно-спортивною діяльністю.

5. Проводить сюжетні та інтегровані уроки. Дані види уроків дозволяють учням у цікавій формі засвоювати програмний матеріал з фізичної культури. Протягом навчального року проводяться такі уроки: «Як козаки грали у футбол!», «Олімпіада у лісі», «Спортивна подорож» тощо.

6. Широко використовує у власній професійній діяльності ігровий та змагальний методи. Завдяки «здоровому» спортивному азарту та можливості майже кожному учню виявити свої найкращі рухові якості у грі вчителю вдається підтримувати позитивний психоемоційний фон уроку та підвищувати мотивацію учнів до систематичних занять фізичною культурою.

7. Активно інтегрує у підготовчу частину уроків з гімнастики такі популярні серед учнівської молоді види фізкультурно-оздоровчої діяльності, як фітнес та степ аеробіка.

8. Під час уроків фізичної культури широко використовує музичний супровід.

9. Працює над удосконаленням дидактичного забезпечення уроків фізичної культури. З огляду на це, відбувається плідна співпраця з факультетом фізичного виховання та спорту Херсонського державного університету: регулярно виконується відеозйомка основних фізичних вправ та елементів з різних навчальних тем шкільної програми (футбол, баскетбол, гімнастика, легка атлетика). При цьому звертається увага на найдрібніші деталі техніки виконання, підвідні вправи, зв'язки елементів тощо. Згодом цей відеоматеріал редагується, допрацьовується і використовується з допомогою мультимедійних технологій як дидактичне забезпечення на уроках фізичної культури. Це допомагає детально показати та роз'яснити учням деталі техніки певного технічного елементу.

Систематична та творча праця вчителя та всього педагогічного колективу Чорнобаївського НВК дає свої позитивні результати. До свого педагогічного активу Сергій Васильович, беззаперечно, може віднести те, що за підсумками навчального року значна кількість учнів навчаються на високому та достатньому рівнях; у переважній більшості школярів ставлення до занять фізичною культурою знаходиться на активно-позитивному та пасивно-позитивному рівнях; шкільні команди успішно виступають на міській спартакіаді, посідаючи кожен рік призові місця; багато вихованців змогли себе знайти у сфері фізичного виховання та спорту, вступивши до факультетів фізичного виховання та спорту, зробивши кар'єру професійного спортсмена (Н. Краснікова – член молодіжної збірної України з футболу; Д. Шум – член збірної України з пляжного гандболу).

З метою популяризації та збагачення власного педагогічного досвіду Сергій Васильович успішно бере участь у різноманітних фахових конкурсах:

- у 2005 році став переможцем II туру Всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу;

- у 2008 році став лауреатом II туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2008» у номінації «Фізична культура», посівши III місце;

- у 2009 році посів друге місце у III турі Всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу, посівши II місце;

- у 2012 році посів 6 місце на Всеукраїнському конкурсі «Учитель року – 2012» у номінації «Фізична культура», що відбувався у м. Луганську.

Підсумовуючи сказане, необхідно відзначити, що Сергій Васильович Черноусов постійно знаходиться у творчому пошуку, цікавиться інноваціями у системі фізичного виховання школярів і продовжує удосконалювати та відшліфовувати власну професійну майстерність відповідно до освітніх потреб сучасної української молоді.

5. 3. Моніч Василь Васильович – призер Всеукраїнського фахового конкурсу у 2010 році

У свій час геніальний письменник, філософ та засновник школи в Ясній Полянці Лев Толстой підмітив: «Якщо вчитель має тільки любов до справи, він буде добрим учителем. Якщо вчитель відчуває тільки любов до учня, як батько, мати, він буде кращим за того вчителя, який

прочитав усі книжки, але не відчуває любові ні до справи, ні до учня. Якщо учитель поєднує в собі любов до справи і до учнів, він – досконалий учитель». До когорти таких Педагогів, Вихователів, Учителів з великої літери, беззаперечно, належить і Василь Васильович Моніч – учитель фізичної культури з Херсонщини, якому вдалось, за Г. Сковородою, знайти «споріднену працю», працю за покликанням.

Василь Васильович народився 9 вересня 1971 року у Вінницькій області та вже через 4 роки разом із родиною переїжджає на Херсонщину. Потяг до «спорідненої праці» в нього почав виявлятися ще у школі. З першого класу Василь закохався у навчальний предмет «Фізична культура», і вже зовсім скоро ніхто у школі не міг уявити собі проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходів без його активної участі. Допитливий юнак був вірним помічником учителів фізичної культури у проведенні уроків з однокласниками та у молодших класах, залучався до суддівства внутрішньошкільної першості і навіть водив шкільну команду на районні змагання.

Після завершення школи питань у Василя з вибором майбутньої спеціальності не виникало. У 1986 р. він обирає вчительську долю і подає документи до Бериславського педагогічного училища. На становлення професійної майстерності Василя Моніча вирішальним чином вплинули мудрі педагоги та талановиті наставники училища: Наталя Олександрівна Авраменко, Олександр Сергійович Жуковський та Петро Захарович Колтаков. Студентський період життя Василя Васильовича ознаменувався не тільки шліфуванням граней професійного таланту, а й становленням молодого родина та обранням хобі. Усього за три дні Василь у студентському гуртожитку проходить школу «Молодого гравця на гітарі» та згодом завойовує серце своєї майбутньої дружини Жанни – перспективного учителя початкових класів.

У 1991 р. молодий учитель фізичної культури розпочинає свою кар'єру у невеликій школі села Ульянівка Скадовського району Херсонської області. Майже одразу прагнення до самовдосконалення та професійного зростання приводить Василя Моніча до заочного відділення Миколаївського інституту фізичної культури і спорту, який він успішно закінчує у 1996 р. та отримує спеціальність «учитель фізичної культури».

Із перших своїх професійних кроків Василь Васильович зарекомендував себе як дуже виважена, толерантна, щира, відповідальна, ініціативна, цілеспрямована та креативна особистість, яка заслужено користується повагою та любов'ю учнів, батьків, усього педагогічного колективу школи та освітян Скадовського району. Коли улюблений учитель брав участь у фінальному турі Всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу у м. Києві, його телефон усі 5 днів буквально «розривався» від дзвоників вихованців, односельчан та колег, які висловлювали слова щирої підтримки та радості за успішний виступ. Пишається талановитим учителем завідувач районного методичного кабінету Тетяна Леонідівна Кайделюк. Розповідаючи про талановитого вчителя, Тетяна Леонідівна відзначає: «У кожній дитині Василь Васильович бачить Людину, вірить в неї, в її розум, добре серце, неповторність. Поважає індивідуальність кожного учня, радіє за його досягнення. Як керівник районної циклової методичної комісії він успішно керує творчою лабораторією вчителів, цікаво розповідає про свої професійні знахідки та спостереження. Не

зупиняється на досягнутому, продовжує шукати шляхи, що ведуть до вдосконалення системи фізичного виховання учнів».

Завоювати дитячі серця Василю Васильовичу допомагає прекрасно організована позакласна та позашкільна робота. Як класний керівник 11 класу, він постійно організовує подорожі учнів школи до історичних, культурних та природних перлин АР Крим, Одеси, Миколаєва та всього Південного регіону. Учні разом з учителем проводять краєзнавчо-дослідницьку роботу, історико-географічні експедиції: «Історія міст і сіл України», «Краса і біль України» тощо. Учні школи є активними учасниками змагань з туризму та краєзнавства, які щорічно проходять в с. Промінь. Тут юні туристи живуть у палатках, займаються спортом, беруть участь у змаганнях.

Традиційними в Ульяновській школі стали спільні заходи для учнів та батьків. Під час проведення таких заходів, як «Тато, мама, я – спортивна сім'я», спортивних змагань з волейболу, футболу, баскетболу, вечорів, КВК учитель та учнівські родини стають ближчими та зрозумілишими один для одного, у неформальній обстановці зав'язуються товариські дружні відносини. Василь Васильович уміє невимушено створити в учнів позитивний психоемоційний фон також і на заняттях з фізичної культури. Під час заключної частини уроку талановитий педагог може взяти гітару та разом із захопленими учнями заспівати гарну туристичну пісню.

Василь Васильович є для своїх учнів взірцем. Він веде здоровий спосіб життя, багато подорожує, постійно бере активну участь у змаганнях з футболу, волейболу, захищаючи честь села на змаганнях різного рівня. В 2009 році сільська команда, у складі якої був Василь Васильович, стала володарем Кубка Ветеранів Скадовського району з фут-залу.

Грунтовні знання з педагогіки та психології, висока компетентність у проведенні різноманітних урочних, позакласних та позашкільних форм фізичного виховання школярів, майстерність у використанні особистісно орієнтованих, інтерактивних, мультимедійних технологій Василя Васильовича знайшли широке визнання серед учителів фізичної культури та керівництва освітою Скадовського району. З 2005 року талановитий педагог очолює районне методичне об'єднання вчителів фізичної культури. Цю посаду Василь Васильович розглядає не тільки як виконання обов'язків із надання методичної допомоги учителям фізичної культури, організації та проведення районних науково-методичних семінарів, керування роботою творчих груп учителів з вирішення актуальних проблем фізичного виховання учнівської молоді, а і як прекрасну школу для особистісного та професійного зростання, джерелом якої є досвід учителів фізичної культури району: Віктора Парфіровича Безбражного, Олександра Михайловича Коршуна та багатьох інших. Василь Моніч глибоко переконаний, що немає таких педагогів, у яких не було б чому повчитись. Головне – бути уважним, жити своєю професією, любити дітей та вірити, що досконалості немає меж.

Прикладом ефективної та творчої роботи керівника методичного об'єднання є перемога представника Скадовського району – Олександра Олександровича Горуна на обласному турі Всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу у 2011 році. Той безцінний досвід, який Василь Васильович набув під час проведення конкурсних уроків у м. Києві, спілкування з найкращими учителями фізичної культури України, методистами обласних інститутів післядипломної

педагогічної освіти та авторитетними членами журі, досвідчений учитель зміг блискуче передати своєму молодому колезі.

З огляду на те, що сучасній українській молоді для успішної соціалізації в конкурентному, інформаційному та високотехнологічному суспільстві необхідно бути фізично, психічно та духовно здоровими, у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладах стрімко зростає роль цілеспрямованої, систематичної та комплексної роботи з підвищення в учнів стійкої мотивації до систематичних занять фізичною культурою та спортом. Саме тому, глибоко усвідомлюючи актуальність окресленої проблематики, Василь Моніч вже 7 років працює над педагогічною проблемою: «Підвищення в учнів Ульяновської школи мотивації до систематичних занять фізичною культурою і спортом».

Основна ідея педагогічного досвіду вчителя полягає у систематичній та комплексній роботі над формуванням в учнів Ульяновської школи стійкого інтересу до фізкультурно-спортивної діяльності, ціннісних орієнтацій на ведення здорового способу життя, звички до систематичних занять фізичною культурою і спортом та віри у власні сили. Для досягнення поставленої мети Василь Васильович використовує наступний педагогічний інструментарій:

1. Проведення сюжетних уроків з різних навчальних тем: «Азбука м'яча» (8 клас), «Як козаки до олімпіади готувалися» (5 клас), «Футбольна ліга» (7 клас), «Казковий Крим» (7 клас). «Гайда на гори!» (8 клас), «Козацькому роду нема переводу» (11 клас) та ін.

2. Проведення інтегрованих уроків фізичної культури. Даний тип занять ставить за мету сконцентрувати споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми. За цих умов діти розглядають даний феномен не ізольовано, фрагментарно, а комплексно, з різних боків.

3. Використання демократичного стилю організації фізкультурно-спортивної діяльності учнів. Учитель займає позицію консультанта, який допомагає учням на шляху до саморозвитку та самоактуалізації власного психофізичного потенціалу.

4. Різноманітність у підборі засобів, методів та організаційних форм фізичного виховання учнів.

5. Допомога учням в усвідомленні особистісного сенсу в заняттях фізичною культурою. Учитель постійно прагне до того, щоб кожен учень зрозумів, чому він виконує тим чи іншим способом ту чи іншу фізичну вправу, який позитивний вплив вона має на його особистість та як вона може йому допомогти під час досягнення особистісно значущої мети фізичного самоудосконалення.

6. Створення учням умов для досягнення успіху у фізкультурно-спортивній діяльності. Учитель застосовує випереджальний розвиток фізичних здібностей під час вивчення або вдосконалення нового технічного елементу, підвідні вправи, залучає попередній руховий досвід учнів до формування нових вмінь та навичок, проводить навчання або закріплення техніки за полегшених умов або за спрощеними правилами, поступово збільшує складність завдань для учнів та системно проводить роботу з виправлення типових помилок учнів.

7. Позитивне підкріплення фізкультурно-спортивної діяльності учнів через соціальні, матеріальні, діяльнісні та статусні винагороди.

8. Стимулювання переходу фізичного виховання учнів у фізичне самовиховання. Учитель здійснює педагогічний супровід самостійної діяльності учнів на всіх основних етапах фізичного самовдосконалення: самопізнання, самовизначення, розробки індивідуальної програми

досягнення особистісно значущої мети, самоактуалізації, саморефлексії та самокорекції.

Квінтесенцією системного та комплексного підходу у роботі Василя Моніча є успішні виступи команди навчального закладу у шкільній спартакіаді Скадовського району. Незважаючи на те, що Ульяновська школа розміщена у сільській місцевості та кількість її учнів в останні роки рідко перевищує 150 осіб, талановитому вчителю вдається на рівних конкурувати з великими міськими школами, які повною мірою використовують потенціал районної ДЮСШ. Аналізуючи статистику вищезазначених змагань за останні 10 років, доводиться констатувати, що Ульяновська школа традиційно посідає II та III місця у спартакіаді району, а її учні стають переможцями та призерами у змаганнях з різних видів спорту. Вихованці Василя Васильовича систематично потрапляють до складу збірних команд району та області, де вони гідно несуть прапор рідної школи на найкращих спортивних стадіонах України.

Варто відзначити, що авторська педагогічна система Василя Моніча є достатньо ефективною. Це підтверджує велика кількість дітей, які змогли знайти себе саме у сфері фізичного виховання та спорту. Серед них Кравченко Сергій – гравець дублю команди майстрів Полтавської «Ворскли»; Пешкова Олена – КМС з гандболу, призер чемпіонату України; Яресько Олександр – майстер спорту з академічного веслування, учасник Кубку Світу; Ротозєєв Андрій – майстер спорту, Чемпіон України зі спортивної ходьби тощо.

Взяти участь у всеукраїнському конкурсі на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу Василя Васильовича надихнуло II місце у цьому конкурсі іншого молодого учителя з Херсонщини – Черноусова Сергія Васильовича. Учитель Ульяновської школи в наполегливій боротьбі став абсолютним переможцем обласного туру вищезазначеного конкурсу та впевнено покрокував до фіналу, який відбувся у Київській ЗОШ № 78.

Розпочався фінальний етап конкурсу для Василя Моніча уроком з елементами футболу (додаток Л). З огляду на те, що проведення сюжетних уроків надає змогу дітям працювати більш активно та зацікавлено, допомагає їм максимально повно розкрити особисті здібності для перемоги власної команди, учитель обрав саме такий тип уроку. Учні 7 класу Київської школи відвідали незвичайний урок, а фінал кубка України між командами «Динамо» і «Шахтар». На цьому уроці хлопці та дівчата відчули себе гравцями наших найбільш титулованих футбольних клубів, які готуються та беруть участь у найбільш важливому матчі кубка України з футболу. Для того, щоб виграти кубок, учням протягом уроку було необхідно перемогти команду суперника у теоретичних, інтелектуальних, технічних та фізичних випробуваннях та набрати більшу кількість балів. Під час уроку Василь Моніч реалізував комплексний та системний підхід до вирішення поставлених завдань. Зокрема, під час розв'язання групи освітніх і виховних завдань, учитель використовував алгоритм, що передбачав логічне чергування підготовчих, основних та ігрових вправ.

Під час проведення інноваційного уроку (додаток К) учитель використав ідею сюжетно-інтегрованого уроку-подорожі до Автономної Республіки Крим. Протягом уроку учні не просто виконували спеціально підібрані фізичні вправи прикладного характеру, а ознайомились із цікавими історичними та географічними відомостями про міста Сімферополь, Алушту, Судак; Великий Каньйон, гору Роман Кош, водоспад «Джур-Джур»; в ігровій формі дізнались, які

речі можуть бути корисними у поході; під час естафет повторили топографічні знаки (листяні ліси, хвойні ліси, дім лісника, вирубані ліси, луки, фруктові сади), дізнавалися про лікарські трави (щавель кінський, ромашка лікарська, малина звичайна, пирій повзучий, подорожник, полин гіркий) та закріпили уміння в'язати основні туристичні вузли («провідник», «вісімка», «прямий»), а також навчилися швидко встановлювати та збирати палатки і виготовляти ноші з підручних матеріалів та транспортувати постраждалого.

Про високу професійну майстерність та багатогранний талант Василя Васильовича Моніча свідчить той факт, що за два дні спілкування з дітьми київської школи Учитель знайшов ті струни в дитячих душах, які пробудили інтерес до його уроків та систематичних занять фізичною культурою. Не випадково, що під час закриття Всеукраїнського конкурсу педагогічний та учнівський колектив школи нагородив учителя найвищою відзнакою – «Улюбленець 78 школи».

Офіційним результатом виступу на Всеукраїнському конкурсі на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу стало почесне III місце, яке Василь Моніч впевнено виборов.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть теми педагогічних проблем, над якими працюють перспективні учителі фізичної культури Херсонщини С. Черноусов, В. Моніч та В. Мороз.

2. Який інструментарій для вирішення індивідуальної педагогічної проблеми у своїй роботі використовує С. Черноусов?

3. Які педагогічні прийоми, методи та технології використовує С. Черноусов на конкурсних уроках (додатки Ж, З) для підвищення їх ефективності?

4. У скількох фахових конкурсах, починаючи з 2005 року, брав участь С. Черноусов?

5. Яким чином організована позакласна та позашкільна робота з фізичного виховання учнів в Ульяновській школі?

6. Який інструментарій для вирішення індивідуальної педагогічної проблеми у своїй роботі використовує В. Моніч?

7. Які педагогічні прийоми, методи та технології використовує В. Моніч на конкурсних уроках (додатки К, Л) для підвищення їх ефективності?

8. Яку нагороду отримав В. Моніч від педагогічного та учнівського колективу Київської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 78 за участь у Всеукраїнському конкурсі?

9. Який інструментарій для вирішення індивідуальної педагогічної проблеми у своїй роботі використовує В. Мороз?

10. Яким чином налагоджена робота з популяризації систематичних занять фізичною культурою та спортом серед учнів Херсонської загальноосвітньої школи I-III ст. № 30?

11. Які педагогічні прийоми, методи та технології використовує В. Мороз на конкурсних уроках (додатки М, Н) для підвищення їх ефективності?

Тематика випускних робіт та рефератів

1. Підготовка вчителя фізичної культури до проведення конкурсних уроків.

2. Перспективний педагогічний досвід учителя фізичної культури С. Черноусова.
3. Особистісно орієнтований підхід до фізичного виховання учнів загальноосвітньої школи.
4. Перспективний педагогічний досвід учителя фізичної культури В. Моніча.
5. Формування в учнів ціннісного ставлення до систематичних занять фізичною культурою і спортом.
6. Перспективний педагогічний досвід учителя фізичної культури В. Мороза.
7. Використання колового тренування на уроках фізичної культури у загальноосвітній школі.

Рекомендована література

1. Ганчева В. І. XIV Всеукраїнська школа педагогічного досвіду: обласний науково-практичний семінар (Херсонська область) / В. І. Ганчева, С. О. Моїсеєв // Фізичне виховання в школі. – 2011. – № 5. – С. 38–39.
2. Ганчева В. І. Василь Моніч посів III місце у Всеукраїнському конкурсі на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу / В. І. Ганчева, С. О. Моїсеєв // Фізичне виховання в школі. – 2011. – № 3. – С. 2–3.
3. Ганчева В. І. Василь Мороз – переможець Всеукраїнського конкурсу «Інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу» 2015 року / В. І. Ганчева, С. О. Моїсеєв // Фізичне виховання в рідній школі : науково-методичний журнал / редкол. О. Тимошенко (голова) та ін. – К. : «Педагогічна преса», 2016. – № 2 (103). – С. 25–28.
4. Ганчева В. І. Сергій Черноусов – II місце у Всеукраїнському конкурсі на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу / В. І. Ганчева, С. О. Моїсеєв // Фізичне виховання в школі. – 2010. – № 3. – С. 9–11.
5. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів серед. та вищих навч. закл. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К. : Укр.-фін. ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
6. Качан О. А. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках фізичної культури / Олексій Анатолійович Качан // Фізичне виховання в сучасній школі. – 2013. – № 2. – С. 21-23.
7. Моїсеєв С. О. Фізична та технічна підготовка учнів 5-9 класів на уроках фізичної культури засобами колового тренування : перспективний педагогічний досвід Мороза В.Ф. / Сергій Олександрович Моїсеєв, Василь Федорович Мороз. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». – 58 с.
8. Сагач Г. М. Вибрані твори : в 5 т. / Г. М. Сагач. – Рівне : АН вищої школи України, 2006 . – Т. 3 : Ділова риторика: «Добротословіє», 2006. – 320 с.
9. Сагач Г. М. Риторика : навч. посібник для серед. і вищих навч. закл. України / Г. М. Сагач ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2.вид., перероб. і доп. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 565 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Календарне планування модулю «Волейбол» для учнів 10-го класу

Мета та завдання:

1. Виховувати інтерес та зацікавленість у старшокласників до систематичних занять фізичною культурою.
2. Сприяти розвитку суб'єктності та індивідуальності старшокласників у фізкультурно-спортивній діяльності.
3. Повторити раніше вивчену техніку і тактику гри у волейбол: прийом та передача м'яча, верхня пряма подача, нападаючий удар, блокування, різні види переміщення.
4. Здійснювати подальший розвиток швидкості, сили, спритності, швидкісно-силових якостей старшокласників.
5. Формувати у старшокласників вміння оцінювати стан власного здоров'я.

Таблиця А. 1

Контрольні нормативи:

НОРМАТИВ 1					
Зміст навчального матеріалу		Рівень навчальних досягнень учнів			
		Початковий	Середній	достатній	Високий
Передача м'яча у стіну двома руками зверху на відстані 2 м, кількість передач:	хлопці	10	13	16	19
	дівчата	8	11	14	17
НОРМАТИВ 2					
Зміст навчального матеріалу		Рівень навчальних досягнень учнів			
		Початковий	Середній	Достатній	Високий
Передача м'яча у стіну двома руками знизу на відстані 2 м, кількість передач:	хлопці	10	13	16	19
	дівчата	8	11	14	17
НОРМАТИВ 3					
Зміст навчального матеріалу		Рівень навчальних досягнень учнів			
		Початковий	середній	Достатній	Високий
6 верхніх або нижніх прямих подач м'яча на точність у 1, 2, 3, 4, 5 і 6 зони:	хлопці	1	2	3	4
	дівчата	1	1	2	3

Таблиця А. 2

Календарне планування уроків фізичної культури у 10 класі. Тема: «Волейбол»

№ Уроку	Зміст підготовчої частини уроку	Зміст основної частини уроку	Зміст заключної частини уроку
1.	Провести бесіду на тему «Яку особисту користь можуть принести мені заняття волейболом». Повідомити завдання, які будуть вирішуватись під час вивчення	Навчально-тренувальна гра 6 x 6. Загальна фізична підготовка: стрибки, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підймання	Шикування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виді-

№ Уроку	Зміст підготовчої частини уроку	Зміст основної частини уроку	Зміст заключної частини уроку
	<p>теми «волейбол». Провести бесіду на тему «Охорона праці під час занять волейболом». Розкрити особливості та специфіку роботи школярів у спеціально відведений час для занять особистісно значимою діяльністю. Нагадати особливості та специфіку проведення уроку «прийому улюбленого нормативу» та конкурсу «на кращу волейбольну вправу». Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ без предметів. Спеціально-бігові вправи (СБВ). Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Замір частоти серцевих скорочень (ЧСС).</p>	<p>навшпиньки. Замір ЧСС.</p>	<p>лення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.</p>
2.	<p>Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повідомлення учням завдань на урок. Правила змагань з волейболу. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ зі скакалкою. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.</p>	<p>Стійка волейболіста і переміщення в різних напрямках. Переміщення різним способом: приставними кроками, бігом, бігом спиною вперед. Передача м'яча зверху двома руками над собою. Передача м'яча зверху двома руками над собою з просуванням. Передача м'яча партнеру знизу двома руками. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча зверху двома руками або прийом м'яча знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий удар. Навчальна гра 6 x 6. Загальна фізична підготовка: стрибки, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підіймання навшпиньки. Замір ЧСС.</p>	<p>Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.</p>

№ Уроку	Зміст підготовчої частини уроку	Зміст основної частини уроку	Зміст заключної частини уроку
3.	<p>Організований перехід до місць занять. Шикування. Орієнтування учнів на визначення завдань уроку наприкінці заняття. Методика суддівства волейбольних змагань. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ зі скакалкою. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.</p>	<p>Стийка волейболіста і переміщення в різних напрямках. Переміщення різним способом: приставними кроками, бігом, бігом спиною вперед. Передача м'яча зверху двома руками партнеру. Передача м'яча зверху двома руками у стіну. Передача м'яча знизу двома руками партнеру. Передача м'яча знизу двома руками у стіну. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча зверху двома руками або прийом м'яча знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий удар. Навчальна гра 6 х 6. Загальна фізична підготовка: стрибки, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підймання навшпиньки. Замір ЧСС. Суддівська практика.</p>	<p>Шикування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). З'ясування завдань уроку. Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.</p>
4.	<p>Організований перехід до місць занять. Шикування. Повідомлення учням завдань на урок. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ у русі. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.</p>	<p>Переміщення біля сітки. Передача м'яча зверху двома руками у стіну. Передача м'яча зверху двома руками партнеру з переміщенням. Передача м'яча знизу двома руками партнеру. Передача м'яча знизу двома руками у стіну. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча зверху двома руками або прийом м'яча знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий. Навчальна гра 6 х 6. Загальна фізична підготовка: стрибки, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підймання навшпиньки. Замір ЧСС. Суддівська практика.</p>	<p>Шикування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.</p>

№ Уроку	Зміст підготовчої частини уроку	Зміст основної частини уроку	Зміст заключної частини уроку
5.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повідомлення учням завдань на урок. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ у русі. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.	Прийом контроль-ного нормативу: передача м'яча у стіну двома руками зверху. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча зверху двома руками або прийом м'яча знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий удар. Навчальна гра 6 х 6. Замір ЧСС. Суддівська практика.	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.
6.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ у русі. Орієнтування учнів на визначення завдань уроку наприкінці заняття. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.	Переміщення біля сітки. Одиночне блокування. Передача м'яча зверху двома руками у трійках. Передача м'яча знизу двома руками партнеру в русі. Передача м'яча знизу двома руками у стіну. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча зверху двома руками або прийом м'яча знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий удар. Навчальна гра 6 х 6. Загальна фізична підготовка: стрибки, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підіймання навшпиньки. Замір ЧСС. Суддівська практика.	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). З'ясування завдань уроку. Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.
7.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повідомлення учням завдань на урок. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ на місці. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеці-	Передача м'яча знизу двома руками партнеру за різними траєкторіями. Передача м'яча знизу двома руками у стіну. Верхня або нижня подача м'яча. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках).

№ Уроку	Зміст підготовчої частини уроку	Зміст основної частини уроку	Зміст заключної частини уроку
	альна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.	зверху двома руками або прийом м'яча знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий удар. Навчальна гра 6 x 6. Загальна фізична підготовка: стрибки, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підймання навшпиньки. Замір ЧСС. Суддівська практика.	Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.
8.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ на місці. Орієнтування учнів на визначення завдань уроку наприкінці заняття. Спеціальні вправи для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка волейболіста. Замір ЧСС. План-конспект даного уроку.	Передача м'яча знизу двома руками у русі. Передача м'яча знизу двома руками у стіну. Верхня або нижня подача м'яча. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча зверху двома руками або прийом м'яча знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий удар. Навчальна гра 6 x 6. Загальна фізична підготовка: стрибки, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підймання навшпиньки. Замір ЧСС. Суддівська практика.	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). З'ясування завдань уроку. Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.
9.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повідомлення учням завдань на урок. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ зі скакалкою. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.	Прийом контрольного нормативу: передача м'яча у стіну двома руками знизу. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча зверху двома руками або прийом м'яча знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий удар. Навчальна гра 6 x 6. Замір ЧСС. Суддівська практика.	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.
10.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повідомлення учням завдань на урок.	Передача м'яча зверху двома руками у трійках. Верхня або нижня подача м'яча	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів

№ Уроку	Зміст підготовчої частини уроку	Зміст основної частини уроку	Зміст заключної частини уроку
	Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ зі скакалкою. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.	у визначений номер. Прямий нападаючий удар. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча зверху двома руками або прийом м'яча знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий удар. Навчальна гра 6 x 6. Тактичні дії гравців у захисті. Загальна фізична підготовка: стрибки, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підймання навшпиньки. Замір ЧСС. Суддівська практика.	та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.
11.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ зі скакалкою. Орієнтування учнів на визначення завдань уроку наприкінці заняття. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.	Верхня або нижня подача м'яча у визначений номер. Прийом м'яча знизу двома руками після подачі. Прямий нападаючий удар через сітку. Блокування нападаючого удару. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча зверху двома руками або прийом м'яча знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий удар. Навчальна гра 6 x 6. Тактичні дії гравців у захисті. Загальна фізична підготовка: стрибки, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підймання навшпиньки. Замір ЧСС. Суддівська практика.	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). З'ясування завдань уроку. Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.
12.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повідомлення учням завдань на урок. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ у русі. Спеціальні вправи	Прийом контрольного нормативу: верхня пряма або нижня подача у визначений номер. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча зверху двома руками або прийом м'яча	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на

№ Уроку	Зміст підготовчої частини уроку	Зміст основної частини уроку	Зміст заключної частини уроку
	волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.	знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий удар. Навчальна гра 6 х 6. Замір ЧСС. Суддівська практика.	загальних помилках). Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.
13.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повідомлення учням завдань на урок. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ у русі. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.	Прийом, передача м'яча у парах з переміщенням. Прийом м'яча знизу двома руками після подачі. Прямий нападаючий удар через сітку. Блокування нападаючого удару. Виділення часу для занять особистісно значущою діяльністю: передача м'яча зверху двома руками або прийом м'яча знизу двома руками, або верхня пряма подача, або нападаючий удар. Навчальна гра 6 х 6. Тактичні дії гравців у нападі. Загальна фізична підготовка: стрибки, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підймання навшпиньки. Замір ЧСС. Суддівська практика.	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.
14.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повідомлення учням завдань на урок. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ у русі. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.	Проведення конкурсу на найбільш оригінальну волейбольну вправу (урок творчості). Навчальна гра 6 х 6. Замір ЧСС. Суддівська практика.	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підведення підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.
15.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повідомлення учням завдань на урок. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ на місці.	Прийом «улюбленого» нормативу (урок прийому улюбленого нормативу). Навчальна гра 6 х 6. Замір ЧСС. Суддівська практика.	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів,

№ Уроку	Зміст підготовчої частини уроку	Зміст основної частини уроку	Зміст заключної частини уроку
	Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.		акцентування уваги на загальних помилках). Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.
16.	Організований перехід до місць занять. Шиккування. Повідомлення учням завдань на урок. Повторити раніше вивчені стройові вправи за VIII-IX класи, різновиди ходьби, бігу, комплекс ЗРВ на місці. Спеціальні вправи волейболіста для м'язів рук і кистей. Спеціальна розминка з м'ячами. Замір ЧСС.	Підбиття підсумків вивчення теми «Волейбол». Виставлення тематичної оцінки. Навчальна гра 6 x 6. Замір ЧСС. Суддівська практика.	Шиккування. Біг з переходом на ходьбу. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання. Замір ЧСС. Спільне підбиття підсумків уроку (виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках). Завдання домашнього завдання. Організований вихід зі спортивної зали.

План-конспект уроку № 8 для 10-го класу

Тема уроку: «Волейбол».

Тип уроку: поглибленого розучування та закріплення.

Завдання уроку:

1. Виховувати у старшокласників інтерес та зацікавленість у систематичних заняттях фізичною культурою.

2 Сприяти розвитку у старшокласників суб'єктності та індивідуальності у фізкультурно-спортивній діяльності.

3 Закріпити у старшокласників раніше вивчену техніку прийому м'яча знизу двома руками та верхньої прямої або нижньої подачі.

4 Здійснювати у старшокласників подальший розвиток спритності та швидкісно-силових якостей.

5 Формувати у старшокласників вміння оцінювати стан власного здоров'я.

Місце проведення: спортивна зала школи.

Дата проведення:

Необхідний інвентар: волейбольні м'ячі та сітка, свисток, інструктивно-методичні картки, гімнастичні мати, крейда, намальовані на стіні кола діаметром 1,5 м.

Таблиця Б. 1

План-конспект уроку № 8 у 10 класі

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
Підготовча частина (15 хв.)		
1. Організований перехід до місця занять. Шикування в шеренгу, привітання.	30 с.	Посміхнутись. Звернути увагу на інтервал у шерензі та зовнішній вигляд учнів (похвалити усіх, хто прийшов у спортивній формі). Поцікавитись самопочуттям та настроєм класу.
2. Орієнтування учнів на визначення завдань уроку у його заключній частині: Шановні старшокласники! Сьогодні замість традиційного оголошення мети уроку я пропоную вам самим після завершення заняття сформулювати завдання, які будуть вирішуватись під час даного уроку. Хто дасть найбільш повну відповідь, отримає відповідну оцінку.	30 с.	Для досягнення успіху в цій справі поради старшокласникам уважно спостерігати за вправами, які вони будуть виконувати на уроці, та замислитись над тим, який вплив вони здійснюють на їх організм.
3. Нагадування техніки безпеки: ✓ необхідність особливо інтенсивної розминки м'язів кистей рук, верхнього плечового поясу, спини та ніг; ✓ дозволяється виконання передач м'яча або атакуючих дій тільки в напрямку того партнера, який дивиться на вас;	20 с	Звернути увагу школярів не те, що взаємоповага на уроці волейболу та дотримання правил техніки безпеки дозволить їм уникнути важких травм і зберегти працездатність.

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
✓ м'ячі, що знаходяться у повітрі або котяться по підлозі являють собою підвищену небезпеку.		
4. Замір ЧСС за 10 с	20 с	Звернути увагу на учнів з підвищеним пульсом (більше 20 ударів). Запитати про самопочуття.
5. Ходьба: ✓ на носках; ✓ на п'ятках; ✓ перекатом з п'ятки на носок; ✓ на зовнішній стороні стопи; ✓ на внутрішній стороні стопи.	1 хв.	Стежити за поставою. Спину тримати рівно, руки на поясі; руки за головою; руки на поясі; руки на поясі; руки на поясі.
6. Рівномірний біг	1,5 хв.	Темп повільний. Дистанція 1 м.
7. Вправа на відновлення дихання (В.п. – О.с.: 1-2 – руки підняти, вдих; 3-4 – руки опустити, видих).	3 р	Темп повільний. Глибокий вдих та повний видих.
8. Комплекс загальнорозвивальних вправ у русі для верхнього плечового поясу: а) В.п. – руки вниз. 1 – руки в сторони; 2 – руки вгору; 3 – руки вперед; 4 – в.п. б) В.п. – руки вперед-встори. 1-4 – чотири оберти передпліччями вперед; 5-8 – чотири оберти передпліччями назад. в) В.п. – руки перед грудьми, пальці переплетені. 1-8 – колові рухи кистями. г) В.п. – руки перед грудьми. 1-2 – пружні відведення зігнутих рук назад; 3-4 – пружні відведення прямих рук.	3 хв. 4-5 р. 4-5 р. 4-5 р. 4-5 р.	Темп повільний. Глибокий вдих та повний видих. Стежити за поставою. Лікті не опускати, амплітуда максимальна. Темп максимальний, лікті зведені. Спина пряма, руки за головою.
9. Рівномірний біг: ✓ біг; ✓ приставні кроки правим боком вперед; ✓ приставні кроки лівим боком вперед; ✓ два приставних кроки правим, два приставних кроки лівим боком вперед; ✓ спиною вперед.	1,5 хв.	Стежити за дистанцією. Руки перед грудьми. Руки перед грудьми. Руки перед грудьми. Руки перед грудьми.
10. Вправа на відновлення дихання (В.п. – О.с.: 1-2 – руки підняти, вдих; 3-4 – руки опустити, видих).	3 р	Темп повільний. Глибокий вдих та повний видих.
11. Комплекс загальнорозвивальних вправ на місці для тулуба та ніг: а) В.п. – стійка ноги нарізно, руки на пояс. 1 – нахил, руки в сторони; 2 – випрямитись, руки до пліч; 3 – присід, руки вгору; 4 – в.п. б) В.п. – стійка ноги нарізно, руки за голову. 1 – нахил, торкнутись лівим ліктем лівого коліна; 2 – В.п.; 3 – нахил, торкнутись правим ліктем правого коліна; 4 – в.п. в) В.п. – стійка ноги нарізно, руки на пояс. 1 – поворот направо, права рука в сторону; 2 – нахил, торкаючись правою рукою носка лівої; 3 – випрямитись з поворотом	3 хв. 4-5 р. 4-5 р. 4-5 р.	Зупинити та повернути колону обличчям до себе. Стежити за поставою. Спина пряма. Лікті не зводити. Ноги не згинати, повороти

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
направо, права рука в сторону; 4 – в.п.; 5-8 – те ж саме з поворотом наліво. г) В.п. – О.с. 1 – стрибком руки та ноги всторони; 2 – стрибком руки вгору з оплеском, ноги разом; 3 – стрибком руки та ноги всторони; 4 – В.п.	4-5 р.	тулуба здійснювати з максимальною амплітудою. Руки не згинати.
12. Замір ЧСС за 10 с.	20 с	Звернути увагу на учнів з підвищеним пульсом (більше 30 ударів).
13. Організуючі вправи: перешикування в русі з колони по одному в колону по два.	20 с	Роздати по одному волейбольному м'ячу на пару (допомагають учні зі спеціальної медичної групи).
14. Спеціальні вправи волейболіста з м'ячем: а) В.п. – ліва нога вперед, м'яч над головою, кидки м'яча партнерові з ударом об підлогу; б) В.п. – права рука з м'ячем догори, ліва вперед. Кидки м'яча партнеру з ударом об підлогу; в) В.п. – руки з м'ячем за спиною, ноги ширше плечей. Кидки м'яча двома руками через себе вперед; г) В.п. – м'яч у лівій руці, права рука піднята вгору, ліва вперед. Виконання нападаючого удару з місця у підлогу.	3 хв. 6 р. 6 р. 5 р. 6 р.	Під час кидка руки прямі. Кидок завершується вираженим рухом кистями Під час кидка права рука пряма. Кидок завершується вираженим рухом кисті Під час кидка ноги зігнуті в колінах. Відбувається нахил тулуба вперед Кисть тримати жорстко, удар завершується вираженим рухом кисті донизу.
Основна частина (26 хв.)		
1. Робота в парах: а) Передача м'яча двома руками знизу; б) Передача м'яча двома руками знизу з переміщенням вліво-вправо, по чергово; в) Передача м'яча двома руками знизу з переміщенням вперед-назад, по чергово.	2 хв. 2 хв. 2 хв	Звертати увагу школярів на характерні помилки: ✓ прийом м'яча не на «манжети» передпліч; ✓ під час прийому м'яча згинання рук у ліктьових суглобах; ✓ прийом м'яча на прямих ногах; ✓ неправильний вихід під м'яч.
2. Запропонувати учням у парах підійти до частини стіни, де накреслене коло.	10 с	
3. Почергове виконання передачі м'яча у стіну двома руками знизу	2 хв	Намагатись потрапити м'ячем у коло. Після 10 виконаних передач м'яча відбувається зміна. Вільний учень спостерігає за партнером та допомагає у виправленні помилок.
4. Поділити учнів на дві групи: Перша група з ліцевої лінії по чергово починає виконувати верхню пряму або нижню подачу, а учні другої групи намагаються прийняти ці подачі знизу у третій номер волейбольного майданчика. Після 3 хвилин відбувається між групами зміна виду діяльності.	6 хв	Учні спеціальної медичної групи рахують, якій групі вдалось більше зробити вдалих прийомів м'яча та подач. Та за отриманими результатами визначають переможця Звернути увагу учнів, що одна група тільки по чергово подає, а інша тільки

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
		приймає м'яч та віддає його групі, що подає.
5. Замір ЧСС за 10 с.	20 с	
<p>6. Запропонувати учням поділитись за власним бажанням на групи для занять особистісно значимою діяльністю:</p> <p>1 група: закріплює техніку прямого нападаючого удару;</p> <p>2 група: закріплює техніку верхньої прямої подачі;</p> <p>3 група: закріплює техніку прийому м'яча двома руками зверху;</p> <p>4 група: закріплює техніку прийому м'яча двома руками знизу</p>	5 хв	<p>Роздати кожній групі учнів відповідні інструктивно-методичні картки (додатки Б. 1.1, Б. 1.2, Б. 1.3, Б. 1.4)</p>
7. Поділити учнів на дві команди.		
8 Провести навчальну гру 6 x 6.	5 хв.	Гравець, який допустив технічну помилку в грі, повинен виконати будь-яку вправу загальнофізичного характеру (стрибки, підтягування, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підймання навшпінки) та сісти на лаву запасних. Замість нього, за чергою, виходить інший гравець. Суддівство гри здійснюють учні спеціальної медичної групи.
Заключна частина (4 хв.)		
1. Шикування.	10 с.	У шеренгу
2. Біг з переходом на ходьбу.	1 коло	В обхід по залу в колону по одному Темп повільний, дистанція 1 м.
3. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання	20 с	Темп повільний
4. Спільне підбиття підсумків уроку.	1,5 хв	З'ясування завдань, які вирішувались протягом уроку. Виділення найкращих учнів, акцентування уваги на загальних помилках.
5. Замір ЧСС за 10 с.	1 хв	Звернути увагу на учнів, у яких ЧСС більше 21 уд. Запропонувати учню проаналізувати динаміку його серцевих скорочень протягом уроку.
6. Завдання на наступний урок та додому.	10 с	Працювати за зошитами фізичного самовиховання над досягненням особистісно значимої мети.
7. Організований вихід зі спортивної зали.		

Інструктивно-методична картка щодо закріплення техніки прямого нападаючого удару

Таблиця Б. 1.1.1

Послідовність виконання технічного елемента

Підготовчий етап	В.п. – ліва нога попереду (для правшій), руки зігнуті у ліктьових суглобах. Широкий крок (через п'ятку) правою та, приставляючи ліву, вистрибнути угору (таким чином, щоб волейбольний м'яч обов'язково був попереду на відстані прямої руки) з одночасним виносом прямих рук угору. Після вистрибування, не опускаючи ліву руку, прогнутись у поперековому відділі хребта, відвести праву руку назад
Основний етап	Різко розгинаючи тулуб та одночасно опускаючи ліву руку, нанести кистьовий удар по м'ячу
Заключний етап	М'яко приземлитись на носки та погасити інерційну силу, згинаючи ноги у колінних суглобах

Характерні помилки:

1. Замість послідовних кроків через п'ятку правою та лівою ногою виражене настрибування.
2. «Забігання» під м'яч. Під час нападаючого удару м'яч знаходиться за головою.
3. Уверх виноситься тільки права рука.
4. Удар по м'ячу наноситься зігнутою правою рукою.
5. Під час удару по м'ячу відсутній виражений рух кистю до низу.

Таблиця Б. 1.1.2

Рекомендовані вправи

№	Зміст	Дозування	Методичні вказівки
1.	В. п. – учні стоять у парах напроти один одного. Один учень двома руками знизу накидає м'яч, а інший – виконує нападаючий удар (з місця) у руки партнера	Кожен учень по 1-2 серії (10 р.)	Виконувати нападаючий удар тільки в учня, який бачить момент удару
2.	В. п. – учні стоять у трійках через сітку (2+1). У стрибку виконання кидка м'яча двома руками через сітку у підлогу. Гравець, який стоїть через сітку подає м'ячі	Кожен учень по 6-8 разів	Уважно стежити за м'ячами, що котяться. Руки прямі, кидок завершується акцентованим рухом кистями
3.	В. п. – учні стоять у трійках. Учень № 2, двома руками знизу підкидає м'яч над собою, а учень № 1 виконує по цьому м'ячу прямий нападаючий удар через сітку в учня № 3. Після виконання нападаючого удару відбувається зміна за ходом годинникової стрілки	3 хв.	

Інструктивно-методична картка щодо закріплення техніки верхньої прямої подачі

Таблиця Б. 1.2.1

Послідовність виконання технічного елемента

Підготовчий етап	Ліва нога попереду (стопа повернута у напрямку подачі), м'яч на лівій руці навпроти правого плеча, права рука піднята угору (кисть розгорнута у напрямку подачі)
Основний етап	Лівою рукою невисоко та вертикально угору підкинути м'яч та кистю правої руки нанести у центр м'яча різкий удар
Заключний етап	Прийняти високу стійку волейболіста та бути готовим до активної участі у грі

Характерні помилки:

1. Кисть правої руки та ступня лівої ноги не розгорнуті у напрямку подачі.
2. М'яч лівою рукою підкидається занадто високо або не вертикально вгору навпроти правої руки.
3. М'язи кисті правої руки недостатньо напружені.

Таблиця Б. 1.2.2

Рекомендовані вправи

№	Зміст	Дозування	Методичні вказівки
1.	В. п. – учні стоять у парах (двійках) напроти один одного. Учень, який знаходиться з м'ячем виконує подачу у напрямку свого партнера. Потім те саме в інший бік	8-15 разів	Уважно дивитись за м'ячами, які знаходяться у повітрі. Намагатись влучити м'ячем у партнера
2.	В. п. – учні стоять у парах (двійках) напроти один одного. Учень, який знаходиться без м'яча робить приставний крок вліво або вправо. Завдання для учня з м'ячем – виконати верхню пряму подачу точно в партнера, який змінив своє розташування. Потім те саме в інший бік	5-10 разів	Уважно дивитись за м'ячами, які знаходяться у повітрі. За влучної подачі нараховується один бал. У вправі перемагає учень, який виконає найбільшу кількість вдалих подач
3.	В. п. – учні стоять у колоні на відстані 9 м від стіни. Завдання для учнів – виконати верхню пряму подачу та потрапити м'ячем у коло, яке намальовано на стіні	8-15 разів	За потрапляння м'ячем у коло нараховується один бал. У вправі перемагає учень, який, з однакової для всіх кількості подач, набере найбільшу кількість балів

**Інструктивно-методична картка
щодо закріплення техніки прийому м'яча
двома руками зверху**

Таблиця Б. 1.3.1

Послідовність виконання технічного елемента

Підготовчий етап	Потрібно вийти під м'яч таким чином, щоб він опускався прямо Вам на лоб. При цьому стопи ніг повинні бути розгорнуті у напрямку майбутньої передачі та знаходились поблизу одна до одної. Також необхідно зігнути ноги в колінах і поставити руки біля лоба. Великі пальці повинні бути розгорнуті на себе та «дивитися в очі». Усі пальці кистей рук напружені. Лікті розведені трохи ширше плечей (майже на одному рівні)
Основний етап	Різко розгинаючи руки та ноги виконується передача м'яча. Час торкання пальців м'яча повинен бути мінімальним
Заключний етап	Прийняти високу стійку волейболіста та бути готовим для активної участі у подальших ігрових діях

Характерні помилки:

1. Неправильна постановка кистей: великі пальці розгорнуті назовні.
2. Лікті широко розведені.
3. Неправильний вихід під м'яч: м'яч опускається на рівень грудей; стопи не розгорнуті у бік майбутньої передачі.
4. Відсутня жорсткість у пальцях.
5. Виконання передачі м'яча відбувається на прямих ногах.

Таблиця Б. 1.3.2

Рекомендовані вправи

№	Зміст	Дозування	Методичні вказівки
1.	В. п. – учні стоять у парах (двійках) напроти один одного. Передача м'яча двома руками зверху з переміщенням вліво-вправо, вперед-назад.	2-3 хв.	Правильний вихід під м'яч (м'яч повинен опускатись на лоб гравцю, який бажає виконати передачу)
2.	В. п. – учні стоять у парах (двійках) напроти один одного. Передача м'яча двома руками зверху з торканням рукою підлоги	2-3 хв.	Торкання підлоги відбувається після виконання передачі м'яча партнеру
3.	В. п. – учні стоять у трійках (четвірках) напроти один одного. Передача м'яча двома руками зверху зі зміною місць	2-3 хв.	

Інструктивно-методична картка щодо закріплення техніки прийому м'яча знизу

Таблиця Б. 1.4.1

Послідовність виконання технічного елемента

Підготовчий етап	Зайняти позицію (ноги зігнуті у колінних суглобах, права або ліва нога трохи попереду, тулуб нахилений вперед, руки прямі у «замку», приведені до тулуба) напроти м'яча, який до Вас наближається
Основний етап	Розгинаючи ноги та роблячи незначний рух руками назустріч м'ячу, прийняти м'яч на передпліччя
Заключний етап	Прийняти середню стійку волейболіста та бути готовим до подальших активних дій

Характерні помилки:

1. При виконанні даного технічного елемента тулуб гравця не перетинає траєкторію м'яча.
2. М'яч приймається на прямих ногах та зігнутих у ліктьових суглобах руках.
3. М'яч приймається на кисті рук.
4. При прийомі м'яча передпліччя рук не знаходяться на одному рівні.

Таблиця Б. 1.4.2

Рекомендовані вправи

№	Зміст	Дозування	Методичні вказівки
1.	В. п. – учні стоять у парах напроти один одного. Виконання прийому м'яча двома руками знизу з переміщенням вперед-назад, вліво-вправо	3 хв.	Гравці змінюють висоту траєкторії та силу прийому м'яча з метою змусити партнера рухатись та правильно виходити під м'яч
2.	В. п. – учні стоять у парах (двійках) напроти один одного. Учень з м'ячем виконує нападаючий удар з місця у партнера, який повинен точно прийняти м'яч. Після виконання серії – зміна.	4 серії по 10 разів	Виконувати нападаючий удар тільки коли партнер дивиться на Вас. Намагатись якомога точніше довести м'яч учню, який виконує нападаючий удар
3.	В. п. – учні стоять у двійках напроти один одного. Прийом м'яча двома руками знизу з наступним переміщенням у протилежну колонну	3 хв.	Необхідно протримати м'яч якомога довше у повітрі. М'яч приймати за високою амплітудою та якомога точніше

План-конспект уроку № 14 для 10-го класу

Тема уроку: «Волейбол».

Тип уроку: урок творчості.

Завдання уроку:

1. Сприяти розвитку у старшокласників креативності та індивідуальності у фізкультурно-спортивній діяльності.

2. Виховувати у старшокласників інтерес і зацікавленість у систематичними заняттями фізичною культурою.

3. Закріпити у старшокласників техніку прийому м'яча двома руками зверху та знизу.

4. Формувати у старшокласників уміння оцінювати стан власного здоров'я.

Місце проведення: спортивна зала школи.

Дата проведення:

Необхідний інвентар: волейбольні м'ячі та сітка, свисток.

Таблиця В. 1

План-конспект уроку №14 у 10 класі

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
Підготовча частина (14 хв.)		
1. Організований перехід до місця занять. Шиккування в шеренгу, привітання	30 с.	Посміхнутись. Звернути увагу на інтервал у шерензі та зовнішній вигляд учнів (похвалити усіх, хто прийшов у спортивній формі). Поцікавитись самопочуттям та настроєм класу
2. Повідомити учням завдання уроку	10 с	
3. Нагадати учням сутність уроку творчості. Шановні старшокласники! Сьогодні на уроці творчості вам буде надана можливість проявити свою індивідуальність, творчість та самостійність у конкурсі на найбільш оригінальну волейбольну вправу та отримати позитивні оцінки за активну участь у даному заході. Для цього в основній частині уроку вам буде запропоновано об'єднатись у групи за інтересами і, на основі добре відомих волейбольних вправ, створити та продемонструвати власну креативну вправу. Визначати переможця у даному конкурсі буде суддівська колегія, до складу якої увійдуть учитель фізичної культури та учні спеціальної медичної групи. При оцінюванні авторських волейбольних вправ буде використовуватися наступна технологія: спочатку на основі техніки вико-	1 хв	

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
нання волейбольних елементів, які були задіяні у вправі; їх складності та різноманітності; часу, який перебував м'яч у повітрі; буде визначений рівень компетентності (високий, достатній, середній і низький), а потім, для остаточного оцінювання у балах, учням будуть поставлені питання стосовно характерних особливостей тих технічних елементів, які використовувались у творчій вправі		
4. Нагадати техніку безпеки: ✓ необхідно особливо інтенсивно розім'яти кисті рук, м'язи верхнього плечового поясу, спини та ніг; ✓ дозволяється виконання передач м'яча або атакуючих дій тільки в напрямку того партнера, який дивиться на вас; ✓ м'ячі, що знаходяться у повітрі або котяться по підлозі являють собою підвищену небезпеку.	20 с	Звернути увагу школярів на те, що взаємоповага на уроці волейболу та дотримання правил техніки безпеки дозволить їм уникнути важких травм і зберегти працездатність
5. Замір ЧСС за 10 с	20 с.	Звернути увагу на учнів з підвищеним пульсом (більше 20 ударів). Запитати про самопочуття
6. Ходьба: ✓ на носках; ✓ на п'ятках; ✓ перекатом з п'ятки на носок; ✓ на зовнішній стороні стопи; ✓ на внутрішній стороні стопи	1 хв	Стежити за поставою Спину тримати рівно, руки на поясі; Руки за головою; Руки на поясі; Руки на поясі; Руки на поясі
7. Біг: ✓ рівномірний біг; ✓ приставним кроком правим боком вперед; ✓ приставним кроком лівим боком вперед; ✓ два приставних кроки правим, два приставних кроки лівим боком вперед; ✓ рівномірний біг	3 хв	Темп повільний. Дистанція 1 м. Тримати дистанцію Руки перед грудьми Руки перед грудьми Руки перед грудьми Тримати дистанцію.
8. Вправа на відновлення дихання (В.п. – О.с.: 1-2 – руки підняти, вдих; 3-4 – руки опустити, видих)	3 р	Темп повільний. Глибокий вдих та повний видих.
9. Загальнорозвивальні вправи в русі: а) В.п. – руки перед грудьми, пальці переплетені. 1 – руки вперед долонями назовні; 2 – в.п.; 3 – вгору; 4 – в.п. б) В.п. – руки перед грудьми, пальці переплетені. 1-8 – колові рухи кистями. в) В.п. – руки в сторони. 1-4 – колові рухи руками вперед; 5-8 –	3 хв. 3-4 р. 3-4 р. 3-4 р.	Руки у ліктьових суглобах розгинаються повністю М'язи кистей розслаблені, темп наростаючий до максимального Руки у ліктях не згинати, амплітуда максимальна

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
назад. г) В.п. – права рука вгору. 1-2 – пружне відведення прямих рук назад; 3-4 – те саме, зі зміною положень рук	3-4 р	Руки у ліктях не згинати, амплітуда максимальна
10. Зупинити та повернути колону обличчям до себе.	10 с	Розімкнути шеренгу вліво-вправо приставним кроком на витягнуті руки
11. Комплекс загальнорозвивальних вправ на місці для тулуба та ніг:	4 хв.	Звернути увагу на гімнастичний стиль виконання фізичних вправ
а) В. п. – ноги на ширині плечей, руки вгорі в «замок». 1-4 – повороти тулуба вліво; 5-8 – повороти вправо.	4-5 р.	Руки у ліктях не згинати, поступово збільшувати амплітуду поворотів
б) В. п. – ноги на ширині плечей, руки в сторони. 1 – нахил вперед, долонями доторкнутися до підлоги; 2 – в. п.; 3-4 – те саме.	4-5 р.	Ноги під час нахилу тулуба вперед не згинати
в) В. п. – ноги на ширині плечей, руки в сторони. 1 – нахил вперед, правою рукою доторкнутися носка лівої ноги; 2 – в. п.; 3 – те саме, тільки лівою рукою; 4 – в. п.	4-5 р.	Ноги під час нахилу тулуба вперед не згинати Дихати довільно Темп повільний
г) В. п. – руки вперед – в сторони. 1 – мах лівою ногою, доторкнутися правої руки; 2 – в.п.; 3 – мах правою ногою, доторкнутися лівої руки; 4 – в. п.	4-5 р.	Максимальний мах ногою Дихати довільно Темп повільний
д) В. п. – ноги на ширині плечей. 1 – присісти, руки вперед; 2 – в. п.; 3-4 – те саме.	4-5 р.	Спина пряма
е) В. п. – руки угору. 1 – випад уліво, упор присівши на ліву ногу, права рука в сторону; 2 – в. п.; 3 – випад вправо, упор присівши на праву ногу, ліва рука в сторону; 4 – в. п.	4-5 р.	Спина пряма Дихати довільно Темп повільний
ж) В. п. – нахил вперед, руки внизу, ноги на ширині плечей. Не відриваючи ніг, «пройти» на руках вперед і повернутись у в. п.	4-5 р	Ноги не згинати. Темп повільний
12. Показати учням орієнтовні волейбольні вправи на закріплення та вдосконалення техніки передачі м'яча двома руками знизу та зверху, які вони можуть брати за основу під час складання власної творчої вправи Запропонувати учням об'єднатись у групи по 2, 3, 4 учня	4 хв.	Запропонувати найбільш компетентним учням продемонструвати для всього класу вправи № 1, 3, 5, 8, 14 та 16 з каталогу волейбольних вправ (додаток В.1)
13. Запропонувати учням об'єднатись у групи по 2, 3, 4 учня	30 с.	При розподілі учням бажано врахувати рівень технічної підготовленості один одного
14. Запропонувати учням визначитись з власною творчою волейбольною вправою для закріплення техніки прийому м'яча двома руками зверху або знизу	30 с	Порадити учням спиратись на власний руховий досвід, побачені орієнтовні вправи та інформацію, яка наведена у каталозі. Допомогти учням визначитись з волейбольною вправою
15. Відпрацювання учнями злагодженості дій під час виконання власної творчої вправи	10 хв.	Забезпечити оптимальне розташування груп учнів на волейбольному майданчику

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
16. Забір ЧСС за 10 с	20 с.	Звернути увагу на учнів з підвищеним пульсом (більше 28 ударів)
17. Оцінювання підготовлених учнями творчих вправ.	6 хв.	Створити суддівську колегію та оцінити усі показані творчі волейбольні вправи, а також вибрати з них найбільш креативну
18. Об'єднати учнів у дві команди	20 с.	
19. Провести навчальну гру 6 х 6	5 хв	Гравець, який допустив технічну помилку в грі, сідає на лаву запасних. Замість нього, за чергою, виходить інший гравець. Суддівство гри здійснюють учні спеціальної медичної групи
Заключна частина (4 хв.)		
1. Шикування	10 с.	У шеренгу
2. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання: підняти руки вдих, опустити – видих	30 с.	
3. Забір ЧСС за 10 с.	30 с.	Звернути увагу на учнів, у яких пульс більше 23-24 уд. Попросити учня проаналізувати його динаміку ЧСС протягом уроку
4. Спільне підбиття підсумків уроку	2,5 хв.	Відзначити учнів, які підготували та змогли на високому рівні виконати творчі волейбольні вправи. Нагородити переможців конкурсу грамотами. Звернути увагу учнів на загальні помилки, які зустрічались у творчих вправах
5. Завдання додому	10 с.	Визначитись з нормативом, який би вони хотіли ще раз здати на «Уроці прийому улюбленого нормативу». Працювати за зошитами фізичного самовиховання над досягненням особистісно значущої мети
6. Організований вихід із спортивної зали		

Каталог вправ для проведення уроку творчості з навчальної теми «Волейбол»

Рис. 1

Вправа 1 (рис. 1). В.п. – Два гравці стоять на відстані 4-5 м. один від одного. Приймаючи м'яч від партнера, кожний гравець виконує дві передачі над собою і партнерові.

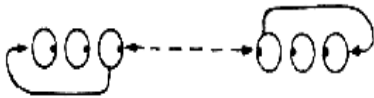

Рис. 2

Вправа 2 (рис. 2). В.п. – дві групи гравців, що стоять в колоні, розташовуються одна навпроти одної на відстані 5-6 м. Гравець, що стоїть попереду однієї з колон, має м'яч – він і починає вправу, спрямовуючи передачу першому гравцеві в протилежній колоні. Після передачі, оббігаючи партнерів, він стає в кінці

колони. Гравець, якому був переданий м'яч, в свою чергу, посилає його гравцеві який стоїть навпроти, після чого також стає в кінці своєї колоні і т.д.

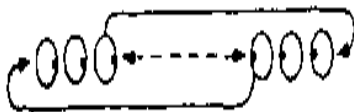

Рис. 3

Вправа 3 (рис. 3). Теж саме, що й у вправі 2, але гравець, який виконав передачу, стає у кінець протилежної колоні.

Рис. 4

спрямована перша передача і т.д.

Вправа 4 (рис. 4). В.п. -- один гравець стоїть на відстані 4-5 м від двох інших, у першого з них м'яч. Гравець з м'ячем виконує передачу партнерові, що стоїть навпроти, а сам швидко просувається услід за м'ячем і займає місце за гравцем. Те ж робить, не зупиняючи вправу, гравець, якому була

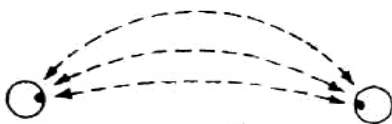

Рис. 5

Вправа 5 (рис. 5). В.п. – два гравці стоять на відстані 4-5 м один від одного. Виконують обопільні передачі за трьома траєкторіями: високою, середньою, низькою. Доцільно встановити певну послідовність виконання передач тією або іншою траєкторією польоту м'яча. Це може стосуватися одночасно двох гравців або окремого виконавця, наприклад, обидва виконують передачі за середньою, потім за низькою і за високою траєкторіями, або один гравець виконує передачу за низькою траєкторією, а його партнер - за високою.

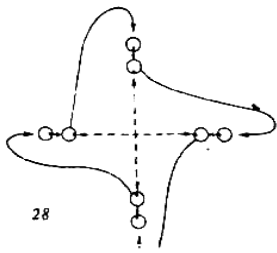

Рис. 6

Вправа 6 (рис. 6). В.п. – розміщення пар гравців дивись на рисунку 6. Відстань між парами, що стоять навпроти, близько 5 м. У кожних двох пар – один м'яч.

Вправу одночасно починають передачами гравці двох пар. Кожний гравець, що виконав передачу, переміщується ліворуч і займає позицію за другим гравцем сусідньої пари.

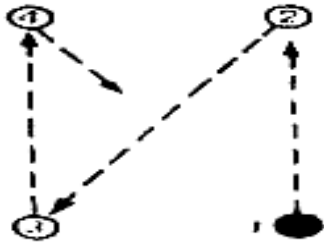

Рис. 7

Вправа 7 (рис 7). В.п. – чотири гравці розміщуються в кутах умовного чотирикутника зі сторонами 4 і 2 метри. Гравець 1 передає м'яч прямо перед собою партнерові 2, який спрямовує м'яч по діагоналі гравцеві 3, а від нього м'яч прямує до 4 і далі, як показано на рисунку. Через 35-40 сек. напрямом м'яча змінюється. Кожен гравець, чекаючи м'яча, стоїть обличчям до партнера, коли м'яч підлітає і знаходиться безпосередньо близько, він

робить невеликий поворот (з переступанням ногою), щоби опинитися обличчям до другого партнера, котрому спрямовує м'яч передачею. У цій і в наступних вправах, де передачі м'яча виконують із завчасним поворотом, важливо навчити гравця правильно вибирати позицію щодо м'яча, що летить, і визначати момент для початку повороту тулуба в сторону наступної передачі.

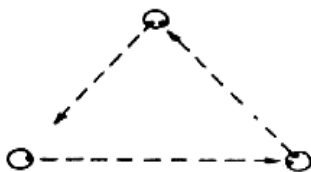

Рис. 8

Вправа 8 (рис. 8). В.п. – три гравці розміщуються в кутах умовного трикутника. Відстань між ними – 4-5 м. У одного з гравців – м'яч. Гравці по чергово передають м'яч один одному, після сигналу тренера змінюючи напрямом передачі.

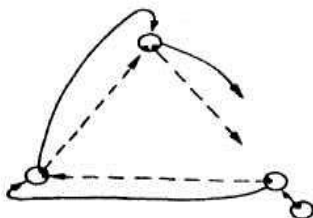

Рис. 9

Вправа 9 (рис. 9). В.п. – в кутах умовного рівнобедреного трикутника зі стороною 5 м розташовуються гравці: в двох кутах – по одному, в третьому – два, у першого – м'яч. Гравець з м'ячем, починаючи вправу, виконує передачу в бік одного з партнерів. Виконавши точну передачу, він біжить услід за м'ячем і займає позицію партнера, який, в свою чергу, передає м'яч іншому гравцеві і услід за передачею також біжить, щоб зайняти іншу

позицію і т. д. Для точного виконання вправи гравці повинні виконувати передачу з попереднім поворотом тулуба і переступанням ноги.

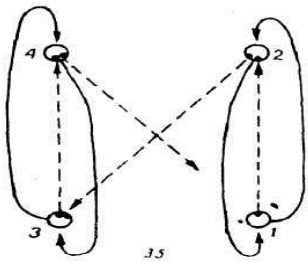

Рис. 10

і переміщень періодично змінюється за сигналом тренера.

Вправа 10 (рис. 10). В.п. – чотири гравці стоять у кутах умовного квадрата зі стороною 5 м. У гравця 1 м'яч. Починаючи вправо, він спрямовує м'яч по високій траєкторії партнерові, що стоїть навпроти, а потім, пересуваючись за м'ячем, займає місце гравця 2. Останній виконує високу передачу по діагоналі гравцеві 3, а сам займає місце гравця 1. Гравець 3 після передачі м'яча четвертому займає його місце. Гравець 4, передавши м'яч по діагоналі гравцеві 2, займає місце гравця 3 і т. д. Напрямок передач

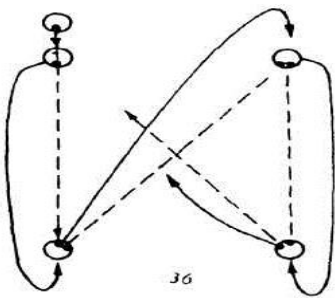

Рис. 11

Вправа 11 (рис. 11). В.п. – гравці стоять у кутах умовного квадрата зі стороною 6 м так, як показано на рисунку. В одному кутку стоять два гравці, у першого – м'яч.

Гравець з м'ячем передає його вперед партнерові, який, в свою чергу, виконує діагональну передачу. На рисунку показано подальший шлях м'яча, що передається від одного гравця до іншого. Кожен гравець після виконання передачі рухається услід за м'ячем і замінює того гравця, якому була спрямована передача.

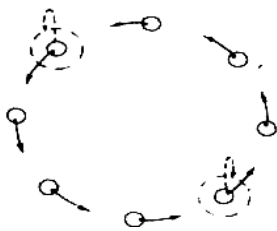

Рис. 12

даючи м'ячам упасти на майданчик, найближчі гравці вбігають у коло і, в свою чергу, виконують передачі над собою і т. д. Усі гравці по чергово виконують по дві передачі за одне пересування по колу, а усього в одному напрямі – 6-8 передач.

Вправа 12 (рис. 12). В.п. – вісім гравців розташовуються по колу діаметром 7-8 м. На діаметрально протилежних сторонах кола окреслені кола діаметром 2 м. У кожному з них – гравець з м'ячем. Гравці, що стоять у малих колах, одночасно виконують точну передачу над собою заввишки 2-2,5 м. Ці передачі є сигналом для початку пересування інших гравців. Не

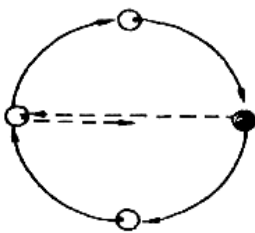

Рис. 13

Вправа 13 (рис. 13). В.п. – чотири гравці розташовуються по колу діаметром 4-5 м. У одного з гравців – м'яч.

Пересуваючись по колу, гравці по чергово виконують передачу з попереднім поворотом праворуч. Мобільність пересування дозволить гравцям своєчасно зайняти вихідні положення і виконати точну передачу партнерові, що стоїть навпроти. Через певний час (30-35 сек.) напрям пересування гравців змінюється.

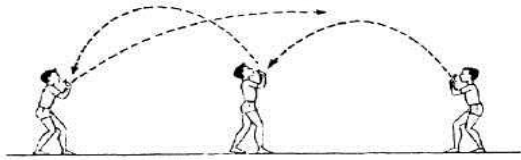

Рис. 14

передачу м'яча назад у напрямку третього гравця, який одразу посилає м'яч першому гравцеві і т.д. Гравці періодично міняються місцями.

Вправа 14 (рис. 14). В.п. – три гравці стоять у колоні по одному. Відстань між ними – 3 м. Перший стоїть обличчям до інших двох гравців.

Гравець, що має м'яч, передає його гравцеві, який знаходиться в середині, той виконує

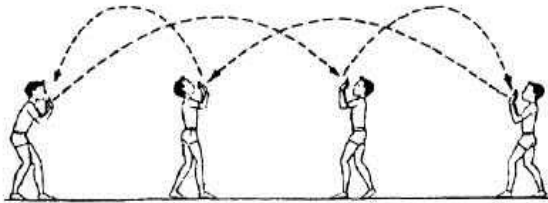

Рис. 15

обличчям до нього, й виконує передачу назад гравцеві, що стоїть позаду, який продовжує вправо, але в зворотному напрямку і т.д.

Якщо вправа добре засвоєна, завдання ускладнюють – вводять другий м'яч. У цьому випадку два м'яча вводяться одночасно крайніми гравцями. Періодично гравці міняються місцями.

Вправа 15 (рис. 15). В.п. – чотири гравці розташовуються на одній лінії, відстань між ними по 3 м. Два гравці зліва стоять обличчям до двох партнерів, що стоять навпроти. Гравець, що стоїть зліва, тримає м'яч – він починає вправо, посилаючи його передачею гравцеві, який першим стоїть

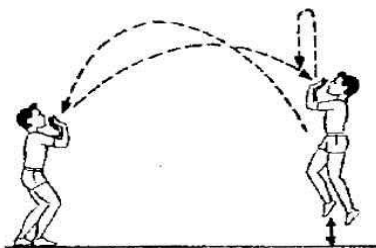

Рис. 16.

Вправа 16 (рис. 16). В.п. – два гравці стоять один навпроти одного на відстані 3 м. У одного з них – м'яч. Він виконує передачу м'яча партнерові по високій траєкторії. Останній у стрибку виконує низьку передачу над головою, а потім після приземлення передає м'яч також по високій траєкторії гравцеві, що стоїть навпроти, який і повторює вправо, і т.д.

План-конспект уроку № 15 для 10-го класу

Тема уроку: «Волейбол».

Тип уроку: «урок прийому улюбленого нормативу».

Завдання уроку:

1. Надати старшокласникам можливість досягти успіху у фізкультурно-спортивній діяльності та отримати за це додаткову позитивну оцінку.

2. Перевірити у старшокласників ступінь володіння уміннями та навичками передачі м'яча двома руками знизу та зверху, а також верхньої прямої або нижньої подачі.

3. Сприяти розвитку у старшокласників суб'єктності та індивідуальності у фізкультурно-спортивній діяльності.

4. Формування у старшокласників умінь оцінювати та аналізувати стан власного здоров'я.

Місце проведення: спортивна зала школи.

Дата проведення:

Необхідний інвентар: волейбольні м'ячі та сітка, свисток, гімнастичні мати, крейда, намальовані на стіні кола діаметром 1,5 м.

Таблиця Д. 1

План-конспект уроку № 15 у 10 класі

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
Підготовча частина (15 хв.)		
1. Організований перехід до місця занять. Шиккування у шеренгу, привітання	30 с.	Посміхнутись. Звернути увагу на інтервал у шерензі та зовнішній вигляд учнів (похвалити усіх, хто прийшов у спортивній формі). Поцікавитись самопочуттям та настроєм класу
2. Повідомити учням завдання уроку.	30 с.	
3. Ознайомити учнів з сутністю «уроку прийому улюбленого нормативу». Шановні старшокласники! Сьогодні на уроці вам надається можливість з тих нормативів, які здавались протягом вивчення теми «Волейбол» вибрати один, який вам найбільше подобається, і ще один раз його здати, отримуючи за це додаткову позитивну оцінку у класний журнал. Але для отримання позитивної оцінки потрібно виконати одну умову: показати більш високий кількісний або якісний результат у вибраному руховому тесті. Якщо Вам цього не вдалося зробити, то оцінка за цей норматив до класного журналу взагалі не виставляється, а тематичне оцінювання	40 с.	Порадити старшокласникам вибрати той норматив, за який вони протягом вивчення теми отримали найвищий бал

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
здійснюється на підставі раніше отриманих оцінок		
<p>4. Запропонувати учням самостійно сформулювати правила для безпечного проведення уроку:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ необхідно особливо інтенсивно розминати кисті рук, м'язи верхнього плечового поясу, спини та ніг; ✓ дозволяється виконання передач м'яча або атакуючих дій тільки в напрямку того партнера, який дивиться на вас; ✓ м'ячі, що знаходяться у повітрі або котяться по підлозі, являють собою підвищену небезпеку 	40 с.	Звернути увагу школярів на те, що взаємоповага на уроці волейболу та дотримання правил техніки безпеки дозволить їм уникнути важких травм і зберегти працездатність
5. Замір ЧСС за 10 с.	20 с.	Звернути увагу на учнів з підвищеним пульсом (більше 20 ударів). З'ясувати причини
<p>6. Ходьба:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ на носках; ✓ на п'ятках; ✓ перекатом з п'ятки на носок; ✓ на зовнішній стороні стопи; ✓ на внутрішній стороні стопи 	1 хв.	Стежити за поставою Спину тримати рівно, руки на поясі руки за головою; руки на поясі; руки на поясі; руки на поясі.
7. Рівномірний біг	1,5 хв.	Темп повільний. Дистанція 1 м.
8. Вправа на відновлення дихання (В.п. – О.с.: 1-2 – руки підняти, вдих; 3-4 – руки опустити, видих)	3 р.	Темп повільний. Глибокий вдих та повний видих
<p>9. Комплекс загальнорозвивальних вправ у русі для верхнього плечового поясу:</p> <p>а) В.п. – руки вниз. 1 – руки в сторони; 2 – руки вгору; 3 – руки вперед; 4 – в.п.</p> <p>б) В.п. – руки вперед-всторони. 1-4 – чотири оберти передпліччями вперед; 5-8 – чотири оберти передпліччями назад.</p> <p>в) В.п. – руки перед грудьми, пальці переплетені. 1-8 – колові рухи кистями.</p> <p>г) В.п. – руки перед грудьми. 1-2 – пружні відведення зігнутих рук назад; 3-4 – пружні відведення прямих рук</p>	<p>3 хв.</p> <p>4-5 р.</p> <p>4-5 р.</p> <p>4-5 р.</p> <p>4-5 р.</p>	<p>Запропонувати учню, який виявив бажання, самостійно провести даний (або подібний) комплекс (на 4-5 вправ) з учнями класу</p> <p>Стежити за поставою</p> <p>Лікті не опускати, амплітуда максимальна</p> <p>Темп максимальний, лікті зведені</p> <p>Спина пряма, руки за головою</p>

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
<p>10. Рівномірний біг:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ біг; ✓ приставні кроки правим боком вперед; ✓ приставні кроки лівим боком вперед; ✓ два приставних кроки правим, два приставних кроки лівим боком вперед; ✓ спиною вперед 	1,5 хв.	<p>Стежити за дистанцією Руки перед грудьми</p> <p>Руки перед грудьми</p> <p>Руки перед грудьми</p> <p>Руки перед грудьми</p>
<p>11. Вправа на відновлення дихання (В.п. – О.с.: 1-2 – руки підняти, вдих; 3-4 – руки опустити, видих)</p>	3 р.	Темп повільний. Глибокий вдих та повний видих
<p>12. Перешикувати у шеренгу</p>	10 с.	На місті стій. Наліво. Розімкнуті вліво-вправо на витягнуті руки приставним кроком
<p>13. Комплекс загальнорозвивальних вправ на місці для тулуба та ніг:</p> <p>а) В.п. – стійка ноги нарізно, руки на пояс. 1 – нахил, руки в сторони; 2 – випрямитись, руки до пліч; 3 – присід, руки вгору; 4 – в.п.</p> <p>б) В.п. – стійка ноги нарізно, руки за голову. 1 – нахил, торкнутись лівим ліктем лівого коліна; 2 – В.п.; 3 – нахил, торкнутись правим ліктем правого коліна; 4 – в.п.</p> <p>в) В.п. стійка ноги нарізно, руки на пояс. 1 – поворот направо, права рука в сторону; 2 – нахил, торкаючись правою рукою носка лівої ноги; 3 – випрямитись з поворотом направо, права рука в сторону; 4 – в.п.; 5-8 – те саме з поворотом наліво.</p> <p>г) В.п. – О.с. 1 – стрибком руки та ноги в сторони; 2 – стрибком руки вгору з оплеском, ноги разом; 3 – стрибком руки та ноги в сторони; 4 – В.п.</p>	<p>3 хв.</p> <p>4-5 р.</p> <p>4-5 р.</p> <p>4-5 р.</p> <p>4-5 р.</p>	<p>Запропонувати учню, який виявив бажання самостійно провести даний (або подібний) комплекс (на 4-5 вправ) з учнями класу</p> <p>Стежити за поставою</p> <p>Спина пряма. Лікті не зводити</p> <p>Ноги не згинати, повороти тулуба здійснювати з максимальною амплітудою</p> <p>Руки не згинати</p>
<p>14. Замір ЧСС за 10 с.</p>	20 с.	Звернути увагу на учнів з підвищеним пульсом (більше 30 ударів)
<p>15. Організуючі вправи: перешикування в русі з колони по одному в колону по два</p>	20 с.	Роздати по одному волейбольному м'ячу на пару (допомагають учні зі спеціальної медичної групи)
<p>16. Спеціальні вправи волейболіста з м'ячем:</p> <p>а) В.п. – ліва нога вперед, м'яч над головою, кидки м'яча партнерові з ударом об підлогу.</p> <p>б) В.п. – права рука з м'ячем догори, ліва вперед. Кидки м'яча партнеру з ударом об підлогу.</p> <p>в) В.п. – руки з м'ячем за спиною, ноги ширше плечей.</p>	<p>3 хв.</p> <p>6 р.</p> <p>6 р.</p> <p>5 р.</p>	<p>Під час кидка руки прямі. Кидок завершується вираженим рухом кистями</p> <p>Під час кидка права рука пряма. Кидок завершується вираженим рухом кисті</p> <p>Під час кидка ноги зігнуті в колінах. Відбувається нахил</p>

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
Кидки м'яча двома руками через себе вперед. г) В.п. – м'яч у лівій руці, права рука піднята вгору, ліва вперед. Виконання нападаючого удару з місця у підлогу	6 р.	тулуба вперед М'язи кисті напружені
Основна частина (26 хв.)		
1. Об'єднати учнів у три групи:	20 с.	
2. 1 група: готується до здачі контрольного нормативу – верхня або нижня пряма подача у визначений номер. На стіні спортивного залу намальовані кола. Завдання учням з трьохметрової лінії волейбольного майданчика потрапити м'ячем у коло після виконання подачі. 2 група: готується до здачі контрольного нормативу – передача м'яча у стіну двома руками зверху на відстані 2 м. Для підготовки учням пропонується або передача м'яча двома руками зверху у парах (трійках, четвірках), або передача м'яча у стіну двома руками зверху на відстані 2 м. 3 група: готується до здачі контрольного нормативу – передача м'яча у стіну двома руками знизу на відстані 2 м. Для підготовки учням пропонується або передача м'яча двома руками знизу у парах (трійках, четвірках), або передача м'яча у стіну двома руками знизу на відстані 2 м.	5 хв.	Запропонувати учням готуватись до здачі контрольних нормативів у спеціально відведених зонах Допомогти учням зручно розташуватись у окреслених зонах, щоб підготовка одних учнів не заважала іншим
3. Прийняти контрольний норматив (передача м'яча у стіну двома руками зверху на відстані 2 м) у групи № 2.	5 хв.	Задіяти учнів спеціальної медичної групи під час прийому контрольних нормативів у якості суддів, які за кількісними показниками визначають рівень компетентності старшокласників у даному руховому тесті.
4. Прийняти контрольний норматив (передача м'яча у стіну двома руками знизу на відстані 2 м) у групи № 3	5 хв.	Спираючись на визначений рівень компетентності старшокласників, здійснити їх остаточне оцінювання за технікою виконання фізичної вправи та теоретико-методичними знаннями
5. Прийняти контрольний норматив (верхня або нижня пряма подача у визначений номер) у групи № 1	5 хв.	
6. Замір ЧСС за 10 с.	20 с.	Звернути увагу на учнів з підвищеним ЧСС
7. Об'єднати учнів у дві команди	20 с.	
8. Провести навчальну гру 6 x 6	5 хв.	Гравець, який допустив технічну помилку у грі, повинен виконати будь-яку вправу загальнофізичного характеру (стрибки, підтягування, присідання, згинання розгинання рук в упорі лежачі, багаторазові підймання навшпиньки) та сісти на лаву запасних. Замість нього, за

Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
		чергою, виходить інший гравець. Суддівство гри здійснюють учні спеціальної медичної групи.
Заключна частина (4 хв.)		
1. Шикування	10 с.	У шеренгу
2. Біг з переходом на ходьбу	1 коло	В обхід по залу в колону по одному. Темп повільний, дистанція 1 м.
3. Вправи на розслаблення м'язів та відновлення частоти дихання	20 с.	Темп повільний
4. Спільне підбиття підсумків уроку	2 хв.	Виділення найкращих учнів, які змогли досягти найбільшого прогресу за результатами прийому «улюбленого нормативу». Виставити аргументовану оцінку учню або учням, які провели комплекс загальнорозвивальних вправ з учнями класу (якщо учні з завданням не впорались оцінка не ставиться) Запропонувати учням спільно назвати характерні помилки для більшості учнів класу під час здачі контрольних нормативів
5. Замір ЧСС за 10 с.	40 с.	Звернути увагу на учнів, у яких ЧСС більше 21-22 уд. Запропонувати учню проаналізувати динаміку його серцевих скорочень протягом уроку
6. Завдання додому.	10 с.	Працювати за зошитами фізичного самовиховання над досягненням особистісно значимої мети
7. Організований вихід зі спортивної зали		

План-конспект інноваційного уроку з гімнастики для учнів 6-го класу С. В. Черноусова

(урок був показаний під час фінального тура Всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу у 2009 р.)

Мета: сприяти формуванню в учнів особистої фізичної культури.

Завдання: закріпити техніку виконання акробатичних вправ, вправ на гімнастичній колоді та вправ на низькій перекладині; розвивати швидко-силові якості учнів; формувати в учнів позитивне ставлення до занять фізичною культурою.

Обладнання: гімнастичні мати 8 шт., гімнастична колода, низька перекладина, обтяжувачі 40 шт., мультимедійний проектор, відеоматеріали, музичний програвач, екран, 1 графік пульсометрії, свисток, секундомір.

Місце проведення: гімнастична зала.

Таблиця Ж. 1

План-конспект конспект інноваційного уроку з гімнастики для учнів 6-го класу

Части- на уроку	Зміст програмного матеріалу	Дозу- вання вправ	Методичні вказівки
І. Підготовча частина (15 хв.)	1. Шикування, – привітання, – повідомлення завдань уроку: – закріплення акробатичних вправ; – створити власну комбінацію акробатичних вправ; – підготуватися до конкурсу на кращу акробатичну комбінацію за гімнастичним та хореографічним стилем	2 хв.	Посміхнутись учням. Звернути увагу на інтервал у шерензі та зовнішній вигляд учнів (похвалити учнів у спортивній формі). Поцікавитись самопочуттям та настроєм класу
	2. Повідомлення правил безпеки: – бути уважним, чітко виконувати вказівки вчителя; – не виконувати вправи без страхування; – не займатися на снарядах з вологими руками; – під час виконання вправ на снарядах не знаходитися поруч із снарядом; – під час виконання вправ не відволікати, не заважати виконанню вправи	45 сек.	Звернути увагу школярів на те, що дотримання правил безпеки дозволить їм уникнути важких травм і зберегти здоров'я та працездатність

Части- на уроку	Зміст програмного матеріалу	Дозу- вання вправ	Методичні вказівки
І. Підготовча частина (15 хв.)	3. Гімнастична вікторина: – який снаряд зображено на екрані? – який снаряд зображено на фото? – який снаряд зображено на екрані? – який снаряд зображено на фото? – який снаряд зображено на екрані? – як називається вид програми спортивної гімнастики? – як називається вид програми спортивної гімнастики? – як називається вид програми спортивної гімнастики?	2 хв.	Відзначити наліпками учнів, які надали правильні відповіді
	4. Вимір ЧСС за 10 с.	15 сек.	Виділити спеціальними наліпками учнів з пульсом більше 90 уд.
	5. Визначити середній показник ЧСС у класі	15 сек.	Поцікавитись їх самопочуттям. Нанести точку на графіку пульсометрії
	6. Повороти на місці.	15 сек	
	7. Ходьба по колу, різновиди ходьби: а) ходьба на носках; б) ходьба на п'ятах ; в) ходьба перекатами з п'ятки на носок	1 хв.	Слідкувати за правильною поставою та дистанцією
	8. Повільний біг	1 хв.	
	9. Біг приставним кроком (правим, лівим) боком	2 хв.	Слідкувати за дистанцією та технікою бігу
	10. Вправи у русі: а) в.п. – руки до пліч: 1-4 – кругові рухи вперед; 1-4 – те саме назад. б) в.п. – руки перед груддю: 1-2 – відведення назад зігнутих рук; 3-4 – відведення назад рівних рук.	1 хв. 20 сек. 20 сек.	Максимальна амплітуда рухів. Слідкувати за положенням долонь.
	в) в.п. – руки в сторони: 1-2 – скресні рухи перед собою; 3-4 – те саме зі зміною положення рук	20 сек.	Контроль за положенням рук
	І. Підготовча частина (15 хв.)	11. Вправи на місці з обтяжувачами: а) В.п. – стійка – ноги нарізно. 1-піднімання правої руки вперед; 2- в.п. 3-4 – те саме в ліво.	4 хв. 40 сек.

Части- на уроку	Зміст програмного матеріалу	Дозу- вання вправ	Методичні вказівки
	<p>б) В.п. – те саме. 1 – піднімання рук вверх через сторони; 2 – в.п.; 3-4 – те саме.</p> <p>в) В.п. – стійка ноги нарізно, руки до пліч: 1-2 – нахил тулуба в право; 3-4 – те саме в ліво.</p> <p>г) В.п. – те саме: 1-3 – нахили тулуба вперед; 4 – в.п.</p> <p>д) В.п. – широка стійка-ноги нарізно, нахил тулуба вперед, руки опущені: 1 – відведення рук в сторони; ...2 – в.п.; ...3-4 – те саме.</p> <p>є) В.п. – випад правою вперед, руки на пояс: 1-2 – пружні прогини; 3-4 – поштовхом, зміна положення ніг, те саме</p>	<p>40 сек.</p> <p>40 сек.</p> <p>40 сек.</p> <p>40 сек.</p> <p>40 сек.</p>	<p>Дотримання максимальної амплітуди</p> <p>Слідкувати за положенням спини (спина рівна)</p> <p>Слідкувати за положенням ніг (ноги рівні)</p> <p>Дотримання максимальної амплітуди рухів</p> <p>Контроль пружності рухів</p>
	12. Вимір ЧСС за 10 с.	15 сек.	Звернути увагу на учнів у яких ЧСС > 140 уд.
	13. Визначити середній показник ЧСС у класі	15 сек.	Нанести точку на графіку пульсометрії
ІІ. Основна частина (26 хв.)	<p>1. Перешиковування учнів з колони по одному в колону по два.</p> <p>2. Повідомлення учням завдань, які необхідно виконати на уроці. Слова вчителя: Шановні учні! Після розминки ми готові до вирішення основних завдань нашого уроку. Хлопці та дівчата, під час уроку Вам необхідно виконати три завдання: – перше – закріпити акробатичні елементи; – друге – на основі раніше вивчених акробатичних елементів створити власну комбінацію; – третє – провести конкурс на кращу акробатичну комбінацію серед учнів класу</p>	30 сек.	<p>Вправа виконується фронтальним методом організації учнів</p> <p>Звернути увагу дітей на початок виконання кожної вправи і комбінації в цілому (піднята рука)</p>

Части- на уроку	Зміст програмного матеріалу	Дозу- вання вправ	Методичні вказівки
II. Основна частина (26 хв.)	Любі друзі, для того, щоб успішно виконати перше завдання, подивиться на екран, де ви побачите відеофрагменти всіх гімнастичних елементів. Зверніть увагу на положення рук, ніг, спини. Для успішного складання власної комбінації на екрані ви побачите орієнтовні комплекси гімнастичних комбінацій, які допоможуть вам створити власну комбінацію (додаток Ж. 1)	1.5 хв.	Нагадати учням про те, що для того, щоб перемогти у конкурсі на кращу гімнастичну комбінацію необхідно правильно виконувати кожний технічний елемент з яких вона складається
	3. Виконання учнями акробатичних елементів: – перекати на спині в сід; – вправа «корзинка»; – стійка на лопатках (берізка); – вправа «міст» з положення лежачи; – перекид вперед; – перекид назад	12 хв. 2 хв. 2 хв. 2 хв. 2 хв. 2 хв.	Слідкувати за гімнастичним стилем Для корекції помилок використовувати відеоролик
	4. Гімнастичні естафети: – біг, стійка на лопатках, передача естафети; – біг, «міст», передача естафети; – біг, перекид вперед, передача естафети; – біг, перекид назад, передача естафети	3 хв.	Слідкувати за дотриманням учнями правил естафети. Заохочувати учнів до вболівання за свої команди. Кращих відзначити наліпками
	5. Конкурс на кращу акробатичну комбінацію	8 хв.	Оцінюється гімнастичний та хореографічний стиль
	6. Вимір ЧСС за 10 с.	15 сек.	Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 170 уд. за хв.
	7. Визначити середній показник ЧСС у класі	15 сек.	Нанести точку на графіку пульсометрії
	III. Заключна частина (4 хв.)	1. Шиккування в одну шеренгу	10 сек.
2. Гра на увагу «Роби так, роби етак!» Правила гри: Учитель показує вправи, і при цьому говорить слова «Роби так!» – діти повторюють. Коли вчитель говорить «Роби етак!» – учні не повинні повторювати. Хто помилився, той робить крок вперед. Перемагає той, хто пройде найменшу кількість кроків		1 хв.	Звернути увагу учнів на уважність під час гри. Переможців відзначити наліпками

Части- на уроку	Зміст програмного матеріалу	Дозу- вання вправ	Методичні вказівки
ІІІ. Заключна частина (4 хв.)	3. Шикування в одну шеренгу	10 сек.	
	4. Вимір ЧСС за 10 с.	15 сек.	Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 130 уд. за хв.
	5. Визначити середній показник ЧСС у класі.	5 сек.	Нанести точку на графіку пульсометрії
	6. Спільно з учнями проаналізувати графік пульсометрії: – як змінювалось навантаження протягом підготовчої, основної та заключної частин уроку? – як повинна змінюватись наша ЧСС під час самостійних занять фізичною культурою?	1 хв.	Відзначити учнів, які дали правильні відповіді наліпками
	7. Спільно з учнями узагальнити характерні помилки під час виконання класом запропонованих гімнастичних елементів	30 сек.	Відзначити учнів, які дали правильні відповіді наліпками
	8. Підвести підсумки конкурсу на найкращу акробатичну комбінацію за гімнастичним та хореографічним стилем	30 сек.	
	9. Оцінити та нагородити учнів, які набрали найбільшу кількість наліпок, а також найбільш старанного учня	20 сек.	
	10. Повідомлення домашнього завдання	10 сек.	
	11. Організований вихід зі спортивної зали	20 сек.	

Орієнтовні акробатичні комбінації

Дівчата

Комбінація № 1

Упор присівши – перекид вперед, перекид вперед – перекид назад – скат – стійка на лопатках – лягти – «міст», з положення лежачи – розворот в упор присівши – зіскок.

Комбінація № 2

Упор присівши – 2 перекиди вперед – упор присівши – перекид назад – напівшпагат, руки в сторони – упор присівши – скат – стійка на лопатках – лягти – «міст» з положення лежачи – розворот в упор присівши – зіскок.

Комбінація № 3

«Колесо» - упор присівши – перекид в перед – перекид назад – скат – стійка на лопатках – згрупування, перекид в упор присівши – встати – «міст», з положення стоячи – розворот в упор присівши.

Хлопці

Комбінація № 1

Упор присівши – перекид вперед, перекид вперед – перекид назад – скат – стійка на лопатках – лягти – «міст», з положення лежачи – розворот, в упор присівши – зіскок.

Комбінація № 2

Упор присівши – 2 перекиди вперед, стрибком – перекид назад – скат – стійка на лопатках – лягти – «міст», з положення лежачи – розворот в, упор присівши – зіскок.

Комбінація № 3

Упор присівши – 2 перекиди вперед, стрибком – перекид назад – встати – «колесо» – упор присівши – стійка на голові – згрупування, перекид вперед – зіскок.

План-конспект уроку фізичної культури з елементами футболу для учнів 4 класу С. В. Черноусова

(урок був показаний у фінальному турі Всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу у 2009 р.)

Мета: формування в учнів особистої фізичної культури.

Завдання: ознайомити учнів з технікою ведення, зупинки та передачі м'яча внутрішньою стороною стопи; сприяти розвитку в учнів швидкісно-силових якостей; підвищити в учнів мотивацію до систематичних занять футболом та фізичною культурою; актуалізувати в учнів знання з історії українського козацтва.

Обладнання: свисток, футбольні м'ячі (20 шт.), бар'єри (6 шт.), секундомір, мультимедійний проектор, музичний програвач.

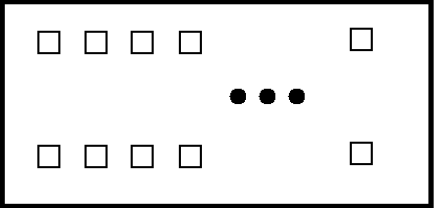
Місце проведення: спортивна зала.

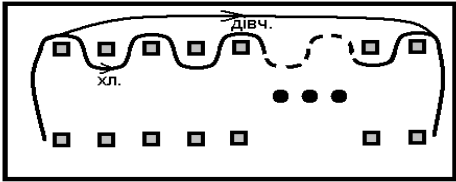
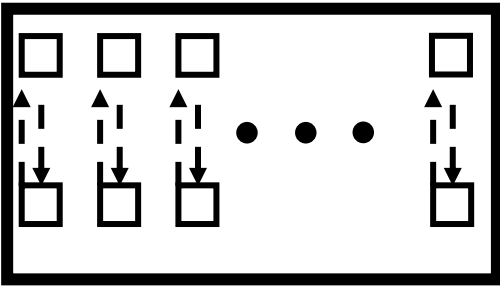
Таблиця 3.1

План-конспект конспект уроку фізичної культури з елементами футболу для учнів 4 класу

Частина уроку	Зміст уроку	Дозування вправ	Методичні вказівки
I. Підготовча частина (14 хв.)	1. Шикування, привітання	30 сек.	Посміхнутись учням. Звернути увагу на інтервал у шерензі та зовнішній вигляд учнів (похвалити учнів у спортивній формі). Поцікавитись самопочуттям та настроєм класу
	2. Повідомлення завдань уроку. <i>Слова вчителя:</i> Любі діти! Сьогодні на уроці фізичної культури ми з вами здійснимо цікаву подорож у далекі часи розквіту українського козацтва, де допоможемо козакам вибороти перемогу у футбольному турне містами Старої Європи, під час якого їм необхідно буде зіграти з національними збірними Німеччини, Франції та Англії. Для перемоги над цими надзвичайно сильними командами нам необхідно навчитися добре вести м'яч, точно виконувати передачі м'яча та їх зупиняти	30 сек.	

Частина уроку	Зміст уроку	Дозування вправ	Методичні вказівки
I. Підготовча частина (14 хв.)	3. Хлопчики та дівчатка, а чи добре ви знаєте хто такі козаки? Давайте перевіримо. Історична вікторина: – що означає слово «козак»? – як називається чуб на голові у козаків? – як називається предмет, зображений в руці козака?	1 хв.	Вільна людина. Оселедець. Булава Відзначити наліпками учнів, які дали правильні відповіді
	4. Любі друзі, для того, щоб наша подорож була цілком безпечною давайте пригадаємо основні правила безпеки: – необхідно бути уважним та чітко виконувати всі вказівки вчителя; – уважно спостерігати за м'ячами, вони джерело підвищеної небезпеки; – не намагатись потрапити м'ячем у тулуб і голову іншим учням; – під час ігор з м'ячем не штовхатися, не робити підніжки	30 сек.	Звернути увагу школярів на те, що дотримання правил безпеки дозволить їм уникнути важких травм і зберегти здоров'я та працездатність
	5. Любі друзі! Для того, щоб відправитись у турне нам треба гарно розім'ятись (Показ відеоролику «Як козаки робили розминку»)	30 сек.	За сюжетом мультфільму «Як козаки грали в футбол»
	6. Вимір ЧСС за 10 с.	15 сек.	Виділити спеціальними наліпками учнів з пульсом більше 90-100 уд. за хв.
	7. Повороти на місці: «ліворуч», «праворуч»	15 сек.	Фронтальним способом
	8. Різновиди ходьби: – на носках; – на п'ятах; – на внутрішній стороні стопи; – на зовнішній стороні стопи	1 хв. 15 сек. 15 сек. 15 сек. 15 сек.	Слідкувати за правильною поставою ніг та дистанцією
	9. Повільний біг: – змійкою; – конвертом; – спиною вперед	1 хв.	Індивідуальний підхід до навантаження учнів (за станом здоров'я, ЧСС та статтю)
	10. Організовуючі вправи, перешикування з колони по одному в колону по два	30 сек.	
	11. Загальнорозвивальні вправи на місці:	3 хв.	
	а) В.п. – стійка-ноги нарізно, руки на пояс. 1-2 – нахили тулуба вправо; 3-4 – нахили тулуба вліво	30 сек.	Максимальна амплітуда рухів.
	б) В.п. – стійка-ноги нарізно, руки за голову. 1-2 – повороти тулуба вправо; 3-4 – повороти тулуба вліво.	30 сек.	Лікті не зводити.

	Зміст уроку	Дозування вправ	Методичні вказівки
	в) В.п. – стійка-ноги нарізно, руки за голову. 1-3 – нахили тулуба вперед; 4 – в.п.	30 сек.	Контролювати положення ніг (ноги рівні, стоять на місці).
	г) В.п. – стійка, руки за голову. 1 – випад правою вперед; 2 – поштовхом в.п.; 3-4 – те ж лівою ногою.	30 сек.	Слідкувати за поставою.
	д) В.п. – широка стійка ноги нарізно, руки на пояс. 1 – сід на праву, руки вперед; 2 – в.п.; 3-4 – те ж лівою ногою	30 сек.	Спину тримати рівно
	12. Спеціальні бігові вправи: – закидання гомілки; – стрибки через бар'єри (6 р.), закидання гомілки; – біг з високим підніманням стегна; – стрибки через бар'єри (6 р.), біг з високим підніманням стегна; – багатоскоки; – стрибки через бар'єри (6 р.), багатоскоки; – прискорення; – стрибки через бар'єри (6 р.), прискорення	4 хв. 30 сек. 30 сек. 30 сек. 30 сек. 30 сек. 30 сек. 30 сек.	Індивідуальний підхід до навантаження учнів (за станом здоров'я, ЧСС та статтю). Слідкувати за дистанцією, техніки, частоти, амплітуди виконання рухів
	13. Вимір ЧСС за 10 с.	15 сек.	Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 170 уд. за хв.
ІІ. Основна частина (26 хв.)	1. Перешиковування з колони по одному в колону по два	30 сек.	
	2. Роздача м'ячів: другі номери переміщуються по колу і беруть м'ячі		
	3. Демонстрація відеоролику «Як козаки з німцями у футбол грали». <i>Слова вчителя:</i> Любі діти! Наша перша зупинка у футбольному турне – Берлін (столицею якої країни є це місто?). Як видно з мультику, для того, щоб перемогти німців, нам необхідно добре оволодіти технікою ведення м'яча	1 хв.	Учнів, які дали правильну відповідь, відзначити наліпкою
	3.1. Ведення м'яча до напарника, зупинка, повернення на місце спиною вперед. 	2 хв.	Звернути увагу на техніку переміщення по майданчику, на вмотивованість дітей під час гри. Позмінний спосіб організації учнів. Оцінювання дітей. Слідкувати за технікою виконання

	Зміст уроку	Дозування вправ	Методичні вказівки
	<p>3.2. Ведення м'яча «вісілкою» поміж стійок – (хлопці), по колу (дівчата)</p> 	4 хв.	Аналіз техніки ведення. Оцінювання дітей. Дівчатам зменшити дистанцію ведення м'яча до 6 м.
	<p>3.3. Гра козаків з німецькими лицарями. Правила гри: кожній парі учнів необхідно виконати 10 ведень м'яча за 30 секунд (8 м). Пара учнів, яка впоралась з завданням – вважається такою, що забила гол німцям, а пара, яка не впоралась – пропустила гол від команди суперника. У матчі перемагає та команда, яка забила більше м'ячів іншій команді</p>	30 сек.	Слідкувати, щоб учні в процесі виконання вправи самостійно не зменшували дистанцію ведення м'яча. Порушники пропускають м'яч від німців
	4. Підвести підсумки гри з німцями		Найшвидшу пару відзначити наліпками
ІІ. Основна частина (26 хв.)	<p>5. Демонстрація відеоролику «Як козаки з французами у футбол грали» <i>Слова вчителя:</i> Любі діти! Наша друга зупинка у футбольному турне – Париж (столицею якої країни є це місто?). Як видно з мультику для того, щоб перемогти «французьких мушкетерів», необхідно добре оволодіти технікою зупинки та передачі м'яча внутрішньою стороною стопи</p>	1 хв.	Учні, які дали правильну відповідь відзначити наліпкою
	<p>5.1. Підготовча вправа: імітація зупинки та передачі м'яча (перші номери – притискають м'яч до підлоги, другі – імітують зупинку та передачу м'яча)</p>	20 сек.	Звернути увагу на розворот стопи та постановку опорної ноги під час передачі м'яча
	<p>5.2. Зупинка та передача м'яча у парах внутрішньою стороною стопи (дівчата зупиняють підшвою)</p> 	2.5 хв.	Контроль за точністю передач

	Зміст уроку	Дозування вправ	Методичні вказівки
	5.3. Гра козаків з французькими мушкетерами. Правила гри: кожній парі учнів необхідно виконати 10 зупинок та передач за 30 секунд (відстань 8 м). Пара учнів, яка впоралась з завданням – вважається такою, що забила гол французьким мушкетерам, а пара, яка не впоралась – пропустила гол від команди суперника. У матчі перемагає та команда, яка забила більше м'ячів іншій команді	30 сек.	Дівчатам зменшити дистанцію передачі м'яча (до 6 м). Слідкувати, щоб учні в процесі виконання вправи самостійно не зменшували дистанцію передачі м'яча. Порушники пропускають м'яч від французів
	6. Підвести підсумки гри з французами та занести результати до підсумкової таблиці	30 сек.	Найшвидшу пару відзначити наліпками
	7. Вимір ЧСС за 10 с.	15 сек.	
ІІ. Основна частина (26 хв.)	8. Демонстрація відеоролику «Як козаки з англійцями у футбол грали». <u>Слова вчителя:</u> Любі діти! Наша остання зупинка у футбольному турне – Англія (Яка столиця цієї країни?). Як видно з мультику, для того, щоб перемогти англійців, нам необхідно показати своє уміння ведення м'яча, зупиняти та виконувати удар по м'ячу.	1 хв.	Учнів, які дали правильну відповідь відзначити наліпкою
	9. Рухлива гра «Хто влучніший» <u>Описання гри.</u> Майданчик для гри – волейбольне поле. Всі учасники поділяються на дві команди, які стають на своїх половинах майданчика навпроти супротивника. Кожній команді дається рівна кількість футбольних м'ячів. Посередині ставиться баскетбольний м'яч. <u>Завдання гри:</u> ✓ Учасники намагаються влучити у баскетбольний м'яч та, щоб він перетнув межі майданчика, тоді нараховується очко. ✓ Футбольний м'яч можна бити і опрацьовувати за допомогою внутрішньої сторони стопи. ✓ Баскетбольний м'яч чіпати взагалі не можна, тоді команді суперника нараховується очко. <u>Переможці</u> У гри козаків з англійськими джентльменами перемагає команда, яка заб'є більше голів. Сума забитих голів двома командами – голи козаків, сумарна кількість командних помилок – голи англійських джентльменів	9 хв.	Звернути увагу на техніку виконання зупинки та передачі м'яча. Слідкувати за технікою переміщення <u>Варіанти ускладнень:</u> 1. Обмежити кількість футбольних м'ячів. 2. Збільшити кількість баскетбольних м'ячів. 3. Зменшити кількість дотиків до футбольного м'яча. 4. Створити умови дефіциту ігрового простору
	10. Підвести підсумки гри з англійцями.	1 хв.	Відзначити учнів наліпками

	Зміст уроку	Дозування вправ	Методичні вказівки
	11. Теоретична вікторина для знавців українських футболістів сучасності	1 хв.	На мультимедійному екрані продемонструвати фотографії відомих футболістів (додаток 3.1.)
ІІІ. Заключна частина (5 хв.)	1. Організуючі вправи	30 с	
	2. Вправи на відновлення дихання: 1-2 – підняти руки, вдих; 3-4 – опустити руки, видих	30 с	
	3. Гра на увагу «Роби так!» <u>Правила гри:</u> ✓ Учитель по команді «Роби так» показує вправу – діти повторюють. ✓ Після команди «Роби етак!» вчитель показує вправу, але діти не повинні повторювати цю вправу. ✓ Хто з дітей помилився, робить крок вперед. ✓ Виграє той, хто зробить менше кроків.	2 хв.	Звернути увагу на уважність при виконанні вправ.
	4. Вимір ЧСС за 10 с.	15 сек.	Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 110-120 уд. за хв.
	5. Підведення підсумків футбольного турне.	30 сек.	Відмітити кращих учнів
	6. Нагородження переможців	1 хв.	Вручення солодкого Кубку переможцям або втішний приз переможеним
	7. Домашнє завдання. <i>Слова вчителя:</i> Вельмишановні козаки та козачки, для того, щоб і в подальшому вигравати усі змагання, а також бути здоровими та життєрадісними, необхідно додатково займатись фізичною культурою та спортом. Сьогодні вам для домашнього завдання пропонується два типи методичних карток, з яких необхідно вибрати саме ту, яка вам найбільше подобається та потрібна.	30 сек.	Картка № 1 – розвиток швидкісно-силових якостей (додаток Б). Картка № 2 – розвиток техніки гри футболіста (додаток 3.2)
	8. Організаційний вихід зі спортивної зали.		

Вікторина на кращих знавців відомих українських футболістів

Методичні картки для виконання домашнього завдання

Картка № 1

Розвиток швидкісно-силових якостей

1. В.п. – упор лежачи (згинання, розгинання рук в упорі лежачи, хлопці – 12 разів, дівчата – 8 разів).
2. В.п. – упор присівши.
 - 1 – поштовхом, упор лежачи;
 - 2 – поштовхом в.п.;
 - 3-4 – те саме (хлопці – 12 разів, дівчата – 8 разів).
3. В.п. – присід, руки за голову (вистрибування вверх, хлопці – 12 разів, дівчата – 8 разів).
4. В.п. – о.с. (перестрибування через м'яч, хлопці – 12 разів, дівчата – 8 разів).

Картка № 2

Удосконалення техніки гри футболіста

1. Жонглювання м'ячем на підйомі стопи (хлопці – 30 разів, дівчата – 15 разів).
2. Жонглювання м'ячем на коліні (хлопці – 30 разів, дівчата – 15 разів).
3. Жонглювання м'ячем на голові (хлопці – 20 разів, дівчата – 10 разів).
4. Зупинка та передачі м'яча внутрішньою стороною стопи об стіну (хлопці – 50 разів, дівчата – 30 разів).

План-конспект інноваційного уроку фізичної культури для учнів 7 класу В. В. Моніча

(урок був показаний на фінальному турі Всеукраїнського конкурсу
на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної
культури з елементами футболу у 2010 р.)

Тема уроку: «Туризм».

Мета уроку – формування в учнів особистої фізичної культури засобами туризму.

Завдання уроку: сприяти підвищенню в учнів мотивації до систематичних занять туризмом; ознайомити учнів з цікавими історичними, географічними та біологічними фактами з життя АР Крим; формувати в учнів рухові навички необхідні у туристичному поході; розвивати в учнів спритність, швидкість, спостережливість, силу волі, увагу; виховувати в учнів уміння працювати у команді, взаємодопомогу та взаємовиручку.

Тип уроку: сюжетно-інтегрований урок-подорож.

Інвентар: музичний супровід, рейтингова таблиця, палатки, рюкзаки, мотузки-обв'язки, емблеми команд, компаси, картки з лікарськими рослинами, картки з топографічними знаками, аптечки, сірники, ліхтарики, форми, фрагменти з фільму «Кримський півострів».

Місце проведення: спортивна зала.

Таблиця К. 1

План-конспект інноваційного уроку фізичної культури для учнів 7 класу

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
I.	Підготовча частина	7 хв	
1.	Організований вхід до спортивної зали.	1 хв.	Під музичний супровід з мультфільму «Бременські музиканти». Клас поділено на команди: «Геологи», «Скаути», «Краєзнавці». Учні одягнені у різні форми, мають емблеми, футболки, блайзери, бандани та мотузки-обв'язки, що складені вчетверо.
2.	Шикування в шеренгу. Рапорт. Привітання. Мотивація навчальної діяльності: – Діти, що ви знаєте про Крим? (Автономна республіка. Це півострів. Курортна зона.	10 сек. 2хв. 50 сек.	Посміхнутись учням. Звернути увагу на інтервал у шерензі та зовнішній вигляд учнів (похвалити учнів у спортивній формі). Поцікавитися самопочуттям та настроєм класу. Метод «Мозковий штурм», актуалізація суб'єктного досвіду учнів.

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
	<p>Багато історичних місць. Є гори. Омивається двома морями).</p> <p>– Хто з вас був у Криму ?</p> <p>Отже, сьогодні ми з вами проведемо урок-подорож по Криму, під час якої ви збагатитесь цікавими історичними, географічними та біологічними знаннями про цей чудовий край; зможете навчитися багатьом необхідним для виживання у поході навичкам; будете виховувати у себе фізичні якості та вміння працювати у команді.</p> <p>Зверніть увагу на карту Криму, та на маршрут, яким ми з вами будемо подорожувати.</p> <p>– Наприкінці нашого маршруту ми повинні піднятися на найвищу точку Кримських гір. Як вона називається?</p> <p>Також, протягом уроку ви будете переглядати фрагменти фільму. Будьте уважними, тому що в кінці заняття проведемо гру на уважність.</p>		<p>На мультимедійному екрані зображення карти Криму та пункти, в яких ми будемо зупинятися.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сімферополь. 2. Алушта. 3. Судак. 4. Великий Каньйон. 5. Гора Роман-Кош. <p>Зосереджувати увагу учнів при перегляді епізодів фільму</p> <p>Залучити учнів СМГ до фіксування результатів змагань та естафет до рейтингової таблиці.</p>
3.	Ознайомити учнів з правилами безпеки на уроках туризму (додаток К.1).	30 сек.	Звернути увагу школярів на те, що дотримання правил безпеки дозволить їм уникнути важких травм і зберегти здоров'я та працездатність.
4.	Підрахунок ЧСС за 6 с. Отже, ми відправляємось у подорож. Тож, поки уявний потяг доведе нас до півострова, нам потрібно підготувати свій організм до фізичних навантажень.	30 сек.	Виділити спеціальними наліпками (у формі серця) учнів з ЧСС > 9 уд. Поцікавитись їх самопочуттям.
5.	<p>Різновиди ходьби:</p> <ul style="list-style-type: none"> – на носках, руки з мотузкою вгорі («Уявіть, що піднімаємось на гору»); – на п'ятах; руки з мотузкою за головою («Спускаємось з гори») – на зовнішньому боці ступні; руки з мотузкою за спиною («Ідемо босими по камінцях»); – на внутрішньому боці ступні; – у напівприсіді; руки з мотузкою вперед («Заходимо в печеру») – у повному присіданні, руки з мотузками за головою («Прохід у печері звужився і знизився») 	<p>10 м.</p> <p>10 м.</p> <p>10 м.</p> <p>10 м.</p> <p>10 м.</p> <p>10 м.</p>	<p>Слідкувати за правильною поставою та дистанцією</p> <p>Руки прямі</p> <p>Спина прогнута, лікті розведені</p> <p>Мотузка натягнута</p> <p>Руки на поясі.</p> <p>Слідкувати за поставою.</p> <p>Дотримуватися дистанції.</p>
6.	<p>Біг:</p> <ul style="list-style-type: none"> – звичайний; – з перешкодами; – правим, лівим боком, 	2 хв.	<p>Темп повільний</p> <p>Індивідуальний підхід до навантаження учнів (за</p>

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
	приставним кроком; – спиною вперед; – з високим підніманням стегна; – з закиданням гомілки назад		станом здоров'я, ЧСС та статтю). Слідкувати за дистанцією та технікою виконання вправ
7.	Вправа на відновлення дихання у русі: 1-2 – руки через сторони дугами догори; 3-4 – руки через сторони дугами донизу	3-4 р	Темп повільний Глибокий вдих, повільний видих
8.	Перешикування з колони по 1 в колону по 3. Замірювання ЧСС за 6 сек.		Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 16 уд.
II.	Основна частина	33'	
1.	Шановні команди, доки ми готували свій організм до навантажень, наш потяг прибув до центрального міста Криму? ✓ Як називається це місто? (Сімферополь) ✓ Так. Це м Сімферополь ✓ Чим є місто Сімферополь для Кримської Автономії? ✓ Що є такого в м. Сімферополь, чого немає в м. Ялті?	1 хв.	На екрані показ фрагменту м/ма «Крокодил Гена та Чебурашка» та інформації про місто Сімферополь
2.	Отже, ми прибули до столиці Криму, а з якими речами ми відправимося у похід зараз перевіримо'. Естафета «Візьми в похід потрібні речі» Умови проведення естафети. По команді 1 учень з кожної команди біжить до відмітки, де лежать різні речі. Учень оббігає навколо обруча 3 кола	5 хв.'	Звернути увагу учнів на те, що всі речі потрібно скласти в середину рюкзака Звернути увагу учнів на рух під час естафети, задля забезпечення безпеки
	Кожен повинен покласти в рюкзак річ, яка потрібна в турпоході (рюкзак, ліхтарик, палатка, компас, аптечка, сірники). Команда, яка закінчила 1-ою отримує 5 балів, 2-ою – 4 б., 3-ою – 3 б. За кожну зайву річ знімається 1 бал. Підводимо підсумки естафети		Відзначити переможців та похвалити за старанність інші команди. Учні СМГ заносять результати до рейтингової таблиці
3.	Наступна станція – місто Алушта. Увага на екран! Сподобалось вам? Але щоб в горах знайти водоспад Джур-джур, нам потрібно знати топографічні знаки. Перевірка уважності учнів: ✓ «Якої ж висоти водоспад Джур-Джур?»; ✓ «Водами якої ріки створений водопад?»	1 хв.	На екрані демонструється відеофрагмент про місто та водоспад Джур-джур

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
	Естафета «Чи знаєте ви азбуку туриста?» Умови проведення естафети. Учасники команди по черзі біжать до стільця, на якому знаходяться картки з топографічними знаками (додаток К. 2) та мотузки-обв'язки, бере мотузку обв'язку та виконує 10 стрибків на місці. Далі учасник повинен підписати назву одного будь-якого знаку (не обов'язково по черзі). Підводимо підсумки естафети	4 хв.	Виграють ті, які раніше і правильно підписали знаки. Оцінюється за шкалою (1 знак – 1 бал). Наголосити учням на те, що кожен підписує тільки один топографічний знак. Слідкувати разом з асистентами за кількістю стрибків через мотузку. Відзначити переможців та похвалити за старанність інші команди Учні СМГ заносять результати до рейтингової таблиці
4.	Увага на екран! – «В якому році засновано ботанічний сад?»; – «Яка кількість рослин є в ботанічному саду?»; – «Де знаходяться рослини взимку?»; – «Чи знаєте ви, що під час екскурсій та подорожей трапляються всілякі захворювання та нещасні випадки?». Але не завжди в аптечці є те, що потрібно. У цих випадках нам допомагають знання з народної медицини. Естафета «Лісова аптека» Умови проведення естафети. На екрані з'являється зображення лікарської рослини (додаток К. 3), що є сигналом для руху учасника. Учень рухається по купинах, зображених на підлозі крейдою, до стільця, на якому – картки з номерами. Ручкою підписують назву лікарської рослини. Підводимо підсумки естафети	1 хв. 4 хв.	На екрані демонструється фрагмент фільму про Нікітський ботанічний сад Кожен наступний учень починає рух тільки після передачі естафети попереднім учнем. Слідкувати за правильним рухом по купинам. Кожна правильна відповідь – 1 бал. Кожна неправильна відповідь не приносить команді жодного балу. Відзначити переможців та похвалити за старанність інші команди Учні СМГ заносять результати до рейтингової таблиці
5.	Повідомлення учням цікавих фактів з теми уроку. Чи знаєте ви, що поблизу міста Судак є гора, яка називається Сокіл ? З неї видно Кримське узбережжя, протяжністю 10 км? А, взагалі, давайте подивимось відео	30 сек.	На екрані демонструється фрагмент фільму про гору Сокіл, на яку піднімається альпініст. Звучить музичний супровід (пісня В. Висоцького)

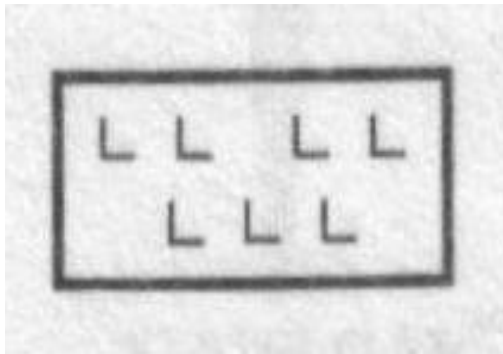
№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
	<p>Перевірка уважності учнів: – «На що моляться альпіністи?» (Щоб страховка не підвела); – «Біля якого міста знаходиться гора Сокіл?». Зараз ми і перевіримо, чи знаєте Ви страхуючі вузли</p>	30	<p>Звернути увагу на правила безпеки під час перенесення постраждалого. Кожен учасник, який раніше справився з завданням, може допомогти товаришу, або виправити його</p>
	<p>Естафета «В'язання вузлів» Умови проведення естафети. По команді вчителя два учасники, взявшись за руки, несуть третього до відмітки, де лежать мотузки-обв'язки. Піднімають картку з завданням і в'яжуть вузол («провідник», «вісімка», «прямий»). Після виконання завдання, трійка повертається назад таким же чином та передає естафету наступній трійці. Підсумки естафети</p>	4 хв.	<p>Переможцем вважається та команда, яка швидше та правильно, без помилок зав'язала вузли. Оцінюється естафета в 2 б. кожен вузол. Невірно зав'язаний – 0 б.; без страховки – мінус 1 б.</p> <p>Відзначити переможців та похвалити за старанність інші команди. Учні СМГ заносять результати до рейтингової таблиці</p>
6.	<p>Екскурсійний похід – це добре. Але всім хочеться побувати в самостійному поході, в такому, де туристи самі планують маршрути і засоби пересування, забезпечують себе харчуванням, обладнують місце для відпочинку. А в Криму місць для такого відпочинку більше, ніж вдосталь. Одним з таких місць є Великий Каньйон. Увага на екран. – «Яка температура води в озері?»; – «А в яку пору року там така температура?»; – «Чи хотіли б і ви побувати у Великому Каньйоні та скупатися в озері Молодості?». Отже, зараз і перевіримо, чи готові ви туди відправитися</p>	30 сек.	<p>На екрані демонструється фрагмент фільму про Великий Каньйон.</p>
	<p>Комплексна туристична естафета. Умови проведення естафети. Естафета складається з 3 етапів: 1. Встановлення палатки (6 учні). 2. Перенесення постраждалого (6 учнів). 3. Збирання палатки (6 учні)</p>	4 хв.	<p>Нагадати правила безпеки під час виготовлення ношів та перенесенні постраждалого за допомогою ношів? Виграє команда, яка швидше закінчить естафету та допустить менше помилок. Слідкувати за правильністю перенесення постраждалого та складанні палатки. За кожну помилку – мінус один бал</p>
7.	<p>Оголошення загальних результатів туристичної подорожі по Криму. Визначення та нагородження переможців відповідно до набраних балів</p>	30 сек.	<p>Запропонувати учням проаналізувати, завдяки яким якостям команда-переможниця посіла перше місце. Похвалити інші команди</p>

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
III.	Заключна частина	3 мин.	
1	Вправи в русі на розслаблення та відновлення дихання. Вправи на відновлення дихання: а) В.п. – лікті до плечей. 1-4 – лікті через сторони догори-вдих; 5-8 – лікті через сторони вниз – видих.	3-4 р.	Темп повільний. Глибокий вдих, повільний видих. Вдих і видих виконувати на чотири рахунки Лікті не опускати
	б) В.п. – лікті до плечей, зведені попереду. 1-4 – лікті відвести назад – вдих; 5-8 – лікті звести разом – видих. в) В.п. – о.с. 1-2 –глибокий вдих; 3-8 –приговорювання звука «з»		Видих робити якомога довше
	Підведення підсумків подорожі за допомогою вправи «Продовж речення»: – Я дізнався... – Я зрозумів... – Я не вмів, а тепер умію... – Найбільші труднощі я відчував... – Мені найбільш сподобалось...		Узагальнити та проаналізувати відповіді учнів
2	Підрахунок ЧСС за 6 сек.	30 сек.	Звернути увагу на учнів, в яких на початку уроку було високе ЧСС
3	Фіксація емоційного позитиву уроку. Яка найвища вершина Кримських гір ? (Роман-Кош, 1545 м). Уявіть, що ми дісталися цієї вершини, подолавши багато перешкод та пройшовши через труднощі. Давайте всі разом візьмемося за руки, створимо коло... і вигукнемо клич перемоги... «Ура !»	30 сек.	Створення ситуації успіху. Максимально розімкнути коло Запропонувати максимально гучно вигукнути клич
4	Домашнє завдання	15 сек.	Вести здоровий спосіб життя: займатися фізкультурою та спортом, побувати в туристичному поході в Криму
5	Організований вихід із спортивної зали	5 сек.	

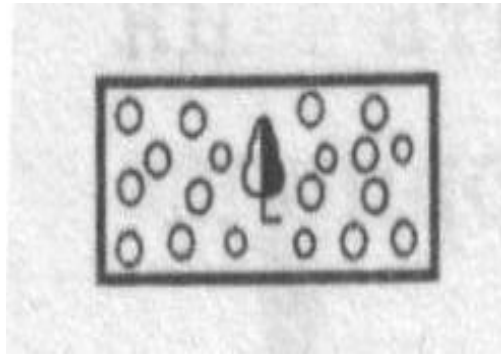
Правила безпеки під час проведення уроку туризму

1. Звернути увагу на одяг, щоб він не сковував рухів і відповідав порі року і погодним умовам.
2. Прослідкувати за самопочуттям, станом здоров'я.
3. Звернути увагу на взуття, воно повинно бути без шипів.
4. Забороняється одягати різного роду прикраси (кільця, персні, сережки, значки). Не дозволяється приносити речі, які не потрібні на уроці або заважають його проведенню).
5. Нігті мають бути коротко обрізаними.
6. Під час виконання вправ потоком необхідно дотримуватись належного інтервалу, не штовхатися, не зупинятися, не ставити підніжок.
7. Без дозволу вчителя учням забороняється користуватися спортивним обладнанням та інвентарем.
8. Під час заняття учні мають чітко виконувати вказівки вчителя, не виконувати вправи без присутності і страхування вчителя.
9. Під час виконання команд, спортивних вправ (із використанням чи без використання спортивного інвентарю) учні зобов'язані бути дисциплінованими, уважними.
10. Під час виконання команд, спортивних вправ необхідно перебувати на безпечній відстані від місця виконання, не заважати один одному, дотримуватися правил техніки безпеки та санітарно-гігієнічних вимог.
11. При отриманні травми, погіршенні самопочуття негайно повідомити вчителя.
12. Після закінчення заняття зібрати спортінвентар.
13. Забороняється вживати холодну воду, виходити зігрітими на вулицю.

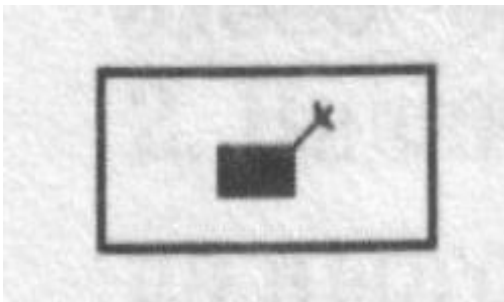
Умовні знаки топографічних карт і картосхем

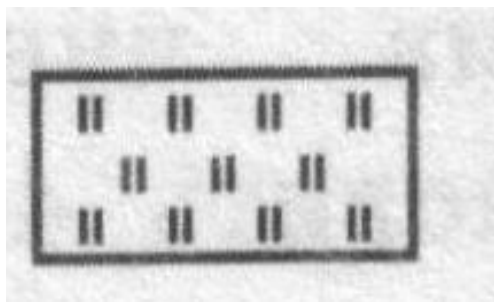
Вирубані ліси

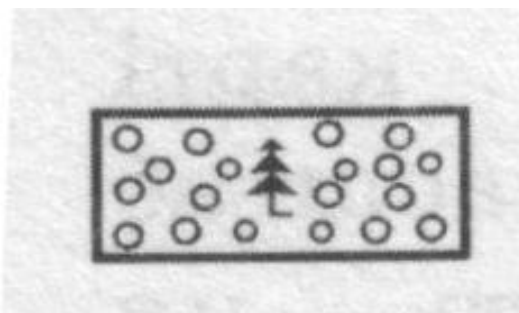
Листяні ліси

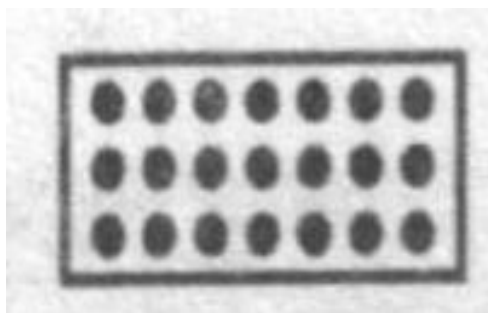
Дім лісника

Луки

Хвойні ліси

Фруктові сади

Лікарські рослини

Щавель кінський

Ромашка лікарська

Малина звичайна

Подорожник

Пирій повзучий

Полинь гірка

План-конспект сюжетного уроку фізичної культури з елементами футболу для учнів 7 класу В.В. Моніча

(урок був показаний на фінальному турі Всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу у 2010 р.)

Тема: «Футбол».

Мета: формувати в учнів особисту фізичну культуру засобами футболу.

Завдання: сприяти підвищенню в учнів мотивації до систематичних занять футболом; закріпити техніку ведення м'яча, удару по м'ячу внутрішньою стороною стопи та зупинки м'яча підшвою; розвиток в учнів спритності, швидкості та швидкісно-силових здібностей.

Інвентар: м'ячі футбольні, фішки, стійки дерев'яні, бар'єри, дидактичний матеріал, музичний супровід мультимедійний екран, ноутбук.

Місце проведення: спортивна зала.

Таблиця Л. 1

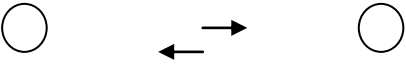
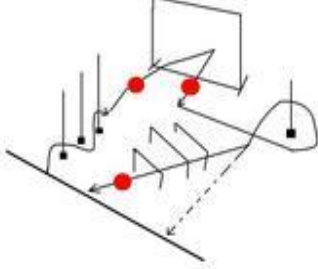
План-конспект сюжетного уроку фізичної культури з елементами футболу для учнів 7 класу

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
I.	Підготовча частина	12 хв	
1.	Організований вхід до спортивної зали. Шикування. Рапорт. Привітання. Шановні діти, сьогодні у нас з вами не звичайний урок, а фінал кубка України між командами «Динамо» і «Шахтар». На даному уроці Ви спробуєте себе відчути гравцями наших найбільш титулованих футбольних клубів, які готуються та будуть брати участь у найбільш важливому матчі кубка України з футболу Для того, щоб сьогодні виграти кубок, вам протягом уроку буде необхідно: перемогти команду суперника у теоретичних, інтелектуальних, технічних та фізичних випробуваннях та набрати більше балів. Повідомлення завдань уроку	2 хв.	Діти заходять до зали під музичний супровід з м'ячами. Клас поділено на дві команди: «Динамо», «Шахтар». Діти одягнені у різні форми. Посміхнутись учням. Звернути увагу на інтервал у шерензі та зовнішній вигляд учнів (похвалити учнів у спортивній формі). Поцікавитись самопочуттям та настроєм класу Залучити учнів СМГ до фіксування результатів змагань та естафет у рейтинговій таблиці

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
2.	Ознайомити учнів з правилами охорони праці на уроках футболу (додаток Л.1)	1 хв.	На мультимедійному екрані демонструється інструкція з охорони праці на уроках футболу. Звернути увагу школярів на те, що дотримання правил техніки безпеки дозволить їм уникнути важких травм і зберегти здоров'я та працездатність
3.	Вимірювання ЧСС за 6 с.	15 сек.	Виділити спеціальними наліпками (у формі серця) учнів з ЧСС > 9 уд. Поцікавитись їх самопочуттям. Протягом уроку контролювати їх навантаження
4.	Перше випробування. Команди вітають один-одного кричалками	15 сек.	У кожної команди своя кричала: «Якщо на поле виходить «Динамо» то й перемога буде за нами»; «Хоч ти лусни, хоч ти трісни, а «Шахтар» на першому місці.»
5.	Повідомлення теоретичної інформації з теми уроку. Найважливішим футбольним змаганням є Кубок світу з футболу, який розігрується під егідою ФІФА кожних чотири роки, і в якому беруть участь національні збірні понад 200-от країн світу. Це змагання складається з кваліфікаційного етапу, на якому відбираються 32 найкращі збірні, й фіналу. Окрім Кубку світу серед чоловіків ФІФА проводить також Кубок світу серед жінок, а також низку молодіжних і юнацьких змагань з віковими обмеженнями для учасників. Інтелектуальна гра «Футбольний кубок». Умови гри. На мультимедійному екрані по черзі з'являється зображення кубків (Кубок Світу, Кубок УЄФА, Кубок України, Кубок Ліги Чемпіонів). Визначення переможців гри	2 хв.	Запитати в учнів хто знає, як проводяться змагання по кубковій системі. Відзначити правильну відповідь одним балом та занести результати у підсумкову таблицю Команди по черзі вгадують назви кубків. Перемагає команда, що дала більше правильних відповідей. Занесення учнями СМГ результатів гри до підсумкової таблиці
6.	Виконання стройових вправ: – повороти на місці; – розрахунок на 1,2	15 сек.	Стежити за чіткістю виконання учнями вправ

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
7.	Шановні гравці, будь-які змагання починаються з розминки. Ходьба: – навшпиньки, руки з м'ячем вгорі; – на п'ятах, руки з м'ячем над головою; – на зовнішній поверхні ступні; – на внутрішній поверхні ступні; – у напівприсіданні; – у повному присіданні, руки з м'ячем за головою; – біг у середньому темпі. Перешиккування в дві колони	По 15 сек. 15 м. 15 м 15 м 15 м 15 м 10 м 50 м	Дистанція 2-3 кроки, стежити за поставою Руки прямі, дивимось на м'яч Слідкувати за поставою Руки з м'ячем за спиною Руки з м'ячем за спиною М'яч у витягнутих попереду руках Слідкувати за поставою
8.	Чи знаєте ви, що в усіх елітних футбольних клубів є заняття з ритмічної гімнастики, тому що почуття ритму для футболіста є дуже важливим. Ось ми зараз і перевіримо, в якій команді почуття ритму краще. ЗРВ під музичний супровід з м'ячами: – ходьба на місці, м'яч обома руками перед грудьми; – ходьба на місці, м'яч обома руками над головою; – м'яч перед собою, дістати коліном до м'яча по черзі; – напівоберти тулуба вправо, вліво, з закиданням м'яча за голову – нахили тулуба в сторони з витягнутими вперед руками; – м'яч перед собою в витягнутих руках, дістати до м'яча по черзі правою та лівою ногою; – імітація вкидання м'яча (аут); – ходьба	2 хв 30 сек.	Індивідуальний підхід до навантаження учнів (за станом здоров'я, ЧСС та статтю). Дотримуватись гімнастичного стилю, слідкувати за музикою Учні спеціальної медичної групи фіксують отримані результати у рейтинговій таблиці Визначити, яка команда краще впоралась з завданням та результати занести до підсумкової таблиці
9.	Вправа на відновлення дихання: 1-2 – руки через сторони дугами догори; 3-4 – руки через сторони дугами донизу	30 с	Темп повільний Глибокий вдих, повільний видих
10.	Спеціальні бігові вправи: – з високим підніманням стегна; – приставними кроками правим та лівим боком; – з закиданням гомілки назад; – з прискоренням; – з прискоренням після торкання м'ячем підлоги	2 хв. 30 с	Дистанція 2-3 кроки. Темп середній. Стежити за роботою рук і ніг. Дотримуватись правил безпеки (рух виконують в одну сторону по внутрішньому коридору, назад по зовнішньому). Під час бігових вправ м'яч тримають в руках, назад повертаються веденням м'яча зовнішньої та внутрішньої стороною ступні. Диференційований підхід. Хто невзможі вести м'яч, котить його подошвою

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
11.	Замірювання ЧСС за 6 с.	30 сек.	Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 120-140 ударів за 1хв.
II.	Основна частина	30 хв.	
1.	<p>Шановні команди, перед тим, як в нас почнеться фінальна гра, ми проведемо тренування та пригадаємо всі технічні прийоми, що допоможуть вам перемогти команду суперника. Показ на мультимедійному екрані техніки удару по м'ячу внутрішньою стороною стопи. Проаналізувати техніку даного технічного елемента:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розбіг; - постановка опірної ноги; - замах; - удар <p>Удари по м'ячу внутрішньою стороною стопи в парах:</p> <ul style="list-style-type: none"> - імітація удару по м'ячу (один затискає м'яч підшвою, другий виконує імітацію по 3 удари правою та лівою ногою); - удари по нерухомому м'ячу з місця; - удари по нерухомому м'ячу з одного кроку; - удари по м'ячу, який котиться назустріч <p>Гра «Передай швидше м'яч» Умови гри: З відстані 4 м. пара повинна якомога швидше виконати 6 передач м'яча внутрішньою стороною стопи. Після виконання 6 передач, підняти м'яч над головою. Перемагає та команда, гравці (пари) якої швидше виконають завдання. Визначення переможця гри</p>	6 хв.	<p>Перші номери залишають м'ячі. Залишається один м'яч на пару.</p> <p>Під час демонстрації повідомити учням, що удар цим способом використовується в основному для виконання коротких і середніх передач, а також для попадання в ворота з близької відстані.</p> <p>Стежити, щоб кут між стопами під час виконання удару і після нього становив 90 градусів. Вись ступні опорної ноги спрямована в бік удару. Опорна нога не віддалена від м'яча. Носок ноги, що завдає удар, натягнутий на себе. М'яч зупиняємо підшвою. Під час ударів використовувати повний замах, щоб виходив удар, а не поштовх. Поступово збільшувати дистанцію та силу удару</p> <p>Слідкувати за відстанню між парами. Передачу можна виконувати лише з позначки. Порушення умов карається штрафними балами. Учні спеціальної медичної групи рахують кількість передач у парах.</p> <p>Учні СМГ заносять результати гри у підсумкову таблицю</p>
2.	Показ на мультимедійному екрані техніки ведення м'яча внутрішньою та зовнішньою стороною підйому. Проаналізувати техніку даного технічного елемента	1 хв.	Під час демонстрації повідомити учням, якщо треба швидко подолати значну відстань, м'яч «відпускають» від себе на 10-12 м. При протидії суперника потрібно постійно контролювати м'яч і не «відпускати» його далі ніж на 1-1,5 м.
	Ведення м'яча внутрішньою та зовнішньою стороною підйому в парах з обведенням партнера	2 хв.	М'яч під час ведення необхідно нібито «гладити». Торкання м'яча повинні бути м'якими. Стопа розслаблена. М'яч відпускати не далі ніж на 1 м.

	<p>Гра «Обведи партнера» Умови гри: Учні стоять у парах напроти один одного на відстані 5 м. Учні, у якого м'яч, необхідно обвести свого партнера та повернутись на вихідну позицію і виконати передачу. Дане рухове завдання необхідно виконати 3 рази кожному партнеру</p>	3 хв.	 <p>Слідкувати за відстанню між парами. Передачу можна виконувати лише з позначки. Порушення умов, карається штрафними балами. Учні спеціальної медичної групи рахують кількість ведень та передач у парах</p>
	<p>Після завершення 6-го ведення учень повинен підняти м'яч угору. Перемагає та команда, гравці (пари) якої швидше виконають завдання. Визначення переможця гри</p>		Учні СМГ заносять результати гри у підсумкову таблицю
	Перешиккування команд в 2 колони	10 сек.	Подати команду «за капітанами шикуйсь». Поточний спосіб виконання вправи
3.	<p>А зараз ми з вами проведемо комплексну футбольну естафету, яка буде останньою підготовкою до фінальної гри «Комплексна футбольна естафета» Умови естафети: Команди вишикувані у колону за лінією старту, у перших номерів – футбольний м'яч. По свистку гравець повинен обвести 3 стійки розташованих в ряд на відстані 2-3 кроків одна від іншої, виконати удар по м'ячу у ворота, підібрати м'яч, виконати ведення навколо стійки та виконати передачу через вузький коридор до стартової лінії. Після виконання даного рухового завдання гравець повертається назад і стає на лівому фланзі. Наступний гравець, зупинивши м'яча, який котиться до нього після останнього бар'єру, починає виконувати такі ж завдання і т.д. Виграє команда, яка перша закінчила естафету. Визначення переможців</p>	4 хв. 2-3 рази	<p>Демонстрація на мультимедійному екрані фрагменту естафети. Слідкувати, щоб учні наносили удар по воротах у визначеному коридорі, якщо не вийшло, необхідно повернутися та повторити спробу. Те саме й під час передачі у визначений коридор.</p> <p>Учні спеціальної медичної групи слідкують за дотриманням командами правил естафети. Учні СМГ заносять результати гри у підсумкову таблицю</p>
4.	Вимірювання ЧСС за 6 с	30 сек.	Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 140 ударів за хвилину
5.	Шановні команди, ми разом пройшли складний шлях підготовки до головного випробування. Зараз у нас відбудеться фінал Кубка України з футболу. У наших умовах він пройде у вигляді навчальної гри.	9 хв.	<p>Кожна команда ділиться на дві групи по 4 учня у кожній. Під час навчальної гри потрібно дотримуватись наступних правил: – після трьох торкань до м'яча потрібно обов'язково віддати передачу. – гол забитий дівчинкою</p>

	Визначення переможців		рачується за два. – гра продовжується по 3 хв. кожен тайм. Потім гравці команди міняються місцями. Коли перша четвірка бере участь у грі, друга четвірка складає кросворд на футбольну тематику. Занесення результатів у підсумкову таблицю
III	Заклучна частина	3 хв.	
1.	Вправи на відновлення дихання: а) В.п. – лікті до плечей. 1-4 – лікті через сторони догори – вдих; 5-8 – лікті через сторони вниз – видих; б) В.п. – лікті до плечей, зведені попереду. 1-4 – лікті відвести назад – вдих; 5-8 – лікті звести разом – видих. в) В.п. – о.с. 1-2 – глибокий вдих; 3-8 – приговорювання звука «з»	1хв 30 с 2-3 р 2-3 р 1 р	Вдих і видих виконувати на чотири рахунки Лікті не опускати Видих робити якомога довше.
2.	Підведення підсумків та визначення переможців. Нагородження команд Кубком та грамотами Оцінювання учнів. Учитель: Попрацювали дуже плідно! В футбол пограли на «Ура!» Оцінку ставлю я – «Відмінно!» В цю гру ви грайте всі щодня!	30 с	Запитати в учнів: – що вони дізнались нового, – чому вони навчились, – що в них не виходило, – що їм найбільш сподобалось.
3.	Вимірювання ЧСС	30 сек.	Звернути увагу на учнів з підвищеним ЧСС
4.	Домашнє завдання: – виконувати удари внутрішньою стороною ступні в стінку або в ціль; – виконувати ведення при швидкому бігу; – виконувати удари на точність з місця у гандбольні ворота з відстані 9 м. (завдання на картках, три види завдань) – на картках, три види завдань)	20 сек.	Змотивувати учнів на виконання домашнього завдання
5.	Організований вихід зі спортивної зали	10 сек.	

Правила безпеки під час проведення уроку футболу

1. Звернути увагу на одяг, щоб він не сковував рухів і відповідав порі року і погодним умовам.
2. Прослідкувати за самопочуттям, станом здоров'я.
3. Звернути увагу на взуття, воно повинно бути без шипів.
4. Забороняється одягати різного роду прикраси (кільця, персні, сережки, значки). Не дозволяється приносити речі, які не потрібні на уроці або заважають його проведенню).
5. Нігті мають бути коротко обрізаними.
6. Під час виконання вправ потоком необхідно дотримуватись належного інтервалу, не штовхатися, не зупинятися, не ставити підніжок.
7. Без дозволу вчителя учням забороняється користуватися спортивним обладнанням та інвентарем.
8. Під час заняття учні мають виконувати вказівки вчителя, дотримуватися встановлених правил гри «Футбол». Учням, які грають у футбол, слід мати індивідуальні захисні щитки під гетри, воротарям – рукавички.
9. Не можна передавати одночасно два м'ячі.
10. Не можна передавати м'яч тоді, коли відвернута увага учня: він чекає передачу від іншого. При отриманні травми, погіршенні самопочуття негайно повідомити вчителя.
11. Після закінчення заняття зібрати спортінвентар.

План-конспект інноваційного уроку фізичної культури для учнів 7 класу В. Ф. Мороза

(урок був показаний на фінальному турі Всеукраїнського конкурсу
на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної
культури з елементами футболу у 2015 р.)

Тема уроку: «Баскетбол».

Мета уроку: сприяння фізичному розвитку учнів 7 класу засобами баскетболу.

Завдання уроку:

1. Закріплення учнями техніки ведення баскетбольного м'яча.
2. Розвиток в учнів координаційних і швидкісних здібностей.
3. Формування в учнів позитивного відношення до занять баскетболом.
4. Залучення підлітків до фізичного самовиховання.

Тип уроку: урок-тренування.

Інвентар: баскетбольні м'ячі, тенісні м'ячі, фішки, стрічки, секундомір, «швидкісні сходи».

Технічні засоби: проектор, ноутбук, колонки.

Місце проведення: спортивна зала.

Таблиця М. 1

План-конспект інноваційного уроку фізичної культури для учнів 7 класу

№ п/ п	Зміст уроку	Дозу- вання	Організаційно- методичне забезпечення
І	Підготовча частина	15хв.	
1.	Шикування в одну шеренгу, вітання, повідомлення завдань	1 хв.	Поцікавитися самопочуттям учнів. Настроїти учнів на ефективну роботу
2.	Актуалізація опорних знань і повідомлення додаткових теоретичних відомостей. На попередньому уроці учням були запропоновані ключові слова, за допомогою яких вони повинні були знайти цікаві факти з історії баскетболу : – феноменальні антропометричні дані; – баскетболіст Шакіл о Ніл; – «надрезультативність»; – музика і баскетбол	2 хв.	Звернути увагу учнів на мультимедійний екран. На екрані демонструються зображення за допомогою яких учні дізнаються ключові слова і повідомляють приготовлені факти. Попередити учнів, що готовність до відповіді – піднята рука
3.	Ознайомити учнів з правилами охорони праці на уроках баскетболу: – дотримуватися інтервалу і дистанції; – бути уважним при переміщенні по залу під час виконання вправ іншими учнями; – після закінчення виконання вправ	1 хв.	На мультимедійному екрані демонструється інструкція з охорони праці на уроках баскетболу. Звернути увагу школярів на те, що дотримання правил з охорони праці на уроці дозволить їм уникнути важких травм,

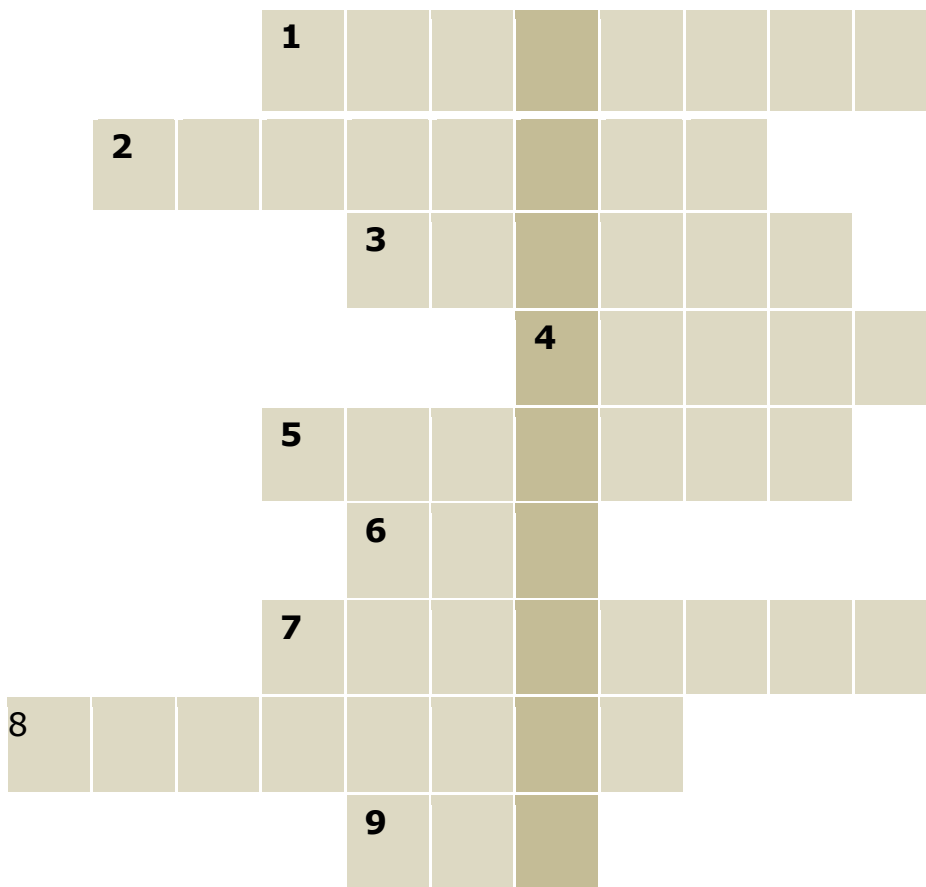
№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
	повернутися на своє місце для повторного виконання завдання з правого або лівого боку залу; – виконувати ведення м'яча з піднятою головою; – при зміні напрямку руху перекона-тися, що на шляху немає інших учнів, з якими може статися зіткнення; – після виконання вправи взяти м'яч в руки і міцно його тримати		зберегти здоров'я та покращити працездатність
4.	Підрахунок ЧСС за 10 с.	30 сек.	Виділити спеціальними наліпками (у формі серця) учнів з ЧСС >16 уд. Поцікавитись їх самопочуттям
5.	Стройові вправи. Повороти на місці: – ліворуч; – праворуч; – кругом	30 сек	Звернути увагу на чіткість виконання стройових вправ, дотримання правильної дистанції і інтервалу
6.	Різновиди ходьби: – на носках, руки в сторони; – на п'ятах, руки за головою; – на зовнішній стороні ступні, руки на поясі; – перекатом з п'яти на носок, руки на поясі	30 сек. 10 м. 10 м. 10 м. 10 м.	Руки прямі. Спина прогнута, лікті розведені. Слідкувати за поставою. Дотримуватися дистанції
7.	Біг	1 хв.	Темп повільний. Слідкувати за дистанцією
8.	Перешиккування із колони по 1 в колону по 2	30 сек.	Стежити за чіткістю перешиккування
9.	Спеціально бігові вправи Біг: – приставними кроками правим і лівим боком; – дріб'язковий біг в стойці баскетболіста; – з високим підніманням стегна лівим боком вперед; – з високим підніманням стегна правим боком вперед. Стрибки: – на лівій нозі; – на правій нозі; – поштовхом двох ніг; – ноги разом та ноги нарізно	2 хв. 15 м. 15 м. 15 м. 15 м. 15 м. 15 м. 15 м. 15 м.	Виконуються по лінії з фішками. Індивідуальний підхід до навантаження учнів (учні підготовчої групи і діти з ЧСС вище норми виконують вправи на 5 м менше). Стежити за дистанцією. Ноги в колінних суглобах зігнуті, руки перед грудьми. Нахилити тулуб вперед, синхронний рух рук і ніг. Стежити за правильним приземленням на ногу. Спину тримати прямо. На фішки не наступати
10.	Вправа на відновлення дихання у русі: 1-2 – руки через сторони дугами догори; 3-4 – руки через сторони дугами донизу	30 сек.	Темп повільний. Глибокий вдих, повільний видих
11.	Перешиккування із колони по 2 в колону по 4	30 сек.	Стежити за чіткістю перешиккування

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
12.	<p>Комплекс загальнорозвивальних вправ на місці з м'ячем:</p> <p>а) В.п. – о.с., м'яч в руках перед грудьми: 1-4 – колові рухи кистями вперед, обертаючи м'яч; 5-8 – те саме у зворотний бік.</p> <p>б) В.п. – те саме: 1 – руки вперед; 2 – в.п.; 3 – руки вгору, піднятися на носки; 4 – в.п.</p> <p>в) В.п. – ноги нарізно, м'яч в руках вниз: 1-4 – колові рухи рук вправо; 5-8 – те саме вліво.</p> <p>г) В.п. – те саме: 1 – стійка на правій, ліву назад на носок, м'яч вгору; 2 – в.п.; 3-4 – те саме тільки другою ногою</p> <p>д) В.п. – ноги нарізно, руки в сторони, м'яч в правій руці: 1 – поворот тулуба вправо, ліву руку вперед, м'яч в ліву – видих; 2 – поворот тулуба прямо, ліву руку з м'ячем убік – вдих; 3-4 – те саме поворотом вліво і повернутися у в.п.;</p> <p>е) В.п. – ноги нарізно, руки вгору: 1 – нахил тулуба вперед, покласти м'яч на підлогу; 2 – в.п.; 3 – нахил тулуба вперед, узяти м'яч; 4 – в.п.;</p> <p>ж) В.п. – ноги нарізно, руки вниз: 1 – випад на праву ногу, м'яч вперед; 2 – в.п.; 3 – випад на ліву ногу, м'яч вперед; 4 – в.п.;</p>	<p>4 хв. 30 сек.</p> <p>3-4 р</p> <p>5-6 р</p> <p>4-5 р</p> <p>4-5 р</p> <p>6-7 р</p> <p>5-6 р</p> <p>4-5 р</p>	<p>Контролювати м'яч перед собою.</p> <p>Стежити за правильним диханням. Рух виконувати прямими руками, стежити за амплітудою.</p> <p>Стежити за диханням: руки вгору – вдих, руки вниз – видих.</p> <p>При повороті рука, на якій лежить м'яч, нерухома. Контролювати м'яч перед собою</p> <p>Ноги в колінних суглобах не згинати. При нахилі – видих, при випрямленні – вдих.</p> <p>Стежити за поставою, тримати спину</p>
13.	Підрахунок ЧСС за 10 сек.	30 сек.	Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 20 уд.
II.	Основна частина	26 хв.	
1.	<p>Підготовчі вправи до ведення м'яча.</p> <p>1. В.п. – м'яч в руках в низу. Перекидання м'яча з правої руки в ліву, пружинисті рухи ніг в колінних суглобах.</p> <p>2. В.п. – м'яч над головою. Колові рухи м'ячем навколо голови, тулуба, ніг.</p> <p>3. В.п. – широка стійка, ноги зігнуті. Колові рухи м'ячем навколо лівої ноги. Те ж навколо правої.</p> <p>4. В.п. – те саме. Виконання руху м'ячем «вісілкою» між ногами.</p> <p>5. В.п. – Те саме. М'яч в руках, ліва рука за спиною. Зміна рук, м'яч торкається підлоги один раз.</p> <p>6. В.п. – стійка баскетболіста, ліва нога попереду. Ведення м'яча збоку правою рукою на місці, з поступовим присіданням в стійку на праве коліно, а потім сидячі на п'ятці.</p>	<p>3</p> <p>7-8р</p> <p>8-10р</p> <p>2р</p> <p>5-6р</p> <p>3-4р</p> <p>3-4р</p>	<p>Створення ситуації успіху, підготовка учнів до колового тренування.</p> <p>Стежити, щоб ноги в колінних суглобах були зігнуті. Зберігати стійку баскетболіста.</p> <p>Стежити за диханням. М'яч тримати міцно в руках, намагатися не роняти на підлогу. Вправо виконувати з нахилом тулуба вперед. М'яч зберегти в руках, намагатись не втрачати м'яча. Намагатися швидко змінювати положення рук.</p> <p>Індивідуальний підхід до навантаження учнів (успішним учням запропонувати виконати ведення в положенні сидячі на</p>

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
	7. В.п. – стійка баскетболіста. Почергове ведення м'яча на місці правою і лівою рукою 8. В.п. – те саме. Почергове ведення кроком вперед та кроком спиною вперед	6-7 р. 3-4 р.	підлозі). Спробувати виконати ведення без зорового контролю Створення ситуації успіху. Повторити з учнями характерні помилки під час ведення
2.	Спеціальні вправи в парах для закріплення техніки ведення 1. Ведення збоку правою рукою. Ліва (вільна рука) перед собою в упорі до долоні партнера. Один – виконує ведення лицем вперед, інший – спиною вперед. 2. Ведення м'яча збоку, взявшись в ліктьових суглобах. Один – виконує ведення правою рукою, інший – лівою. 3. Те саме з опором партнера. Аналіз техніки ведення учнів	8 хв. 2,15 м. 2,15 м. 2,15 м.	Диференційний підхід до виконання вправ (залежно від підготовки, дівчата можуть виконувати вправи кроком або повільним бігом). Стежити за дистанцією. Досягти виконання ведення м'яча без зорового контролю над ним. Погляд періодично переводити на баскетбольний щит попереду себе. Учні намагаються підтягувати один одного, при цьому завдання – не втрачати м'яч і продовжувати ведення. Назвати характерні помилки
3.	Підрахунок ЧСС за 10 сек.	30 сек.	Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 24 уд
4.	Презентація станцій колового тренування Вправи колового тренування: Станція № 1. Не зупиняючи ведення баскетбольного м'яча, перекинути тенісні м'ячі з фішок на протилежну сторону; Станція № 2. Ведення баскетбольного м'яча на місці у різних в.п.: стоячи, присівши, сидячи, лежачи на спині. Те саме ведення іншою рукою. Станція № 3. Ведення баскетбольного м'яча без зорового контролю на місці з обведенням по сигналу вчителя (піднята фішка певного кольору) червоної або білої фішки Станція № 4. Вправи на «сходах швидкості»:	1 хв. 9 хв. 1-2р 3-4м р. 3-4 р. 1 р. 1 р. 1 р.	Відеопоказ вправ на мультимедійному екрані. Досягти виконання ведення без зорового контролю (акцент – тенісний м'яч). Виконувати ведення по черзі правою і лівою рукою. Індивідуальний підхід (ведення в положенні лежачи на спині виконують більш підготовлені діти). Контроль м'яча. Уважно стежити за кольором піднятої фішки, виключаючи при цьому зоровий контроль над м'ячем Відеопоказ вправ. Вправи виконуються в швидкому темпі під музику. Старатися ногами не наступати на лінії сходів. Не напружувати м'яза ніг. Приземлення на передню частину ступні. Поштовх і приземлення на передню частину ступні

№ п/п	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичне забезпечення
5.	Підрахунок ЧСС за 10 сек.	20 сек.	Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 26 уд.
6.	Об'єднати клас в дві групи: 1 група – хлопчики; 2 група – дівчатка	10 сек.	Фронтальний метод
7.	1 група. Рухлива гра «Зірви хвіст». Усі гравці мають за спиною «хвіст» (стрічка 30-40 см). Вони рухаються по майданчику з веденням баскетбольного м'яча. Завдання кожного учасника гри зірвати «хвіст» іншого гравця. «Безхвостий» баскетболіст виходить з гри. Перемагає гравець, що зберіг свій «хвіст». Підведення підсумків гри. 2 група. Розгадування кросворду. Мета – відгадати ключове слово. Підведення підсумків розгадування кросворду	2 хв.	Гравцям під час гри не дозволяється зупиняти ведення м'яча (дозволяється виконувати ведення на місці). Відмітити кращих учнів. Демонстрація питань кросворду на мультимедійному екрані (додаток М. 1). Відмітити учнів, які правильно і швидко вирішили кросворд
8	Зміна завдань в групах	2 хв.	
III	Заклучна частина	4 хв.	
1.	Перешикуння з колони по 2 в колону по1. Вправи на відновлення дихання у в русі з м'ячем: а) 1-2 – руки через сторони – вгору, перекласти м'яч. 3-4 – руки через сторони вниз, перекласти м'яч. б) 1-4 – колові рухи м'яча навколо тулуба	1 хв. 4-5 р. 4-5 р.	Темп повільний. Глибокий вдих, повільний видих. Слідкувати за м'ячем
2.	Шикування. Підведення підсумків уроку: – відмітити кращих учнів; – поцікавитись, який вид роботи на уроці учням сподобався найбільше; – уточнити які завдання були поставлені на уроці	1 хв.	Підтримувати високий темп полілогу, стимулювати доповнення учнів
3.	Підрахунок ЧСС за 10 с	30 сек.	Поцікавитися самопочуттям учнів. Звернути увагу на учнів, у яких на початку уроку була висока ЧСС
4.	Домашнє завдання. Учням пропонується на вибір два комплекси вправ на вдосконалення технічної (ведення м'яча) і спеціальної фізичної (швидкісно-силові якості) підготовки баскетболіста (додаток М. 2)	1 хв.	Особистісно орієнтований підхід: відповідно до показаних результатів на уроці поради учням відповідні комплекси. Учні вибирають собі варіант домашнього завдання. Нагадати правила охорони праці при самостійному виконанні вправ
5.	Організований вихід зі спортивної зали	30 сек.	Виходити із зали звичайним кроком не порушуючи строю

Кросворд з теми баскетбол

1. Порушення правил у баскетболі: заборонене переміщення – «біг з м'ячем».

2. Один з найважливіших елементів баскетболу. Основа взаємодії баскетболістів.

3. Блокуючий рух у баскетболі, здійснений гравцем з метою створення для партнера вільного простору для проходження до кільця.

4. «Ворота» у баскетболі.

5. Просування з м'ячем, ударяючи його в підлогу правою або лівою рукою.

6. М'яч за межами баскетбольного майданчика.

7. Термін «ведення м'яча» на англійській мові.

8. Баскетбол 3х3.

9. Не коректна гра у захисті.

Домашнє завдання

Комплекс 1. Вправи на вдосконалення техніки ведення баскетбольного м'яча	Комплекс 2. Вправи на вдосконалення фізичної підготовки (швидкісно-силових якостей)
<p>Перед виконанням комплексу необхідно виконати розминку!!!</p> <p>1. В.п. – стійка баскетболіста, ліва нога попереду. Ведення м'яча збоку правою рукою на місці, з поступовим присіданням в стійку на праве коліно, а потім сід на п'яту.</p> <p>2. В.п. – стійка баскетболіста. Почергове ведення м'яча на місці правою і лівою рукою.</p> <p>3. В.п. – те саме. Почергове ведення м'яча з переміщенням обличчям та спиною вперед</p>	<p>Перед виконанням комплексу необхідно виконати розминку!!!</p> <p>1. Стрибки з піднятими вгору руками. 3-4 підходи по 30 сек. – відпочинок між підходами 2 хв.</p> <p>2. Стрибки з піднятими вгору руками. Поштовх і приземлення виконується з лівої ноги на праву (ноги нарізно). 2-3 підходи по 30сек. – відпочинок між підходами 2 хв.</p> <p>3. Стрибки на одній і двох ногах через скакалку. 2-3 підходи по 30 сек. – відпочинок між підходами 2 хв.</p>

План-конспект уроку фізичної культури з елементами футболу для учнів 7 класу В. Ф. Мороза

(урок був показаний на фінальному турі Всеукраїнського конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу у 2015 р.)

Тема уроку: «Футбол».

Мета уроку: сприяння фізичному розвитку учнів 7 класу засобами футболу.

Завдання уроку: закріплення учнями техніки ведення м'яча внутрішньою та зовнішньою стороною стопи, зупинки і удару по м'ячу; розвиток координаційних і швидкісних якостей підлітків; формування в учнів позитивного ставлення до зайняття футболом; залучення школярів до фізичного самовиховання.

Тип уроку: урок-тренування.

Інвентар: футбольні м'ячі, фішки, секундомір, бар'єр, гімнастичний мат, «швидкісні сходи», проектор, ноутбук, колонки.

Місце проведення: спортивний зал.

Таблиця Н. 1

План-конспект уроку фізичної культури з елементами футболу для учнів 7 класу

№	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
I.	Підготовча частина	15 хв.	
1.	Організований вхід до спортивної зали	30 сек.	Звучить фонограма «Футбольний марш»
2.	Шикування в одну шеренгу, вітання, повідомлення завдань	30 сек.	Настроїти учнів на ефективну роботу
3.	Футбольна вікторина «Вгадай місто назви футбольний клуб». На мультимедійному екрані демонструються зображення відомих пам'яток з різних міст України. Учні повинні відгадати, що це місто, повідомити який відомий футбольний клуб грає в ньому	2 хв.	Звернути увагу учнів на мультимедійний екран. Попередити учнів, що готовність до відповіді – піднята рука. Відповіді учнів доповнити цікавими фактами, пов'язаних з цими футбольними клубами.
4.	Ознайомити учнів з правилами охорони праці на уроках футболу: – дотримуватися інтервалу і дистанції; – бути уважним при переміщенні по залу під час виконання вправ іншими учнями; – після закінчення виконання вправ повернутися на своє місце для повторного виконання завдання з правого або лівого боку залу; – перш ніж виконати передачу, переконатися, що партнер готовий до прийому м'яча; – стежити за польотом м'яча; – розраховувати силу передачі м'яча залежно від відстані до партнера	1 хв.	На мультимедійному екрані демонструється інструкція по охороні праці на уроках футболу. Звернути увагу школярів на те, що дотримання правил безпеки життєдіяльності на уроці дозволить їм уникнути важких травм і зберегти здоров'я і працездатність

№	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
5.	Підрахунок ЧСС за 10 сек.	30 сек.	Виділити спеціальними наліпками (у формі серця) учнів з ЧСС > 16 уд. Поцікавитись їх самопочуттям.
6.	Стройові вправи. Повороти на місці: - ліворуч; - праворуч; - кругом	30 сек.	Звернути увагу на чіткість виконання стройових вправ, дотримання правильної дистанції та інтервалу
7.	Різновиди ходьби: - на носках, руки в сторони; - на п'ятах, руки за головою; - на зовнішній стороні ступні, руки на поясі; - з п'яти на носок, руки на поясі	1 хв. 10 м. 10 м. 10 м. 10 м.	Руки прямі. Спина прогнута, лікті розведені Слідкувати за поставою. Дотримуватися дистанції
8.	Біг	1 хв.	Темп повільний. Слідкувати за дистанцією
9.	Перешиккування з колони по 1 в колону по 2	30 сек.	Стежити за чіткістю перешиккування
10.	Спеціально бігові вправи: - чергування приставних підскоків правим боком вперед з приставними підскоками лівим боком вперед; - чергування бігу з прискоренням (ривок) з бігом спиною вперед; - чергування бігу з закиданням гомілки назад та бігу з високим підніманням стегна	2 хв. мал. - 25 м. дев.- 20 м. мал.- 25 м. дев.- 20 м мал. - 25 м. дев.- 20 м.	Вправи виконуються по лінії з фішками певного кольору. Диференційований підхід до навантаження: дівчата виконують вправи на 5 м менше. Стежити за дистанцією. Ноги прямі, енергійна робота рук знизу-вгору. При бігу спиною вперед не відхиляться назад. Вправи виконуються у швидкому темпі
11.	Комплекс загальнорозвивальних вправ у русі: а) В.п.: о.с., руки перед грудьми в «замок». 1 – руки прямі вперед; 2 – в.п.; 3 – руки вгору; 4 – в.п. б) В.п.: о.с., кисті до плечей. 1-4 – колові рухи вперед; 5-8 – теж назад; в) В.п.: о.с., права рука вгору. 1-2 – зміна положення рук з відведенням назад; г) В.п.: руки зігнуті в ліктьових суглобах перед грудьми. 1-2 – відведення зігнутих рук назад; 3-4 – відведення прямих рук назад	2 хв. 30сек. 4-6 р. 4-6 р. 7-8 р. 3-4 р.	Виконувати з поворотом, долоні назовні. Стежити за правильною поставою. Стежити за амплітудою рухів. Руки прямі. Стежити за поставою та за правильним диханням
12.	Перешиккування з колони по 2 в колону по 4. Об'єднати учнів у пари	30 сек.	Стежити за чіткістю перешиккування
13.	Комплекс загальнорозвивальних вправ на місці з м'ячами у парах: а) В.п.: стоячи лицем один до одного, ноги нарізно, руки вперед,	2 хв 5-6 р.	Ноги в колінних суглобах не згинати.

№	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
	<p><i>м'яч в руках</i> 1-3 – нахили тулуба вперед; 4 – в.п.</p> <p>б) В.п.: стоячи спиною один до одного, м'яч перед собою. 1 – поворот тулуба в ліву сторону і передача м'яча із рук в руки; 2 – те саме в інший бік.</p> <p>в) В.п.: стоячи спиною один до одного, ноги нарізно м'яч перед собою. 1 – нахил тулуба вперед і передача м'яча із рук в руки між ногами; 2 – нахил тулуба назад і передача м'яча над головою.</p> <p>г) В.п. – стоячи обличчям один до одного, широка стійка, руки вперед, м'яч в руках. 1 – випад в ліву сторону; 2 – в.п. 3 – випад вправо; 4 – в.п.</p>	<p>5-6 р.</p> <p>5-6 р.</p> <p>4-5 р.</p>	<p>П'яти від підлоги не відривати. Контролювати м'яч.</p> <p>Ноги в колінних суглобах не згинати. Контролювати м'яч.</p> <p>Спину тримати прямо</p>
14.	Підрахунок ЧСС за 10 сек.	30 сек.	Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 20 ударів
II	Основна частина	26 хв.	
1.	<p>Підготовчі вправи до ведення, зупинки та ударів по м'ячу в парах:</p> <p>1. В.п.: о.с., права нога на м'ячі в упорі стопою. 1-4 зміна ніг, підскоком. Після виконання – дріб'язковий біг на місці.</p> <p>2. Наступити на м'яч «робочою» ногою, ведення м'яча навкруги опорної ноги, не відриваючи її від підлоги. Після виконання – переміщення приставними підскоками правим і лівим боком між фішками.</p> <p>3. Ведення м'яча внутрішньою стороною стопи, зупинка – підшвою. Після виконання – біг спиною вперед.</p> <p>4. Ведення м'яча зовнішньою і внутрішньою стороною стопи, зупинка – підшвою. Після виконання вправи – біг спиною вперед.</p> <p>5. Гра на увагу «Вуха, ніс, п'ятки, м'яч». Називаються різні частини</p>	<p>10 хв.</p> <p>3-4 р.</p> <p>3-4 р.</p> <p>3-4 р.</p> <p>4 р.</p> <p>3-5р</p>	<p>Створення ситуації успіху, підготовка учнів до колового тренування. Індивідуальний підхід до навантаження учнів (учні з ЧСС вище норми не виконують додаткові переміщення).</p> <p>Нахилити тулуб вперед, ноги зігнуті в колінах.</p> <p>Контролювати м'яч. Не допускати викочування м'яча убік.</p> <p>Нахилити тулуб вперед. Контролювати м'яч між стопами.</p> <p>Нахилити тулуб вперед, м'яч не відпускати від себе. Попросити учнів назвати характерні помилки під час ведення м'яча (не слід відпускати м'яч далі 50 см від себе та виконувати ведення з прямим тулубом).</p> <p>Стежити, щоб м'яч був на однаковій відстані від учнів</p>

№	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
	тіла людини, а учні повинні доторкнутись до них двома руками, уважно слідкуючи за ключовим словом «м'яч». Перемагає учень, який після несподіваного сигналу швидше за іншого накотить на себе м'яч 6. Імітація техніки виконання удару по м'ячу внутрішньою стороною стопи. Один учень притискає м'яч правою ногою (підшвою) до підлоги. Інший виконує імітацію удару по м'ячу внутрішньою стороною стопи	4-5 р.	Попросити учнів назвати характерні помилки під час удару по м'ячу внутрішньої частини стопи, а також коли найчастіше використовується цей технічний елемент в грі
2.	Презентація колового тренування. <i>Підготовка інвентарю на станціях.</i> Вправи колового тренування: Станція № 1. Ведення м'яча внутрішньою або зовнішньою стороною стопи по прямій із зупинкою його підшвою навпроти воріт. Станція № 2. Переміщення між фішками приставним кроком, два стрибки через перешкоду, дріб'язковий біг на місці, удар по м'ячу внутрішньою частиною стопи у ворота. Станція № 3. Ведення м'яча зовнішньою або внутрішньою стороною стопи між стійками, зупинка м'яча підшвою. Станція № 4. Вправи на «сходах швидкості»: 1) біг з високим підйманням стегна; 2) біг з високим підйманням стегна правим боком вперед; 3) біг з високим підйманням стегна лівим боком вперед; 4) почергові кроки в сходи, переміщуючись правим або лівим боком вперед	2 хв. 7 хв. 3-4 р. 3-4 р. 1хв. 30 сек. 1хв. 30 сек. 1 р. 1 р. 1 р. 1 р.	Відеопоказ вправ на мультимедійному екрані. Розподіл груп по станціях. Дотримання почергового виконання усіх вправ. Нахилити тулуб вперед, м'яч не відпускати від себе. Дріб'язковий біг на місці виконувати до тих пір, поки партнер не зупинить м'яч. Удари виконуються по нерухомому м'ячу. Не допускати торкання м'ячем фішок. Стежити за технікою ведення м'яча. Відео показ вправ. Вправи виконуються в швидкому темпі під музику. Намагатися ногами не наступати на лінії сходів. Нахилити тулуб вперед, синхронний рух руками і ногами. Стежити за диханням. Вправи виконуються з поступовим збільшенням частоти рухів
3.	Підрахунок ЧСС за 10 сек.	30 сек.	Звернути увагу на учнів з ЧСС більше 26 ударів
4.	Навчальна гра у футбол. Клас об'єднується у дві команди. У кожній команді – група хлопців і група дівчат. Хлопчики грають в двосторонню гру за правилами футболу. Додається учбове завдання – 3 точних передач (підряд виконані між гравцями однієї команди) зараховується як гол (по ходу гри можна збільшити кількість передач). Дівчатка виконують роль уболівальників на трибунах –	6 хв. 30 сек.	Стежити, щоб учні намагалися грати, використовуючи низькі передачі по підлозі. Групи уболівальників, повинні уважно стежити за грою. Виконуючи «хвилю» стежити за диханням. Дівчатка з м'ячем можуть виконати не більше 3 кроків, після чого необхідно зробити передачу. Звернути увагу дівчаток, що таким чином необхідно

№	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
	виконують «хвилю» (по черзі встають і сідають на гімнастичну лаву) після кожної точної передачі своєї команди. Зміна груп. Хлопчики – уболівальники. Дівчатка грають за правилами гандболу, а потім переходять до навчальної гри у футбол Підведення підсумків гри.		діяти і у футболі: гра в пас набагато ефективніше чим обведення усієї команди суперника. Відмітити кращих учнів.
III	Заключна частина	4 хв.	
1.	Шикування в одну шеренгу. Вправи на відновлення дихання в русі: а) 1-2 – руки через сторони – вгору, 3-4 – руки через сторони вниз. б) 1– руки до плечей, 2 – руки вгору, 3 –руки до плечей, 4 – руки вниз.	1 хв. 4-5 р. 4-5 р.	Темп повільний. Глибокий вдих, повільний видих.
2.	Шикування. Підведення підсумків уроку: – відмітити кращих учнів; – поцікавитись, який вид роботи на уроці учням сподобався найбільше; – уточнити, які завдання уроку	1 хв.	Підтримувати високий темп полілогу, стимулювати доповнення учнів
3.	Підрахунок ЧСС за 10 сек.	30 сек.	Поцікавитися самопочуттям учнів. Звернути увагу на учнів, у яких на початку уроку була висока ЧСС.
4.	Домашнє завдання. Учням пропонується на вибір два комплекси вправ на вдосконалення технічної і фізичної (швидкісних якостей) підготовки баскетболістів (додаток Н. 1).	1 хв.	Особистісно орієнтований підхід: відповідно до показаних результатів порадити учням відповідні комплекси. Учні вибирають собі варіант домашнього завдання. Нагадати правила охорони праці при самостійному виконанні фізичних вправ
5.	Організований вихід із спортивної зали	30 сек.	Виходити із залу звичайним кроком не порушуючи строю.

Домашнє завдання

Комплекс 1. Вправи на вдосконалення технічної підготовки	Комплекс 2. Вправи на вдосконалення фізичної підготовки (розвиток швидкості)
<p>Перед виконанням комплексу необхідно виконати розминку!!!</p> <p>1. В. п.: о.с., права нога на м'ячі в упорі стопою. Виконати зміну ніг (20 р.).</p> <p>2. Наступити на м'яч «робочою» ногою, ведення м'яча навкруги опорної ноги, не відриваючи її від підлоги (6-8 р.).</p> <p>3. Ведення м'яча внутрішньою стороною стопи (3-4 рази по 8-10 м).</p> <p>4. Ведення м'яча зовнішньою стороною стопи (3-4 рази по 8-10 м.)</p>	<p>Перед виконанням комплексу необхідно виконати розминку!!!</p> <p>1. Біг з максимальною швидкістю 2-3 підходи по 30 сек. Відпочинок між підходами 1 хв.</p> <p>2. Дріб'язковий біг (8-12 м.); 2-3 підходи. Відпочинок між підходами 1 хв.</p> <p>3. Імітація рухів рук як під час бігу з максимальною швидкістю (20-30 с) 2-3 підходи. Відпочинок між підходами 1 хв.</p>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андриади И. П. Основы педагогического мастерства : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Ирина Петровна Андриади. – М. : Издательский центр «Академия», 1999. – 160 с.
2. Арешонков В. Ю. Педагогічна самоорганізація в системі безперервної освіти : термінологічно понятійний аналіз / В. Ю. Арешонков // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2007. – № 32. – С. 30-35.
3. Арешонков В. Ю. Теоретичні засади педагогічної самоорганізації в системі післядипломної освіти / Володимир Юрійович Арешонков // Вісник післядипломної освіти. Вип. 3: зб. наук. праць / Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України, Асоціація безперервної освіти дорослих. – К., 2006. – С. 8-16
4. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. – К. : Інформаційні Системи, 2010. – 340 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов., ред. В. Т. Бусел.– К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005 – 1728 с.
6. Галай М. Д. Обґрунтування диференціації навчального матеріалу під час вивчення «Школи м'яча» на уроках фізичної культури з урахуванням особливостей розвитку організму молодших школярів / Марія Дмитрівна Галай // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 4. – С.39-43.
7. Ганчева В. І. Василь Моніч посів III місце у Всеукраїнському конкурсі на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу / В. І. Ганчева, С. О. Моїсєєв // Фізичне виховання в школі. – 2011. – № 3. – С. 2-3.
8. Ганчева В. І. Сергій Черноусов – II місце у Всеукраїнському конкурсі на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу / В. І. Ганчева, С. О. Моїсєєв // Фізичне виховання в школі. – 2010. – № 3. – С. 9-11.
9. Гончаренко Л. А. Полікультурна освіченість педагога: теорія і практика : монографія / Любов Анатоліївна Гончаренко; за ред. В.В. Кузьменка. – Херсон : РІПО, 2009. – 136 с.
10. Горовенко О. А. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя загальноосвітнього навчального закладу засобами самопрезентації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Горовенко Оксана Анатоліївна. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 20 с.
11. Гречаник О. Є. Формування акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. Є. Гречаник; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2012. – 22 с.
12. Гурина Р. Как измерить профессиональную компетентность? / Р. Гурина // Высшее образование в России. – 2008. – № 10. – С. 82-89.
13. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / Анатолий Алексеевич Деркач. – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : МОДЭК, 2004. – 752 с.

14. Деркач А. А., Педагогическое мастерство тренера / А. А. Деркач, А. А. Исаев; Предисл. Н. В. Кузьминой, А.Ц. Пуни, А. В. Тарасова. – М.: Физкультура и спорт, 1981. – 375 с.
15. Дубасенюк О. А. Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителя / О. А. Дубасенюк // Формування естетичної компетентності особистості засобами народознавства : зб. наук. Праць молодих дослідників / [за заг. ред. О. С. Березюк, Л. О. Глазунової]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 10-16.
16. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
17. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1983. – Т. 3: Кора – М / Укл.: Р. В. Болдирев та ін. – 1989. – 552 с.
18. Євтодюк А. В. Синергетичні засади моделювання освітніх систем: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03. «Історія філософії» / А. Євтодюк. – К., 2002. – 20 с.
19. Жабаков В.Е. Педагогическое мастерство учителя физической культуры: учебное пособие / В. Е. Жабаков, Т. В. Жабакова. – Челябинск: Изд-во Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета, 2016. – 195 с.
20. Жорова І. Я. Теоретико-методологічні засади розвитку професіоналізму вчителів в системі післядипломної освіти України у 40-х роках ХХ – початку ХХІ століття : монографія / Ірина Ярославівна Жорова. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – 416 с.
21. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (10.12.2017). – Назва з екрану.
22. Змеєв С. И. Технология обучения взрослых : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Сергей Иванович Змеєв. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 128 с.
23. Зубалій М. Оцінювання здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів / Микола Зубалій, Олексій Тимошенко // Фізичне виховання в рідній школі. – 2014. – № 6. – С.20-24.
24. Ильин Е. П. Психология физического воспитания: Учеб. Пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2114 «Физ. воспитание» / Е.П. Ильин. – М. : Просвещение, 1987. – 287 с.
25. Іванова С. Термінологічно-понятійні проблеми у процесі інспектування діяльності вищих закладів післядипломної педагогічної освіти державною інспекцією навчальних закладів України / Світлана Іванова // Нова педагогічна думка . – 2013. – № 3. – С. 59-63.
26. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя / Анатолий Афанасьевич Калюжный. – М. : Изд – Владос, 2004. – 222 с.
27. Карпов А. В. Психология труда : учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности 031000 «Педагогика и психология» / [А. В. Карпов и др.] ; под ред. проф. А. В. Карпова. – М. : Владос-Пресс, 2005. – 352 с.
28. Качан О.А. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках фізичної культури / Олексій Анатолійович Качан // Фізичне виховання в сучасній школі. – 2013. – № 2. – С. 21-23.
29. Клокар Н. І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах

- диференційованого підходу : монографія / Наталія Іванівна Клокар. – Київ, 2010. – 528 с.
30. Козлова О. Управління процесом післядипломного навчання педагогів / О. Козлова, Г. Сударева // Післядипломна освіта в Україні. – № 3. – 2003. – С. 72-77.
 31. Козлова О. Г. Методична підтримка самопрезентації вчителя у навчальному закладі / О. Г. Козлова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 4 (30). – С. 145-152.
 32. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : В 2-х томах / Ян Амос Коменский. – Т. 1 / [сост: Э. Д. Днепров, И. Кирашек, М. Н. Кузьмин, Д. Чапкова ; под ред.: А. И. Пискунова (отв. редактор), И. Кирашка, Б. Куяла, Д. О. Лордкипанидзе, А. Чумы]. – М. : Издательство «Педагогика», 1982. – 656 с.
 33. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : В 2-х томах / Ян Амос Коменский. – Т. 2 / [сост: Э. Д. Днепров, И. Кирашек, М. Н. Кузьмин, Д. Чапкова. ; под ред. : А. И. Пискунова (отв. редактор), И. Кирашка, Б. Куяла, Д. О. Лордкипанидзе, А. Чумы.]. – М. : Издательство «Педагогика», 1982. – 576 с.
 34. Конкурсный урок: каким он должен быть? / Методический центр, 2012. – [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.mskrkam.edusite.ru.
 35. Кравченко Н. С. Готуємося до конкурсу «Учитель року» номінація: фізична культура / Наталя Стефанівна Кравченко. – Львів : ЛОІППО, 2011. – 43 с.
 36. Кричевский В. Ю. Профессиограмма директора школы / Вадим Юрьевич Кричевский // Проблемы повышения квалификации руководителей школ : монография / Под. ред. Е. П. Тонконогой. – М. : Педагогика, 1987. – 354 с.
 37. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высшая школа, 1990. – 119с.
 38. Максимчук І. А. Розвиток педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ірина Анатоліївна Максимчук. – Хмельницький, 2017. – 285 с.
 39. Мариновська О. Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика : [монографія] / О. Я. Мариновська ; Управління освіти і науки Івано-Франківської обласної держ. адміністрації, Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника, Івано-Франківський обласний ін-т післядипломної педагогічної освіти. – Івано-Франківськ : [Симфонія-форте] ; [Полтава : Довкілля-К], 2009. – 498 с.
 40. Марініна О. В. Мотивація на уроці фізичної культури в початковій школі / Олеся Володимирівна // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 4. – С. 19-21.
 41. Маркова А. К. Психология профессионализма / Аэлита Капитоновна Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.
 42. Маслов В. І. Моделювання педагогічних систем : сутність та технологія / В.І. Маслов // Післядипломна педагогічна освіта в Україні. – 2013. – № 1. – С. 15-19.
 43. Матвійчук Т. Ф. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання у процесі професійної підготовки: Дис ... канд. пед. наук. – 13.00.04 / Тетяна Фартівна Матвійчук. – Львів, 2015. – 201 с.

44. Мельникова Н. Н. Исследование роли самопрезентации в процессе восприятия человека человеком / Н. Н. Мельникова, Д. М. Полев // Теоретическая, экспериментальная и прикладная психология: сборник научных трудов в 2 т. / под ред. Н. А. Батурина. – Челябинск: ЮУрГУ, 2000. Т. 2. – 2000. – С. 77-85.
45. Митник О. Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя: реалії і перспективи / О. Митник // Початкова школа. – 2009. – № 11. – С. 35-37.
46. Модель (загальне значення) [Електронний ресурс] / Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Модель_\(загальне_значення\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Модель_(загальне_значення)) (дата звернення: 9.10.16). – Назва з екрана.
47. Моїсєєв С. О. Особистісно орієнтований підхід до фізичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи : монографія / За ред. В. В. Кузьменка. – Херсон : РІПО, 2009. – 226 с.
48. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06 жовтня 2010 р. № 930 «Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до наказу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1255-10> (10.12.2017). – Назва з екрану.
49. Наказ МОНмолодьспорт № 1030 від 07.09.11 року «Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс «Інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу»» / Освіта.ua, 2011. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/25572/.
50. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 448 с.
51. Нова школа : простір освітніх можливостей : проект для обговорення / За заг. ред. М. Грищенко. – К., 2016. – 36 с.
52. Новиков А. М. Методология: словарь системы основных понятий / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : Либроком, 2013. – 208 с.
53. Новосельский В.Ф. Методика урока физической культуры в старших классах : Учебно-методическое пособие / В. Ф. Новосельский. – К. : Рад. шк., 1989. – 128 с.
54. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 9-е изд, испр. и доп. – М. : Советская энциклопедия, 1972. – 846 с.
55. Олійник В. В. Дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті: організаційно-педагогічний аспект: Навч. посібник / В. В. Олійник. – К. : ЦІППО, 2001. – 148 с.
56. Олійник В. В. Управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійно-технічної освіти : науково-методичний посібник / В. В. Олійник. – К. : ЦІННО, 2001. – 207 с.
57. Остапенко А. А. Теория педагогической системы Н. В. Кузьминой: генезис и следствия / Андрей Александрович Остапенко // Человек. Сообщество. Управление. – 2013. – № 4. – С. 37-52.
58. Открытый урок: каким он должен быть? / Рубрика: Школьный урок / ИнтерГУ.ру, 2007. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://pedsovet.intergu.ru/index.asp?main=topic&id_topic=-962&page=0&#rep55943.
59. Папуча В. М. Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя фізичного виховання в процесі фахової підготовки : дис.

- ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Володимир Миколайович Папуча. – Запоріжжя, 2010. – 273 с.
60. Педагогическое мастерство и педагогические технологии : учебное пособие ; под ред. Л. К. Гребенкиной, Л. А. Байковой. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 256 с.
 61. Педагогічна майстерність : підруч. / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.
 62. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
 63. Подберезная В. В. Самопрезентация – элемент социально-психологической компетентности руководителя [Электронный ресурс] / В. В. Подберезная / Сайт Академии управления при Президенте Республики Беларусь. – Режим доступа : www.ras.by/dfiles/001140_741950_ru.pdf.
 64. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учеб. для студ. высш. учеб. заведений, обучающихся по пед. спец. : в 2 кн. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. – Кн. 1. Общие основы. Процесс обучения. – 574 с.
 65. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 р. № 379 «Про затвердження державної програми «Вчитель»» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/379-2002-p/page>
 66. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 134 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до постанови : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (10.12.2017). – Назва з екрану.
 67. Примакова В. В. Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні (середина ХІХ – початок ХХІ століття) : монографія. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – 336 с.
 68. Примакова В. В. Становлення та розвиток вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів (серед. ХІХ – поч. ХХІ століття) : навчальний посібник / Віталія Володимирівна Примакова. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – 204 с.
 69. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку : монографія / Наталія Георгіївна Протасова. – К. : Міленіум, 1998. – 216 с.
 70. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Джон Равен; пер. с англ. Ю. Турчаниновой, Э. Гусинского; научная редакция И. Богомолова, Г. Бурменская – М. : «Когито-Центр», 1999. – 144 с.
 71. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с.
 72. Сластенин В. А. Педагогика : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2013. – 576 с.
 73. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; уклад.: А. П. Білоштан, В. П. Градова, Г. Н. Демчик та ін. – К. : Наук. Думка. – Т. 6. П - Поїти / ред. тому: А. В. Лагутіна, К. В. Ленець, 1975. – 832 с.

74. Словник української мови: у 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; уклад.: А. П. Білоштан, В. П. Градова, Г. Н. Демчик та ін. – К. : Наук. думка – Т. 4 . (І-М) / За ред. А. А. Бурячка, П. П. Доценка – К. : Наук. думка, 1973. – 840 с.
75. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2: Формування комуністичних переконань молодого покоління. Як виховати справжню людину. Сто порад учителям. – 1976. – 670 с.
76. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т.4: Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором. – 1977. – 640 с.
77. Теорія і методика фізичного виховання: У 2 т. / За ред. Т. Ю. Круцевич. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – К. : Олімпійська література, 2008. – 392 с.
78. Теорія і методика фізичного виховання: У 2 т. / За ред. Т. Ю. Круцевич. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – К. : Олімпійська література, 2008. – 367 с.
79. Теслюк В. М. Основи педагогічної майстерності : навчальний посібник / [В. М. Теслюк, П. Г. Лузан, Л. М. Шовкун]. – К. : ДАККІМ, 2010. – 244 с.
80. Туник Е. Ю. Педагогическое мастерство преподавателя физического воспитания / Е. Ю. Туник // Педагогика, психология та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 6. – С.156-159.
81. Управління освітою та шкільна автономія: погляд зі школи: аналітична доповідь / За заг. ред. Паращенко Л. І. – К. : «2UP», 2013.– 64 с.
82. Хлебнікова Т. М. Організація особистісно орієнтованого навчання слухачів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09 «Теорія навчання» / Т. М. Хлебнікова. – Харків, 2009. – 22 с.
83. Худенко О. М. Розвиток індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін у системі післядипломної освіти: монографія / Ольга Миколаївна Худенко; за ред. І. Я. Жорової. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – 192 с.
84. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : у 2-х частинах / Богдан Михайлович Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2001. – Ч. 2. – 2002. – 248 с.
85. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : у 2-х частинах / Богдан Михайлович Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2001– .–Ч. 1. – 2001. – 272 с.
86. Як провести відкритий урок у школі / Як просто зробити все, 2012. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://yak-prosto.com/yak-provesti-vidkritiy-urok-u-shkoli/>.
87. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості : [наук. видання] / за заг. ред. С. М. Ніколаєнка, В. В. Тесленка. – К. : Пед. преса, 2007. – 176 с.
88. Якухно І. І. Наукові основи інноваційного розвитку післядипломної педагогічної освіти : монографія / Іван Іванович Якухно. – Житомир : Полісся, 2010. – 524 с.

Навчально-методичне видання

Моїсеєв Сергій Олександрович

**Розвиток педагогічної майстерності вчителя фізичної
культури у вимірах фахових конкурсів**

Навчально-методичний посібник

ISBN 978-617-7481-10-1

Відповідальний за випуск – Ковальський В. І., Богданов В. П.
Технічний редактор – Мироненко М. П.
Дизайн обкладинки – Кохановська О. В.

Підписано до друку 04.06.2018 р. Формат 60x84/16 (А-5)
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Verdana
Умовн.друк.арк. 11,2. Наклад 300.

Друк здійснено з оригінал-макету
у видавництві КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
Свідоцтво ХС №74 від 30.12.2011 р.

Адреса редакції й видавництва

вул. Покришева, 41
м. Херсон
73034
тел. (0552) 37-02-66
E-mail: info@academy.ks.ua